

T.C.
NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRASYA ARAŞTIRMALARI ANABİLİM DALI

MUHTAR MAĞAVİN'İN SARI KAZAK ROMANINDA SOVYET
DÖNEMİ KAZAK MİLLİ KİMLİĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Ünal SARI

Niğde

Temmuz, 2020

T.C.
NİĞDE ÖMER HÂLİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRASYA ARAŞTIRMALARI ANABİLİM DALI

MUHTAR MAĞAVİN'İN SARI KAZAK ROMANINDA SOVYET
DÖNEMİ KAZAK MİLLİ KİMLİĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Ünal SARI

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Ahmet BÜYÜKAKKAŞ

Üye: Prof. Dr. Hikmet KORAŞ

Üye: Doç. Dr. Hakan YALAP

Niğde

Temmuz, 2020

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “**Muhtar Mağavin’in Sarı Kazak Romanında Sovyet Dönemi Kazak Milli Kimliği**” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ve akademik kurallar çerçevesinde tez yazım kılavuzuna uygun olarak tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmanın içinde kullanıldıklarını, her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

14/07/2020

Ünal SARI

ÖN SÖZ

Bu çalışmada Muhtar Mağavin'in 1991 yılında Almatı şehrinde yayınladığı “*Sarı Kazak*” adlı eseri Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Konu Sovyet dönemi Kazak milli kimliği olarak sınırlandırılmış, Sovyet rejiminin Kazakistan topraklarındaki Kazak milli kimliğine etkisini ve değişimin gözlemlenebilmesi amacıyla kısmen de olsa bütün Sovyet dönemi esas alınmıştır.

Bu çalışmanın amacı Sovyetler Birliği döneminde siyasi, kültürel, sosyal ve ekonomik olayların Kazak milli kimliğine ne şekilde yansıdığı ve Sovyet ideolojisinin Kazak milli kimliğini nasıl etkilediği “*Sarı Kazak*” romanı üzerinden tespit edilmeye çalışılmıştır.

Kimlik (identity) terimi, benzerliği ve sürekliliği içeren Latince “*idem*” kökünden türetilmiştir. Türkçede ise kimlik, “kim” soru kökünden türetilmiş olup aynı şekilde zorunlu bir mensubiyeti (aidiyeti), tek olmayı, hangi kişi olmaya ifade etmektedir.

Kazak milli kimliğinin ciddi olarak düşünülüp araştırılmaya başlanması ancak yirminci yüzyılın başlarına yani Sovyet dönemine denk gelir. Çarlık dönemi istila girişimleriyle başlayan daha sonra Sovyet dönemi sosyalist politikayla devam eden bir süreçte Rusların, Kazak Türklerinin kimlik özelliklerini etkilemesi ve zorla değiştirmeye çalışması bakımından belirleyici bir rol oynamıştır.

Çalışma giriş bölümü hariç toplam dört bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde Kazak Türkleri, Kazak Türkçesi ve Kazak edebiyatı hakkında geniş bilgiler verilmiş, Kazak milli kimliği kısmında ise Kazak kimliği hakkında genel bilgiler verilmiştir. Tezde bu konulara yer vermemizin asıl amacı; Muhtar Mağavin'in “*Sarı Kazak*” romanının da içinde yer aldığı, Kazak edebiyatındaki roman türünün Kazak kimliğini anlayabilmek açısından önemini göstermektir.

Çalışmanın birinci bölümünde Muhtar Mağavin'in hayatı, edebi kişiliği ve eserleri hakkında genel bilgiler verilmiştir. Bu bölümde Muhtar Mağavin'in yazarlığı ve söz ustalığı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Mağavin'in hikâye, roman ve diğer türlerde eserler vermiş olması onun çok yönlü bir kişi olduğunu göstermesinin yanında, toplumu aydınlatmak için yazı hayatının birçok alanında kalemini ustaca

kullanarak halka ulaştırmaya çalıştığı görülmektedir. Bu bakımdan Kazak kimlik özellikleri çoğu eserinde görülmektedir.

Tezin ikinci bölümünde “*Sarı Kazak*” romanının inceleme kısmı yer almaktadır. “*Sarı Kazak*” romanından yola çıkararak roman içerisindeki dil ve üslup, anlatım teknikleri, içerik özellikleri, şahıs kadrosu, zet, olay örgüsü, zaman, mekân belirlenerek romandan örnekler gösterilmiştir.

Tezin n bölümünde “*Sarı Kazak*” romanında geçen Sovyet dönemi Kazak milli kimlik unsurları başlıklar halinde sunulmuştur.

Tezin dördüncü bölümünde tezimize konu olan “*Sarı Kazak*” romanın Türkiye Türkçesine evirisi verilmiştir. Eser evrilirken Türkiye Türkçesi imla kuralları ve noktalama işaretleri esas alınmıştır. Çünkü Türkiye Türkçesi imla kuralları ve noktalama işaretleri ile Kazak Türkçesi imla kuralları ve noktalama işaretlerinin farklı olmasından dolaydır. Eserde Kazak Türkçesiyle yazılan devrik cümleler anlam değişimine uğramaması için Türkiye Türkçesine aktarılırken aynı şekilde çevrilmiştir.

Tüm alışma sürecimde bana yol gösteren, bilgi ve tecrübelerini benden esirgemeyen muhterem tez danışmanım Dr. gr. Üyesi Ahmet BYKAKKAş’a, tez danışmanımla birlikte bu konuyu almama vesile olan kıymetli hocam Prof. Dr. Hikmet KORAş’a, tez hazırlama sürecimde bana değerli vaktini verip çalışmamda ilerlememi sağlayan değerli hocalarım Dr. gr. Üyesi Meder SALİEV’e, Dr. gr. Üyesi Adem YELOĞLU’na ve gr. Gr. Perizat YERTYEVA’ya, bu süreçte bana destek olan arkadaşlarıma, yüksek lisans öğrenimimde maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen annem mş SARI’ya, babam Orhan SARI’ya ve abim Mete SARI’ya sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Niğe 2020

nal SARI

ÖZET
YÜKSEK LİSANS TEZİ
MUHTAR MAĞAVİN'İN SARI KAZAK ROMANINDA SOVYET
DÖNEMİ KAZAK MİLLİ KİMLİĞİ
Ünal SARI
Avrasya Araştırmaları Anabilim Dalı
Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Ahmet BÜYÜKAKKAŞ
Temmuz 2020, 245 sayfa

Milli kimlik ve millet, birbiriyle alakalı etnik, kültürel, ulus devlet, ekonomik ve siyasi pek çok unsurdan oluşan karmaşık yapılardır. Tarihi bir toprak/ülke ya da ortak mitler ve tarihi bellek, ortak kitlesel millet kültürü, topluluğun tüm bireyleri için geçerli ortak yasal hak ve görevler, topluluk bireylerinin ülke üzerinde özgür hareket olanağına sahip oldukları ortak bir ekonomi gibi unsurlar bir araya gelerek milli kimliği ve kültürü oluşturmaktadır.

Kazak edebiyatının usta yazarlarından Muhtar Mağavin'in 1991 yılında kısmen de olsa tarihi vesikalardan faydalanarak yazdığı "*Sarı Kazak*" isimli romanı Sarı Kazak olan Stambek'in gözünden sömürgeci, totaliter sistemin Kazak Türklerine karşı şiddetini ve Kazak Türklerinin başından geçen trajedileri anlatmaktadır. Bu çalışmada, anılan eserde bir milli kimlik biçimi olarak Kazak kimliğinin nasıl ele alındığı, Sovyet dönemi Rus kimliğinin Kazak milli kimliğini nasıl etkilediğini ve Kazak milli kimliğinin şekillendiren diğer unsurlar eser üzerinden açıklanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Milli kimlik, Muhtar Mağavin, roman, Kazak milli kimliği, Kazak edebiyatı, Sovyet dönemi

ABSTRACT
MASTER THESIS
SOVIET ERA KAZAKH NATIONAL IDENTITY IN MUHTAR
MAĞAVİN'S YELLOW KAZAKH NOVEL
Ünal SARI
Department of Eurasian Studies
Supervisor: Assist. Prof. Dr. Ahmet BÜYÜKAKKAŞ
July 2020, 245 pages

National identity and nation are complex structures consisting of many interrelated ethnic, cultural, nation-state, economic and political elements. Elements such as a historical land/country or common myths and historical memory, a common mass nation culture, common legal rights and duties valid for all members of the community, a common economy in which community members have opportunity of free movement over the country come together and form national identity and culture.

The novel "Yellow Kazakh" written by Muhtar Mağavin, one of the master writers of Kazakh literature, in 1991, partly using historical documents, describes the violence of the imperialist, totalitarian system against the Kazakh Turks and the tragedies of the Kazakh Turks from the view of Stambek who is a Yellow Kazakh. In this study, in the mentioned work how the Kazakh identity was handled as a form of national identity, how the Russian identity of the Soviet era affected the Kazakh national identity and other elements shaping the Kazakh national identity were tried to be explained through this work.

Key Words: National identity, Muhtar Mağavin, novel, Kazakh national identity, Kazakh literature, Soviet era

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	i
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
KISALTMALAR.....	ix
EKLER	x
0.GİRİŞ	1
KAZAK TÜRKLERİ VE KAZAK MİLLİ KİMLİĞİ.....	1
0.1 KAZAK TÜRKLERİ.....	1
0.1.1.Kazak Adı	2
0.1.3. Kazakistan'ın Coğrafyası ve Nüfusu	3
0.1.2. Kazak Türkçesi.....	4
0.1.3. Kazak Edebiyatı	5
0.1.3.1. 20. Yüzyıla Kadar Kazak Edebiyatı.....	5
0.1.3.2. 20.Yüzyıl Başlarında Kazak Edebiyatı (1900-1917)	6
0.1.3.3. Sovyet Dönemi Kazak Edebiyatı	7
0.1.3.3.1. İkinci Dünya Savaşı Öncesi Kazak Edebiyatı	8
0.1.3.3.2. 1941-1956 Yıllar Arasındaki Kazak Edebiyatı.....	8
0.1.3.3.3. 1956-1990 Yıllar Arasındaki Kazak Edebiyatı.....	9
0.1.3.4. Bağımsızlık Dönemi Kazak Edebiyatı	10
0.2. KAZAK MİLLİ KİMLİĞİ	12
0.2.1. Kimlik Kavramı.....	12
0.2.1.1. Bireysel Kimlik	13
0.2.1.2. Kolektif Kimlik	14

0.2.1.3 Milli Kimlik	15
0.2.2. Kazak Kimliği	18
0.2.2.1. Çarlık Donemi Kimlik Politikaları	20
0.2.2.3 1917 Ekim Devrimi Sonrası Kimlik Politikaları	20
0.2.2.3. Sovyetler Birliği Kimlik Politikası	22
I. BOLUM	26
MUHTAR MAGAVİN HAKKINDA	26
I.1. HAYATI	26
I.2. EDEBİ KİŞİLİĞİ	27
I.2.1. Romancılığı	27
I.2.2. Hikayeciliği	27
I.2.3. Diğer alıŐmaları	28
I.3. MESLEKTAŞLARININ GOZÜNDE MAĞAVİN	28
I.4. ESERLERİ	29
II. BOLUM	33
SARI KAZAK ROMANININ İNCELENMESİ	33
II.1. KONUSU VE ZETİ	33
II.2. YAPISI	33
II.2.1. Anlatıcı ve Bakış Aısı	34
II.2.2. Olay rgüsü	35
II.2.3. Kişiler	36
II.2.4. Zaman	38
II.2.5. Mekan	40
II.3. İÇERİK ZELLİKLERİ	41
II.3.1. Ana Fikir ve Yardımcı Fikirler (Mesaj)	41

II.3.2. Üzerinde Durulan Problemler.....	42
II.4. ANLATIM.....	43
II.4.1. Anlatım Teknikleri.....	43
II.4.1.1. Tasvir Tekniği	44
II.4.1.2. Diyalog Tekniği.....	47
II.4.1.2. İç Çözümleme Tekniği/Tahlil Tekniği.....	48
II.4.1.2. Özetleme Tekniği.....	49
II.4.1.2. Geriye Dönüş Tekniği.....	50
II.4.1.2. Montaj Tekniği	50
II.4.2. Dil Özellikleri.....	51
II.4.3. Üslup Özellikleri.....	52
II.4.3.1. Dramatik Üslup	54
II.4.3.2. Düşünce Üslubu.....	54
II.4.3.3. Bilinç Akımı Üslubu	55
III. BÖLÜM.....	56
III. SARI KAZAK ROMANINDA KAZAK MİLLİ KİMLİĞİ	56
III.1. MİLLİ KİMLİK UNSURU NOKTASINDA SARI KAZAK ROMANI.....	56
III.1.1. Kültürel Kimliği Oluşturan Unsurlar	56
III.1.1.1. Gelenek ve Görenekler Unsuru	56
III.1.1.2. Aile Unsuru	58
III.1.1.3. Giysi Unsuru	59
III.1.1.4. Mutfak Unsuru	60
III.1.1.5. Töre Unsuru	63
III.1.2. Din ile İlgili Unsurlar.....	64
III.1.3. Siyasi Unsurlar	66

III.1.4. Milli Unsurlar	69
III.1.4.1. Vatan Unsuru	69
III.1.4.2. Hürriyet Unsuru.....	70
III.1.4.3. Devlet-Millet Unsuru.....	72
III.1.4.4. Beş Tülük ve Diğer Hayvan Unsuru	74
III.1.4.5. Savaş Unsuru.....	76
III.1.4.6. Tarih Unsuru	78
III.1.5. Eğitim ile İlgili Unsurlar	79
III.1.6. Dil ile İlgili Unsurlar	82
III.1.7. Coğrafya ile İlgili Unsurlar	83
III.1.8. Ekonomi ile İlgili Unsurlar	86
IV. BÖLÜM	89
IV. SARI KAZAK ROMANININ TÜRKİYE TÜRKÇESİNE AKTARIMI	89
SONUÇ	234
KAYNAKÇA	237
EKLER	244
ÖZGEÇMİŞ.....	245

KISALTMALAR

- C. : Cilt
çev. : Çeviren
E.T. : Erişim tarihi
Ed. : Editör
haz. : hazırlayan
M. : Muhtar Mağavin
s. : sayfa
S. : Sayı
SSCB. : Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
Tr. : Türkçe
V. : Stanislav Yuryevich Vladimir
vb. : ve başkaları
vd. : ve diğerleri
yy. : yüzyıl

EKLER

Ek1: Kazakistan'ın Coğrafi Konumu

Ek2: Muhtar Mağavin'in Resmi

0.GİRİŞ

KAZAK TÜRKLERİ VE KAZAK MİLLİ KİMLİĞİ

0.1 KAZAK TÜRKLERİ

Türk tarihi ve kültürü bakımından Kazak Türklerinin geçmişi çok eskiye uzanmaktadır (Gömeç, 2015: 90). Ancak etkin olarak tarih sahnesinde yer almaları Kazak Türklerinin 15. yüzyıla rastlamaktadır. Özbek Hanı Ebulhayır'a başkaldırmaları ile başlamaktadır. Moğol kabilelerinin sürekli saldırıları neticesinde, Altın Orda Hanlığı çok zor duruma düşmüştür. 1456 yılında Ebulhayır'ın bu saldırıları önleyememesi neticesinde bazı Türk kabileleri hanlıktan ayrılarak kuzeye doğru çekilmiştir (Alkaya vd., 2013: 274). Töresine ve özgürlüğüne bağlı olan bu Türk grubuna "Kazaklar" denmeye başlanmıştır (Saray, 2014: 92).

Kazak diye tanınmaya başlayan bu Türk boyu, Kazakistan ismi verilen bu coğrafik saha: Doğuda İrtiş Irmağı, batıda Volga'nın Hazar denizine döküldüğü yer, İçim bozkırına ve Ural dağlarının güney eteklerine kadar uzanmaktadır (Caferoğlu, 1988: 31). Kazak Türkleri daha önce bu bölgede yaşamış Türk, Sibir ve Moğol asıllı kavimlerinin kalıntılarıyla zaman içerisinde kaynaşarak onları kendi bünyeleri içerisinde eritmişlerdir. Kazak Türklerinin bu kavimlerle birlikte sayıları bir milyonu aşmıştır. İdil vadisinden Altaylara kadar uzanan geniş bozkırlarda göçebe olarak yaşayan Kazak Türkleri zamanla merkezi yönetim ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Bunun neticesinde 16. yüzyılda Kasım Han'ın yönetimi altına girmişlerdir. Kasım Han'ın yönetimi altında Kazak Türklerinin huzuru ve birliği bozulmuştur. İlk merkezi yönetimi başarısız olan Kazak Türkleri bunun neticesinde üç idareli yönetim şekli olan Ulu Cüz, Orta Cüz ve Küçük Cüz olmak üzere üç cüze ayrılmışlardır. Cüzlere ayrılan Kazak Türkleri her cüz kendi bölgesini koruması sonucunda güçlerini kaybetmeye başlamışlardır. Güç kaybeden Kazak Türkleri bir yandan Kalmuklarla bir yandan da Ruslarla mücadele etmeye başlamışlardır. Bu mücadeleler neticesinde Rusların Kazakistan'ı işgali kolaylaşmıştır (Saray, 2002: 122-124). Kazak Türkleri 1882 yılında tamamen Rusların esareti altına girmişlerdir (Caferoğlu, 1988: 32).

Kazak Türkleri 1917 Bolşevik İhtilali'ne kadar özgürlüklerini kazanmak için çeşitli başkaldırılarda bulunsalar da bu başkaldırılar kanlı bir şekilde bastırılmıştır.

Rusların esaretinden kurtulup yeni devlet kurmak isteyen Kazak Türkleri 1917 yılında yapılan Kazak Genel Kurultayı çok önemli kararlar almışlardır. Bu kararlar neticesinde Kazak Türklerinin milli partisi olan Alaş Partisi kurulmuştur. Alaş Partisi 1917’de Kazakistan’ın bağımsızlığını açıklar ama Ruslara karşı savaştığı için zayıf düşer ve 1920’de Sovyetler Birliği’ne bağlanmıştır (Bozkurt, 2012: 409-410).

Sovyetler Birliği’nin dağılmasından sonra Kazak Türkleri de 16 Aralık 1991 tarihinde bağımsızlığını ilan eder ve bağımsız Kazakistan Cumhuriyeti’ni kurmuşlardır. Kazakistan Cumhuriyeti’ni tanıyan ilk ülke de Türkiye olmuştur.

0.1.1.Kazak Adı

Ulusların ve toplumların etnik isimlerinin ortaya çıkışı daima tartışmalı konulardan birisidir. Bu tartışmalı konulardan biriside “Kazak” kelimesidir. Kazak kelimesinin anlamı, Kazak Türklerinin isimleri hakkında çeşitli görüşler ortaya konulmuştur.

Bu görüşlerden en çok kullanılanlardan birisi de Kazak kelimesin hür, müstakil, cesur, asker, başkaldıran anlamına geldiğini görmekteyiz ama Türklerin bir boyunun adı olarak Kazak adına ancak 15. yüzyıldan itibaren karşılaşmaktayız (Gömeç, 2015: 89).

Zeki Velidi Togan’a göre Kazak adı, sultanlar için kullanıldığını ve zamanla bu isimin genişlemeye uğradığını söylemektedir. Bu genişlemenin sebebi Kazak isminin sultanlara bağlı oymaklar ve devlet içinde kullanılmasından olmuştur (Togan, 1981: 37)

Ahmet Caferoğlu’na göre Kazak adı, Kumukça’da kullanılmış olduğu gibi silahşor, kızan, askerlik yükümlüsü anlamına geldiğini söylemektedir (Caferoğlu, 1988: 33-35).

Radloff ve Yudin’e göre Kazak adı, “kazgan” (elde etmek, kazanmak) fiiliyle aynı kökten türetilmiştir. Bu nedenle Kazak adı, kâr ve kazanç sağlayan bir insanı tanımlamıştır (Yudin, 2001: 25).

Bernştam’a göre Kazak adı, “Sak” kelimesinden türemiştir. Onun fikrine göre Kazak kelimesi eski “Kaspi” ve “Sak” kavimlerinin adlarının birleşmesinden

çıkıştır. Yani “Kaspi-Sak”, “Kas-Sak” ve ondanda “Kasak” veya “Kazak” haline gelmiştir (Bernştam, 81-85).

V.Ė.Veselowski’ye göre Kazak adı, “kaza benzeyen insan yani kuş gibi serbest” anlamında kullanıldığını belirtmiştir (Samayloviç, 1957: 95).

Kraft’a göre Kazak adı, “kaz+ak” (beyaz ana kaz) anlamında kullanıldığını belirtmiştir (Samayloviç, 1957: 95).

İncelediğimiz metinde de geçen Kırgız-Kaysak adının Türkistan ve Sibirya’yı işgal etmeye çalışan Rusların Kazakları yanlış olarak Kırgız-Kaysak veya Kaysak diye adlandırmış olmasıdır. Bu yanlışlık yazılı kaynaklarda da bir süre böyle süren bu karışıklık 1917 Ekim Devriminden sonra Kırgız Sovyet Sosyalist Cumhuriyetinin ilan edilmesiyle devam etmiş ancak bu yanlışlığın 1925’de Kırgız adının değiştirilmesiyle düzeltilmiştir (Öner, 1998: 10).

0.1.3. Kazakistan’ın Coğrafyası ve Nüfusu

Kazak Türklerinin yaşadığı Kazakistan Cumhuriyeti, 46°-87° ile 40°-56° kuzey enlemleri arasında, Türkistan’ın geniş bozkırları ile eski Türk anayurdu Altaylara kadar uzanan sahayı kapsayan bir coğrafyada yer almaktadır (Saray, 1993: 7). Kazakistan coğrafi konum itibarıyla Hazar Denizi, Sibirya ve Tanrı Dağları arasında yer almaktadır. Ülkenin Hazar Denizi’ne 1000 km kıyı uzunluğu bulunmaktadır. Doğuda Çin Halk Cumhuriyeti, Kuzeyde Rusya, Güneyde Türk Cumhuriyetleri ve Batı da ise Hazar Denizi bulunmaktadır ve Kazakistan geniş bir yüzölçümüne sahiptir (<http://geographicam.blogspot.com/search?q=Kazakistan>, E.T. 30.05.2020). Kazakistan’ın Doğu ve Güneydoğusundaki dağlık alanlar dışında kalan coğrafyasında ovalar ve bozkırlar yer kaplamaktadır. Ülkenin deniz seviyesi altındaki bölgesini Hazar Denizi sahilindeki topraklar oluşturmaktadır. Hazar ve Aral arasında yüksek, Üst-Yurt ve Mangışlak ovaları bulunur. Mangışlak’ın kuzeyinde yüksekliği 556 metreye ulaşan, Kara-Tav ve Ak-Tav silsilesi bulunur. Kazakistan ovasının orta kısmı, Turan ovasının bir kısmını oluşturan kumluk sahadır. Turan ovasının Güneydoğu yönünde Kara-Tav silsilesi, Sir Derya ile Çu nehri havzalarını birbirinden ayırır. Doğu Kazakistan ovası daha yüksek olup Balkaş yönünde açılır ve güneydoğu yönünde Tiyen-Şan (Tanrı Dağları veya Han Tengri)’a kadar uzanır (Saray, 1993: 7).

Ek1: Kazakistan'ın Coğrafi Konumu

Kazakistan'ın nüfusu 2015 yılı itibariyle 18.690.2 olup, yüzölçümü ise 2.724.900 km² ile dünyanın en büyük dokuzuncu ülkesidir (<https://www.tika.gov.tr/upload/oldpublication/faaliyet-raporu-2013.pdf>, E.T. 15.01.2020). Kazakistan, Türkistan coğrafyası ülkeleri arasında en gelişmiş ekonomiye sahip ülke konumundadır (<http://geographicam.blogspot.com/search?q=Kazakistan>, E.T. 30.05.2020).

0.1.2. Kazak Türkçesi

Kazakistan Cumhuriyeti'nin resmi dili olan Kazak Türkçesi Türk lehçeleri içerisinde en geniş sahada kullanılan lehçedir. Günümüzde Kazak Türkçesi konuşma sahası olarak Özbekistan, dağınık olarak Kırgızistan, Doğu Türkistan, Türkmenistan gibi ülkelerde konuşulmaktadır (Alkaya vd., 2013: 275).

Türk lehçelerinin Kıpçak (Kuzeybatı) grubu içerisinde yer almaktadır. Ayrıca Nogay, Karakalpak ve Kırgız Türkçeleri ile benzerlikleri vardır (Özkan, 2007: 123).

Kazak Türkçesi kendi yaşam koşulları içerisinde serbest bir gelişme olanağı bulmuştur. Yaşadıkları yerlerin dini kültür merkezlerine uzak olması sebebiyle diğer Türk lehçelerine nazaran Arapça ve Farsçanın etkisi Kazak Türkçesinde azdır (Arat, 1977: 502). Kazak Türkçesinin kelime hazinesi genel olarak Türkçe kökenli kelimelerden oluşmaktadır. Türkçe kelimelerin dışında eski dönemlerden Kazak Türkçesine geçmiş Moğolca, Soğdca, Toharca alıntı kelimelerde yer almaktadır.

Ayrıca İslamiyet'in kabulünden sonra Arapça ve Farsçadan, Rusların yayılmacı politikası ile Rusçadan kelimeler girmiştir. (Demirci vd., 2006: 13). Kazak Türkçesi 18. yüzyılda Rusların Kazak bozkırlarını ele geçirmesiyle Rusçadan etkilenmiş ve Sovyetlerin dağılmasına kadar birçok Rusça kelime girmiştir (Öner, 1988: 35 – 40).

Kazak Türkçesi üç ağıza ayrılmaktadır. Bu kollar kuzeydoğu kolu, güney kolu ve batı koludur. Bu kollardan kuzeydoğu kolu Kazak Türkçesinin çağdaş yazı dilinin temelini oluşturmaktadır (Alkaya vd., 2013: 276). Kazak Türkçesinin yazı dilinin temeli Abay tarafından atılmıştır. 1923 yılına kadar Kazak Türkleri Arap alfabesini kullanmışlardır. 1928 yılında Sovyetler Birliği içinde yaşayan diğer Türk uluslarında olduğu gibi Kazak Türkleri de Latin Alfabesine geçmişlerdir. Ancak Sovyetler Birliği politikalarından dolayı 1940 yılında Kiril Alfabesine geçmişlerdir (Bozkurt, 2012: 411-412). Bağımsızlıklarını kazandıktan sonra Kazakistan Cumhuriyeti'nin resmi dili Kazak Türkçesi ilan edilmiştir (Özkan, 2007: 127-129).

0.1.3. Kazak Edebiyatı

Geçmiş çok eskilere dayanan Kazak Türklerinin edebiyat ürünlerinin çoğu sözlü edebiyata dayanmıştır (Altınmakas, 2014: 23). Bütün Türk toplulukları için ortak kabul ettiğimiz yazılı edebiyat hariç tutulursa Kazak Türklerinin çağdaş edebiyatını geçiş dönemi mahalli dil özellikleriyle yazılmış el yazılı edebi ürünlerinin ortaya çıkmasıyla başlatabiliriz (Özkan, 2007: 124-125).

0.1.3.1. 20. Yüzyıla Kadar Kazak Edebiyatı

20. yüzyılın ilk çeyreğine kadarki Kazak Edebiyatı sözlü ve yazılı diye ikiye ayrılmıştır. 19 yüzyılın başlarında görülen yazılı edebiyatın başlamasıyla da sözlü edebiyat son bulmamış aksine ikisi birbirinden etkilenmiştir. Kazak Türklerinin sözlü edebiyatında daha çok manzum eserlere rastlanmaktadır (Altınmakas, 2014: 23). Kazak Türklerinin eski devirlerden beri kendi yaşayış tarzları ve hayat felsefeleri ile ilgili nesilden nesile aktardığı birçok sözlü edebiyat ürünü vardır. Bu sözlü edebiyat ürünleri ile ilgili çalışmalar ilk olarak 18. yüzyıldan itibaren araştırılıp çalışılmaya başlanmıştır (Koç vd, 2007: 21-26). Bu araştırılan sözlü edebiyat ürünlerine baktığımızda özellikle masal, destan, hikâyeler açısından oldukça zengin olduğunu görebiliyoruz. Bu araştırmaların neticesinde Kazak Türkçesinin halk edebiyatı terimlerinin batı Türkçesinin terimlerinden farklı olduğunu şu şekilde

örnekleyebiliriz: Kazak Türklerinde halk türkülerine “jır” veya “ölen”, türkü söyleyen kişiye de “jırav” ve ya “ölenşi” denir (Alkaya vd., 2013: 276).

Kazak yazılı edebiyatı 19. yüzyılda çok önemli üç isim üzerine inşa olmuştur. Bütün bir Kazak folklorunu, sözlü ve yazılı edebiyatını taşıyan bu isimler ise; Şokan Velihanov, İbray Altınсарın ve Abay Kunanbayev’dir (Özkan, 2007: 125).

20. yüzyılının başlarında Rusya’da 1905 Ekim Devrimi yapılmış ve bu devrim Kazakistan’da 1916 yılında ortaya çıkan ayaklanmanın da zeminini hazırlamıştır. Bu dönemde Kazak edebiyatında roman, tiyatro, öykü, makale gibi modern nesir türlerinde büyük ilerleme görülür. Edebi gazete ve dergiler bu dönemde yayımlanmaya başlamıştır. Bu gazete ve dergilerin ortaya çıkmasında Ahmeh Baytursunulı, Mırjakıp Duvlatulı ve Magcan Cumabayulı’nın büyük katkıları olmuştur (Söylemez vd., 2018: 105-106).

0.1.3.2. 20. Yüzyıl Başlarında Kazak Edebiyatı (1900-1917)

20. Yüzyıl sanayi ve ticaretin yaygınlaştığı ve siyasi olayların yaşandığı bir yüzyıldır. Bu olaylardan en fazla etkilenen ise hiç şüphesiz Türk Dünyası özellikle de Kazak Türkleri ve Kazakistan olmuştur (Özdemir vd., 2019: 25). 19. yüzyılın ortalarında siyasî ve idarî olarak Rusya’ya bağlanan Kazakistan Bolşevik ihtilalinden sonra başa geçen komünist yöneticilerin istekleri ve tutumları Kazak edebiyatını uzun süre yönlendirmiştir (Söylemez vd., 2018: 104-106). Ancak 20. yüzyılın başlarında Kazak edebiyat camiasında hak, adalet, özgürlük için eserler yazmaktan uzak durmayan Saken Seyfulin, Ahmet Baytursunulı gibi isimleri sayabiliriz (Koç vd, 2007: 439-440).

20. yüzyılın ortalarına doğru Kazak edebiyatında Cedit Hareketinin büyük rolü vardır. Cedit Hareketi yayımladıkları kitap, gazete ve dergiler yoluyla Kazak aydınlarının üzerinde etkisini göstermiştir (Söylemez 2002: 126-127). Cedit Hareketinin öncülerinden İsmail Gaspıralı’nın öncülüğü ile Çarlık Rusya içerisinde kalan Türk halkları, eğitim, yenilik ve ortak hareket etme bilinci ile bağımsızlık mücadelelerine girmişlerdir (Kırımlı, 2010: 53). Bu bağımsızlık mücadelesinin parolası da Gaspıralı’nın “*Dilde, fikirde, işte birlik*” sloganı ile birlikte Cedit Hareketi, Türk dünyası toplulukları arasında birleştirici bir siyasi akım olmuştur (Andican, 2003: 25). Bu fikir doğrultusunda Kazak Türkleri arasında “*Aykap*” ve “*Alaş*” gibi

milli bilincin canlanması için mecmualar neşredilmiştir (Alkaya vd., 2013: 278). Kazakistan'ın bağımsızlık mücadelesi için Alaşorda teşkilatı kuruldu. Alaşorda Hareketi çevresinde gelişen Kazak edebiyatı millî konulara değinmişlerdir. Ayrıca roman, hikâye gibi türlerde Kazak edebiyatına önemli katkı sağlamışlardır. Türk edebiyatının “Milli Edebiyat” diye adlandırılan dönemine karşılık gelmektedir (Özdemir vd., 2019: 26-30). Bu yayınlar ve Alaşorda teşkilatı sayesinde Kazakistan'da milli şuur ayakta kalmıştır.

0.1.3.3. Sovyet Dönemi Kazak Edebiyatı

Ekim 1917 yılında gerçekleşen Bolşevik İhtilali'yle Çarlık rejimi yıkılmış iktidar Bolşeviklerin eline geçmiştir. Çarlık Rusya'nın yönetiminde olan yerler Bolşeviklerin idaresi altına girerek bu yerleri Sovyetleştirme süreci başlamıştır (Saray, 2014: 156-163). Bu süreçle beraber 20 Ağustos 1919'da Ruslar, milli hükümeti yıkarak yerine Kazakistan Muhtar Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ni kurmuşlar. Bundan dolayı Kazakistan'da Komünizm ve Sosyalizm baskısı altında bir edebiyat ortaya çıkmıştır. Bu yıllarda yeni rejime ayak uyduramayan yazarlar “*Repressiya*” denilen 1937-1938 ve 1939 yıllarındaki katliamlarla öldürülmüştür. Yeni yetişen nesillere baskı uygulanarak resmi ideoloji kabul ettirilmiş ve bu yolda eserler yazılmıştır. Ancak 1950 yılından sonra resmi ideolojiye tepki olarak milli mirasa sahip çıkma, geçmişin önemli olaylarına ve büyük şahsiyetlerine karşı ilgi gösterme şeklinde ortaya çıkan akım, bir kısım Kazak halkı ve münevverleri arasında milli birlik ruhunu meydana getirmiş ve milli şuurunu canlı tutmuştur (Alkaya vd., 2013: 273; Koç vd., 2007: 526-527).

Bu dönemin önemli yazarları arasında Saken Seyfullin, Muhtar Avezov, Sabit Mukanov, Abidin Mustafin, Abid Musrepov, Tahavi Ahtanov, Tahir Cerakov, Abdullah Tacıbayev, Ali Urmanov, Olcas Süleyman, Kalkaman Abdulkadirov gibi isimler öne çıkmıştır. Bunlar arasında Muhtar Avezov ve Olcas Süleyman'ın ayrı bir yeri vardır (Koç vd., 2007: 526-527). Muhtar Avezov, Kazak Destanları ve Türkistan Türk Edebiyatı üzerinde bilimsel yayınlar yapmış ve konusunu tarihten alan oyunlar yazmıştır. Abay'ın hayatını belgelere dayalı olarak kaleme aldığı “*Abay Yolu*” adlı romanı ünlü olup pek çok dile çevrilmiştir. Olcas Süleyman da son devir edebiyatının en büyük şairidir. Şairin “*Argamaklar*”, “*Yeryüzü*”, “*İnsana Eğil*”, “*Parisli Bir Kızdır Gece*”, “*Seherin Güzel Vakti*” gibi şiir kitapları vardır. Şairin “*Fizikçinin Duası*”, “*Az*

i Ya”, “*Yazının Ucu*” adlı kitapları Türkiye Türkçesine aktarılmıştır (Alkaya vd., 2013: 273-275).

0.1.3.3.1. İkinci Dünya Savaşı Öncesi Kazak Edebiyatı

Sovyetler Birliği'nin ilk yirmi yılı içerisinde Kazak Türkleri ekonomik ve kültürel yönden birçok değişme yaşamıştır. Bazı olumlu değişme ve gelişmelerin yanı sıra ideolojik yazılı emirlerin ve toplumsal trajedilerin yaşandığı görülür. Özellikle Kazak Türklerinin hiçbir zaman unutamayacağı kıtlık sonrası ortaya çıkan açlık felaketidir. Bu felaketten sonra Bolşevikler Kazak Türklerine özerklik vereceklerini söylerler ama daha sonra Birlik hükümeti yerleşip genişlemeye başlayınca Alaşorda'yı dağıtmışlardır. Bu olay Kazak Türkleri arasında pek memnuniyetle karşılanmaz. Kısa süre sonra edebiyatta adalet, eşitlik gibi konulara değinilmeye başlanılmıştır. Bu konuların yanında Lenin ve Komünist partiye övgülerde yer almaktadır. Kazakistan'da yazarlar soruşturmayla uğrarlar, milliyetçi ve Türkçü oldukları; Seyfullin, Kojanulı, Baytursınulu gibi yazarlar suçlamaya uğramıştır. Bazıları tutuklanarak cezalandırılmıştır (Koç vd., 2007: 525-526; Söylemez vd., 2018: 126-127).

Bu devirde de diğer yıllarda olduğu gibi edebi arayış devam etmiştir. Kazak romanı gelişir, destanların konusu artar, karmaşık olayların işlendiği dramalar gelişmiştir. Kazak edebiyat tarihinin araştırması yapılarak okul ve liselerde okutma yönünde çalışmalar yapılmıştır. 1937 ve 1938 yıllarında Kazak Türklerine önderlik eden edebiyatçılar halk düşmanı ilan edilerek öldürülmüşlerdir (Söylemez vd., 2018: 126-128). Yapılan baskılardan sonra Kazak yazarlarının birçoğu eserlerinde hayatın gerçekliğini değil, o dönemin dayatılan ideolojisini eserlerinde yansıtmışlardır (Kımacı, 2016: 150).

0.1.3.3.2. 1941-1956 Yıllar Arasındaki Kazak Edebiyatı

Sovyetler Birliği kendi bağımsızlıklarını kaybetmemek için 1941-1945 yılları arasında Almanya ve müttefiklerine karşı savaşa katılmıştır. Bu savaş, Sovyetler içerisindeki diğer milletleri özellikle Kazak Türklerini de felakete sürüklemiştir. Savaş dönemi Kazak edebiyatı, sosyalist–realizm düşüncesi altında vatani korumak ve halkın savaşa katılmasını sağlamak amacı üzerine şekillenmiştir. Dolayısıyla savaş

döneminde yazılan eserler sayıları çok olmasına rağmen nitelik açısından oldukça zayıftır (Koç vd., 2007: 599-603; Özdemir, vd., 2019; 39).

Savaş toplumu değil edebiyatı da çok derinden etkilemiştir. Yaşanan sosyal ve siyasi olayların edebiyatın içeriğini belirlemede etkili olmuştur. Edebiyat birliğin, fedakârlığın ve Komünist Parti'nin sesi olarak Almanların baskıcı siyasetini ve saldırısına cevap verme ve halkı intikam almaya çağırmada edebiyat etkili olmuştur. Bu amaçlarla kullanılmasından dolayı Kazak edebiyatı bu dönemde edebi yönden zayıflamıştır (Kınacı, 2016: 156-158).

Savaş sırasında birçok yazar ve şair cepheye katıldığından çoğunlukla küçük hacimli şiir, gazete yazısı ve hikâye türünde eserler verilmiştir. Savaş sırasında uzun nesirde de kısmen de olsa bir gelişme olmuştur. 1942 yılında Muhtar Azezov'un "Abay" adlı romanı bu dönemde yazılan önemli romanlarından biridir (Söylemez vd., 2018: 144; Özdemir vd., 2019: 41).

Savaşın bitmesiyle Sovyet kültürünün üstünlüğünü dünyaya tanıtmaya öncelik verilmiştir. Birlikte hareket etme düşüncesi edebiyata yansımıştır (Özdemir vd., 2019: 44). 1953 yılında Stalin'in ölümüyle yazarlar ve şairler biraz baskıdan kurtulmuşlardır. Konu seçme özgürlüğüne kavuşmuşlardır. Sabit Mukanov tarihi açıdan önemli şahsiyet olan Şokan Velihanov'un biyografik romanını yazmaya başlamıştır (Kınacı, 2016: 159-160).

Bu dönemde genel olarak savaş konusu işlenmiştir. Savaşta askerleri savaştırmaya, cephe gerisindekileri ise çalışmaya heveslendirilecek eserler yazılmıştır. Nesirden çok nazım yani şiir yazılmıştır. Çünkü savaş meydanında uzun hikâye ve romanlar okunmuyordu. Bundan dolayı nesir türü daha çok deneme ve öykülerle sınırlı kalmıştır. Stalin'in ölümünden sonra baskı azaldığı için edebiyatta yenileşme konularına yönelmişlerdir.

0.1.3.3.3. 1956-1990 Yıllar Arasındaki Kazak Edebiyatı

Bu dönem, Sovyetler Birliği'nde açık söyleme ve yeniden yapılandırma siyaseti uygulanmaya başlamıştır. Bu da Gorbaçov tarafından ilan edilen yeniden yapılanma ve açıklık politikasıyla başlamıştır. Ülkenin bütün alanlarında, televizyon, radyo, gazete ve dergilerinde Sovyet hükümetinin geçmişte uyguladığı yanlışlıklarla eksiklikler açık bir şekilde eleştirilmeye başlamıştır. Böylece Sovyetler Birliği'nin

tamamında 5-6 sene boyunca açık konuşma, geçmişi ve birbirini eleştirme süreci devam etmiştir (Kınacı, 2016: 162; Kıyrabayev, 1998: 113).

Yeniden yapılanma ve açıklık politikasının uygulanmaya başlamasıyla ülkenin önde gelen aydınları, özellikle yazarlar Sovyetler Birliği'nde uygulanan yanlış politikalara karşı gelerek onları geri adım atmaya mecbur bırakmışlardır. Böylelikle Sovyet yönetimi tarafından halk düşmanı olarak ilan edilen yazarlara güvensizlik ortadan kaldırılmış ve bu yazarların eserleri edebiyat tarihinde tekrardan yerini almıştır (Kıyrabayev, 1998: 113). Komünist Parti'nin kurultayı sayesinde edebiyatta bir kişiyi övme, gerçeği olduğundan farklı yazma gibi konulara dikkat çekerek edebiyatta bir değişiklik gerekliliği ortaya koyulmuştur. Ancak bu değişiklik edebiyatın temelli değişikliği ile ilgili değildir. Edebi eserlerde Komünist parti ideolojisi ilke olarak devamlılık gösterecektir (Zelinski, 1978: 300-347).

Bu dönemde Kazak Türklerinin tarihi her dönemi tekrar ele alınarak incelenir. Magavin, Alimcanulı, Smatayulı'nın tarihi ve milli içerikli romanlar yayımlanmıştır. Kazak Sovyet edebiyatının son döneminde roman, hikâye, şiir gibi nazım türleri içerik olarak zenginleşmiştir (Söylemez vd., 2018: 165; Kınacı, 2016: 174-175). Zenginleşmeyle birlikte Kazak edebiyatı 1970'li yıllarda sosyalist ideolojiden ve sosyalist realizm akımından kurtulmaya çalışmış ve bu akım yerini yavaş yavaş romantizme bırakmıştır. Dükenbay, Toktarov, Tölen Abdik gibi yazarlar romantizm akımıyla eserler yazmışlardır (Özdemir vd., 2019: 44-59).

Bu dönemin son yıllarında genel olarak Kazak edebiyatı nesirde ve şiirde hayat gerçekleri ve dünyayı tanıma faaliyetlerini geçmişe göre keskin farklılıklarla ele almasa da bu yıllarda bağımsızlıkla ilgili eserler yazarak halkı bilinçlendirmeye ve geçmişe eleştirel gözle bakabilmek için çaba göstermişlerdir (Söylemez vd., 2018: 165).

0.1.3.4. Bağımsızlık Dönemi Kazak Edebiyatı

Bağımsızlıktan sonra ilk olarak Ekim Devriminde yasaklanmış olan bazı yazarların eserleri yeniden kendini göstermeye başlamıştır. Mağcan Cumabayev, Şakerim Kudayberdiyev, Şortanbay Kanayulu gibi 20. yüzyıldan önceki zamane şairleriyle birlikte Muhtar Azezov'un "*Abay Joli*" adlı romanı tekrardan yayımlanmaya başlamıştır (Koç vd., 2007: 735-736).

Kazakistan'ın bağımsızlığına kavuşmasıyla Kazak yazar ve şairleri Sovyet rejiminin dayattığı sosyalist realizm akımıyla eserler yazmayı bırakarak, bağımsızlığın getirdiği özgürlüğün neticesinde Kazak Türkçesi: tarihi ve benliği hakkında eserler yazmaya başlamışlardır. Bu doğrultuda Kazak yazarlar Çağdaş Kazak Edebiyatında milli romantizme yönelmeye başlamışlardır (Özdemir vd., 2019: 62-63; Koç vd., 2007: 735-741).

Bağımsızlıktan sonra Kazak Türklerinin tarihinde önemli görevler üstlenmiş ve Sovyet Döneminde yasaklanmış tarihi şahsiyetler üzerine ilgi artmıştır. Bu doğrultuda Çağdaş Kazak Edebiyatında tarihi şahsiyetlerin yer aldığı romanlar yazılmaya başlayıp 1991 yılından sonra birçok tarihi-biyografik romanlar yazılmıştır (Söylemez vd., 2018: 183-184).

1991 yılından itibaren Kazak edebiyatı tematik açıdan değişime uğramışlar ve edebiyatta “Yeni Kazak”; “Yeni Rus” tipleri ortaya çıkmıştır. En çok üzerinde durulan konulardan biriside Sovyet Döneminde yasaklanan din ve dini uygulamaların edebiyatta tekrardan yerini almasıdır (Söylemez vd., 2018: 183-190).

Bağımsızlık sonrası Kazak edebiyatında aşk, tarih, siyaset, sosyo-ekonomik sorunlar, felsefe, tarih, vatanseverlik, millet, doğa, insan ilişkileri, din, barış, insanlık gibi konular işlenmiştir. Bu dönemin başlıca yazar ve şairleri de Şerhan Murtaza, Abiş Kakilbayulı, Muhtar Şahanulı, Olcas Süleyman, Muhtar Magavin'dir (Özdemir vd., 2019: 60-67; Söylemez vd., 2018: 183-203).

0.2. KAZAK MİLLİ KİMLİĞİ

0.2.1. Kimlik Kavramı

İnsan çeşitliliğini açıklamada bir göstere olan kimlik, hem bireysel algıların şekillendirilmesinde hem de insan kültürünün yapı taşının oluşturulmasında önemli etkiye sahiptir. Kimlik için insanların toplumda kim oldukları ve ya kim olarak görüldükleri büyük önem taşımaktadır (Köseoğlu, 1997: 20-21). Kimlik kavramı antropoloji, psikoloji, sosyoloji gibi birden çok disiplinin kesişme noktasıdır (Kınacı, 2016: 10-11). Dolayısıyla kimlik psikolojik, sosyolojik, kültürel ya da sosyal boyutları olan bir olgudur (Cuhe, 2013: 130).

Kimlik kelimesinin Latince kullanımı “idem”¹ kökünden gelmektedir. İngilizcede kimlik kavramının ilk olarak kullanılması 16. yüzyılda başlamaktadır (Kınacı, 2016: 11). Türkçe sözlükte kimlik kavramının tanımı “toplumsal bir varlık olarak insana özgü olan, özellik ve niteliklerle, birinin belirli bir kimse olmasını sağlayan koşulların bütünü olarak tanımlanmaktadır (c. II, 1998: 1324). Kimlik insanın kendini arayışıdır. Bu arayış sürecinde kimlik bir farklılaşma bir benzerleşme üzerine kurulur. Kimlik, kendimizin nasıl biri olduğunu tanımlamada ve değerlendirmede karar verme seçeneği sunar. Genellikle kimlik kavramı diğerlerinden farklılık olarak görülse de kimliğin benzerlik yönü de son derece temeldir. Çünkü insan kendisine benzer olanlarla özdeşlik kurar (Kınacı, 2016: 12; Bilgin, 2007: 26).

Kimlik toplumların sosyal hayatının bir yansıması olduğuna göre her toplumun farklı bir bakış açıları, inançları, gelenek ve göreneklere ve sosyal hayatları sonucunda oluşan değişimleri kimlik kavramını oluştururken çok etkili olmuştur (Güvenç: 1993: 3-4). Bu değişim tarihsel bir süreç içinde oluşan, gelişen, dönüşen ve değişen, dünden bugüne, bugünden yarıya oluşumunu gerçekleştiren güçlü bir kavramdır. Zayıf bir yapıya işaret etmeyen kimlik, bir sürecin devam etmesiyle meydana gelmektedir (Sözen, 1999: 19).

Kimliği oluşturan temel disiplinler arasında merkezi bir konumda edebiyatı da eklemek lazımdır. Edebiyatın kimlik oluşturma süreci ve rolü, tarihsel olaylardan ve toplumsal süreçlerden bağımsız olmama gerçeği, doğrudan kimlik oluşumunda

¹ Aynı. (Kınacı, 2016: 11).

kendini göstermektedir. Bu açıdan edebiyat kimlik oluşumunda ve dönüşümünde etkili bir faktördür. Bir disiplin olarak edebiyatın kimlik oluşumunda ve dönüşümündeki rolü edebi nazım türleri bağlamında görülebilir. Roman, hikâye, tiyatro, şiir gibi edebi nazım türlerinin insan ve toplumun dönük yüzü ve insani ve toplumsal kimliğinin temel belirleyicileri arasındadır (Alver, 2006: 33).

Edebiyatın bir kişinin ya da bir milletin kimlik edinmesindeki etkisinden bahsetmek, elbette edebiyatın yalnızca estetik ve sanatsal niteliğiyle bakmamak gerektiğini göstermektedir. Edebiyatçıların ve okurların edebiyata yaklaşımı, edebiyatla geliştirdikleri iletişimin neticesine bakıldığında edebiyatın sadece estetik ve sanatsal nitelikleriyle değil diğer nitelikleriyle de öne çıkan bir disiplin olduğunu göstermektedir. Edebiyat kendisiyle muhatap olan okuyucu kitlesiyle iletişime geçerek belli bir duygu ve düşünce yapısını okuyucuya kazandırmaya çalışır. Tüm toplumsal yapılar gibi geçmişi anlamak, bugünü korumak ve geleceğe aktarmak için roman, hikâye, şiir gibi edebi nazım türleri kurduğu olay örgüsü ile insanların düşüncelerini yaşayış tarzlarını doğrudan etkilemektedir. Örneğin, roman bir milletin yaşadığı bütün olayların kaydedildiği bir günlük, yani roman kaydederek gelecek nesillere aktardığı için doğrudan ait olduğu milletin kimlik oluşumuna katkıda bulunmaktadır (Randall, 1992: 52-90). Roman için söylenen her şey diğer edebi nazım türleri içinde geçerlidir.

Sonuç olarak, edebiyatın sadece edebi işlevlerinin dışında dinî, siyasî, eğitim, kültür gibi işlevlerinin de olduğu görülmektedir. Bu açıdan edebî eserler belirli bir kimlik oluşumunun ana kaynaklarından sayılabilir. Edebi eserler okurlarının kimlik oluşumuna katkı sağlarken ister apaçık ister gizleyerek kimlik unsurlarını verebilir. Örneğin, Sovyet dönemi Kazak romanında dönemin idarecilerin baskılarından dolayı bazı olayları dolaylı yoldan edebi eserlere aktarmışlardır.

0.2.1.1. Bireysel Kimlik

Bireysel kimlik, bir kimsenin toplumda kim olduğu hangi yeteneklerinin olduğu ve bulunduğu konumuna ilişkin duygusal ve toplumsal algısına denir. Ancak bu algı diğer kişi ve gruplarla girilen karşılıklı etkileşim sürecinde ve karşılıklı olarak gerçekleşir (Bauman, 1999: 6-44). Bireysel kimlik aile, bölge, din, millet gibi çoğu

durumsal olarak farklı koşul ve zaman gibi etmenlere bağı olarak değişkenlik gösterebilir (Akça, 2007: 38).

Birey, bireysel kimliğini oluştururken toplumsal yaşamdan algıladıkları ile bağlantılı olarak kendini tanımlama imkânı bulabilmektedir. Bu noktada birey kendini farklılık duygusundan hareket ederek diğer insanlardan ayrı bir kimlik edinme çabasına girmektedir (Sarıbay, 1997: 239). Bu bağlamda özel kimlik arayışına giren bireyin, kimlik oluşturma çabasındaki zeminin kişisel olarak eşi benzeri olmayan duygusuna dayanan psikolojik özellikleri, zihinsel ve bedensel yetenekleri gibi özel vasıflarını da göz önünde bulundurmak gerekir (Yapıcı, 2004: 55).

Bireysel kimlikler, bireyi diğerlerinden ayırdığı için önemli sorunlar yaratmayabilir. İsim benzerlikleri, doğum yeri, fotoğraf, iş güç bilgileriyle açıklığı kavuşturulabilir (Güvenç, 2010: 6).

Birey ile onun bireysel kimliği arasındaki ilişki zamanla değişse de genellikle birebir uyuşabilir. Birileri çıkıp bu kimliği zorla değiştiremez. Buna karşılık kişinin birden çok bireysel kimliği olabilir. Birey bu seçme özgürlüğünü, tarihi kültürel kimlik seçiminde, gerektiğinde milli kimliğe karşı korumak ve devam ettirmek ister. Sonuç olarak, toplumun bireyleri, grupları, zümreleri birbirinden farklı kimlik seçimlerine sahip olabilir. Seçtiği kimliği kullanabilmek için başka ülkeye sığınma talep etmek isteyebilir. Çok zorlandığı durumlarda insanlığını hatırlayarak dünya vatandaşı olduğunu ilan edebilir (Güvenç, 2010: 7).

0.2.1.2. Kolektif Kimlik

Kolektif kimlik, belirli bir alanda yaşamış insan topluluğunun kendi hakkındaki bilinci ve duygusuyla ilişkilidir; topluluğun kendine has özellikleri ve diğer topluluklarla farklılıklarını ortaya koyma ve vurgulama talebidir (Bilgin, 1999: 62). Kolektif kimlik, insanın milletine, dinine, siyasi görüşü gibi durumlara göre ve toplumla olan ilişkisine göre değişmektedir (Yapıcı, 2004: 55).

Kolektif kimlik, bir kültürün taşıdığı kural, değer ve toplumun oluşturduğu kurallara uyulması için yapılan uygulamalar gibi toplumun kendine has özelliklerinin benimsenmesi ve bunlara benzeşmek suretiyle edinilen toplumsal kimlik anlamına

gelmektedir (Tural, 1988: 62). Bu açıdan kolektif kimlik dil, kültür, tarih gibi ortak unsurlarla birlikte belirli bir alanda ve sınırları belli olan bir kültürel topluluğun sahip olduğu kimlik olarak sınırlandırılabilir ve ya genişletilebilir (Bilgin, 1999: 59).

Kolektif kimlik topluluk aidiyetini genellikle geçmişte olanlar üzerine inşa etmektedir. Bu yüzden kolektif kimlikte geçmişin mirası ve değerleri korunarak topluluk içinde canlı tutulmaya çalışılır. Topluluk içerisindeki insanlar bu ortak geçmişle kimliklerini kurmakta ve ona bağlı şekilde yaşamaktadır. Dolayısıyla kolektif kimlik inşasında geçmiş değerlerin önemi büyüktür (Smith, 2002: 27-28).

Belli bir ülkede ve ya toplumda bütünü kapsayan geniş kolektif kimlikler, ayrışmaya sebebiyet veren sınıf ve ekonomik çıkara dayalı kimliklerden farklıdır. Bu sebebin görüldüğü öne çıkan örnekleri dini ve milli kimliklerde kendini göstermektedir. Bütün bir ülkede ve ya toplumda üst bir kimlik aynı dini ve ya milli şuurla kolektif kimlik inşa edebilirler (Smith, 2009: 20).

Kolektif bir canlı olan insan ilk çağlardan beri geleneksel toplum yapısında bireysel kimliğe nispetle kolektif kimlik birincil konumdadır. Çünkü geleneksel kabile ve toplumlarda kimlik bireysel sorun değildir. Bu nedenle kültürel yaşamın kapsadığı töre, gelenek ve görenekler insanların kimliğini belirlemede büyük rol oynamaktadır (Güvenç, 2010: 5).

Sonuç olarak, din, kültür, dil, tarih, milli şuur gibi toplumun ortak unsurları kolektif kimliğin birbirinden ayrılmayan unsurlarıdır. Çünkü bu unsurlar insanın içinde yaşadığı toplumun şekillenmesini sağlamaktadır.

0.2.1.3 Milli Kimlik

Milli kimlik, bir milletin kendine has düşünüş ve yasayış şekline, gelenek ve göreneklerine, diline, kültürüne kısacası bir milletin kendine has ortak özelliklerine denir (Köseoğlu, 1997: 27). Milli kimlik, bireysel olarak ortaya çıkan üsluptur ve milleti tanımasını sağlayan özelliklerdir (Köseoğlu, 2002: 135). Sosyal açıdan bakıldığında en üst kimlik milli kimliktir. Başka bireylerle aynı olan ve ya farklı olan bütün özellikler kimliktir (Ercilasun, 2009: 18-19). Milli kimlik bilinci ise bu özelliklerin farklılıklarından oluşur (Köseoğlu, 1997: 20). Milli kimlik dediğimiz bu farklı oluş, düşünce şeklinden, kılık kıyafete, tavır ve davranış şeklinden, eğlence, eğitime kadar hayatın her safhasında kendini göstermektedir (Köseoğlu, 1997: 27).

Kimliğimizin sürekliliği ancak milletle birlikte canlı olur ve yaşamaya devam eder (Özkan, 2009: 241). Milli kimlik de sürekliliğin sağlanması için toplumun üyeleri sadece kendilerinin anlayabileceği ortak bir amaç etrafında bir araya gelerek sağlanabilir (Guibernau, 1997: 127).

Kendi karar ve seçimlerimizle bir ülkenin vatandaşı olabiliriz ama vatandaşlık milli kimlik değildir. Soy, milli kimliğin oluşumunda temel unsurdur. Hangi milletten olduğumuzu göstermektedir (Ercilasun, 2009: 19). Millet in milli kimliğini oluşturan duyguların başında milliyetçilik gelir. Kimlik sanıldığı gibi gömlek gibi çıkarılamaz. Kimliğin bozulması, yozlaşması ve kaybolması uzun zamanda gerçekleşebilir. Fakat Lawrence'nin söylediği gibi "bir biçimi yitirmek ama başka bir biçimde edinmemek" gibi bir sonucu da doğurabilir. Kimliği insanlara dayatmak ne denli yanlış ise insanları kimliksiz yapmakta o denli yanlıştır. Çünkü kimlik insan hayatının vazgeçilmez bir parçasıdır (Yeniçeri, 2005: 230).

Millet, bireyi topluma, kimlik ise grupları birbirine bağlayarak toplumun ait olma duygusunu geliştirir. Toplumun dayanışma ruhunu artırır. (Yeniçeri, 2005: 230-231). Her millet kendisine özgü kimliğini tarihsel uygulamalar içinde bulmuştur. Bu nedenden dolayı her millet kendisine özgü özellikleri ve tarihi bir mirası vardır. Yani milletler kendi milli karakterlerinden ve tarihsel deneyimlerinden oluşan doğal anayasalarla kurumsallaşmaktadır. Millet ve milli kimlik milliyetçiliğin temel değerleri arasında yer almaktadır. Genel anlamıyla milliyetçilik eski geleneksel kültürler, eski dini kültür tarzları ve kültür biçimi olarak anlaşılabilir. Milliyetçilik bir ülkede yaşayan insanlar arasında milliyet esasına göre bir birlik ve dayanışma bilincini oluşturmayı temel amaç edinmektedir (Önder, 2002: 9).

Milli kimlik oluşturmada ya da millet inşasına yönelik politikalar iki temel bölümde incelenebilir. Bu bölümlerden birincisi "hedef temelli" kimlik politikaları, diğeri ise "köken temelli" kimlik politikasıdır. Bu iki bölümün Alman ve Fransız ekolleri ya da sübjektif ve objektif millet anlayışları olarak da ifade edildiği görülmektedir. Sübjektif millet anlayışı olarak da adlandırılan Fransızvari milliyetçilik de millet bir fikir, anı, sevgi, umut, çıkar topluluğu olarak tasarlanır. Bu açıdan tasarlandığında ülke topraklarını, kaderin kaynağı ve ortak hatıra olarak kutsal bir nesne haline getirmek hedeflenir. Buna ek olarak, yasaların ve vatandaşlığın sağladığı eşitliğe ve haklara vurgu yapmakla beraber siyasal hak ve görevleri önem ve

kutsallık atfetmektedir. Bu politikaya göre; hatıralar, ortak mazi, amaç birliği, yaşanmışlıklar gibi sübjektif bağlar sayesinde vatandaşlık şuuru gelişecek, bireylerin ülkelerine bağlılıkları artacaktır. Objektif milliyetçilik anlayışı olarak da adlandırılan Almanvari milliyetçilikte etnik köken, bir ırka ait olma çok daha önemlidir (Smith, 1994: 112). Bu milliyetçilik modelinde bir araya gelerek bütünleşme amacı ile soya dayalı yaklaşım kabul edilmekte, topluluğu birbirine bağlayan bağlar olarak; sürekli canlı tutulmaya çalışılan soy ve kahramanlık mitleri, çekirdek kültüre ait din, dil, gelenek ve görenek, eşsiz kolektif geçmişe vurgu ön plana çıkarılmaktadır (Smith, 2002:190).

Milliyetin milletle olan ilişkisi aynı zamanda da milletin kimlik ile olan ilişkisidir. Milli kimlik, bireylerin isteklerine göre tahsis edilmiş kimlik değildir. Çünkü milli kimliğe sonradan dâhil olunmaz. Bu sebepten dolayı milli kimliğin olduğu toplumun içinde doğarak milli kimliği edinilebilir. Bireylerin milli kimliğini tercih etmesi gibi özgürlüğü yoktur (Yeniçeri, 2005: 229).

Milli kimlik devlet kurmak için temel unsurlardan biri sayılabilir. Diğerlerinden ayrı bir milli kimlik devlet kurmak için hayati bir öneme sahiptir. Devletlerin milli kurtuluş savaşları incelenecek olursa, olumlu gösterilmeye çalışılan ortak bir milli kimlik arayışı fark edilir (Smith, 1994: 15). Çünkü her milletin dile ve tarihe dayalı bir çekirdek kimliği vardır. Bu çekirdek kimlik gelişerek milli sembol haline gelir. Vatan, bayrak, sancak, milli marş, devlet gibi unsurlar milli kimliğin var olduğunu gösteren sembollerdir (Guibernau, 1997: 140).

Smith'e göre milli kimliğin temel özellikleri aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür. Bunlar:

1. Tarihi bir toprak/ülke ya da vatan
2. Ortak mitler ve tarihi bellek
3. Ortak bir kitlesel kamu kültürü
4. Topluluğun bütün bireyleri için geçerli ortak yasal hak ve görevler
5. Topluluk bireyelerinin ülke üzerinde özgür hareket etme olanağına sahip oldukları ortak bir ekonomi (Smith, 2009: 31-32).

Demek, bir milleti ve ya milli kimliği oluşturan özelliklerin başında vatan ve ya yurt kavramı ile ifade edilen kutsallık atfedilen mekân düşüncesi gelmektedir.

Vatanın içinde de belirli bir takım özellikler içerisinde şekillenen milletin devlete aidiyetiyle birlikte devlet milli kimlik birlikteliğiyle meydana gelmektedir. Ulusal çıkar, sınırların olması, savaş, dost, düşman algıları hem milli kimlik üzerinden şekillenmekte hem de milli kimliğin şekillenmesinde önemli etkisi bulunmaktadır. Devletler gerek işbirliği gerek çatışma süreçlerinde milli kimliği göz önüne alarak dış politika tercihlerinde bulunmaktadırlar. Bu dış politika tercihleriyle birlikte devletler kimliğini de uluslararası alanda ifade etmektedirler.

0.2.2. Kazak Kimliği

Kazakistan'da Kazak milli kimliğinin inşa süreci bağımsızlık sonrası oluşturulan yeni bir süreç olmayıp, Sovyetler Birliği döneminde başlayan bir süreçtir. Kazak milli kimlik oluşum süreçlerinde tarih, kültür, coğrafya, din gibi öğelerin yanı sıra edebiyat da bu inşa sürecinin alt yapısal unsurları meydana getiren öğelerin başındadır (Düğen, 2018: 332). Kazak kimliğinin siyasi bir kimlik olarak ortaya çıkışı 15. ve 16. yüzyıllarda gerçekleşmiştir (Düğen, 2019: 30).

İslamiyet'in ortaya çıkışı dünyanın birçok bölgesinde olduğu gibi Kazakistan coğrafyasının da siyaset, gelenek ve göreneklerini etkilemiştir. Bunun neticesinde kendi özgü bir İslami inanış ortaya çıkmıştır. Bu aşamada, İslami inanç milli bilinç ile bir bütünlük kazanmıştır. Hoca Ahmet Yesevi'nin önderlik ettiği Yesevi tarikatının 12. Yüzyılda ortaya çıkması bunun en belirgin kanıtıdır. Yesevilik sadece bir inanç olarak etkili kalmamış bununla birlikte Kazak dilinin ve kültürünün gelişmesinde katkı sağlamıştır (Golden, 2006: 481).

İslamiyet'ten sonra Kazak milli kimliğinin oluşumunda bozkırın rolü de çok önemlidir. Bozkırın Kazak milli kimliğinin inşa edilmesinde temel etkilere sahip olmasında bozkıra yüklenen bir anlam vardır. Bozkır hem kaybedilen hem de sömürgeleştirilen bir yurt hem de yeniden kazanılmaya çalışılan bir mekândır. Rusların bozkırı Slavlaştırmaya çalıştırarak hâkimiyet kurmaya çalışması Kazak milli kimliğinde tepkisel bir duruma yol açmıştır. Kazak bozkırları 17. yüzyıldan itibaren Alman ve Slav kâşiflerce yerleşime açılmıştır. 16. yüzyılda kurulan Kasım Hanlığından beri, merkezi bir yönetim altına girmeyen Kazak bozkırları, yerleşimci ve sömürgeci kâşiflerin bölgeye yerleşmesiyle büyük değişikliklere uğramıştır (Zardykhan, 2004: 62).

Merkezi yönetim altına girmeyen Kazak Türklerinin yaşadığı Türkistan coğrafyası tarih boyunca boyların birbirleri ile mücadelesine sahne olmuştur. 14. ve 15. yüzyıllarda Cengiz Han'ın ordu olarak düzenlediği boylar yeni bir toplumsal grup oluşturmuşlardır. 15. yüzyılın ilk yarısında Özbek Han'a bağlı olan yerli ve göçmen olan Türk ve Moğol kabileleri arasındaki kültürel farklılıklar zamanla kaybolmuştur. Bu dönemde "Özbek" adı birleştirici ve bütünleştirici bir siyasi kimlik haline gelmiştir. Türk boylarının bazıları bu siyasi kimlik altında birleşmişlerdir. Türkistan coğrafyasının genelinde Türk ve Türkleşmiş kabilelerin tamamı, bu etnik oluşumları birbirinden ayırarak değil, devamlılık arz eden yakın temaslar ve kültürel etkileşimler sonucunda oluşmuşlardır (Düğen, 2019: 292).

15. yüzyılın ikinci yarısı Özbek Han'ı Ebulhayır'a karşı çıkan Canıbek ve Kerey Han'ın buyruğu altındaki boylarla birlikte Yedisu bölgesine göç etmişlerdir. Zaman içerisinde bu bölgede Canıbek ve Kerey Han'ın siyasi otoriteyi sağlaması sonucunda Kazak Hanlığı kurulmuş, bölge halkı birbirleriyle kaynaşmış ve yeni bir etnik oluşumla beraber Kazak Türklerinin siyasi ve kültürel kimlik oluşmaya başlamıştır. Bu etnik yapı 15. yüzyılın ikinci yarısından itibaren "başına buyruk yaşayan özgür ve başkaldıran" anlamlarındaki "Kazak" ismi ile tarih sahnesinde yer almaya başlamıştır. 18. yüzyılın başlarında görülmeye başlayan, ne zaman ve nasıl oluştuğu hakkında kesin bilgiye ulaşılamayan, doğudan batıya sırasıyla Ulu, Orta, Küçük cüz şeklinde üç cüze; bu cüzler içinde de boy ve uruğlara ayrılan Kazak Türkleri, Kıpçak Türklerinin devamıdır. 19. yüzyılın ilk yarısında Kazak Hanlığının cüzleri Rusya İmparatorluğunun tebaası sayılmaya başlayınca Kazak Hanlığı ortadan kaldırılmıştır. Hanlığın ortadan kaldırılmasıyla Rusların Kazak topraklarında ilerlemesi daha da hızlanmıştır (Toğan, 1981: 36-37; Düğen, 2019: 291-298). Topraklarının işgal edilmesi Kazak Türklerini, Ruslara karşı tepki koymaya yönlendirmiştir (Boranbayeva, 2004: 21).

Kazak milli kimliği birçok tarihsel olaylar ve süreç içerisinde gelişmiştir. Kazak Türkleri İslam'ı, tarihsel geçmişini ve Kazak coğrafyasını referans alarak milli kimliğini oluşturmaya çaba sarf etmiştir.

0.2.2.1. Çarlık Dönemi Kimlik Politikaları

Çarlık Rusya'sı döneminde Kazak topraklarının Rus işgaline uğramasıyla birlikte arlık Rusya'nın kimlik, kültür, din ve eğitim politikası ortaya çıkmaya başlamıştır (Boranbayeva, 2004: 21). Çarlık döneminde Kazakistan'da Rus-Kazak okulları açılmıştır. Bu okullarda eğitim gören Kazak gençleri, ortak edebi dil olan ağatay Türkçesini öğretmezler ve bu sebepten dolayı kendi boy lehçelerinde yazmak zorunda bırakılmıştır. İlminskiy gibi Rus misyonerlerinin bu okullarda eğitim gören gençleri teşvik etmesi de önemli rol oynamıştır. Bununla birlikte hem Rus-Kazak okullarında okuyan gençlerin hem de Kazak aydını İbray Altınсарın, misyoner İlminskiy çabaları sayesinde Kazak Türkçesi 19. yüzyılın ikinci yarısında yazı dili olarak kullanılmaya başlamıştır (Özdemir vd., 2019: 21; Devlet, 1983: 29).

Çarlık içerisinde İlminskiy'nin Ortodoks misyonerlik faaliyetleri neticesinde bölgedeki politikaların oluşmasında oldukça etkili olmuştur (Somuncuoğlu, 2006: 67). Ortodoks dini metinleri Kiril alfabesi ile Tatarca'ya tercüme ettirerek halkın daha kolay okumasını sağlamıştır. Bu sayede halkı asimile etme işlemi gittikçe hızlanmıştır (Somuncuoğlu, 2006: 67-68). Bu dönemde üç çeşit okul bulunmaktaydı. Bir eski usulde eğitim veren medreseler Usul-ı Kadim okulları, iki Rus-Tüzem okulları Rusların açmış olduğu okullar, üçüncü ise Ceditçilerin açtığı Usul-ı Cedit okullarıdır. Bu okullar içerisinde Ceditçilerin açtığı Usul-ı Cedit okulları asimileye karşı duran okuldur (Devlet, 2014: 41).

Çarlık yönetiminin Kazak Türklerine yönelik kimlik politikalarına baktığımız zaman Ruslaştırma, Hristiyanlaştırma ve diğer Müslümanlarla birlikte hareket etmenin engellenmesi hedeflerinden biridir. İlminskiy Kazak Türkleri üzerinde misyonerlik faaliyetini yaparken Kazak Türklerini tedirgin ve rahatsız etmeden ana dilde eğitim üzerinden gerçekleştirmeye çalışmıştır. Bu misyonerlik faaliyetinin ve kimlik politikasının engellenmesinde ve arlık yönetimini endişelendirmesinde Ceditçilerin oldukça büyük etkisi vardır. Çarlık yönetiminin bu endişelerinden dolayı Ceditçilerin faaliyetlerini engellemek için çeşitli yöntemler izlemişlerdir.

0.2.2.3 1917 Ekim Devrimi Sonrası Kimlik Politikaları

Rusya'da 1905 ihtilali her türlü ar karşıtı hareket için örgütlenme imkânı sağlamış ve I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla Rusya'daki milli hareketlerin

oluşmasında dönüm noktası olmuştur (Düğen, 2019: 93). I. Dünya Savaşı devam ederken Çarlık yönetimi, Türkistan topraklarına el koyma ve bu topraklara Rus göçmen yerleştirme politikasını sürdürmüştür. 1916 yılında Türkistan topraklarının Rusya'nın devlet mülkü olarak ilan edildiği hakkındaki kanun daha meclisten geçmemesine rağmen karar uygulanmaya başlamıştı. Bununla birlikte Rusya Kazak halkını savaş esnasında askere almadığı için ağır vergiler topluyordu. Kazakların aslında askere alınmama sebebi Rus Kossaklarının “Kazaklar asker olursa, istila edilen topraklarını geri alırlar ve isyan ederler” diye Çarlık yönetimine verdiği dilekçe neticesinde olmuştur (Togan, 1981: 336). Daha sonra Çarlık yönetimi Kazak Türklerini cepheye silahsız olarak geri hizmette kullanılmak üzere cepheye çağırma kararı aldı. Bu karar Kazak Türklerinde tepkiye neden olmuştur. Bu tepki neticesinde 1916 isyanı patlak vermiştir ve bu isyanın Çarlık yönetiminin düşmesinin yaklaştığının göstergesiydi (Kınacı, 2016: 103-106):

1916 isyanı özellikle Yedisu bölgesindeki Kazak Türkleri ve Kırgız Türkleri arasında çok şiddetli hissedilmiştir. İkinci olarak Torgay bölgesi isyanın en şiddetli yaşandığı yerlerdendir. İsyen eden Kazak Türkleri, Çarlık yönetimindeki askerleri ve memurları öldürülmüştür. Bu isyan neticesinde Çarlık yönetimi savaşta Almanlara karşı çok zor durumda kalmıştır. Bu isyan sırasında Kazak Türkleri kendi arasında ikiye ayrılmıştır. Kazak zenginlerinin büyük bir kısmı Çarlık yönetiminin kararını yerine getirmek istediler. Kazak aydınlarının bir kısmı ise isyanın devam etmesini istemişlerdir. (Kınacı, 2016: 107). Bu isyanın asıl amacı Kazak Türklerinin siyasi ve milli açıdan doğrudan bağımsızlıklarını istemesidir. Bu isyan Çarlık yönetimi idaresindeki diğer halklarında kaderini belirlemiştir (Kınacı, 2016: 108).

Kazak Türklerinin bu isyanına birde 1917'de Rusya içinde yaşayan halkların, yolsuzluk, kötü ekonomi, yanlış politika gibi sebeplerle Çarlık rejimine karşı Bolşevik ihtilalini yapması eklenince, Çarlık rejimi yıkılmış ve Kazak Türkleri de bundan istifade ederek 1917'nin Aralık ayında muhtariyetini ilan etmiştir. Fakat 1919 yılında Rusya idaresindeki Kızılordu Kazakistan'ı işgal ederek 20 Ağustos 1920'de Kazak Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ni kurmuştur (Saray, 2002: 121). Bundan sonraki dönemde de Çarlık rejiminin istek ve emellerinden çok farklı olmayan asimilasyon politikalarına tabi tutulan Kazak Türkleri, bilim ve teknikte Rusya ile yarışamayacağını anlamıştır ve silahlı mücadele yürütmeyi bırakmıştır (Kafkasyalı,

2012: 391). Bu bakımdan 19. yüzyılının sonlarından itibaren Rusların ve Cedit Hareketinin eğitim ve kültürel yönden faaliyetleri Kazakistan'da milli bir aydınlanmayı doğurmuştur (Düğen, 2019: 104). Kazak Türklerinin bu realpolitik² tutumu, bağımsızlıklarına giden süreci kısaltmıştır ve Sovyet Rusya'nın yumuşak güç unsurlarına da etkili bir cevap olmuştur.

0.2.2.3. Sovyetler Birliği Kimlik Politikası

1917 Ekim Devrimi sonrasında kurulan Sovyetler Birliği, Çarlık Rusya'sının Kazakistan'a yönelik politikalarını küçük farklılıklarla sürdürmüştür. Bu farklılıklar, iki rejimin Kazak Türklerinin dini, sosyal, kültürel ve eğitim yapısına yönelik faaliyetlerinde belirginleşmiştir. Bolşeviklerin temel amacı Çarlık Rusya rejimi gibi Ortodokslaşırma değil, Sovyet-ateist bir ulus ve Sovyetleşmiş bir ulus inşa etmektir. Bu hedefi gerçekleştirmek için Sovyetler Birliği içerisindeki ulusların her birinin kendi milli kimliğini bir kenara bırakarak, Sovyet üst kimliği altında bileşerek bir Sovyet halkı oluşturmaktı (Kımacı, 2016: 158-159). Ancak bunu yaparken aynı zamanda Türk halkları arasında bazı farklılıklar artarken, Türk halklarının farklı birer kimlikleri olduklarını dayatmaya çalışıyorlardı (Kurubaş, 2006: 119). Sovyet rejimi bunu yaparken, meşruluk kazanmak için sözde bir demokratik bir hava sağlıyordu. Fakat bu demokrasi havası kısa bir sürede azalmış ve Kazak Türklerinin dilini, kültürünü, tarihini, dinini yozlaştırmayı, nüfusunu, milli kimliğine, zarar verme ve değiştirmeye dönüşmüştür. Her ne kadar bu politikalar Sovyetler Birliği açısından kısa vadede başarılı olsa da uzun vadede bu politikaya karşı Kazak Türkleri, Alaş hareketi ve bazı Kazak aydınlarının sayesinde Kazak toplumunun aynı şekilde irade kazanmasını sağlamış ve mutlak bir milli bilinç kaybının olmasını engellemiştir. Sovyetler Birliği'nin uyguladığı bu politikaların fikri temelleri Çarlık döneminde İlminskiy tarafından atılan ve günümüze kadar da etkisini gösteren Türk lehçeleri arasındaki farklılıkları artırarak Türk halkları arasındaki bağlantıları koparmak için Türk halkları arasındaki dil birliğine engel olma politikasını Sovyetler Birliği de sürdürmeye devam ettirmiştir. Bununla birlikte Sovyet rejimi, hem halkın dini bağlarını koparmak için hem de asimile etmek için Türkiye Türkçesindeki İslami

² Herhangi bir ideale ve kurama bağlanmaksızın tamamıyla mevcut gerçeklere uyum sağlayarak amaçlarını gerçekleştirmeye çalışmak anlamında kullanılan Almanca bir terimdir (Bew, 2015: 2-15).

kelimelerin kullanımı yasaklamış ve bu kelimelerin yerine Rusça kelimeler kullanılmasını dayatmıştır. Bu dil politikasıyla yetinmeyen Sovyet rejiminin diğer müdahalesi ise alfabe konusunda olmuştur. Kazakistan’da Arap alfabesi yasaklanmış ve Latin alfabesine geçilmiştir (Saray, 1993: 93-108). Sovyet rejiminin politikası gereği yeni alfabeğe geçilirken diğer Türk lehçelerinde kullanılan alfabelerden farklılıklar olmasına özen gösterilmiştir (Garibova, 2012: 153-156). Sovyet rejiminin dil konusundaki politikalarının gereği yukarıda belirttiğimiz müdahalelerle yeterli kalmamış peş peşe kanunlar çıkararak devam etmiştir. Bu kanunlarının bazılarını örnekleyecek olursak. Bunlar:

1. 1921 yılında resmi yazışmaların Rusça olarak yapılması kararı çıkarılması
2. 1938 yılında Kazak okullarında Rusçanın eğitim dili olması zorunlu hale getirilmiş
3. Kazak Türklerinin tarihinin ve kültürü hakkında yapılan araştırmaların Rusça metinlere tercüme edilerek Kazak toplumuna sunulması ve bu sunum tercüme sırasında orijinal metnin değişime uğratılması
4. 1939 yılında Latin alfabesi bırakılarak Kiril alfabesine geçilmiştir.

Bu kanun ve politikalara karşılık Kazak Türk aydınları dilin bir ulus için ne kadar önemli olduğunun farkında olarak halkı bilinçlendirerek diline sahip çıkmıştır. Kazak Türk aydınlarının bilinçlendirmenin farkında olan Sovyet rejimi Kazak Türk aydınlarını “gerici, pantürkist-panturanist” hareketler suçlamasını yönelterek cezalandırmıştır (Saray, 1993: 108).

Bu kanun ve politikaların neticesinde olumsuzlukların yanında Sovyet döneminde Kazak Türkleri için bazı olumlu gelişmelerde olmuştur. Bu olumlu gelişmeleri örnekleyecek olursak. Bunlar:

1. Okuma yazma seferberliği başlatılması
2. Yükseköğretim kurumlarının açılması
3. Halk edebiyatının sözlü eserleri ve tarihi metinler sosyalist rejimin uygun bulunduğu sınırlar içerisinde destelenerek resmileştirilmiştir (Düğen, 2019: 108).

Sovyet rejimi Kazak Türklerinin dilinin yanında Kazakistan’ın dini yapısını da Sovyet ulusu inşa etme politikası açısından tehlikeli görmüştür. Çünkü Türkistan bölgesinde yaşayan Türklerin İslam dini etrafında Sovyetler Birliği’ne karşı birleşip

isyan edeceklerinden korkuyordu. İslam dininin inanç öğretileri Sovyet rejiminin ideolojisiyle uyuşmuyordu. Çünkü Sovyet rejiminin, Sovyet-ateist toplum din anlayışına tersti. Sovyetler Birliği içinde yaşayan Kazak Türklerinin dini inançlarını engellemek için din aleyhine Kazak Türkçesiyle kitap ve dergiler yayınlatıp dağıtmıştır (Auyessova, 2010: 134-143; Saray, 1993: 105-106).

Kazakistan'daki kimlik değişimi sadece Sovyetler Birliği'nin dil politikalarıyla şekillenmemiş. Bununla birlikte özellikle Kazakistan coğrafyasını etkileyen ekonomi, tarım, nüfus politikaları Kazakistan'daki kültürel ve milli kimliğin etkilenmesinde belirleyici olmuştur (Düğen, 2019: 110). I. Dünya savaşının zorlu şartları, 1916'da yaşanan Kazak milli ayaklanması ve peşinden gelen 1917 yılında gerçekleşen Ekim Devrimi ve 1919'da Rusya idaresindeki Kızıldun'un Kazakistan'ı işgal etmesi gibi durumların Kazak Türklerinde bitkinliğe ve açlıktan kırılma noktasına getirmiştir. Sovyet rejimi ise bu durumu iyileştirecek hiçbir önlem almamıştır (Saray, 1993: 96). Önlem almamaları Sovyetler Birliği'nin çıkarlarına zarar vermeye başlayınca bu zararı önlemek için 1921-1925 arası dönem için planlanan ekonomik önlem politikasını almak zorunda kaldılar. Bu önlem politikasının temel amacı halkın ekonomik refahını yükseltmektir. Bundan dolayı Kazak Türklerine kendilerinin en iyi bildiği iş olan tarım ve hayvancılığa yöneltmişler ama başarılı olamamışlardır. Çünkü Kazakistan'daki en verimli ve sulak yerleri Kazakistan'da yaşayan Ruslara verildiği için Kazak Türklerine de en verimsiz yerler kaldığından dolayıdır. Bunun sonucunda Kazak Türklerinin ekonomisinde çok az bir iyileştirme olmuştur. Sovyet rejimi daha sonra Kazak Türklerinin ekonomisini daha iyi kontrol altında tutabilmek için 1925-1929 dönemleri arasında yürüteceği devletleştirme politikasını yürürlüğe koymuştur. Bu süreçte Kazak Türklerinin geçim kaynağı olan hayvanların ve toprakların devletleştirme politikası sürdürülmüştür. Bu süreç kolhozlar yoluyla Kazak Türklerinin elindeki hayvanlara el konularak devam ettirilmiştir. Ancak Sovyetler Birliği'nin ayakları yere basmayan bu Sovyetleştirme politikası Kazak Türklerine zulüm ve baskıdan ileri gitmemiştir (Saray, 1993: 96-98).

Sovyetler Birliği'nin bu politikalarına karşılık Kazak Türklerinin aydınları Moskova'yı protesto etmiş ama Sovyet rejimi daha önce yaptığı gibi bir itham bularak bu aydınların bazılarını suikast yoluyla bazılarını devletin resmi yollarıyla idam ederek ortadan kaldırmıştır. Örneğin, Aşağıda liderinden Alihan Bökeyhan, Ahmet

Baytursunulı gibi şairleri idam ettirmişlerdir. Bunların yanında Kazak milli bilincini uyandıracak yapıtlar yasaklanmıştır. Ayrıca Kazak şair ve yazarlarına baskı kurularak “İşçi sınıfı ve Kolhoz edebiyatı” hakkında olumlu eserler yazmaya mecbur bırakılmışlardır (Saray, 1993: 107-108; Urban, 1961: 47).

Sovyetler Birliği'nin Kazakistan'daki kültür ve kimlik politikaları, Sovyetler Birliği'nin kuruluş döneminden itibaren dil, eğitim, kültür, sanayi, tarım, siyaset, sanat gibi birçok politikanın etkili olduğu çok boyutlu bir süreç haline gelmiştir. Sovyetler Birliği döneminde Kazak kimliği tarihi ve geleneksel bir kimlikten modern bir kimliğe evrilmiştir. Sovyetler Birliği'nin Kazakistan coğrafyasında uyguladığı ekonomi ve nüfus politikalarından dolayı Kazak Türkleri azınlık konumuna düşmüştür. Kazakistan'da Sovyetler Birliği döneminde Rus kültürü ve Rus dili Kazak Türkleri üzerinde etkin bir konuma gelmiştir. Öte yandan Kazak milli kimliğinin gelişmesini engellemek için Ruslaştırma politikasını artırmışlardır (Düğen, 2019: 111).

I. BÖLÜM

MUHTAR MAGAVİN HAKKINDA

I.1. Hayatı

Yazar, edebiyatçı ve tarihçi Muhtar Muqanulı Mağavin, 2 Şubat 1940 tarihinde Semey vilayetine bağlı eski adı Şubartav olan Ayagöz kazasının Barşatas köyünde bir öğretmen ailesinde dünyaya gelmiştir. 1957 yılında köyünde Kazak orta mektebini bitirmiştir. Mektepten sonra 1962’de Kazak Milli Üniversitesi Filoloji fakültesini bitirir. 1965 yılında yine aynı alanda lisansüstü eğitimini tamamlamıştır (Özdemir vd., 2019: 442; Söylemez vd., 2018: 180).

1965 Ocak ayında 1944 doğumlu Bakıtjermal Nurgalikızı ile evlenmiştir. Altı çocuğu ve yirmi civarı torunu vardır (<https://magauin.com/omirbayan-view>, E.T. 10.01.2020).

Muhtar Mağavin 1965-1967 yılları arasında “*Kazak Edebiyeti*” gazetesinde bölüm başkanı olarak çalışmıştır. 1967-1971 yılları arasında “*Jazuvşı (Yazıcı)*” yayınevinde baş redaktör³ yardımcılığı, Kazakistan İlimler Akademisinin Muhtar Avezov Edebiyat ve Sanat Enstitüsünde uzman olarak çalışmıştır. Bununla beraber Moskova’da bulunan Maksim Gorki Edebiyat Enstitüsünde Kazak folkloru ve Kazak edebiyat tarihi üzerine özel dersler vermiştir. 1983-84 yılları arasında serbest olarak kendi yayınları ile uğraşmıştır. 1984-1986 yılları arasında “*Jazuvşı*” yayınevinde baş redaktörlük görevini yapmıştır (Koç vd, 2007: 695; Söylemez vd., 2018: 180).1988 yılından itibaren “*Juldız (Yıldız)*” dergisinde baş redaktör olarak görev yapmıştır. Kazakistan Yazarlar Birliği sekreterliği görevi yürütür (Söylemez vd., 2018: 180).

1976 ve 1980 yılları arasında Abay Kazak Milli Pedagoji Üniversitesi’nde Doçentlik görevinde ve kıdemli araştırmacı olarak çalışmıştır.

1984 yılında edebi çalışmalarından dolayı “*Kazakistan Devlet Nişanı*” ile ödüllendirilmiştir. 1998 yılında Türkiye’de TÜRKSAY (Türk Dünyası Yazarlar ve

³ Redaktörün görevi çeviriyi özgün metni ile karşılaştırarak doğru ve eksiksiz çevrilmiş mi diye kontrol etme görevi vardır (<https://www.ceviriblog.com/2018/01/03/redaktor-ne-is-yapar-editorden-farki-nerdir/>, E.T. 11.06.2020).

Sanatçılar Vakfı) tarafından verilen “*Uluslararası Türk Dünyası Hizmet Ödülü’nü*” dönemin cumhurbaşkanı Süleyman Demirel tarafından almıştır (Kınacı, 2019: 190).

Muhtar Mağavin 2007 yılında Çek Cumhuriyeti’ne taşınmıştır. Yazar 2015 yılından beri Amerika Birleşik Devletleri’nde yaşamaktadır.

I.2. Edebi Kişiliği

Kazak edebiyatının önemli roman ve hikâye yazarlarından biridir (Özdemir vd., 2019: 443). Yazarlığının yanında edebiyat alanında özellikle Kazak edebiyatı tarihi ile ilgili araştırmaları da meşhurdur. Bundan dolayı da kendisine “*Kazak Edebiyatının Arkeoloğu*” lakabı ile de tanınmaktadır (Altınmakas, 2014: 459).

I.2.1. Romancılığı

Muhtar Mağavin romanlarında Kazak Türklerine kendi halkını açıkça sevmeyi öğretir. Milletiyle gurur duymaya çağırmaktadır. Kazak Türklerinin milli filozofu olan Abay’ın “İnsanları sevme” fikrini eserlerinde yaşatıyordu. Eserlerinde noktalama işaretlerini çok iyi kullanır ve doğru kelimeleri kolayca bularak cümlelerini özgürce oluşturabilmektedir.

Mağavin’in romanlarında sürükleyicilik vardır. Roman okuyucusunu adeta yönlendirmektedir. Romandaki cümleler birbirlerini çok iyi bir şekilde tamamlamaktadır. Kurgusal olarak dolaylı yoldan bazı metaforlar üzerinden birçok bilgi vermektedir.

Arşivlere dayanarak kendine özgü bir üslupla tarihi romanlar yazma tekniğine sahiptir. Eserlerini okuyan okuyucu onun tasarladığı kahramanları ile yaşar. Bireyin iç dünyasını, ruh halini çok iyi tasvir ve tahlil etmektedir.

I.2.2. Hikayeciliği

Mağavin’in hikâyelerinde modernizm ve klasisizm akımlarının kesişme noktası olarak da alabiliriz. Bunu örnek gösterecek olursak, başyapıtlarından sayılan “*Bir Uıs Biday*” (Bir Avuç Buğday) ile “*Bir Kadak Biday* (Bir Kilo Buğday)” ve “*Tilenşi*” (Dilenci) gibi hikâyelerinde seçilen bir modern yolu klasik zengin bir imge, zengin bir dil, destansı bir ölçekle birleştirmesidir. Bunu yaparken de düzenli ifadeler, metaforlar, şiirsel denklemler, görgü kuralları, şecere, kısa cümleler, yoğun metin sonuç olarak modern eğilimler ve hatta bilimsel bir yaklaşım, tarihsel veriler

sayesinde çok derin ve hacimli eserler yayımlamıştır (https://adebiportal.kz/kz/news/view/mukhtar_magauin_titan_tulga_22441, E.T. 25.04.2020).

Okuyucunun algısına göre, belirli bir sanat metoduna göre gelişen hikâye çizgisinin sonu, Muhtar Mağavin'in hikâyelerinde her zaman sürprizdir. Çünkü yazar, yerleşik ideolojik süreci kırma ve hikâyenin sonundaki sanatsal noktayı, daha önce okuyucuya gerçekleşmemiş başka bir kanalla bağlama yeteneğine sahiptir. Bu özelliğini “*Tazının Ölimi*” hikâyesinde görmekteyiz.

I.2.3. Diğer Çalışmaları

Muhtar Mağavin'in çeviri alanında da birçok dünya edebiyatı yazarlarının kitaplarını da çevirmiştir. Bunu örnekleyecek olursak Henry Ryder Haggard'ın “*Kral Süleyman'ın Hazineleeri*”, Somerset Maugham'ın dokuz hikâyesinin çevirisi gibi birçok eseri tercüme etmiştir.

Kazak edebiyatı ve eski edebi gelenekleri gibi, sanat, tarihi gibi birçok disiplin onun eserlerinde konu haline gelmiştir. Bu eski edebi gelenekleri ve şairleri anlattığı antolojileri de mevcuttur.

Sovyet dönemi ulusal edebiyat eleştirisinin en önemli yazarlarından biridir. Çünkü Kazak edebiyatının daha da eski dönemlere dayandığını söylemektedir (https://adebiportal.kz/kz/news/view/mukhtar_magauin_titan_tulga_22441, E.T. 25.04.2020).

I.3. Meslektaşlarının Gözünde Mağavin

Muhtar Mağavin sadece Orta Asya'nın ve Kazak halklarının edebiyatında değil, aynı zamanda Türk halklarının edebiyatında da Kazak edebiyatında olduğu gibi kendine has üslubuyla değer bulmuş bir sanatçıdır.

Kırgız ulusal şairi Akbar Ryskulov, Muhtar Mağavin'in Orta Asya edebiyatında tanıdığı bir sanatçı olduğunu söylemektedir:

“Bu adam 17. ve 18. yüzyılların Kırgız-Kazak tarihinin en zor dönemlerini, Kalmuk, Oyrat ve Cungaryan hanlıkları savaşını anlattı. Muhtar onun için “Kazak Tarihinin Alfabesi” adlı bir kitap yazdı ve Kazak Hanlığı'nın tarihini kuruluşundan günümüze kadar düzenlemeye çalıştı. Muhtar Ağa'nın

başka özelliğini biliyorum: Bu adam sadece kenarda değil, halk toplantılarının başında ve edebi hareketin önündeydi. Ala-Too dergisinde çalışırken Muhtar Yıldız dergisinin başındaydı. Bişkek'e geldiğini, "Ala-Too" kadrosuyla görüştüğümü ve bazı yıldönümlerine katıldığımı hatırlıyorum"

cümleleriyle ifade etmektedir.

Türkmen yazar Khudalberdi Khaliyev, Mağavin'in eserlerinin sadece Kazaklar için değil, Türkmenler için de değerli olduğunu söylemektedir.

"Üstat Muhtar, bozkırlarda yaşayan insanların yaşamını ve karakterini tanımlar ve halkımızın tarihini yansıtır." Uzun zamandır tarihimizin bazı sayfalarında neredeyse hiç bilinmiyorduk. Örneğin, 1930'ların kıtlığından nadiren bahsedildi. Sovyet hükümeti halkın hayvanlarını ele geçirme sürecine başladığında birçok Kazak ve Türkmen öldürüldü. Bu kıtlığı Mağavin'in kitaplarından öğrendik. Daha önce hiç böyle yazılmamıştı"

Cümleleriyle söz etmektedir
(https://www.azattyk.org/a/Kazakhstan_Culture_Magauin/1950036.html, E.T.
25.04.2020).

I.4. Eserleri

İlk eserlerini 1959'da daha öğrencilik yıllarında Orta Asya ve Kazakistan öğrencileri temsilcisi olarak Semerkant'ta "Abay ve Şark Edebiyatı" konulu tebliğ sunan Muhtar Mağavin, edebiyatçılığının yanı sıra iyi bir araştırmacıdır. İlk araştırma çalışmalarını 1960-1961 yılları arasında "Er Targın Cırı ve Kazak Eposunu Araştırmanın Bazı Meseleleri" konulu araştırmayı yayımlayan Mağavin, 1964-1965 yılları arasında Kazak Türklerinin "akın" ve "cırav"larını araştırır. "15-18. Yüzyıl Kazak Akın-Cıravları" başlıklı bitirme tezini hazırlayan Mağavin, 1960-1961 yılları arasında "Keşqurum"(Akşamüstü), "Bir Uıs Biday" (Bir Avuç Buğday), "Tilenşi" (Dilenci), "Ayel Mahabbati" (Kadın Sevgisi), "Janısuhi" gibi ilk kısa hikâyelerini yayımlamıştır (<https://magauin.com/omirbayan-view>, E.T. 10.01.2020).

Kazak edebiyatını 17-18. yüzyıldan başlatan genel görüşün aksine bu edebiyatın daha önceden başladığını iddia eden görüşünü 1968 yılında yayımladığı ilmi monografisi "Kopuz Sarını" (Kopuz Makamı) adlı eserde ilgi çekici delillerle ortaya koymuştur. (Söylemez vd., 2018: 180).

1969 yılında “*Tazının Ölimi*” (Tazının Ölümü) kısa hikâyesini yayımlamıştır (<https://magauin.com/omirbayan-view>, E.T. 10.01.2020). Yine aynı yılda Sovyet-Alman Savaşı sonrası huzurlu köy hayatı, günümüz aydını, üniversite öğrencileri, halklar dostluğu gibi konuları ele alan “*Akça Kar*” romanını yayımlamıştır (Koç vd, 2007: 695).

1970 yılında eski Türk şiirinden bugüne kadarki dönemi kapsayan “*Aldaspan*” adlı şiir antolojisini hazırlamıştır (Koç vd., 2007: 695).

1971 yılında gençler hakkında yazılan “*Kök Munar*” (Mavi Sis) romanını yayımladı. Daha sonra 1975 yılında Rusçaya çevrilmiştir (Özdemir vd., 2019: 443).

1972-1973 yılları “*Arhiv Hikayası*” (Arşiv Hikâyesi) ve “*İsiz*” (Sahipsiz) adlı kısa hikâyelerini yayımlamıştır.

1972-1976 yılları Leningrad’da yayınlanacak “*Poeti Kazakistana*” (Kazakistan Şairleri) adlı antolojisini hazırlamıştır. 1973 yılında Sovyet-Alman savaşını konu alan “*Bir Atanın Balaları*” (Bir Babanın Evlatları) adlı kısa hikâyesini yayımlamıştır.

1977 yılında “*Ömür Jırı*” (Hayat Şarkısı) ve “*Jılandı Jaz*” (Yılanı Yaz) hikâyesini yayımlamıştır.

1978-1979 yıllarında “*Kökbalak*” (Abılay Han’ın bindiği atın adıdır) romanını, “*Jüyrık*” (Hızlı), “*Kök Kepter*” (Gök Güvercin) ve “*Kıyındağı Kıstav*” (Uzaktaki Köy) hikâyelerini ve “*Er Tarğın*” jürünü yayımlamıştır (<https://magauin.com/omirbayan-view>, E.T. 10.01.2020).

1980-1982 yıllarında “*Alasapıran*” (Keşmekeş) adlı tarihi romanında 15-17. yüzyılları arasında Kazak Türkleri ile Ruslar arasındaki ilişkilerin başlaması ve bu ilişkilerin karışık ve zor bir süreçte ilerleyişini anlatan eserdir. Bu eserde eski dönem Kazak edebiyatını araştıran Muhtar Mağavin, 15-18. asırlarındaki Kazak “Cıravlık” geleneğini açıklamaya çalışırken “*Alasapıran*” da geçen olaylarla karşılaştırır. Romanda özellikle Kazak Hanlığı’nı Tavekel Han’ın idare ettiği 1583-1586 yılları arasındaki ekonomik durum çok iyi anlatılmıştır (Özdemir vd., 2019: 443; Koç vd., 2007: 695). Bu romanı ile 1984 yılında “*Abay Devlet Ödülü*” almıştır (Özdemir vd., 2019: 444).

1984 yılında “*Şakan-Şeri*” (Şağan’ın Acısı) adlı romanı dönemin şartlarından dolayı Kazak Türklerinin başından geçen zorlu süreçler anlatılır (Koç vd., 2007: 696).

1988-1990 yıllarında “*Altın Tis*” (Altın Diş), “*Tertipti Azamat*” (Disiplinli Vatandaş), “*Abaktıda Ölgen Uan Atam*” (Cezaevinde Ölen Uan Atam), “*Tassudan Ötken Kaşkındar*” (Tassu’dan Geçen Kaçaklar), “*Ebdığappar Seri*” gibi hikâyelerini yayımladı. 1990 yılında iki ciltlik eserlerini derlediği “*Eki Tomdik Tandamalı Şığarmalar*” adlı eserini yayımlamıştır.

1991 yılında “*Sarı Kazak*” adlı romanını yayımladı. Bu romanda totaliter sistemin insanları oyuncak olarak gördüğü dönemin trajedisi anlatılmıştır.

1992 yılında “*Kazak Handığı Davirindegi Edebiyet*” (Kazak Hanlığı Devrindeki Edebiyat) adlı kitabını yayımlamıştır.

1993 yılında “*Okuvlığı men Xrestomatiyası*” (Ders kitabı ile okuma kitabı) adlı ders kitapları da kaleme almıştır (Söylemez vd., 2018: 180). Yine bu yılda “*Kazak Tarihinin Elipgesi*” (Kazak Tarihinin Elifbesi) kitabını yayımlamıştır.

1994 yılında “*Gasırlar Bederi*” (Asırların İzleri), “*Ömir Joli*” adlı eserlerini yayımlamıştır.

1996-1998 yıllarında “*Men*” (Ben) anı diyalogunu yayımlamıştır.

1997-1999 yıllarında “*Künfüdzının Danalık Deristeri*” (Konfüçyüs’ün Bilgelik Dersleri) kitabını yayımladı. 1999 yılında “*Şıpalı Arasan*” (Şifalı Arasan) hikâyesini yayımladı. Yine bu yılda yayımlanan “*Tasqa Basılğan Koljazbalar*” (Taşa Basılan El Yazmaları) adlı eserini yayımlamıştır.

2000-2001 yılları arasında “*Tamızdan Songı Engimeler*” (Ağustostan Sonraki Hikâyeler) ve “*Odağay Engimeler*” (Ortak Hikâyeler) adlı hikâyeler derlemesini yayımlamıştır. 2001 yılında “*Kısık Ağaç*” (Eğri Ağaç) ve “*Ongak*” hikâyelerini yayımlamıştır. 2003 yılında “*Edepki Engimeler*” (Varsayılan Hikâyeler) derlemesini yayımlamıştır. 2003-2004 yılları arasında “*Jene Odağay Engimeler*” (Yeni Ortak Hikâyeler) derlemesini yayımlamıştır (<https://magauin.com/omirbayan-view>, E.T. 10.01.2020).

2002 yılında 13 ciltlik toplu eserlerini yayımlamıştır. Yine bu yılda “*Şingıs Hanın Şarapatı*” (Cengiz Han’ın İyiliği) adlı eserini yayımlamıştır.

2004 yılında yayımladığı “*Kıpşak Arui*” romanında özellikle eski yazdıklarıyla hiç benzeşmeyen, kuruluşu açısından da farklılıklar taşıyan ve psikolojik bir efsanenin hikâye edilmesini anlatmaktadır. Yine aynı yılda yayımlanan “*Ultsızdany Urani*” (Milletsizleştirme Sloganı) makalelerini yayımlamıştır (Söylemez vd., 2018: 180).

2005 yılında “*Kesik Bas – Tiri Tülüp Hikayati*” (Kesik Kafası – Yaşayan Hayvan Hikâyesi) romanını yayımlamıştır (<https://magauin.com/omirbayan-view>, E.T. 10.01.2020).

2007 yılında yayımlanan devlet ödülüne de aday gösterilen “*Jarmak*” (Bakır Sikke) romanı Kazak Türklerinin iki yüzyıllık tarihi ile günümüzün psikolojik çatışma sistemi hakkında bilgi vermektedir. Yine bu yılda “*Erkili Engimeler*” (Farklı şekillerde Hikâyeler) ve “*Talaysız Engimeler*” (Birçok Hikâye) hikâye derlemesini yayımlamıştır (Söylemez vd., 2018: 180).

2008 yılında “*Şıngıs Han jene Onın Zamani*” (Cengiz Han ve Onun Dönemi) adlı tarihi belgelere dayalı kronolojik tarih kitabını yayımlamıştır.

2016-2017 yıllarında “*Estelikler Kitabı*” (Hatıralar Kitabı): “*İliyas Ağa Eserberlin*” (İlyas Abi Yesenberlin), “*Abiş Ekeuimiz*” (Abiş ile İkimiz) kitaplarını yayımlamıştır. 2018 yılında “*Estelikler Kitabı*” yeni bölümlerini yayımlamıştır.

2019 yılında çalışmaya başladığı eserlerini derlediği 25 ciltlik toplu eserlerini yayımlamaya hazırlanıyor (<https://magauin.com/omirbayan-view>, E.T. 10.01.2020).

II. BÖLÜM

SARI KAZAK ROMANININ İNCELENMESİ

II.1. Konusu ve Özeti

“*Sarı Kazak*”, Muhtar Mağavin’in 1991’de yayımladığı romanıdır. Roman yayımlandığı yıla bakacak olursak Sovyetler Birliği’nin yıkılma arifesidir. Baskı azaldığı için bu dönemin özelliklerini romanda iyi aktarmıştır. Kahramana Sarı Kazak denilmesi aslında buna eski Kazakların yüzünün sarı olması ve şimdide bazı Kazakların Ruslaşması ve bunu temsil etmesinden dolayı olabilir.

“*Sarı Kazak*”, dönem olarak Çarlık döneminin yıkılma sürecinden başlayıp Sovyetler Birliği’ne kadar uzanan bir süreçte, Kazak halkının başından geçen olaylara, Çarlık rejimi ile Sovyet rejiminin uyguladığı baskı çerçevesinde ele alınmaktadır. Nitekim bunu Çarlık rejimine karşı katıldığı protesto sonucu sürgüne gönderilmesiyle anlayabiliyoruz.

Romanın başlangıcında sürgüne gönderilen Sarı Kazak’ın trenden kaçarak Kazak köyüne sığınması ve Kazakların onu çok iyi karşılaması ve onu geri askerlere teslim etmemesiyle başlar. Bu olaylardan sonra Hristiyan bir aileden dünyaya gelen Sarı Kazak Müslümanlığı seçip sünnet olarak Kazak bir kızla evlendirilir. Stanislav olan adını Stambek olarak değiştirir.

Köyde ona sahip çıkan Sıpatay Bey, kolhozların kurulmasıyla birlikte fakirleşen halkı görerek Stambek ve gelini Zagira’yı yanına alarak köyden bozkıra göçmüşlerdir. Bozkıra göçtükten sonra Stambek, babası Sıpatay Bey ve Zagira’nın ölümü ile yalnızlaşmıştır. Daha sonra Stambek’in yaşadığı bozkıra gelen jeolojik araştırma uçağının onu yakalayıp öldürmesiyle son bulmaktadır. Bu romanda yazar Stambek’in gözünden sömürgeci, totaliter sistemin Kazak halkına karşı şiddetini ve Kazak halkının başından geçen trajedileri anlatmaktadır.

II.2. Yapısı

Romanın başlangıcı Sovyet-Alman savaşıyla başlamaktadır. Daha sonra kahramanın rejim karşıtı protestolara katıldığı için sürgüne gönderilmesiyle devam etmektedir. Anlatıcı, gerek kahramanın ağzından gerekse hâkim bakış açısıyla olayları anlatmaktadır. Olaylar akışı içerisinde ilerlemektedir. Romanın bazı bölümlerinde

diyaloglar yoğundur. Bu diyaloglar sayesinde anlatıcı olayları çok boyutlu bir hale getirmektedir.

Romanda yer alan olay örgüleri birbirine bağlı ve belli bir zaman kavramı içerisinde yer almaktadır. Olayların geçişleri arasında kopukluk yoktur. Romanda bir köy üzerinden Sovyetlerin politikasına dikkat çekilse bile mekân olarak çok fazladır. Romanda çatışma öğelerine kısmen de olsa yer verilmiştir, Stanislav Stambek'in esir düştüğü zaman ve Stambek'in öldürdüğü zamanın olduğu yerlerdir. Bu hareketli geçen yerlerde gerilim kısmen de olsa fazladır. Romanda bazı yerlerinde çok az da olsa zamansal geriye dönüşler vardır. Olay halkaları bu nedenle kopuk gibi görünse de olaylar yavaş yavaş çözüme kavuşmaktadır.

II.2.1. Anlatıcı ve Bakış Açısı

Anlatıcı, romancının hikâyeyi anlattığı, romancı ile okuyucu arasında bir ara kişidir. Romanda anlatıcı, çevre, duygu ve düşünce gibi romanda bulunan her şeyi okuyucuya aktaran ve sunan kişidir. Anlatıcı olayları aktarırken amacına uygun olarak kendine göre belli bir düzenleme yapmaktadır. Anlatıcı, kişileri aktarırken ve ya olayları sunarken öznel ya da nesnel bir tutum sergileyebilir (Çetin, 2019: 105).

Anlatıcı, ya romanda geçen hikâyenin kişilerinden biri ya da hikâyede rolü bulunmayan, olayların dışında kalmış birisidir. Roman yazarı ile roman anlatıcısını aynı kişi kabul edemeyiz. Anlatıcı romandaki kurgusal dünyaya ait birisidir. Bundan dolayı görevini yaparken belirli bir bakış açısı ve konuma sahiptir (2019: 105).

Sarı Kazak roman nesir türünde olsa da aslında uzun soluklu bir hikâyedir. Kahramanlar, çevre geniş bir biçimde ele alınmış ve ayrıntılı bir biçimde tasvir edilmiştir. Bunun yanı sıra geçmişe dönüş, ana kahramanın akılından geçenler okuyucuya adeta gerçek üstü bir varlık tarafından gözetleniyor gibi ilahi bakış açısıyla ve 3. kişi anlatıcısıyla kaleme alınmıştır. Ana kahramanın başından geçenlerin yanı sıra özelemleri, çıkarımları, hayalleri, korkuları, duyguları ve içinden geçenler ilahi bakış açısıyla kolay bir şekilde yazar tarafından aktarılmıştır. Ayrıca romanda tek kişinin egemenliğini kırmak için romanda bazı kişilerin kendilerini tanıtmaları ve birden çok anlatıcı tipine yer vermesi romanın çok boyutlu hale gelmesini sağlamıştır.

II.2.2. Olay Örgüsü

Romanın kahramanı Stanislav Stambek Rusya'nın en eski ve en ünlü hanedanlarından birinin soyundan gelerek 1895 yılında doğmuştur. Hanedanı 14. yüzyılda Kazak bozkırlarında gücünü kaybettikleri zamanda kendileri gönüllü olarak Orda'dan gelerek Rus sancağının altında durmaya karar verdiler. Vaftiz olarak Hristiyan dinine geçtiler, evlendiler ve sonsuza dek Rusya'ya yerleşme kararı aldılar. 1911 yılında liseden mezun olmuş ve St. Petersburg Üniversitesi'nde hukuk fakültesini kazanmıştır. Üniversitede okurken hükümet karşıtı olaylara karıştığı için sınır dışı edilerek beş yıl sürgüne mahkûm edilmiştir

Sürgünden kaçtıktan sonra Kazakistan'ın Kızıljär bölgesine gelen Sarı Kazak, Kızıljär'da Sıpatay Bey'in kahramanını sahiplenmesiyle rahata kavuşmuştur. Sarı Kazak Kızıljär'da Kazakların ona gösterdiği misafirperverlik, dürüstlük karşısında şaşkına uğramıştır. Çünkü Çarlık hükümetinin baskıları ve zulümleri karşısında Kazaklar kindarlık yapmayarak Rus halkının vatandaşı olan birini dışlamamışlardır.

Uzunkulak, Sarı Kazak'ın Kızıljär'da olduğunu Çarlık hükümetine ihbar etmiştir. Bunun üzerine köye gelen birliklerin Sarı Kazak'ı istemesi ve Sıpatay Bey'in gizlemesi ve onu vermek istememesi üzerine rejim güçleriyle çatışmaya girmişlerdir. Buradan anlaşıldığı üzere Kazaklar ne olursa olsun kendilerine sığınan kişileri her ne pahasına olursa olsun vermediklerinin göstergesidir.

Hristiyan olan bir aileden dünyaya gelen kendisi de Hristiyan olan Sarı Kazak, Müslüman ve Kazak olan bir kızla evlenmek için Müslümanlığa geçmiştir. Bu evlenme ile köylülerin daha da güvenini kazanmıştır. Hatta Stanislav olan adını Stambek olarak değiştirmiştir.

Beyazlar ile Kızıllar arasındaki devrimci ayaklanmalar ülke üzerinde değişime ve değişimle beraber Kazak bozkırlarının Rus sömürgesi olması olaylarının hepsi Sarı Kazak'ın gözü önünde gerçekleşmiştir. Nitekim kolhozların kurulması ile köylülerin topraklarının elinden gitmesiyle halk açlığa maruz kalmıştır. Bunun üzerine köyden Sıpatay Bey, Sarı Kazak ve Zagira'yı alarak Betpak bozkıra geçmiştir. Sarı Kazak kızı Yansalka'yı da eğitim görsün diye başka şehre okumaya gönderir. Bozkırda mutlu hayat süren Sarı Kazak ilk önce eşi Zagira vefat eder daha sonra babası Sıpatay Bey vefat etmiştir. Ailesini kaybettikten sonra yalnızlaşan Sarı Kazak çok acı çekmiştir.

Sovyet-Alman savaşının başlamasıyla Alaş taraftarları da tutuklanmaya başlamıştır. Bununla beraber Sarı Kazak'ın bozkırda sığındığı evdeki kadının üvey oğlu Alican'ın tutuklanmasıyla da görebiliriz. Sarı Kazak'ın yaşadığı yere keşif yapmaya gelen uçağın Sarı Kazak'ı yakalayarak öldürülmesiyle son bulmuştur.

II.2.3. Kişiler

Romanın temel unsurlarından biride olayı yaşayan kişilerdir. Yazar anlatmak istediği olaylara, duygu ve düşüncelere uygun olarak kahramanları zihninde belirleyerek oluşturur ve onlar sayesinde zihninden geçenleri okuyucuya aktarır. Kişiler, anlatılmak istenen olaya, olayın zamanına, yaşandığı mekâna uygun olmalı ve kendi içerisinde tutarlı olmalıdır. Böyle oluşturulduğu sürece, yazarın duygu ve düşünceleri doğru bir şekilde bir bütün halinde okuyucuya ulaşır.

Romanın kurgusunun önemli bir kısmını kişiler oluşturur. Olayların canlı bir şekilde gösterilmesi için bunlara yön veren kişiler vardır. Kişi kadrosunu çoğunlukla insanlardan oluşturulmaktadır (Çetin, 2019:144).

Romanın merkezi kişisi Stanislav Stambek'tir. Merkezi kişi, birincil konumda çoğu bölümde yer alır. Diğer kişiler, merkezi kişiye göre tutum sergilerler ve onun çevresinde dönerler. Bir şekilde merkezi kişiyle ilişkisi ve bağlantısı vardır (2019: 148).

Edebi eserlerde kişi kavramı incelenirken karşımıza “düz kişiler” ve “yuvarlak kişiler” gibi kişi tipleri çıkmaktadır. Hareketlerinde ve davranışlarında hiçbir tutarsızlık ve değişiklik görülmeyen kişiler, düz kişiler olarak kabul edilir. Bu tip kişiler okuyucunun unutamayacağı kahramandır. Yuvarlak kişiler ise; eser içinde davranış, duygu ve düşünce farklılıkları göstererek okuyucuya tanıtılan, zihinde kalıcı özellikleri bulunmayan kahramanlardır. Eserlerde başkişilerini daha ayrıntılı tanıtmak, olay örgüsünü geliştirerek kahramanların iç ve dış dünyalarını daha iyi göz önüne sermek amacıyla kullanılan “epizodik figüranlar” ve “hasım” gibi kişilerle de karşılaşmaktadır. Yazar bunları detaylı bir şekilde tanıtmaz ama onlardan ve onların yaptıklarından faydalanarak kahramanları ve romanın kurgusunu oluşturur.

“*Sarı Kazak*” romanının merkezi kişisi yani Sarı Kazak olan Stanislav Stambek, Rusya'nın en eski, en ünlü hanedanlarından birinin ferdidir. Üniversite okurken Çarlık rejimi karşıtı gösterilere karıştığı için sürgüne gönderilmiştir. Sürgüne

gönderilirken trenden kaçıp Kazak köyüne sığınmıştır. Kazak bir kızla evlendi. Kazak bozkırında kaldı. Sonra rejim karşıtı ayaklanmalar, beyaz ve kızıklar arasında ki mücadeleler, Kazak bozkırlarında ki Rus sömürgeciliği bu olayların hepsi Stambek'in gözü önünde gerçekleşmiştir. Sovyetler Birliği'nin gücünü görüyor. Çünkü Kazak topraklarını baskıyla kolhozlaştırmasına şahit olmuştur. Aslında Stambek karakteri Kazakların başından geçenlerin özeti gibidir.

Kahramanımıza yardım eden bir diğer karakter ise Stambek'in sığındığı Kazak köyünde ona sahip çıkan ve babalık yapan Sıpatay Bey'dir. Köyün zenginlerinden biridir. Ömrünün son otuz yılını sürgünde geçirmiş bir yaşlıdır. Kazakların Orta cüzüne mensuptur. Doğum yeri Rusların çoğunlukla olduğu yer Kızıljar'dı. Abisinin vefat etmesiyle aldığı yaşlı hanımı ile bakire aldığı kumasından 4 evladı vardır.

Sıpatay Bey'in ailesinde bulunan karakterler şöyledir: Eşi Zerbala Hanım, ağırbaşlı, kibar, marifetli ve beyaz tenli bir hanımdır. Büyük oğlu olan İbray Bey, Rus çiftçilerin ata yeri, insanlık onurunun korunmadığı, baskı ve pranga altındaki yerine sıkı çalışmaya gönderildi sonraki kaderi belirsiz. Ortanca oğlu Sulaimbek, kendisi Stambek'e sahip çıkanlardan biridir. Zagira'nın ilk eşidir. 1916 yılındaki isyanda Rus cezalandırıcı müfrezeleriyle çatışmada şehit oldu. Diğer evladı ise kızı Aysalka, eşi çete tarafından vurulan, dört çocuğu kıtlıktan ölen, kendi mucizevi şekilde hayatta kalan bir kadındır.

Köylülerin güvenini kazandıktan sonra Kazak bir kızla evlenerek ailesini kuran Stambek'in aile şöyledir: Eşi Zagira aslında Stambek'in abisi Sulaimbek'in güzel eşidir. Fakat Sulaimbek vefat edince geleneklerden dolayı küçük kardeş olan Stambek ile evlendirilir. Zagira Tumas doğumlu olup kendisinin gözü büyük, sarışın güzel bir kadındır. Romanın çoğu kısmında yer almaktadır. Zagira eşine destek vermektedir. Zagira'nın kızı olan Jansalka, çocuk yaşta olmasına rağmen isyanda mermi taşıyarak katkıda bulunmuştur. Daha sonra eğitim almak için Juantepe'ye gönderilmiştir. Bir diğer evladı ise iki gün hayatta kalan Janserik'tir.

Kazak köyüne sığınmadan önce ve sonrası bozkırda geçirdiği hayatta karşı çıkan karakterler ise şunlardır: Kaysaklar, göçebe Kazaklardır. Stambek kaçarken Kaysaklara da sığınmıştır. Kaysaklar onun prangalarını çözmüştür. Bozkırda sonra karşılaştığı karakter ise Almas, Oğuz Bey'in kumasıdır. Sozak bölgesinde yapılan

katliamlar sonucunda kendi ve iki evladı mucizevi şekilde hayatta kalmıştır. Stambek'in bozkırda kaçtığı zamanda ona yardım etmiştir. Almas'ın eşi Oğuz Bey ise zengin biridir fakat Sozak Bölgesi katliamlarında ölmüştür. Oğuz Bey'in oğlu Alican, Orenburg'da hizmette bulunurken Alaş taraftarlarıyla birlikte hapse götürülmüştür.

Romanda olumsuz karakter olarak karşımıza Elena Pokhshyshovsyy, Uzunkulak, üç pilot, Mustafa Efendiev, kısmen Çarlık ve Sovyet rejiminin kolluk kuvvetleri çıkmaktadır. Olumsuz yani kötü karakterler, çirkin ve zararlı bilinen değerlerle donanmış kişilerdir. Okuyucu bunlar karşısında öfke, tiksinti duymaktadır (Çetin, 2019: 146). Elena üniversite yıllarında hoşlandığı güzel ve sarışın kızdır. Daha sonra ölü olarak bulunuyor. Uzunkulak ise Ruslarla işbirliği içinde bulunarak Stambek'i yakalatmaya çalışanlardan biridir. Romanın başında geçen Sovyet-Alman savaşının başlamasından 9 gün önce kaybolan jeolojik araştırma uçağının üç pilotudur. Birinci pilot Rus, ikinci pilot parlak yüzlü Kazak, üçüncüsü Dağıstanlı pilottur. Mustafa Efendiev ise Alman casusudur. Kendisini çok iyi gizlemiştir.

Romanda iç konuşma yönteminden de faydalanılmıştır. İç konuşma yöntemi; kişilerin ruhsal hallerini, yalnızlık, suç ve günahlarını, beklentilerini, özlemlerini, itiraflarını anlatmada oldukça faydalı bir yöntemdir. İç konuşmada kişi bazen kendi kendine bazen de karşısında biri varmış gibi konuşuyor durumda olur (2019: 179). Bu romanda Stambek, evlenmek için sünnet şartı sunulunca iç konuşma yaparak karşımıza çıkmaktadır. Bunu eserde şu şekilde görmekteyiz: “*Sanırım, hayatta olacağım diye düşünüyorum. Bütün kilit erkeklik şerefindedir. Bütün köy dışarıdan bize güler mi?*” (Mağavin, 1991: 405).

II.2.4. Zaman

Rusların Kazak coğrafyasında sömürge ve asimile hareketlerinin zirveye taşıdıkları bir dönem olan Çarlık Rusya'nın yıkılma döneminden başlayarak içine 1916 ayaklanmasını da alan daha sonra Sovyetlerin yıkılma dönemine yakın tarihleri de temel alarak Kazakların başından geçen yüzyıllık sorunlar işlenir.

Buradan da şu anlaşılıyor ki yazarın romanını yazarken zamanı yok sayması ve ya önemsememesi imkânsızdır. Sıkı bir biçimde olmasa bile az çok romanın ipini elinde tutması gerekir. Yoksa roman anlaşılmaz bir hale gelir ve roman zaman açısından kopuk olur bu da romancı için kötü bir kusur olmaktadır.

Nurullah Çetin, “*Roman Çözümleme Yöntemi*” kitabında romanda zaman kavramını şöyle tasvir ederek açıklamaktadır: “*Roman bir zaman sanatıdır ve geniş bir zamana yayılan olay, olgu, durum, hayal, duygu ve düşünce öğelerinin sergilenmesidir*” (2019: 128).

Romanda üç zaman ögesi mevcuttur. Bu zaman öğeleri şöyledir: olayların yaşandığı kendi zamanı, anlatma zamanı ve yazıya geçirme zamanıdır. Edebi eserlerde zaman konusunda dikkat edilmesi gereken en önemli husus “kronoloji” ögesidir. Bir eserde zaman akışı gerçek hayattaki gibi “düzenli” olacağı gibi, geriye dönüşler veya ileri gidişler ile esere estetik ve sanatsal açıdan bütünlük ve zenginlik katar (2019: 128-134). “*Sarı Kazak*” romanında geriye gidişler ve ileriye dönüşler kısmen görülmektedir. Kronolojik sıra takip edilmiştir.

“*Sarı Kazak*” romanında zaman öğelerine dikkat edildiğinde, onu tarihi olarak nitelendirilebilecek bir roman olarak değerlendirebiliriz. Çünkü zaman olarak kronolojik sıraya göre anlatıldığı görülmektedir. Olay örgüsü gerçek hayatta olduğu doğrultuda ilerlemektedir. Okuyucunun zihninde karışıklığa neden olacak türden zaman karmaşası genel olarak bulunmaz.

“*Sarı Kazak*” romanı Rusya’da Çarlık rejimin son döneminden başlayıp, 1930 yılının sonlarına kadar olan bir dönemi anlatan bir romandır. Romandaki zaman ise Kazakistan’da yeni bir düzenin kurulduğu her şeyin kısmen de olsa değiştiği Sovyet rejiminin kabul edildiği dönemdir. Çarlık döneminin son yılları ve Sovyetler döneminin ilk yıllarındaki sosyal düşünceleri, aydınların bazı görüşlerini, sözlerini; her şeyi tamamen olmasa da kısmen değinmiştir.

Sanatsal türde anlatılsa bile, okuyucun zihninde canlanacak net betimlemelere, anlamlı, iç diyalog, monologlar, çok gizli sırları açabilecek anlatılarla büyük sırlardan bahseder. Buradan da şu anlaşılıyor ki romanın içinde kısmen de olsa Çarlık rejimi ve Sovyet rejimi eleştirilip tartışılmaktadır.

Diğer tarafından, yazar Stambek’in kendi ağzıyla hayatını anlatır. Ne zaman doğduğunu, hanedanının geçmişini ve Rusya’nın hâkimiyetine ne zaman ve niçin girdiğini, kendisinin bu duruma nasıl düştüğünü, Çarlık ve Sovyet rejimine kendisinin neden karşıt olduğunu, babasının eğitim geçmişini bu konuların çoğunu net tarihler vererek açıklamıştır.

Romanın bazı yerlerinde zaman detaylara inilerek verildiği şu örnekte görülmektedir. Bunları eser üzerinden örnekleyecek olursak: “*Ben Elets şehrindeki liseyi altın madalya ile bitirerek 1911 yılı, on altı yaşımda Petersburg Üniversitesinin hukuk fakültesine geldim*” (Mağavin, 1991: 355).

Sonuç olarak, “*Sarı Kazak*” romanının zaman hususunda titiz ve dikkatli olduğu görülür. Olayların akışı ve gerçekliği ile paralel olarak zamanın ilerleyişi doğru orantıdadır. “*Sarı Kazak*” romanının macera yoğunluğuna, bakış açısına ve konunun içeriğine bağlı olarak zamansal istikrara değer ve önem verilmiştir.

II.2.5. Mekan

Romanı oluşturan temel öğelerin başında mekân gelir. Romandaki olayların akışı çoğunlukla kurgusal ve gerçek ortamlarda gerçekleşir. Kullanılan mekânlar romana toplumsal bir özellik ve gerçeklik verirken bununla birlikte karakterlerin okuyucuya tanıtılmasında, neredeyse anlatıcı görevi de görmektedir (Tekin, 2019: 129).

Romanlarda mekân betimlemeleri verilmek istenen düşüncenin inandırıcılık ve okuyucu içine çekme açısından çok önemlidir. Mekân romanlar için temel bir sahnedir. Mekânların insanların kimlik oluşumunda da etkisi vardır. Her zaman günlük yaşamın anlatıldığı, hayattan bazı kesitlerde mekânın roman için vazgeçilmez olduğunu görürüz.

Çarlık rejimi ve Sovyet rejiminin Kazakistan üzerindeki politikalarının anlatıldığı bu eserde ön plana çıkan mekân çoğunlukla Kazakistan olup, yer yer Türkistan coğrafyası, Rusya'nın bazı bölgeleri ve Sibirya'dır. Romanda Kazakistan'da ev temasını da sıkça işlendiği görülmektedir. Bozkırda kaybolan uç pilotun birçok eve girmesi, Alman casusun saklandığı ev, Sıpatay Bey'in otağı vb. gibi evle iliği örnekte romanda çok geçmektedir. Ev, dönemin toplumsal şartlarını en iyi gösteren unsurdur (Demir, 2011: 555). Örneğin, Oğuz Bey'in Almas ile evlenmesiyle otağına bereket gelmesi ve otağının bakımlı ve güzel olması daha sonra Sozak bölgesinde yapılan katliamlar ile zengin Oğuz Bey'in ölmesi ve Almas'ın evinde hasar görmesi yoksul hayata geçmesi bunun en iyi örneğidir.

Almas'ın eşi Oğuz Bey'in öldürülmesinin olayın da sadece Almas'ın dul kalması ve Oğuz Bey'in katledilmesiyle evinin hasar görmesini göstermez. Burada

sadece ev mekânı teması üzerinden Kazak Türklerinin katledildiğini ve Sovyetlerin Kazak Türkleri üzerinde uyguladığı kolhoz politikasını da anlamaktayız. Bu politikalar ve katliamlar üzerinden birçok ailenin yok olduğunu da görürüz. Buradan şunu anlıyoruz ki evin sadece mekânı değil aileyi de temsil ettiğini görmekteyiz.

Nurullah Çetin, romanda mekân konusunu şöyle ifade eder: “*Mekân, romana özgü olay ya da olayların ve roman kişilerinin hareketlerine ayrılmış bir sahne olan yerdir*” (2019: 135).

Mekânlar, genellikle somut ve soyut olarak ikiye ayrılır. “*Sarı Kazak*” romanında geçen mekânlar genellikle somuttur. Somut mekân, roman kişilerinin gerçek hayatta olduğu gibi içinde buldukları, yaşayıp hareket ettikleri, gündelik yaşantıları ve her çeşit faaliyetlerini sürdürdükleri, bu evrene ait mekânlardır. Somut mekânda kendi içerisinde açık ve kapalı mekân olmak üzere ikiye ayrılır. Açık mekâna “geniş mekân”, “dış mekân” da denilmektedir. Bozkır, göl, Rusya’nın ve Kazakistan’ın şehirleri gibi açık alanlardan oluşan mekânlardır. Kapalı mekâna da “dar mekân”, “iç mekân” denilmektedir. Sıpatay Bey’in otağı, bozkırda kaldıkları mağara, sürgüne gönderildiği tren kapalı mekân olarak geçmektedir (2019: 135-136).

II.3. İçerik Özellikleri

II.3.1. Ana Fikir ve Yardımcı Fikirler (Mesaj)

Romanda ana fikir, romancının romanının üzerine temellendirdiği konu da duygu ve düşüncesinin sentezi olup romanın nihai hedefi ve romancının asıl amacıdır (Çetin, 2019: 123).

“*Sarı Kazak*” romanı Kazak yazar Muhtar Mağavin tarafından Kazakistan’da yazılmış olsa da Türkistan coğrafyasının Rus istilasını anlatan romanıdır. Roman ismiyle oldukça örtüşmekte, baştan sona istila ve kaçıışı anlatmaktadır. Eserdeki her ayrıntı bir noktaya işaret etmekte ve altında pek çok tarihi süreç ve olaylara yer veren cümlelerin olması, romanda verilen anlamı daha da derin hale getirmektedir. Sovyet Rusya’nın, Çarlık Rusya’nın ve Türkistan tarihini bilmeden bu romandaki cümleleri ve burada sürekli bir arayış içinde olan kahramanı anlamlandırmak mümkün değildir. Romanda tarihten hareketle bazı semboller yerleştirilmiş ayrıca kahramanın Rus olarak dünyaya gelmesi daha sonra Sarı Kazak olarak adlandırılması esere çok iyi bir izlenim katmıştır. Roman tarihten ilham alınarak kaleme alınmıştır. Roman Türk

tarihinde Sovyet Rusya'nın çok yönlü zulmünü, asimile ve soykırımını konu alır. Kazak Türklerine ilk olarak ideoloji dayatmaya başlayarak daha sonra kolhoz çiftlikleri kurularak onları köle gibi kullanmaya çalışmıştır.

Kazak Türklerinin Sovyetler tarafından tarihinin yok edilmeye çalışılması, tüm yerleşim yerlerinin yıkılıp insanların sürgün edilmesi ve halkın kolхозlarda çalışması, Kazak Türklerinin kimliklerinin yok etmeye çalışılan süreçlerden birkaçıdır. Eğitim sistemlerinde değişiklikler yaparak Kazak Türklerinin ana dili Kazakça unutturulmaya çalışılmıştır. Sovyetlerin politikası adeta bir salgın misali bütün Türkistan'a yayılmış ve ayrıştırma amacıyla Türk halklarını birbirine düşürmüştür. Türk halklarının aklına ayrılık ve farklı oldukları fikirleri sokulurken Sovyet yönetimi "böl, yönet" politikasını devreye sokmuştur. Romanda Sovyet Rusya'nın bütün politikaları sembolik ifadelerle anlatılmıştır. Bu romanda Sovyet politikasının nasıl ortaya konulduğu ele alınmış ve tarih yeniden kurgulanarak okuyucuya aktarılmıştır. "*Sarı Kazak*" romanı Muhtar Mağavin'in Sovyet hükümetine karşı olduğunu ve romanın kahramanı Stanislav Stambek'in Bolşevik hükümetinin politikalarının temsilidir.

Sonuç olarak romanın ana fikri ise Sarı Kazak'ın ruhundaki fırtınalar adaletsizlik ve ulusal baskıdan kaynaklanıyordu. Stanislav Stambek'e göre Kazak bozkırlarında 1930'ların kargaşası Sovyetlerin uyguladığı sömürge politikasının sonucuydu. Yazar Stambek üzerinden Kazak bozkırlarındaki zulüm, kıtlık, halkın geleneklerini vermiştir.

II.3.2. Üzerinde Durulan Problemler

Kazakistan'da Sovyetlerin hâkimiyetinin sürdüğü yıllar, bir egemen ideoloji yapılanmasını ve işleyiş ilişkilerini gösteren bir süreçtir. İdeolojinin kendini gösterme şekillerinden olan egemen ideoloji, kaçınılmaz olarak içinde birçok çatışma ve çelişkiyi barındıran parçalı toplumsal yapıyı, türdeş bir toplumsal yapı haline getirmek için tasarlanan bir sistemi ve bu sistemin kendisini yeniden ve yeniden üretme sürecini ifade eden bir kavramdır (Sancar, 2011: 19). Kesin ve kalıcı iktidar çabalarının ürünüdür. Bu çaba doğrultusunda geniş kitleler, tek bir ideolojiyi benimsemeye ve bu ideoloji doğrultusunda şekillenmek istenen toplumsal yapının bir parçası olmaya yönlendirilirler (Althusser, 2014: 9-33). "*Sarı Kazak*" romanında değinilen problemlerden biri de ideolojidir. Kazakistan'ın Sovyetlerin hâkimiyeti

altına girmesiyle devlet-toplum ilişkilerinin yeniden düzenlenmesini öngören Sovyetler yeniden yapılandırma ekseninde Komünizm olarak adlandırılan siyasal programı üretmiş, egemen ideolojisini yapılandırmak ve yeniden üretmek için Kazakistan'da çeşitli ideolojik görüşleri devreye sokmuştur. Komünizm ideolojisi doğrultusunda Kazakistan'da halka çeşitli baskılar yapmışlardır. Bu ideolojiler doğrultusunda Kazak Türkleri üzerinde Sovyet kimliği oluşturulmaya çalışılmıştır.

“*Sarı Kazak*” romanında üzerinde durulan bir diğer problem ise kolhoz konusudur. Kazak Türklerinin toprakları kolhozlaştırma politikası ile topraklarına el konulmuş ve kendi topraklarında işçi olarak çalıştırılmıştır. Kolhozlar neticesinde Kazakistan'da çıkan kıtlık ile birçok Kazak Türkü açlıktan kırılmıştır.

“*Sarı Kazak*” romanında Kazak Türklerinin asimile olmalarına kısmen de olsa değinilmiştir. Dil, din ile başlayan asimile politikaları eğitimle de devam etmiştir. Dilini ve dinini kaybettirilmeye çalışılan Kazak Türkleri Ruslaştırılmaya çalışılmıştır.

II.4. Anlatım

II.4.1. Anlatım Teknikleri

Muhtar Mağavin “*Sarı Kazak*” romanında anlatım tekniklerini oldukça etkili bir şekilde kullanmıştır. Yazarın üslubunun canlılığı ve güzelliği buradan ileri gelmektedir. Anlatım tekniklerinin işlevine değinecek olursak:

“Bir ülkedeki her yazar aynı ortak dili kullanır. Ama onların dil karşısındaki tavırları farklıdır. Dile kendilerinden bazı şeyler kattıkları gibi, dilden de seçme yaparlar gerçek hayatla ilintili veya ilintisiz bir takım olayı yeniden kurgularlar. Onlar çeşitli teknik kullanarak okuyucuya veya seyirciye yeniden aktarırlar” (Aça vd., 2009:67).

Dolayısıyla burada bahsedildiği gibi yazı, dilin serbestçe kullanıldığı biçimler ve teknikler iletişimin başarıya ulaşması açısından önem arz etmektedir. Yazarlar dili etkin bir biçimde kullanırken karşı tarafa da zihnindeki olayı en etkili şekilde aktarmayı arzularlar.

“*Sarı Kazak*” romanında kullanılan teknikler ve metin ile bağlantılıdır. Bu açıdan teknikler, eserin bütününe kısmen de olsa etkisi altına almıştır. Bu sayede olaylar okuyucunun zihninde etkili bir biçimde canlanmıştır.

II.4.1.1. Tasvir Tekniği

“Sarı Kazak” romanında yazar oldukça geniş tasvirlerle yer vermiştir. Romanda olayların geçtiği topraklar olan Rusya, Kazakistan ve Türkistan coğrafyası, hem romanın başında hem de olayların akışı sırasında kısmen de olsa tasvir edilmiştir. Bu toprakların yabancı olmayan ve iyi bilen yazarımız detaylı bir şekilde anlatmıştır.

“30 Nisan 1945’te, Sovyet-Alman Savaş’ından dokuz gün önce jeolojik araştırma grubunun Betpak⁴ bozkırda kaybolan “U-2” araştırma uçağının yakıtının bittiği çaresinin tükendiği en son anda göz ucundaki boz oyuklarda insanların yaşadığı yerlerin var olduğunu fark etti. İssız değil yerleşim yeri; (yoğun tütün çıkması) duman dışarı çıkmasa da, kararan yaşam belirtisi net görülebilir, hatta yakın etrafta at sürüsü bile otluyordur. İnsanın yaşadığı tarafa döner dönmez vidalı motorun sesi kesildi, pervaneyi gizledim, hafif sis çemberi etrafında da, bomları çıkar ve geriye doğru sıçrar. Yüzerek değil, yerden alçak uçan uçak gri oyuğun kenarına çalılı, pelinli gri tepeye biraz yuvarlanarak konduğunda tüm bozkırı saran mühürlü sessizlikten kulaklarımız yarıldı” (Mağavin, 1991: 332).

“Sabah oldu. Güneş kızarak yusyuvurlak doğmuştu. Kaysak bozkırının gerçek güzelliğini o an gördüm. Nurlu şafağa dolu ormanlı bozkırda geliyormuşuz. Virajlı boylu boyunca birbirlerine bitişik huş ağaçlı koruların sarışın toplu parlak bir ateş gibiydi. Doğal alandı, alçaklarında soluk çayırlar kırmızı renkle ve sarı renkle bezenerek şekilleniyordu. Burada kırmızımsı buhar yuvarlaklaşarak gökyüzünde parlıyor ve kıyıları kalın kamışlı yusyuvurlak çukur göl gibi görünüyordu” (Mağavin, 1991: 367).

Görüldüğü gibi olay örgüsünün geçeceği yerler uzun bir tasvirle okura anlatılarak olaylar başlamadan önce okurun bölgeyi detaylı bir biçimde zihninde tasarlayarak tanımasını ön görmüştür.

Tasvir tekniği, edebi metinlerin içerisindeki kişi, zaman, mekân gibi öğelerin okurun zihninde daha canlı ve görünür duruma getirmek için yapılır. Tasvir, herhangi

⁴ Kazakistan'da bir çöl bölgesidir. Sarısu Nehri altına ulaşan yerde, Çu Nehri ve Balkaş Gölü arasındaki yerde yer almaktadır (Alan vd., 2016: 441).

bir şeyi olduğu gibi anlatmak veya sergileyip göstermek değildir. Romancılar, tasvir tekniğini kullanırken betimleyeceği şeyin kendi duygu ve düşüncesi ile olan kısmını ön plana çıkarır ve anlattığı şeye canlılık verir (Gezer vd., 2017: 22; Tekin, 2003: 200).

“*Sarı Kazak*” romanında yazar kahramanlarını hemen hemen kendi sanat anlayışına uygun bir biçimde çizerek ete kemiğe büründürür. Tasvir tekniğini kullanmasındaki amacı ise metni süslerken bir taraftan da okura kısa açıklamalarda bulunmaktadır. Çünkü romanın kahramanlarının ruh dünyalarını yansıtması bakımından önemlidir.

“Yaslı yengem Zagira yaşı yirmi beşe yeni doldu, çok güzel bir kadın. Onu ilk gördüğümde iri gözlü, sırma kaşlı, gururlu, beyaz tenli bir gelindi. Bana tepeden hatta meraklı bir gözle acıyarak baktığı aklımda kalmıştı: Kadınlara bakma huyum olmasa da, yabancı dilberin bu güzelliğine bakmıştım” (Mağavin, 1991: 404).

“Kazaklar – at üstünde yaşayan insanlardı. Yaşamını hayvancılıkla geçiren bir halktır. At üstündeki insan bir yerleşimde kalmaz. Beslenen hayvan bir yerde durmaz. Yanlış yöne doğru adım atıldığında “Yerimi kaptı!” diyen bir kavga hazır. Bu yer – Kazakların asırlar boyunca yerleşim yeri, atalarının kemiklerinin yattığı ata yurdu olması buraya Kazakların dün Rus çiftçinin bugün gelip yerleşmesi hesaba alınmaz. Bahanenin büyüğü – Kaysak’ın yüzü yuvarlak, buğday tenlidir. En önemlisi – kanunda, güç de senin tarafında... Sınırın yakınlarında iki yıl boyunca çeşitli dehşetler gördüm. Kan kaynadı, gazap yandı... Ama Kaysaklara ufak bir yardım bile edemedim. Tabi ki kanuna başvursak her zaman böyle gitmezdi, ancak dil bilen, yol yordam bilen ben hükümetin gözüne batamam zaten kendi başım belada” (Mağavin, 1991: 380).

Yazarımız tasvir tekniğinin imkânlarını kullanarak okura yaşanacak olan olayları yaptığı tasvirler vasıtası ile hissettirmektedir. Yazarımız Stambek’in sürgüne gönderildiği ve kaçtığı esnada yaptığı tasvir ile kötü şeylerin olacağını hissettirmektedir.

“O gün midem bozuldu. Midem bozulduğunda – kapalı tuvaletin tavanındaki açık havalandırması iki dünyanın birine girmek için geniş bir kapı

olarak göründü. Sadece atlayarak asılmam lazım, tırmanarak çıkmak gerek. Ne kadar halsiz kalsam da son günlerde ufak tefek kendimi toparlamıştım, bunun üstesinden gelebileceğimi anlamıştım. Bir diğer önemli şey – iki dakikalık zamandı. Uygun zaman ertesi gün, kirli trenin, Sibirya'nın derin vadisine daldığı zaman, kayın ağacıyla karışık orman içinde o fırsat doğdu. Şafaktan beri dört beş defa bokluyu tuvalete götürmekten bıkmış olan bekçi kapıya sırtı dönük biraz uzakta maxorka⁵ sarıyordu. İki dakika değil, bir dakika, belki, on beş ve ya yirmi saniyede, ben var gücümlle bu dokuz on yılda harcadığım bütün enerjiye rağmen vagona tırmanmayı başardım. Aşağıda bir bağırış duyuldu, açık pencereden mermi atıldı ama benim ayağımda zincir ve elimde bağlı olsa da, tanrının geniş gökyüzünün altındaydım; tren boyunca kaçmadım, atlayarak, bu, kendi vagonumun arka köşesine ulaştım da, platforma atlayarak aşağıya atladım. Kemiklerim kırılmamış gibiydi. Yolun sağ tarafına güneye doğru düştüm. Azap ve ecel taşıyan ağır vagonun tıslama sesi kafamı deşiyordu. Ben vakit beklemeden uzun ejderhanın gözden kaybolmasını beklemedim. Ayağa kalkar kalkmaz ormanın içine daldım. Endişelenmedim, arkama bakmadım, güneye doğru yürüdüm. Hararetili hararetili baya yürüdükten sonra anladım ki pranganın vurulduğu ayak bileğinden ve dizden sağ yer yok tümü kandı. Yüzüm de sağlam gibi görünmüyordu. Zorlanarak biraz daha yürüdükten sonra, kalın orman içindeki berrak pınarda yıkandım, sakinleşerek, kalbimi ferahlattım, gidişatımın doğru olduğuna emin oldum. Allah'a dua ettim de, prangamı yukarı çekerek, topallayarak ordan da ileri gittim” (Mağavin, 1991: 361-362).

Yazarımız romanda okura olayların geçeceği yerlerin önceden tasvir etmesinden dolayı okuyucunun roman içinde yabancılik çekmesini engellemiştir. Çünkü olayların geçtiği yerler iç mekânda az dış mekânda çoğunluktadır. Romanın ana kahramanı Stambek, romanın içinde çok zorlu coğrafya şartlarıyla mücadele etmektedir. Bu sebepten dolayı yazar-anlatıcının, kahramanın ne zorluklarla mücadele ettiğini göstermek için fiziki şartları çok iyi tasvir ederek okuyucuyu inandırması gerekmektedir. Böylece roman hem daha inandırıcı hem de daha sürükleyici ve etkileyici bir durum alır. Yazarımızın tasvirlerinde kimi zaman ormanın içindeki bir

⁵ Maraş Otu

mağara kimi zaman ise ince ayrıntılara kadar bir hayvan tasvirini en ince detayına kadar görmekteyiz. Yazar, insanoğlunun günümüze kadar doğanın ayrılmaz bir parçası olduğunu ve bu yüzden romanda doğayı anlatmayı özellikle seçtiği görülmektedir. Bu sebepten dolayı da yazarın tasvirlerinin çok boyutlu olduğu görülmektedir. Bunun örneklerini eserde şu şekilde görülmektedir:

“Birde, "Geyik geldi!" dedi sevinerek "Tövbe. Betpak'ta kış ılık oluyormuş!" "Geyik nerede?" – diyorum. Ufku işaret etti. Ne kadar uğraşsam da, hiçbir şey görmedim. Sadece birkaç saat yürüdüktan sonra kendimize bir pelinli tepe görüldü. "Burada otlayan üç geyik vardı.

İki bacağı büyük olan bir keçi..." Buna inanamadım. Gittim çenelerinin üzerine atladım, ileri geri yaptım. . Sonunda, bir yerde dağılıp yığılmış genç keçi gübresi durduğunu gördüm. Tabi ki bu öngörü babamın bir özelliği değil, bozkır sakinlerinin tanımlayıcı bir özelliğidir. Ancak bunalmışım. Sadece Betpak çölünü değil, Karakum ve Kızılkum'u geçsek de, yalnızlık ve yoksulluktan ölmeyeceğimize ikna olmuşuk” (Mağavin, 1991: 429-430).

“Yeryüzündeki insanlık tohumu kuruyup gitse canlı ve ya cansız doğa gelişecek kendinin gerçek amacını bulmaya çalışıyordu. Benim bu sonuca gelmem de uçsuz bucaksız bozkırdaki bozkır değil, bütün Kazak bozkırındaki antiloplar ve geyiklerin kaderine sebep oldu” (Mağavin, 1991: 483-484).

Ben önceden antilop ile geyiğin ikisini iki türlü av diye düşünüyordum. Yine de yazın – geyik, kışında – antilop, sadece bir antilop ırkı için ortak isim. Yaz günü tıktı yeryüzünde ortalama geyik kışa kadar beyaz kürk giyiyordu antilop ve ya sayga dedi. Bizim ilk geldiğimiz yıllarda bu bozkırda geyikle çok nadir karşılaşırısın. Benim gördüğümde Sarısu boyunca sınırlıydı. Eskiden boldu. Fakat zaman ilerledikçe azaldı. Lezzetli eti için halk arasında bir tarafı Urumçi, Çöçek bir tarafı Buhara, Semerkant'tan gelen tüccarlar buna çok düşküdü ve halka uygun olunca pahalandı” (Mağavin, 1991: 484).

II.4.1.2. Diyalog Tekniği

Diyalog tekniği, Kazak edebiyatında da özellikle yazarımız tarafından da sıkça kullanılan bir tekniktir. Romandaki olaylara canlılık kazandırarak okuyucunun dikkatini olay üzerine yoğunlaşmasını sağlar ve okuyucuyu monotonluktan kurtaran

bir tekniktir. İki ve ya daha fazla kişi arasında meydana gelen kısa ve ya uzun konuşma diye tanımlayabileceğimiz bir tekniktir. Yazarın eserlerinde sıkça kullandığı bir tekniktir. Bu teknik, romandaki dünyayı samimi, içten ve gerçekçi bir duruma getirmekle beraber roman kahramanlarının iç dünyalarını, sosyal durumlarını ortaya koyması açısından dikkat çekicidir (Çetişli, 2014: 126).

Örneğin romanın şu kısmındaki diyalog tekniği okuyucunun heyecan seviyesini artırmakta ve romandaki kahramanların durumunu göstermektedir.

- *Kim öldü... Kim arkadaşınız mı? – diye sordu sonra Kazak.*
- *Hayır... Allahtan başka arkadaşım yok – dedi ev sahibi nefeslenip. – Tepedeki ışık gölgesine yansıyan pencereye baktı. Burnunu bükerek, gözünü aşağıya baktı. – Babam sordu. Yanında duran*
- *Çocuğum. Ondan sonraki – Bebeğim... – Çok fazla konuşmak sıkıyor, aniden durdu. Başını eğerek, yumruğuna dayanarak oturdu.*
- *Burası neresi? – diye sordu Kazak.*
- *Betpak... – dedi ev sahibi.*
- *Betpak olduğunda... Betpak'ın neresi?*
- *Kökjylau – dedi ev sahibi.*
- *Kökjylau olduğunda... Hangi yönü?*
- *Hangi yönü? – Ev sahibi ovuşturarak, burnunu az duraksayarak çekti.” (Mağavin, 1991: 335).*

II.4.1.2. İç Çözümleme Tekniği/Tahlil Tekniği

Roman kahramanlarının iyi ve ya kötü karakter çıkarımını ve ruhsal hallerini yansıtmasının yollarından birisi olan iç çözümleme tekniği, Kazak edebiyatı romanlarında ve yazarımız eserlerinde de sıkça karşımıza bir başka yöntemdir. Yazarlar, eserlerinde yer alan kişilerin iç dünyalarını okura aktarmak istedikleri zaman bu tekniğe müracaat etmektedir. İç çözümleme tekniğinde anlatıcı, kahramanın ve okurun arasına girerek kahramanın ne düşündüğünü neler hissettiğini iletmektedir. Zihninde tasarladıkları anlatıcı tarafından romana işlenir. Örneğin Stambek'in Kazak köyündeki ailesi ve Rusların yaptığı kırgınla ilgili anlatıcı şöyle anlatır:

“Ruhumuz mükemmel. Terk edemiyoruz. Evde de, bozkırda da. Yaz boyu halk içinde de – köyde, düğünde, kışın toplantıda, kuytu yerde yalnız başınayken – atlarlayken. İlk başta halk Sulaimbek’in Rus kardeşi olarak adlandırdı, yavaş yavaş Sıpatay zengininin Rus oğlu olup çıktım: Sıpatay beye baba olarak çağırıyordum, Zerbala Hanımı anne diyorum. Gerçekten aileme karşı hislerim azaldı. Geç olsa bile. Geç söyleyeceğim, kendi annem (aslında da “annem”, – M.) gençliğimde öldü, Babamın (“Baba”) yüz vermesi az oldu. Bunu kendim ve doğam için yapmalıyım, hapishane hücrelerinde kaldığım zamanlarda, galiba, bütün sülaleye bu kadar “utanç” vermedim. Ecelinden önce ölmüş olan babamın ölümü dayanılmazdı, işte son birkaç yıl at üstünde kaşlarımı çattım, büyük oğulları günahsız yere iftirayla suçlandı, Sibiryaya bölünmüş durumda, yaşam hukuku, doğa hukukuna göre ırkımız, bizim halkımızdan nefret etmesi gereken Sıpatay Bey ile Zerbala Hanım’a bakmalıyız” (Mağavin, 1991: 385)

“Benim anne baba dediğim talihsiz halkın ruh haliydi, ruhun sırrını tahmin ettim. Sıradan anne babama, gözümün önündeki yaşlı kadına içim acıdı, gönülüm üzüldü. Hepsinden öte, dürüst olmak gerekirse, aynı bunun gibi karakter davranış sistemi şimdiki zamanda benim için çok faydalıydı. Tabi ki, normal bir çocuk olacağımı, vahşi doğada güzel olsa da, yabancıların ortasında yaşayacağımı düşünmemiştim. Ben günden güne kızgın, her zamankinden daha fazla kurbanlık bekleyen obur Molox – insanoğulların başında daha önce hiç olmayan katliam vahşetini, açgözlü savaşın biteceği günü beklemek zorunda kaldım” (Mağavin, 1991: 385).

Stambek’in aklından geçenler yazarın aktarıcısı konumunda olan anlatıcı aracılığıyla aktarılırken kahramanın iç dünyasında gizli kalmış durumlar da okuyucuya açıkça verilir. Stambek’in Kazak Türkleri hakkındaki görüşü ve Rusların yaptığı kırgınla ilgili görüşünü anlatıcının iç çözümleme yöntemi ile anlatır.

II.4.1.2. Özetleme Tekniği

Yazarlar belirli bir kahramanı veya konu hakkında okuyucuyu bilgilendirmek için bilgilerin özlü ve kısa bir şekilde anlatılmasıdır. Böylece yazar okuru romandan uzaklaştırmadan zamandan tasarruf sağlamış olur. “Sarı Kazak” romanında yazar özetleme tekniğini daha çok kahramanlarından ilk bahsedeceği zaman kahramanlar

hakkında verdiği özet bilgiler ile hem zaman dilimini hızlandırarak okuyucuya net bilgiler verir hem de okuyucuyu odak noktasından uzaklaştırmaz. Bunun örneklerini eserde şu şekilde görmekteyiz:

“Stambek

“Ben Stambek Sıpatayulı Dauletkeldyev, Rusya’daki en eski, en ünlü hanedanlarından birinin ferdiyim. Geçmiş atamız 14 yüzyılda Orda’dan bozkırın gücü geri dönmediği zamanda kendi gönüllü olarak Rus bayrağının altında girdi. Vaftiz edildi, evlendi ve sonunda yerleşti” (Mağavin, 1991: 352).

“Zagira

“Yaslı yengem Zagira yaşı yirmi beşe yeni doldu, çok güzel bir kadın. Onu ilk gördüğümde iri gözlü, sırma kaşlı, gururlu, beyaz tenli bir gelindi. Bana tepeden hatta meraklı bir gözle acıyarak baktığı aklımda kalmıştı: Kadınlara bakma huyum olmasa da, yabancı dilberin bu güzelliğine bakmıştım” (Mağavin, 1991: 404).

Sonuç olarak bu teknikte sayfalarca sürecek ve okuyucu ayrıntıya boğacak bir zeminden kurtularak roman detaydan kurtulacaktır.

II.4.1.2. Geriye Dönüş Tekniği

Yazar eseri sıradanlıktan kurtarmak için ve geniş imkânlar bulmak için edebiyata da sinemadan geçen ve zaman içerisinde gelişip şekillenen geriye dönüş tekniği zamanlar arası geçme olanağı sağlamaktadır (Aça vd., 2009: 73). Bunun örneklerini eserde şu şekilde görmekteyiz:

“Bu – barışçı yollarla, propaganda, eğitim meselesi değil. Puşkin dahi merhamet çağrısı yaparak, bağımsızlığa övgüde bulundu. Gogol bütün toplumlari, ülke içinde gözler önüne serdi. Tolstoy cesaret, iyilik, dürüstlük ile insanlığı ödüllendirdi. Ne çıktı? Hiçbir şey kalmadı ve düzelen hiçbir şey yok” (Mağavin, 1991: 358).

II.4.1.2. Montaj Tekniği

Montaj tekniği, yazarın, başkası tarafından yazılan atasözü, deyim, şiir, metin parçaları gibi sözleri, olduğu gibi eserin akışına ve yapısına göre uygun bir şekilde

romanda yer vermesidir (Aça vd., 2009: 74). Bunun örneklerini eserde şu şekilde görmekteyiz:

“Gogol bütün toplumları, ülke içinde gözler önüne serdi. Tolstoy cesaret, iyilik, dürüstlük ile insanlığı ödüllendirdi. Ne çıktı? Hiçbir şey kalmadı ve düzelen hiçbir şey yok. “Ayıya namaz öğreten – sopadır” diye Kazakların bir atasözü vardır. Bizim ayıya da söylediğimiz gibi. Ülkenin bilincini artırmak için büyük silkinişler (“Büyük şoklar”) lazımdır” (Mağavin, 1991: 358).

II.4.2. Dil Özellikleri

İnsanların birbirleri arasında iletişimin temelini inşa eden en önemli unsur dildir. Bu nedenle edebiyatında temelini inşa eden ve temel malzemesi dil olduğundan dolayı bir roman oluşturmak için hayal dünyası, yaşanmışlık ve kurgu yeteneğinin yanında zihinde tasarlanan metni somut bir şekilde okuyucuya aktarmak için işlevsel bir dile sahip olmak gerekir. Dilin zengin unsurları, kalıplaşmış kültür taşıyıcısı sözleri metinde ne kadar aktif kullanılırsa o kadar anlamsal derinlik artar ve okuyucuya istenen ileti ulaşır. Yazar yazdığı eserlerle insanları etkilemek ister bunun için de edebi dili aktif ve dokunaklı kullanmalıdır. Çünkü edebi dil estetik unsurları ve çeşitli söz sanatlarını kapsamaktadır ve bunun içinde yazarın çaba göstermesi lazımdır (Önal, 2008: 25).

Muhtar Mağavin, “*Sarı Kazak*” romanını kaleme alırken herkesin anlayacağı şekilde ele almış ama aynı zamanda mesaj verme kaygısı da gütmüştür. Edebi dili oldukça hareketlidir, anlatım ve tasvirleri okuyucunun gözü önünde sanki bir film kesit izliyormuş gibi canlıdır. Yazar bu şekilde sanatını en etkili biçimde yapmaktadır. Romanın aslında uzun cümleler göze çarpmaktadır ama bu cümleler sıradan yazılmış cümleler değil, anlamsal olarak derin, usta ve tecrübeli bir sanatkarın elinden çıktığı belli olan cümlelerdir.

Muhtar Mağavin, “*Sarı Kazak*” romanını açık sade bir dil ile kaleme almıştır. Onun bu özelliği her okurun anlayabileceği bir yazar olduğunu göstermektedir. Romanda yabancı kelimelere pek rastlanmaz. Ara ara atasözleri, deyimler, ikilemeler de kullanmış, anlatımını zenginleştirmiştir.

II.4.3. Üslup Özellikleri

Dili özel ve özgün bir kullanım şekli olan üslup, konuyu, duygu, düşünce ve hayalleri anlatış, dile getiriş, ifade ediş kavramıdır. Her yazarın üslubu onun yaşam şekli, hayata bakış açısı, kişiliği hakkında bir ipucu vermektedir (Çetin, 2019: 273).

Bir romanda üslup sadece romanın okuyucuya aktarılması değil aynı zamanda yazarın iç dünyasını, duygu ve düşünce derinliği ile okuyucuyu olaylar içine sürekliler ve inandırıcılık katma açısından önemlidir.

Muhtar Mağavin, siyasi ve kültürel olarak Kazakistan ülkesine tamamen bağlı olan bir yazardır. Yazarımızın 70. yıldönümü onuruna “*Sh. Aimanov adındaki Kazakfilm*” film stüdyosu tarafından çekilen belgeselinde yazar sosyo-politik fikirlerinin daha küçük yaşta oluştuğunu ve küçük yaştan itibaren Sovyet hükümetine karşı olarak büyüdüğünü ifade etmektedir. Romanda da anlaşıldığı gibi Alaş fikrini desteklemektedir.

Bu düşünceler yazarın eserlerinin temeli oluşturmasını ve yazarın olgunlaşmasını sağlamıştır. Yazarın, “*Sarı Kazak*” romanında gördüğümüz üzere kendi ideolojisinin neticesi olarak Bolşevik yönetimine tepkisi üzerine anlatma yoluna gitmiştir. Bu nedenle yazar üslup olarak doğrudan anlatım tekniğini benimsemiştir. Yazar, “*Sarı Kazak*” romanında anlatıcını yardımı ile romana başlar ve sunar. Bu teknik sayesinde okuru doğrudan romanın içine alır. Romanın giriş bölümünden bunu daha iyi görebiliriz:

“30 Nisan 1945’te, Sovyet-Alman Savaş’ından dokuz gün önce jeolojik araştırma grubunun *Betpak*⁶ bozkırda kaybolan “U-2” araştırma uçağının yakıtının bittiği çaresinin tükendiği en son anda göz ucundaki boz oyuklarda insanların yaşadığı yerlerin var olduğunu fark etti. Issız değil yerleşim yeri; (yoğun tütün çıkması) duman dışarı çıkmasa da, kararar yaşam belirtisi net görülebilir, hatta yakın etrafta at sürüsü bile otluyordur. İnsanın yaşadığı tarafa döner dönmez vidalı motorun sesi kesildi, pervaneyi gizledim, hafif sis çemberi etrafında da, bomları çıkar ve geriye doğru sıçrar” (Mağavin, 1991: 332).

⁶ Kazakistan’da bir çöl bölgesidir. Sarısu Nehri altına ulaşan yerde, Çu Nehri ve Balkaş Gölü arasındaki yerde yer almaktadır (Alan vd., 2016: 441).

Romanın başında verilen tarihte Kazakistan'da siyasi olayların yaşanması ve Sovyet-Alman savaşının başlaması, doğrudan duygulara hitap etmenin gerekli olduğu anlayışı zorunlu hale getirmiştir. Bir taraftan Kazakistan'a yeni rejim getirmeye çalışan Rusya, diğer yanda da bu ülkenin çıkarlarına hizmet eden yazarlar, baskıcı siyasilere karşı halk ve duygusal bir süreç içindeydi. Halkın bu karmaşa içerisindeki durumu ve Alaş hareketinin üyelerinin tasfiye edilişi, yazarın anlatım üslubunda etkili olduğunu söyleyebiliriz.

Yazarın çok iyi bir tarih araştırmacısı olması ve eserlerinde tarihi olaylara yer vermesi üslubunda etkili olmuştur. “*Sarı Kazak*” romanında sadece Kazak tarihini değil diğer Türk topluluklarının da tarihini görmekteyiz. Bunun örneklerini eserde şu şekilde görmekteyiz:

“Kazak diye nitelendiren göçebe Kırgız-Kaysak halkının yaşam tarzında yaşama arzum yok” (Mağavin, 1991: 402).

“Sarısu'nun eteği kalabalık yoğun oldu. Yıpranmış olmamakla birlikte, hasta ve yorgun olanlar tarafından misafirperverlikle karşılanıyoruz. Kazağın ulu hanı Abılay yalnız at, çıplak süngülü kambur çocuk bazen de ilk defa yurduna tanındığı zamanda o dik çıkmış, bir günde altı hatun getirerek, altı saray dikip, başlangıç yıldönümüne yetişen isimli hedefe biz nasıl saygı göstermiyoruz dedi. Abılay üç kabileden bir hanlık kurdu. Halkının onur ve barış uğruna, bölgenin dört köşesi düzgünleştirdiğinde her zaman bayrağının altında durdu” (Mağavin, 1991: 401).

“Çok önceki Kuman hanlarının çadırlarının ne olduğunu bilmek isteyen tarihçi, etnograflar şimdiki bozkır hanlıklarının çadırlarını kontrol etmesi, tanıma gerekliliğini bilmeli” (Mağavin, 1991: 376).

“*Sarı Kazak*” romanın tamamında dönemin şartları, halkın yaşayışı, kültürü ve sorunları işlenmiştir. Üslubun şekillenmesinde, Kazak Türklerinin hayatına ve dolayısıyla Kazak edebiyatına Sovyetler Birliği ile dâhil olan kolhoz, yoldaş, kooperatif gibi konularda etkindir. Yazar bu konuları eleştirmiştir.

Muhtar Mağavin, eserlerini halk için yazmıştır. Kazak Türklerini bilgilendirme ve bilinçlendirme adına eserler yazmıştır. Yazılarını yazdığı kitle, rejimle yan yana duran siyasi rütbesinin yüksek olduğu burjuva kesiminin kişilerinin dili değil. Sarı

Kazak gibi ezilen, temel hak ve hürriyetlerinin zorla alıkonulduğu ve çoğunluğu teşkil eden halktır. “*Sarı Kazak*” romanında görüldüğü gibi kendi kültürüne sahip çıkan ve Kazak Türklerinin de kendi kültürleriyle gurur duyması gerektiğini ön plana çıkarmıştır.

II.4.3.1. Dramatik Üslup

Dramatik üslup, insanın kendi kendisiyle, toplumla, doğayla üzüntülü sonuç verecek biçimde çatışma durumunda sunulduğu üslup çeşididir (Çetin, 2019: 277). Yazar, *Sarı Kazak*’ın yaşadığı acı tecrübeleri bize aktarırken dramatik üsluptan yararlanır.

Sarı Kazak babasının ve kardeşinin hayatından bahsederken içinde bulunduğu durum, üzüntü ve arayışı dramatik üslupla vermiştir. Bunun örneklerini eserde şu şekilde görmekteyiz:

“Babam öldü. Dürüst olmak gerekirse, hayatı boyunca temiz olan Sıpatay Bey köleliğe ve kötülüğe gitmedi, ama yaşayan insanlar için iyi şeyler yaptı. Hayalsiz öldü. Hayalim yok dedi. Tek bir sorun var – en büyük oğlunun ölüsünden ve dirisinden haber alamıyordu. Onun dünyada bulunması sözsüz ama babam 1907 yılında zulme gitti devrim egemenliği zamanında cezaevinden zor kurtulduğuna inanıyordu. Geçmişte de daha çok katliam vardı ve İbray bunların hepsinden geçti. Otuz iki yıl konuşmadı. Acı veren melankoli zamanında tekrar heyecanlandı” (Mağavin, 1991: 345).

II.4.3.2. Düşünce Üslubu

Düşünce üslubu, düşüncelerin düz bir şekilde doğrudan doğruya verildiği üsluptur (Çetin, 2019: 279). “*Sarı Kazak*” romanında sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Bu üslupta verilmek istenen fikir doğrudan okuyucuya verilir. Kelime oyunlarına başvurulmadan, düşünce saf ve duru bir biçimde aktarılır. *Sarı Kazak*’ın Sovyetler hakkında düşündüklerini duru bir şekilde görmekteyiz. Bunun örneklerini eserde şu şekilde görmekteyiz:

“Tarihin en acımasız, en zor zamanlarında, en kanunsuz, gayri meşru krallıklarda, korsanlık ve yağmalarda bile erdemsizler övülmedi ve Sovyetler Birliği tarafından kurulan evrensel eşitlik sayesinde, insanlık tarihinin tüm iyi kavramları yüzyıllar boyunca reddedildi ve ayaklar altına çiğnendi.

Herhangi bir çağda, herhangi bir ulusta, devlette, hatta evrimsel gelişme aşamaların olan en vahşi kabilelerinde bile, düşük bir emek seviyesi, utanmaz, kişilikten yoksun, iğrenç ve çirkin insanlar ülkeyi yönetmeye, insanların kaderini belirlemeye, insanları demoralize etmeye başlamalıdır. Böylece bir ulusu değil, bir devleti değil, dünyanın yarısını kan ve sefalet içinde boğdu ve cehenneme giden yolu açtı” (Mağavin, 1991: 413).

II.4.3.3. Bilinç Akımı Üslubu

Bilinç akımı üslubu, hatırlatmalara ve çağrışımlara bağlı olarak birbiriyle kopuk ve bağlantısız olay, duygu ve düşüncelerin olduğu üslup çeşididir. Bu sayede anlatım çok boyutlu hale gelir (Çetin, 2019: 276-277).

Sarı Kazak, babası Sıpatay Bey’in ne halde olduğunu düşünerek, çeşitli düşünceleri kendi kendine düşünürken bilinç akımı üslubunun örneğini bize vermektedir.

“İnsan ecelini soramazdı. Gençliğe geliyor mu? İhtiyarlığa geliyor mu? – hiçbiri bilinmiyor. Babamın sağlığımdan başka dileği yoktu. Babalı ve çocuklu iki sefil, ıssız bucaksız bozkırın derin kısımlarında yurtsuz, cansız ıssız bozkırda hepimiz birlikte ortaklaşa yedi yıl hayat sürdürdük

Son otuz yıldaki hayatı baskı ve sürgünde geçen kıymetli yaşının en son dileği gerçekleşti – benden önce öldü” (Mağavin, 1991: 494).

III. BÖLÜM

III. SARI KAZAK ROMANINDA KAZAK MİLLİ KİMLİĞİ

III.1. Milli Kimlik Unsuru Noktasında Sarı Kazak Romanı

III.1.1. Kültürel Kimliği Oluşturan Unsurlar

Kültürün bazı unsurları vardır. Bunlar toplumun bazı gereksinimlerini karşılamak için özümsemiş olduğu unsurlardır (Tural, 1999: 37). Bu unsurlar hareketlidir ve daima bir yenilik içindedir. Kültür dünyasının bu unsurları arasında doğal bir bağlantı vardır. Bu unsurlar birbirlerini etkilemektedir (Gündoğan, 2009: 402). Bu unsurların tümünün bir arada olma zorunluğu yoktur (Köseoğlu, 2002: 139).

III.1.1.1. Gelenek ve Görenekler Unsuru

Gelenek ve görenekler, halk tarafından benimsenmiş ve yaygın olarak uygulanan davranış biçimleri olarak tanımlanmaktadır. Bu değerler, uzun zaman içerisinde yerleşmiş olup nesilden nesle geçerek gelen ve toplumun üyeleri arasında ortak bir ruh, sıkı bir bağ yaratan alışkanlıklar biçiminde de tabir edilmektedir (Püsküllüoğlu, 1994: 418). Gelenek ve görenekler, toplumların sosyal ilişkini belirleyen değerlerdir. Bir topluluğun düzen içerisinde sistemli bir hayat sürmesine oldukça önemli bir göreve sahiptir. Milli kimliğin en önemli göstergelerinden olan gelenek ve görenekler, toplumdaki farklılık ve kısmen de olsa benzerlik gösterebilir (Erkal, 1996: 28).

“*Sarı Kazak*” romanında Stambek’in sürgünden kaçtıktan sonra sığındığı Kazak köyünde yaşayan Kazak Türkleri gelenek ve göreneklerini korumuşlardır. Bazı zor durumlarda da atalarından kalan geleneksel yöntemlerle çare bulmuşlardır. Bu durumu eserde şu şekilde görmekteyiz:

“*Kendi atamdan işittim diye. O zamanda bizim ülkede kış sert olduğu yıllar Sır Derya’dan aşağı gider. İki ortamı kendinde gördün, Sarısu’dan başka bir nehir yok. O bozkır geniş. Su bulma çaresini beceremediğinde geri dönmekti. Benimki o zamanlardan kalan gelenektir. Uzunkulak’dan duyduğum gördüğünün yönü ayrı. Aksi takdirde, başka bir mantık bulabiliriz*” (Mağavin, 1991: 437).

Romanda ilk başta Sarı Kazak'ın, Kazak Türklerinin gelenek ve görenekleri hakkında hiçbir bilgisi yoktu ve kahramanın sürgüne gitmeden önceki ailesi 14. yüzyılda Kazakistan'ın Orda şehrinden kaçarak Rusya'ya sığınmışlardır. Bu sebepten dolayı Kazak gelenek ve göreneklerini bilmiyordu. Sürgünden kaçtıktan sonra Kazak köyüne sığınınca Kazak Türklerinin muhteşem gelenek ve göreneklerini görünce çok şaşırılmıştır ve önyargısı kaybolmuştur.

Romanda gelenek ve göreneklerin milli kimliğin üzerinde etkisini şu iki farklı özellikle görebiliriz. Birinci olarak, Sarı Kazak'ın ilk ailesi 14. yüzyılda Kazakistan'ın Orda vilayetinden kaçarak Rusya'ya sığınmıştır ve bir müddet sonra gelenek ve göreneklerini kaybetmiştir ve zamanla Rus gelenek ve göreneklerine adapte olmuşlardır. Bunun neticesinde milli kimliğini kaybederek Ruslaşmışlardır. İkincisi ise Sarı Kazak'ın sürgüne giderken Kazakistan'da trenden kaçarak sığındığı Kazak köyünde ise gelenek ve göreneklerin korunduğu ve milli kimliklerini kaybetmediği görülmüştür. Bunun neticesinde ise Kazak milli kimliklerini korumuşlardır. Milli kimliğin koruyan milletin asimile olması zordur.

Romanda Kazak topraklarına sonradan gelen Rusların Kazakların tarihini, geleneklerini, adetlerini bilmedikleri görülür. Bunu uçağı kaybolan üç pilotun Kazak köyüne gelmesinden anlayabiliriz. Çünkü uçağı kaybolan üç pilotun köyde yabancılık çekmesinden anlayabiliriz. Ayrıca Kazak topraklarına gönderilen Rus çiftçilerin Kazakların gelenek ve göreneklerini hor görmesinden bu sonuca varabiliriz. Bu sonucu eserde şu şekilde görmekteyiz:

“Gökyüzünden inen üç adam herhangi Kazak köyüne gittiğinde alışkanlıkları üzerine eve sormadan girdi. Girdiğinde, küçük merdivenden aşağıya indi. Aniden serin esintili rüzgâr çarptı” (Mağavin, 1991: 334).

Geçmişten günümüze bütün Türk topluluklarının misafir geleneklerinde olan kendisine sığınan bir sığınmacıyı asla başka bir topluluğa vermemesi geleneğini Sarı Kazak'ın sığındığı Kazak köyünden anlayabiliriz. Çünkü Sıpatay Bey ve köylüler, Sarı Kazağı almaya gelen Rus birliğiyle çatışmaya girme pahasına da olsa geri vermemiştir. Buradan da milli kimliğini kaybetmeyen bir toplum hem birlikte hareket eder ve zorluklarla beraber mücadele etmesi sonucuna varabiliriz.

III.1.1.2. Aile Unsuru

Bilindiği gibi toplumdaki değişimler, ilk olarak, toplumun en küçük yapı taşı sayılan “aile” içerisinde gözlemlenebilmektedir. Bu nedenle birey kimlik kazanımının temellerini ailesi sayesinde oluşturmaktadır.

Romanda Kazak Türklerinin aile yapısı bir nevi teşkilatlanmış gibidir. Bunu 1916 ayaklanmalarında bütün köylülerin beraber hareket etmesinden anlayabiliriz. Bu teşkilatçı aile yapısı sayesinde Kazak Türkleri Sovyetler zamanında yapılan baskılar olsa bile milli kimliklerini kaybetmemişlerdir.

Romanda evin büyüğüne her zaman saygı vardır. Bu saygı çerçevesinde ailede son söz hakkı her zaman evin büyüğündedir. Eve misafir geldiği zaman başköşeye evin büyüğü ve misafiri oturtulur. Evin büyükleri eve geldikleri zaman herkes ayağa kalkmaktadır. Kazak Türklerinde büyükler küçükleri kollar, küçüklerde büyüklerine hayatlarının her noktasında saygıda kusur etmezler. Bunun örneklerini eserde şu şekilde görmekteyiz:

“Sen kabile liderinin, halk büyüklerinin sevgili bir evladısın. Evet, ben ikizlerden biri gibiyim, Sulaimbek beyle ikimiz, bizim Kaysakları mecaz diliyle söylediğinde, ikiz kuzular, birlikte yürüyoruz. (Mağavin, 1991: 385).

Kazak Türklerinde aile yapısında kadının yeri önemlidir. Kazak Türklerinde evlilik geleneğinde kadının yabancı bir erkekle evlenmesi hoş karşılanmaz. Evlilikte eş tercihi etnisiteler arasında bir sınırdır. Kazak bir kadının Kazak olmayan (Romanda Rusya’da doğmuş asimile olarak Ruslaşmış bir Kazak) bir erkekle evlenmesi toplum tarafından tasvip edilmez. Ancak romanın başkahramanı Stambek, ailesinin ve köydekilerin güvenini kazanarak ve de Zagira’nın sunduğu şartları kabul ederek evlenir.

Kazak Türklerinin evlilik gelenek ve göreneklerinde çok eşlilik Kazak kültürel kimliğinin şekillenmesinde önemli rol oynar. Romanda Almas Hanım, Oğuz Bey’in kuması olduğunu söylemektedir. Bu durumdan Almas Hanım kısmen de olsa mutludur. Çünkü Oğuz Bey’in ilk eşi hakkında Almas Hanım iyi bir şekilde anmaktadır. Bir diğer örnek ise Sıpatay Bey’in kızı olan Aysalka eşi öldükten sonra köyüne geri döndüğünde ailesi ona sahip çıkmıştır. Burudan da görüldüğü gibi, Kazak toplumunda kadınlar değerli olup sahihsiz bırakılmaz.

3 büyük cüzün (Ulu, Orta ve Küçük Cüz) var olduğu Kazakistan'da soy bağı açısından önemli bir yere sahiptir. Sosyal hayatta önemli bir konuma sahip olan cüzler kabileler ve boylar üstü bir şemsiye görevi yapmaktadır. Kazak Türkleri arasında aile şeceresini bilmek büyük bir saygınlık kazandırır. Romanın başkahramanı Stambek, ölen babası Sıpatay Bey'e saygınlık kazandırmak için cüzünün Argın olduğundan ve bu cüzün milliyetçi olduğundan bahsetmektedir.

III.1.1.3. Giysi Unsuru

İnsanlık tarihinin ilk gününden itibaren başlayan giyim ilk dönemlerde doğal hayattan daha az zarar görmek amacıyla yapılmıştır. Zamanla insanlar kendi toplumunun folklorik unsurlarını, sosyal ve ekonomik yapısını, iklimini yaşam biçimlerini gösteren, kendilerine özgü kıyafetler seçmişlerdir. Kıyafet seçiminde iklim tipinin ve yaşanan coğrafyanın yanı sıra yaşanan hayat tarzı da önemlidir. Zamanla toplumsal bir özellikte kazanan kıyafetlerden insanların hangi topluluğa ait olduğu ve kimlikli özellikleri hakkında da fikir yürütülebilir ve bilgi sahibi olabiliriz.

Kazak Türklerinin özelliklerini, yaşam şeklini gösteren geleneksel Kazak giysileri geçmişten günümüze gelen en değerli miraslardandır. Bu giysiler romanda unsur olarak geçmişin yaşam tarzını görmek mümkündür. Giysiler ayrıca Kazak Türklerinin kimliğini yansıtan en önemli bir belge niteliğinde sayabiliriz.

Giysiler etnisiteler arasında fark yaratan dikkat çekici kültürel unsurlardandır. Bir Kazak Türkünün giydiği elbise onu Ruslardan ayırır. Sürgünden kaçıp Kazak köyüne gelen Stambek misafir olduğu evde evin yaşlısının giydiği börkü ve Kazak milli kıyafetlerini görünce şaşırmıştır. Çünkü bu börk yaşlıyı Ruslardan farklılaştıran, köyde yaşayan Kazak yaşlısına özgü kültürel dikkat çekici etnik bir unsurdur.

Romanda kadınlar gündelik hayatta giydikleri elbise olan kamzol giymektedir. Erkekler ise börk denilen şapka takmaktadır. Özellikle yaşlı insanlar geleneksel kıyafetlerini giyer. Bunu Sıpatay Bey'in giydiği börk ve kaftandan anlayabiliriz. Ayrıca evin diğer yaşlısı Zerbala Hanım giydiği Kazak geleneksel kıyafeti kimeshekten⁷ anlayabiliriz.

⁷ Kazak kadınlarının baş giyimi (Kazak Medeniyeti Ansiklopediyası, 2005: 298).

Kılık-kıyafetten insanın ekonomik durumunu da anlayabiliriz. Romanda Almas Hanım'ın eşi Sozak bölgesi katliamlarında ölene kadar giyinişi gösterişliymiş ama eşi öldükten sonra sadece yamalı eski bir kamzol giymektedir. Kimlik açısından değerlendirecek olursak savaşlar ve katliamların sonucu kılık-kıyafetten bir milletin kimliğinin ne kadar değiştiğini görebiliriz. Daha önce gösterişli kıyafetler giyen Almas Hanım tesadüfen hayatta kaldığı yaşamında fakirleştiği için temizlik ve gösterişe önem veremeyecek bir seviyeye gelmiştir. Savaş ve katliamın olduğu yerde milli kimlik unsurlarının sekteye uğradığını da görebiliriz.

III.1.1.4. Mutfak Unsuru

Kazak kimliğini oluşturan, onları diğer milletlerden ayıran kültürel özelliklerden biride mutfak kültürüdür. Mutfak kültürü, bütün içecek ve yiyeceklerle beraber, öğünler içecek ve yiyeceklerin temini, pişirilmesi, sofraya geleneği, inançlar, kullanılan kap kacak ve ilgili mekânları (mutfak, kiler vb.) kapsamaktadır. İçecekler ve yiyecekler, hayatı idame ettirmenin yanı sıra, sosyal ilişkilerin kurulması, ailede sevinç ve üzüntünün paylaşılması gibi rolleri de yüklenmektedir (Tan, 2009: 512).

Romanda mutfak kültürü üzerinden, Sozak bölgesinde yapılan katliamların ve kolhozların Kazak Türklerine ve bölge halkına nasıl etkisi olduğunu görmekteyiz. Kocasını katliamda ölen Almas Hanım nasıl fakirleştiğini kendi ağzıyla söylemektedir. Bu durum eserde şu şekilde işlenmiştir:

“Kırk yıl katliamdan da canlı çıkacak ölümsüzlerde olacak, – dedi Elmas tüm yüzü kurumuş, ateşe çalı çırpı kardı. Hayatta kalan insanların topladıklarını, tekrardan kalkoz yapıyorlar dedi. Dün bir grup insan aşağıda yürüyüş yaptı. Ev başı hayvan veriyorlar dedi. Kujak Keleşokin gitti, Stalin bilmiyordu, şimdi insanları kutsamak istiyordu. Sadece kalkoza girse olacak. Kim inanır. Ülkenin geri kalanını da topluyor bir yolunu bularak daha da katliam yapıyor. Ama nefes alacağımız yer yine. Pişman olacak bir şey var. Silahla gelerek çaldıklarını görüyoruz. Şimdi bu yerde ne varsa nasibimizi yiyoruz. Bu yönde uçurum altında kulübemiz var. Kışa kadar ne kadar zaman...” (Mağavin, 1991: 477).

“Kova fokurdayarak kaynıyor, yavru balıkların içi beyazımsı ve gevrek, çırpınarak birlikte duruyor. “Yeterli dedi – Elmas, ben etrafa baktığımda balığı

temizliyor diye düşünce gerek. – Şimdi biraz...” Biraz sonra kova ateşten indi. İçindeki kasık çatırdadı, bağırsakları yarıldı, hassas bölünen dibini tuttu ve kaynayan su cızırdadı ve azaldı. Ezildiği zamanda baksam yüzü şişmiş yağdı. Eski yağ. Elmas akışkanı süzerek yarım kese sapsarı grimsi yağ aldı” (Mağavin, 1991: 477).

Bir milletin ait oldukları kültürel kodları barındırmaları bakımından öneme sahip olan yemekler sadece temel gereksinimlerin karşılanması olarak görmek yanlıştır. Aşağıda romanda aldığımız bölümde Sovyet yönetimi gelmeden önce genellikle hayvancılıkla uğraştıkları ve bu hayvanların etinden sütünden yararlandıkları ve bu malzemelerden yola çıkarak yemekler yaptıklarını görüyoruz. “Hayvanın etinden ve sütünden sadece hazırlanmış doğal ve taze yemekler (Mağavin, 1991: 385). Ayrıca romanda Sovyetler geldikten sonra Kazak Türklerine uygulanan ekonomik politikalar ve katliamlar neticesinde nasıl yoksullaştığını görmekteyiz. Ayrıca bu politikalar beslenme kültürünü de değiştirecektir. Kolhozlar yüzünden hayvanları elinden alınan Kazak Türkleri et ve süt tüketememektedir. Bundan dolayı sadece balık ve bölgedeki çeşitli otları tüketmek zorunda kalmışlardır.

Gıda ve beslenme, toprağın verimli ikliminin uygun olup olmayışına bağlıdır. Bu durum bir bolluk ve kıtlık sorununu doğurmaktadır. Romanda, Kazak Türkleri kolhoz politikalarından önce zengin bir yemek kültürü varken kolhoz geldikten sonra bu yemek kültürü ortaya konulamaz oldu. Çünkü halk çok zor durumdaydı. Bu da kültürel açıdan bir kimlik değişimine sebep olmuştur.

Romanda bir diğer tarihsel kimlik unsuru ise Kazakların milli içeceği kımızın tarihi ve faydaları hakkında bilgi vermektedir. Bu bilgiler eserde şu şekilde işlenmiştir.

“Kont Tolstoy birçok kez Başkurdistan sahasına özel olarak giderek yaz boyunca miskince içip, göçmen halkların Atilla ve Cengiz Han döneminden beri gelen tedavi içeceği – kımızdı, – o kımızı abartmadan, düşürmeden içmek ve çoğunun haline düzenine, kuvvetine memnun olan Kırgız-Kaysak kaba gönüllüydü” (Mağavin, 1991: 364).

Ayrıca örnekte görüldüğü gibi kımızın hem Kazak Türklerinin hem de Türkistan coğrafyasındaki yaşayan Türklerinde ortak içeceği olduğu anlaşılmaktadır.

Romanda ayrıca eğitim gören çocuklara ekmek, tereyağı gibi gündelik hayatta kullanılan yiyeceklerin Rusça karşılıkları çocuklara ezberletilmiştir. Ayrıca Rus yemek kültürü de çocuklara kısmen de olsa öğretilmiştir. Bu da Sovyetlerin Kazak kimliğini unutturmaya küçük yaşlarda başladığının göstergesidir. Ayrıca yemekler üzerinden Çarlık rejimine eleştiride vardır. Çünkü bu eleştiri Kazak Türklerinin açlık felaketi yaşamasından dolayıdır. Bu durum eserde şu şekilde işlenmiştir:

“Uzun zaman önce, çocukken duydum. “İnsanlar açlıktan ölüyor ve ekmek yok” diyorlardı. Çar’ın kızı. “O zaman niye tereyağı hamurundan ekmek yemiyor?” Kazakçaya çevirsek, “Et tükenirse, neden yağ yemiyorsun?” olurdu. Et tükenen yere yağ nerden gelecek? Ekmek ve hamur işleri ilk başta mevcut değildir” (Mağavin, 1991: 466).

Romanda Kazak Türkleri sofrada hep beraber yemek yerler ve sofrada başköşeye evin büyüğü oturur. Et yerken etten bir parça evin büyüğü yer sonra bu parça sırayla ev ahalisi tarafından yenmektedir. Buradan anlaşılıyor ki Kazak Türklerinde teşkilatçı bir yapı olduğunu görmekteyiz. Bu durum eserde şu şekilde işlenmiştir: *“Etin üstünde haşlanmış bir kafa duruyordu. Kabile lideri önüne alıp, bir kulağını bana, ikinci kulağını kendi çocuğuna verdi” (Mağavin, 1991: 374).* Yemekten sonra Kazak Türkleri çay ikram etmektedir. Bunun örneklerini eserde şu şekilde görmekteyiz:

“Hizmetçi kadın, ocaktaki kızgınlaşmış ağaç kömürünün üzerinden bakır bir ibriği alarak yuvarlak bardaklara rengi tam belli olmayan koyu kırmızı bir sıvıyı koyup dağıtmaya başladı. Kahve değil, süt ekliyor, dozuna göre ayarlanmış koyu çaydı” (Mağavin, 1991: 373).

Coğrafya insanların kaderidir ve de mutfak kültürünü de etkilemektedir. Romanda, Coğrafyanın şartlarından dolayı hayvancılıkla uğraşan Kazak Türkleri bozkır yaşamından dolayı konargöçer yaşarlar. Bu yaşamın sonucu dört tülük hayvanları denilen at, deve, koyun gibi hayvanları beslerler ve ulaşım aracı olarak kullanırlar. Bu yüzden içecek olarak atın sütü “Kımız” ve devenin sütü “Şubat” tüketilmektedir. Çünkü bu içecekler konargöçer yaşayan Kazak Türklerini soğuğa ve açlığa karşı tok tutması bakımından çok önemlidir.

Kazak Türklerinin geleneksel hayatında et temel besin ürünüdür. Romanın başkahramanı Stambek'in sürgünden kaçıp Kazak köyüne gittiği zaman konuk olduğu evde ona Kazak Türklerinin ünlü yemeği etin içine hamur konularak yapılan "Beşparmak"⁸ ikram edilir. Beşparmak yemeği Kazak Türkleri için sıradan bir yemek değildir. Kazak Türkleri arasında Beşparmak yemeği toplumsallaşmış daha da ileriye giderek millileşmiştir. Kazak Türkleri değerli misafirlerine ikram edilir. Bu yüzden sadece karın doyurmak için yapılan bir yemek değil, milli bir Kazak değeridir. Stambek'in misafir olduğu Sıpatay Bey'in ailesi Kazak geleneksel hayatından kopmadığı ve geleneksel bir Kazak kültürel kimliğine sahip bir aile olduklarını gösterir. Kazak Türklerinin milli yemeği Beşparmak örneğinde görüldüğü gibi, yemek ve içecek kültürü kültürel kimliğin önemli bir unsurudur ve Kazak Türklerini Ruslardan farklı kılan milli karakterinin bir parçasıdır.

III.1.1.5. Töre Unsuru

Töre, toplumsal yaşayış şeklini önemli ölçüde etkileyen ve toplumsal hayatın düzenlenmesinde önemli yeri olan sözlü ve yazılı kuralların tamamıdır. Kazak Türklerinin töresinin ortaya çıkması ve şekillenmesinde hiç şüphesiz en büyük etken, coğrafi koşullardır. Bozkır yaşamının zor koşulları, buraları yurt edinen Kazak Türklerinin hayatlarını etkilemekte ve hayatlarını devamı noktasında büyük zorluklara maruz kalmalarına sebep olmaktadır. Bu zorluklar neticesinde Kazak Türklerini birbirleri arasında dayanışma artmış ve aynı bölgede sabit kalmamaya mecbur kalmışlardır.

Bozkırdaki konargöçer kavimler arasında "karizmatik aile" olarak bilinen bir yönetici ailenin, diğer ailelerinde izleyebilecekleri bir lider çıkarma hakkına sahip olduğu aile yapısına "ak kemik" denir (Frye, 2009: 182). Romanda Sıpatay Bey'in 1916 ayaklanmalarında köyü örgütlemesiyle ve bu isyana önderlik etmesinden Kazak töresinin ne kadar güçlü olduğunu anlayabiliriz.

Romana göre Kazak Türklerinin evlenme töresinde, bazı özel durumlar haricinde dışarıdan gelin veya damat alma yoktur. Çok eşlilik kısmen de olsa vardır. Kazak Türkleri ataerkil bir yapıya sahip olup kadın, kocasının ve onun ailesinin

⁸ Kazak halkının etten yaptığı ulusal yemeğidir (Tüsündirme Sözdigi, 2007: 232).

mülkü olarak görülmektedir. Kocasının ölümü halinde kadının ailede kalabilmesi amacıyla, sosyolojide “leviratus” denilen adet gereği kayını ile evlendirilmektedir (Ülken, 1969: 189). Stambek, abisi Sulaimbek’in vefatı ile yengesi Zagira ile evlenmek istemesi ve bu evlenmeyi yapabilmesi için sünnet olması ve Müslümanlığa geçmesiyle Kazak töresinin ne kadar baskın olduğunu göstermektedir. Ayrıca Stambek Rus kimliğinden Kazak kimliğine evrilmiştir.

Romanda Kazak Türkleri misafir ağırlamak da dikkat edilmesi gerek görgü kurallarına uyarlardı. Konuk kutlu olarak değerlendirilir ve evin başköşesine oturtulurdu. Ayrıca konuğa ziyafet verilirdi. Belirli görgü kuralları ve hiyerarşik düzen esas alınarak yemek yenmesi Kazak töresince adettendi. Ruslarda bu âdetin olmamasını Kazak köyüne gelen Rus pilotun bu düzende yemek yemeye şaşırmasından anlayabiliyoruz.

Sovyetlerin kendi kurallarını, politikalarını ve kültürlerini tam anlamıyla uygulayamamasına neden olan unsurun başında töre gelir. Töre sayesinde Kazak Türkleri, geçmişten gelen atalarının gelenek ve göreneklerini unutmamıştır. Ayrıca Kazak Türklerini bir arada tutan en önemli unsurdur.

III.1.2. Din ile İlgili Unsurlar

Romanda din Ruslar ile Kazaklar arasında farklılık yaratan önemli bir unsurdur. Romanın başkahramanı Stambek’in, abisinin ölen eşi Zagira ile evlenmek istemesi tek bir şartla kabul edilmektedir. İslam dinini seçerek sünnet olması şartıyla kabul edilmektedir. Yazar, Müslüman olan Kazak Türkleri ile Hristiyan olan Ruslar arasına çizilen belirgin dini etnik sınırları romana yansıtır. Müslüman Kazak Türkleri ile Hristiyan Ruslar arasındaki bu sınırlar romanda genel olarak zorba Hristiyan Bolşeviklerin iktidardan düşmesini istemesi, Sovyet liderinin kâfir olduğunu söylemesi, Stambek’in ailesi Rusya’da vaftiz olarak din değiştirmesini örnek olarak verebiliriz.

Romanda Müslüman olan Kazak Türkleri at eti yerler, kıymız içerler ama İslam dininin haram kabul ettiği domuz etini yemezler. Rus geleneklerine göre büyüyen başkahraman Stambek, Kazak kızı Zagira ile evlenmek için Zagira’nın öne sürdüğü şartlardan olan sünnet olma ritüelini yerine getirir. Buradan da anlaşıldığı gibi Kazak Türkleri İslam dininin vecibelerini yerine getirdikleri anlaşılmaktadır.

Romanda, 17. yüzyılın başında Hristiyan âleminin aralarında kanlı mücadelelerin olduklarını söyler. Ayrıca başkahraman Stambek İncil'i okuduğundan da bahsetmektedir. Stambek ayrıca Kazakistan'da yaşasa bile Müslüman olana kadar kendi milleti olan Rusları ve kendi dininden olan Avrupa devletlerini düşünmüştür. Stambek her iki dinde olumlu bakmıştır ve keskin bir çizgi ile ayırım yapmamıştır.

Romanının başkahramanı Stambek dini kimliğini geçmişten yaşadığı ana kadar sorgulamaktadır. Bu sorgulamayı yaparken de geçmişte yaşamış ataları üzerinden kendi yaşadığı döneme kadar dinini sorgular. Aslında buradan da anlaşıldığı gibi Sovyet zamanında Kazakistan'da dönemin baskıcı politikalarından dolayı bir dini kimlik bunalımı da olduğunu görmekteyiz. Hatta romanda bir Kazak oruç ve namaz tok karnına yapılırdı diye bir serzenişi vardır.

Romanda Sovyetler dönemi Kazakistan'da devlet görevlisi Rusların İslamiyet'e saygıları yoktur. Çünkü Sıpatay Bey'in eşi ölmesi sonucu yapılan cenaze töreni sırasında Rus komisyonu matemi olan Sıpatay Bey'in malına el koyma işlemlerini başlatmıştır. Ayrıca bu cenaze töreni sırasında Sovyet yanlısı Kazaklarda sevinerek alkol içmişlerdir. Buradan da anlaşıldığı gibi Sovyetlerin din konusunda uyguladığı politikaların kısmen de olsa işe yaradığı görülmektedir.

İslam dini Kazak kimliğinin önemli bir yapıtaşdır. Romanda bu durum konargöçer olan Kazak Türklerinin İslam dinini, Sovyet yanlısı Kazak Türklerine oranla daha iyi yaşadığı görülmektedir. Başkahraman Stambek, konargöçer atalarının göç sırasında mezarlığa yaklaştıklarında göçü durdurup mezar ziyareti yaptıklarını ve bu ziyaret sırasında Kuran okuduklarını ve kurban kestiklerini kendi ağzıyla söylemektedir. Buradan da anlaşılmaktadır ki, her ne kadar Kazak Türkleri açısından İslamiyet anlayışı konargöçer hayat tarzına uygun olmaması ve daha pratik bir anlayış olmasına rağmen konargöçer Kazak Türkleri İslam dininden vazgeçmemişlerdir. İslam dini Kazak kültürel kimliğinin önemli bir unsuru olduğundan Sovyet yönetimi tarafından halkı bir arada tutan birleştirici bir unsur olarak görüldüğü ve bu unsurun zayıflatılması gereken bir alan olarak görülmektedir.

Romanda, dini kimlik özellikleri Kazak Türklerinin yaşamlarındaki kılık ve kıyafet giyinişini de etkilemiştir. Bu durumu eserde şu şekilde işlemiştir: “*Yoksul*

başına yuvarlak takke konuverdi”(Mağavin, 1991: 372). Çünkü takke İslam dininin sünnetlerinden birisidir.

Romanda bazı geleneksel din unsurlarına da rastlanılmaktadır. Türk mitolojisinde yer alan bu unsurlar Kazak dini kimliğinin şekillenmesinde önemli rol almaktadır. Bu açıdan bakıldığında Kazak Türkleri eski geleneklerini ve eski inandıkları mitolojik unsurları ne kadar dini kimliklerini değiştirse bile unutmadıklarını anlayabiliriz. Bunun örneğini eserde şu şekilde görmekteyiz:

“Daha sonra hayvanları Kambar Ata’ya, kendimi de Hızır âlime teslim ederek arkama baka baka gittim. Allaha karşı bela-suçlamalarım kalksa da, mutluluk gecikmeyecek, ilk kar geri döndü ve şimdi kendime barınak bulmadan önce o kadar atı hiçbir yere sığdıramazdım” (Mağavin, 1991: 348).

III.1.3. Siyasi Unsurlar

Siyasi unsurlar kimlik gelişiminde kolektif varlıkları tahayyül eder. Bu durum baskıcı bir siyasal iklime sebep olmaktadır. Romanda, 1917 Şubat İhtilali ile Çarlık Rusya’nın yıkılması Kazak Türklerini milli bir devlet kurma siyasetine yöneltmiştir. Bunun neticesinde Alaş lideri Alihan Bökeyhanov liderliğinde bu siyasi politika yürütülmeye çalışılmıştır. Bu durum eserde şu şekilde işlenmiştir:

“Bugün ki nesli Alihan! Han değil, Devlet дума üyesi, Rusya’da en etkili insandı, Ali de değil, Alihan – Bökeyhanov, Kazak halkının şimdiki lideri, ülkeye eşitlik getirilirse – mesele bu! Babamın Alihan Bökeyhanov’u ve Kazak liderlerinin eylemlerini bildiği ortaya çıktı. Şaşırdım. Sadece Müslüman figürlerin siyasi mücadeleye aktif katılımı nedeniyle değil, Kazakların hâla Cengiz Han ve Cuci Han’ın adlarına saygı duydukları için” (Mağavin, 1991: 394).

Esasen Kazak Türklerini milli bir devlet kurma siyasetine hızlı bir şekilde çalışma başlatmasının sebebi Çarlık Rusya’nın Kazakistan topraklarına yayılmacı ve işgal politikalarıdır. Bu politikalara bakıldığında, Kazak Türklerine uygulanan sosyo-kültürel ve ekonomik politikalarıdır. Bunun örneklerini eserde şu şekilde görmekteyiz:

“Aman Allah’ım, krallık Rus Çarlığı değil mi, onlar toprağın diktatörleri, kendi kendilerine soymasına ne oldu!” diyorlar. Ben: “El koyma yürütüp, yeni bir düzen oluşturanların arasında Rus var mı?” diye soruyorum. Yerleştiler.

“Bunlar – yandaşlar, – dedi bu nedeni. – Bu bir köpek, bir elçidir. Kararname yukarıdan geliyor” (Mağavin, 1991: 423).

Romanda ayrıca Çarlık Rusya'nın zulüm ve istila siyaseti sona ermeden, daha büyük bir yıkım kısa süre içerisinde Kazakistan topraklarında yaşanacağı Kazak bozkırlarına gelen uçağı kaybolan üç pilottan anlayabiliriz. Çünkü buradan Çarlık Rusya'nın son dönemlerinin savaşlarla geçtiğini anlayabiliriz. Savaş neticesinde halkın fakirleşmesiyle beraber insanlar, Rus Çarı'na karşı düşmanlık beslemeye ve Çar'ı devirebilmek için her türlü muhalefetle birlikte hareket etmeye başlamışlardır. Kazakistan'da 1916 ayaklanması Kazak Türklerinin önemli bağımsızlık hareketlerinden biridir. Ama bu ayaklanma çok şiddetli bir şekilde bastırılmıştır. Bu durum eserde şöyle işlenmiştir: *“İkinci oğlu – Sulaimbek Bey 1916 yılındaki baskında Rus cezalandırıcı müfrezeleriyle çatışmada şehit oldu”* (Mağavin, 1991: 495).

Romanda, 1917 Şubat İhtilali ile Çarlık Rusya yıkılıp Sovyet Birliği kurulmuştur. Sovyetler Birliği'nin kurulmasında Lenin'in kararnamesindeki vaatler sayesinde Kazak Türklerinin de desteğı olmuştur. Bunun örneklerini eserde şu şekilde görmekteyiz: *“Biz isyan yolunda şehit olacağız! Yoldaşlar! Biz Lenin ve Stalin için kurban olacağız. Sizin kahramanlıklarınız unutulmayacak!”* (Mağavin, 1991: 420). Sovyetler Birliği'nin kurulmasıyla beraber vaatler unutulup Alaş üyeleri Kazakistan siyasetinden el çektilmiştir. Bunun neticesinde Kazakistan'da komünist bir yönetim kurulmuştur. Bunun örneklerini eserde şu şekilde görmekteyiz: *“Kızıl komünistler halk içinde yeni bir düzen kurmaya başladı. Terör başladı. İlk olarak, beş yüz yıl boyunca imparatorluğun desteğı olan Kazaklar, sınıf olarak imha edildi”* (Mağavin, 1991: 409). Buradan Sovyet rejiminin uyguladığı politikaların Çarlık Rusya döneminde uygulanmış olan politikalardan daha ağır olduğunu görebiliriz.

Romanda, Sovyet rejiminin Kazakistan'da başa gelmesiyle uyguladığı Ruslaştırma politikaları sonucunda Kazak Türklerinin nüfusu ciddi oranda azalmıştır. Bunun örneklerini eserde şu şekilde görmekteyiz: *“20. Demir Çağı'nın dış cephesi güzel, içerisi zehirli, sinsi yalan sloganları bütün Rus İmparatorluğu'nun boyutsuz akış hızına düşen en büyük kaybı Kazaklar geçirdi. Bu insanlar komünizmde elde ettikleri tüm mutluluk için kime teşekkür etmelidir?”* (Mağavin, 1991: 469). Bu politikalar yüzünden günümüzde bile Kazakistan'ın demografik yapısını etkilemektedir.

Romanda ayrıca Kazak Türklerinin Stalin'e de eleştirisi vardır. Bu eleştirinin başında ilk olarak Kazak kimliğini ve Rus kimliğinin özelliklerini taşımadığıdır. Bu durumu eserde şu şekilde görmekteyiz:

*“Mevcut çarın Rus olmadığını söyledim. Gürcü. “Müslüman mı?”
“Hayır, – dedim. – Hristiyan”. “E, e, kafir oldu...” “Hayır, – diyorum, yeni
hükümetin iyiliğine inandım ben sefilim. – Ailesi Hristiyan. Kendisi
muhtemelen hiçbir tanrıya inanmadı. Ne Müslüman ne de Hristiyan, gerçek
Bolşevik”. “Bir kâfirden daha kötüydü! – dedi kaçak misafirimiz. Tanrı'ya
inanmayan bir kişi de inanmayan biri olsa bile iman sahibidir” (Mağavin, 1991:
423-424).*

Buradan anlaşılıyor ki Kazak Türkleri liderlerini seçerken dini inancına ve Kazak kimliğinin özelliklerini taşıyıp taşımadığına dikkat etmesidir.

Romanda, Sovyet rejimi felsefe olarak “ateizm” devlet politikası haline getirmiştir. Kazak Türklerini bu doğrultuda yönlendirmiştir. Bu durumu eserde şu şekilde görmekteyiz:

*“Tarihin en acımasız, en zor zamanlarında, en kanunsuz, gayri meşru
krallıklarda, korsanlık ve yağmalarda bile erdemsizler övülmedi ve Sovyetler
Birliği tarafından kurulan evrensel eşitlik sayesinde, insanlık tarihinin tüm
iyi kavramları yüzyıllar boyunca reddedildi ve ayaklar altına çiğnendi.
Herhangi bir çağda, herhangi bir ulusta, devlette, hatta evrimsel gelişme
aşamaların olan en vahşi kabilelerinde bile, düşük bir emek seviyesi, utanmaz,
kişilikten yoksun, iğrenç ve çirkin insanlar ülkeyi yönetmeye, insanların
kaderini belirlemeye, insanları demoralize etmeye başlamalıdır. Böylece bir
ulusu değil, bir devleti değil, dünyanın yarısını kan ve sefalet içinde boğdu ve
cehenneme giden yolu açtı” (Mağavin, 1991: 413).*

Bu doğrultuda Sovyet rejimi, Kazak Türklerinin dini kimliğini şekillendirmeye çalışsa da İslam dini Kazakistan'da varlığını sürdürmüştür. Bunun en temel nedeni, Halk (folk) İslam'ı olarak adlandırılan Türkistan İslam'ının kurumsal bir alt yapısı olmamasıdır

III.1.4. Milli Unsurlar

III.1.4.1. Vatan Unsuru

Milli kimliğin en önemli bir unsuru *Patria* (Vatan) fikridir; “yasaları ve kurumlarıyla tek siyasi idareye sahip bir topluluk” anlamına gelir (Smith, 2009: 26). Vatan, namus gibi uğruna hayattan vazgeçilecek ve düşmana çığnetilmeyecek ulvi bir değerdir.

Romanda, Kazak kimliği için vatan sevgisi önemli bir unsurdur. Kazak Türkleri başlarına gelen tüm sıkıntılara bu sevginin verdiği güç ile karşı durur. Vatan sevgisi tüm sürgünlere, katliamlara rağmen onları ayakta tutan güçtür. Kazak Türkleri vatan söz konusu olduğunda diğer tüm kavga ve küskünlükleri bir kenara bırakıp düşmana karşı topraklarını savunmak için canını ve malını ortaya koyar. Sovyetler Birliği ile Almanlar arasında yapılan savaşta Sovyetler Birliği ile birlikte vatanlarını korumaya çalışmışlardır.

Romanda, 1916 isyanlarında Ruslara karşı direnç gösteren Kazak Türkleri şehit kabul edilmiştir. Bunun örneğini eserde şu şekilde görmekteyiz: “*Sulaimbek Bey 1916 yılındaki baskında Rus cezalandırıcı müfrezeleriyle çatışmada şehit oldu*” (Mağavin, 1991: 495). Buradan anlaşıldığı gibi vatan ve dini kimlik birbirlerinden ayrılamaz bir unsurdur.

Romanda, Kazak topraklarında Çarlık askerleri ile Kazak Türklerinin geride kalan askerlerini kıyaslamışlardır. Güç olarak birbirlerine eşit olmadığı açıkça belirtilmiştir. Bunun örneğini eserde şu şekilde görmekteyiz:

“*At sırtında yaklaşık bin adam var. Güç dengesi onda birdi. Sadece bizim yararımız için değil. Kazaklar – düzgün iyi silahlanmış bir ordudur. Biz tamamen yakın silahsız, karamsar halkız. Onların elbisesinde kılıç, boynunda tüfek var. Bizim adamlarımızın düz çomak gibi sürülüyor. Bir çift kürek ve mızrak var*” (Mağavin, 1991: 388).

Romanda, Kazak vatani ve vatandaşlarının kimlik özellikleri için muazzam bir tanım yapan yazar, vatanının ve vatandaşlarının niteliklerini çok iyi tasvir etmiştir. Bunun örneğini eserde şu şekilde görmekteyiz:

“Her ne kadar kargaşa ve göçün son beş yılında ülkedeki tüm Kazakları tanımamış olmama rağmen, Kızıljär’den Şuğa kadar aralıktaki kaç bir bin kilometrelik kesimi bir hayli biliyorum. Alaş için kötü bir haber yok. Fakat ben kızları güzel, oğulları serbest büyüyen, aksakalı bol, vatandaşı cömert, bundan yüz yıl önceki özgürlüğünden ayrılmayan, geleneklerini temiz tutan, hepsi hünerli, hepsi cömert bir ülke görmedim. Bütün Kazaklar bir atanın çocuğu desek de, şimdi bölüşüp biten, zamanımızda bölünmüş – umutlarımız aynı, arzularımız ortak, şiddetli bir şekilde bir günde sanki tüm iplerden kurtulmuşuz gibi” (Mağavin, 1991: 401).

III.1.4.2. Hürriyet Unsuru

1917 Ekim İhtilali ile Çarlık Rusya’sının yıkılması Türkistan bölgesinde milli devletler kurma ümidini ortaya çıkarmıştır. Romanın başında Çarlık rejimini daha üniversite yıllarındayken protesto eden ve buna karşı çıkan başkahraman Stambek bunun neticesinde sürgüne gönderilerek cezalandırılmıştır. Daha Kazak kimliğini kazanmadan önce Rus olarak yaşayan Stambek’ten anlaşıldığı üzere Çar rejimini ne Ruslar ne de Kazak Türkleri istiyordu. Stambek sürgünden kaçtıktan sonra Kazak köyüne gelmesiyle zamanla Kazak kimliği kazanmasıyla Kazak Türklerinin bağımsızlığını ve hürriyetini kazanmasını daha çok istemiştir. Çünkü Kazak Türklerinin ne kadar adaletli ve düzgün yaşadıklarını görmüştür. Bunun örneğini eserde şu şekilde görmekteyiz:

“Şiddetten, kanunsuzluktan, demokratik temelden uzak yeni bir devlet... Çarı deviren bu partilerin, mümkünse kurmasını sağlayın. Üç yıldır ben demokratik bir toplumda yaşıyorum. Bana sorsalar, bu yaz ülkeye gelip, köydeki yaşlıları ve vatandaşları toplayarak, birkaç mertle söyleşi yürütüp, beni yabancı görmelerine rağmen, önemli bir çekiciliğe sahip olmayan kısa bıyıklı genç Kazak’ın sözü daha anlamlı. Alaş’ın çocukları özerlik alması lazım” (Mağavin, 1991: 403).

Kazak Türklerinin 19. yüzyılda Kazakistan’ın Çarlık rejiminin işgali altına girmesiyle Kazak Türklerinin bağımsız bir devlet olma mücadelesi Sovyetlerin dağılmasına kadar devam etmektedir. Romanda Kazak Türklerinin kimliği asla

bağımsızlığından ödün vermez ne geçmişte ne de gelecekte. Bunun örneğini eserde şu şekilde görmekteyiz:

“Kendi aralarından çıkan aydınların söylediği propaganda cevap vermedi, Çarlık yetkilileri, Bolşeviklerin sözlerine inanmadı. 16. yüzyılın kargaşasında, Kazakları sömürgeleştirmiş olsa da imparatorluğun bir parçası olmamaları, imparatorluğun çıkarları içerisinde olmamaları ve orda ki yöneticilerin haksız tutumları, halkın davranışlarında hoşnutsuzluk gösterdi” (Mağavin, 1991: 387).

Kazak Türkleri, Çarlık rejimi döneminde bağımsız Kazak kimlik mücadelesi verirken çok şiddetli cezalar ve katliamlarla karşılaşmıştır. Bu durumu eserde şu şekilde işlemiştir:

“Kesinlikle, ona layık cezalarını çektiler. İmparatorluk hükümeti için başka bir millete tabi olan halkın savaş alanına gitmesine göre başkaldırışı daha kârlıydı. Silahsız alçak gönüllü insanların, atalarının anavatanından kovulması, katledilmesi ve dökülen kanları için intikam alması için bir fırsat vardı” (Mağavin, 1991: 387).

Şubat İhtilali’nden sonra Ekim Devrimi ile Rusya’da egemenliği ele geçiren Lenin’in yönetimindeki Bolşevikler Türkistan’a Sovyet egemenliğini tesis etmişlerdir. Romanda Lenin’in yönetimi ele almasıyla gelen komünizm anlayışı Kazakistan’da bağımsız kimliğini kazanmasında çok büyük engel olmuştur. Ayrıca Kazakistan’da kurulan kolhozlar ve halkın malına el koyma politikası Kazak Türklerini canından bezdirmiştir. Bu bezdirme sonucu Kazak Türkleri çeşitli isyanlarda bulunmuş ama Çarlık rejimi dönemindeki gibi çeşitli katliamlarla bastırılmıştır.

Romanda ayrıca kolhozlarda çalışan Kazak Türklerine eleştiride bulunmuştur. Geçmişte Kazak Türkleri bağımsız bir kimlik kazanmak için çeşitli bir mücadele verirken Sovyet döneminde Kazak Türkleri bağımsızlık kimliklerini kazanma mücadelesinden uzaklaşmıştır. Tabi ki bu uzaklaşmada Sovyetlerin uyguladığı çeşitli politikaların ve katliamlarında etkisi büyüktür. Bunun örneğini eserde şu şekilde görmekteyiz:

“Feodal Rusya’da kölelik boyunduruğu – ilahi düzenin modernize edilmiş olgun formudur – tüm Kazak halkını imha eden Stalinist kolhozların yeniden

kurulduğu hakkında duyduğum söylentiler gerçek oldu. Kazak bozkırındaki ilk, son ve en önemli görevini yerine getiren kolhoz inşaatı şimdi ikinci aşamaya geldi. Boşatılan yerleşim yerleri ve oradaki nimetleri ve hazineleri toplayacakları gün geliyor, kıtlıktan kurtulan şimdiki sahiplerine ait hayvanlara bakıyorlar, kendileri ayrılıp başkasının mülkiyetine yerleşerek çiftçilik yaptı. Yarım kuşak, dönem hayatı için kısa ömürde kırk defa teşekkür etti, köle boyunduruğunun tadını çıkartarak devam etmeye de karar vermiş gibi görünüyor. Çok sayıda insan felaket tarafından öldürüldü ve ovalardan ve dağlardan tekrar kalabalıklaştırmaya çalıştılar ve grupları birleştirerek onlara hayvan vererek onurlu yeni amaç verdi – geçtiğimiz yıllarda inşa edilen Sosyalist kulenin temellerini güçlendirdi ve kalıcı temellerle görevi yüklendi” (Mağavin, 1991: 488-489).

Romanda, 16. yüzyıldan başlayarak Kazak Türklerinin bağımsızlık mücadelesine kısmen de olsa değinmiştir. 16 yüzyılda Kazak Hanlıkları döneminde yapılan isyanlar olsun gerek de 1916 ayaklanmaları olsun Kazak Türklerinin kendi istekleriyle Rusya himayesine girdiği düşüncesini çürütmektedir. Çünkü Kazak Türklerinin kendi istekleriyle katılmış olsa Ruslara karşı mücadele girişiminde bulunmazlardı.

III.1.4.3. Devlet-Millet Unsuru

Kabilelerin birleşmesinden iller, illerin birleşmesinden milletler ortaya çıkmıştır. Millet, ortak bir dille konuşan ve dinleri ortak olan tüm insanlardır. Devlet ise, dilleri ve dinleri, yani ümmetleri ve milletleri ayrı ayrı olan insanları bir toprak parçasında yöneten bir kuruluştur (Seyfettin, 2002: 78-93). Romanda Çarlık Rusya ve Sovyetler Birliği bir devlettir, Kazaklık bir millettir.

Devlet-millet ilişkisi romanın Çarlık rejimini anlattığı kısımda Çarlık Rusya'nın yenilenmesi gerektiğinin üstünde durmuştur. Bu durum eserde şu şekilde işlenmiştir: “Şiddetten, kanunsuzluktan, demokratik temelden uzak yeni bir devlet... Çarı deviren bu partilerin, mümkünse kurmasını sağlayın” (Mağavin, 1991: 403). Bu yenilenme gerekliliğini savunmak için romanın başkahramanı Stambek Sosyal Devrimci partiye katılmıştır. Bu durumu eserde şu şekilde görmekteyiz:

“Fakat yol farklıydı ve güzergâh farklıydı. Ben Sosyal Devrimci partiyi makul gördüm. Çok geçmeden silahlı gruba girdim. Toplumu modernize etme çabalarının devrimci bir terör olmadan gerçekleştirilemeyeceği inancına güvendik” (Mağavin, 1991: 355).

Bu durumdan da anlaşıldığı gibi Stambek’in Sosyalist Partiye geçmesi Çarlık rejiminin yıkılmasını, Sovyetler Birliği’nin kurulma aşamalarını desteklediği görülür. Ama bu çalışmalara Çarlık yönetimi şiddetle bastırmaya çalışmıştır. Bunun örneği eserde şu şekilde görmekteyiz:

“Polis şefi değişmiş olmasına rağmen, hükümetin kulakları, gözleri tıkalı değil, kalın vücudu zayıflamıyordu. Çar, kendisini öldürmek istediğimizi biliyordu. Zaman zalimliğe düştü, dünya daha da kötüye gidiyor. Ezilen ve inleyen insanlar şimdi tamamen ezilmişti ve tüm Rusya yas tutuyordu. Hayır. Polisten büyük düke kadar saflarda insanlar vardı “iyi adamlar” (orijinalde “lucie ludi”, – M.) çevresinden korkmadığı halde, şüpheyle bakıyor, o zaman değişik bir iktidara ihtiyaç lazımdı, onlardan çok nefret edenlerden hesaplaşması gerekiyordu, devletin tüm idari sistemini yeniden düzenlemeden dünyayı anlamak zorunda kaldı” (Mağavin, 1991: 357-358).

Bu örnekten anlaşıldığı gibi bu süreç sadece Rusları değil Kazak Türklerini de derinden etkilemiştir.

Romanda, “Kırgız-Kaysak” ve “Kaysak” terimlerini Sovyet döneminde Ruslar benzer şekildeki etnik kimliği yani “Kazak” adının yerine kullanmaktadır. Bunun örneği eserde şu şekilde işlenmiştir: *“Kazak diye nitelendiren göçebe Kırgız-Kaysak halkının yaşam tarzında yaşama arzumu yok”* (Mağavin, 1991: 402). Ancak bu terimler günümüzde pek kullanılmamaktadır. Buradan da anlaşılıyor ki Sovyet döneminde Rusların Kazak ismi ve kimliği hakkında çok az bilgiye sahip olduğudur.

Romanda, Sovyetler döneminde Kazakistan’a kolhozlar sayesinde Rus çiftçiler gönderilerek Kazak nüfusunu Kazakistan’da azaltmaya çalışmıştır. Bunun örneği eserde şu şekilde işlenmiştir: *“Günün sonunda, insanların bir kısmı Şu’nun karşısındaki Kırgızistan’a tırmanmaya çalışıyor, diğer taraftan dağdan geçip çölü aşarak Taşkent ve Semerkant’a geçmeye çalışıyorlar. Bu arada, sadece Kazakistan ölüyor. Orada da ölüyorlarsa başkası değil sadece Kazaklardır. Yabancı*

halkların yerleştiği şehirler ve Rus çiftçiler evlerinde sağlıklı yaşıyorlardı...” (Mağavin, 1991: 471). Ayrıca Kazak Türkleri, Rus çiftçilerin yerleştirilmesiyle kendi topraklarında sefalet çekmiştir. Bu durum eserde şu şekilde görülmektedir: “*Kurt yok, muhtemelen, hayvanı giden Kazaklar birlikte öldürülse gerek, ancak bu hiçbir şeye sahip olmayan cesetlere attan bakılarak görülmüyordu*” (Mağavin, 1991: 471).

Romanda, topraklarının sömürgeleştirilmesi Kazak Türklerini, Ruslara karşı tepki koymaya yönlendirse de, Kazak topraklarında yaşayan Ruslara hiçbir etnik ayrımcılığa maruz bırakılmamıştır. Bununla beraber ilk aşamada Ruslar ile Kazak Türkleri iyi bir ilişki içinde yaşamışlardır. Ama Sovyetlerin uyguladığı politikalar neticesinde araları açılmıştır. Bunun örnekleri eserde şu şekilde işlenmiştir:

“Önceden alnı geniş, sakalı kocaman, sıcak yüzlü, soğuk kalpli adam, muhteşem Rusların yerine tamamen tüfekleri monte edildi, kılıç bağlandı, gözleri şakıyan, soluk renkli başka bir Ruslar geldi” (Mağavin, 1991: 476)

III.1.4.4. Beş Tülik ve Diğer Hayvan Unsuru

Kazak Türkçesinde beş tülik “beş tüylü” demektir. Fakat burada demek istenen, beş tane tüylü olan bir hayvan değil, hayvanlar içinde tüylü olanlardan özellikle beş tanesidir. Yani beş tülik = beş(çeşit) tüylü hayvan manasındadır. Bir başka bakış açısıyla da, birbiri ile aynı tür olan beş hayvanı ifade eder. Bu kavram, Kazak Türklerinde zenginlik, bereket ve bolluğun göstergesidir (Kosıbayev, 2013: 1053).

Romanda beş tülik hayvan motifine sıkça rastlanır. Romanın içinde geçen beş tülik hayvan ise Kazak Türkleri için vazgeçilmezdir. Bu hayvanlar; at, deve, sığır, koyun-keçidir. Bu hayvanlar içinde en çok değerli ve öneme sahip olan hayvan attır. Çünkü at, Kazak Türklerinin her şeyidir.

Romanda, yaşamlarının bir dönemi göçebe geçiren Kazak Türkleri için beş tülik hayvanlarının ne kadar önemli olduğu ifade edilmektedir. Bu hayvanların eti, yağı, sütü yiyecek; derisi ve yünü giyecek olarak kullanılmaktadır. Bu bakımdan Kazak kültürü ve yaşayış biçimini şekillendirmede bu hayvanların önemi büyüktür.

Romanda, hayvancılık ile uğraştıkları için ev eşyalarının ve giyeceklerinin hammaddesi de hayvanlardan temin ediliyordu. Hayvanların kılından, yününden ve

derilerinden ayakkabı, çizme ve çeşitli elbiseler ile başta keçe olmak üzere çeşitli ev eşyaları yapılıyordu. Bu durumu eserde şu şekilde işlenmiştir:

“Duvarın, çoğu işlemeden görünmüyordu, çeşitli renkli işlemeli halılarla döşenmiş ve başköşeye işlemeli keçe üstüne mavi ala yorgan ve tüy yastıklardan serilmişti” (Mağavin, 1991: 372).

Atlar insanoğlunun ilk evcilleştirdiği hayvanların arasında olma nedeni hızı ve dayanıklılığıdır. Kazak Türkleri konargöçer bir hayat tarzı yaşadıkları için atlar onların en büyük yoldaşı, dostu arkadaşı olmaktadır. Bu durum eserde şu şekilde işlenmiştir:

“Her iki atın dudaklarını süpürdüm ve gemini aldım. Otlamadı. Ama sanki pelinin başını kokladı ve nefes aldı. Canı yanarak içini çekip yere düştü. Çok oyalanmamak olmazdı. Atların eyerlerini değiştirdim, bu sefer geniş göğüslü aygıra bindim ve çoban yıldızını rehber edinerek kuzeybatıya yöneldim” (Mağavin, 1991: 450).

Romanda Kazak kimliğini şekillendiren bazı mitolojik öğeler bulunmaktadır. Bu mitolojik öğelerin değer kazanması göçebe yaşayan Kazak Türklerinde beş tülük hayvana sahip olma önemi bakımından bu hayvanlar için özel birer “pir” de bulunmaktadır. Örneğin, atların koruyucu piri Kambar Ata’dır. Bunun örneklerini eserde şu şekilde görmekteyiz:

“Daha sonra hayvanları Kambar Ata’ya, kendimi de Hızır âlime teslim ederek arkama baka baka gittim” (Mağavin, 1991: 348).

“Sarı Kazak” romanında birçok hayvan türüne rastlarız. Eserde gördüğümüz hayvanların genellikle sembolik anlamlar kazanmada sadece gündelik hayattaki formunda karşımıza çıkar. Bunlar; balık, koyun, yılan, geyik, ayı, domuz, kurt, deve, deve yavrusu, kısrak at, köpek, tavşan, kuzu, baykuş, fare, serçe gibi hayvanlardır. Hayvan isimleri genellikle romanda benzetme edatları olarak kullanılmıştır. Bunun örneklerini eserde şu şekilde görmekteyiz: *“Yılan gibi kıvrılarak o da salındı”* (Mağavin, 1991: 368). Buradan da görüldüğü gibi hayvanlar Kazak kimliğine kısmen de olsa etkilediği görülmektedir.

III.1.4.5. Savaş Unsuru

İnsanlığın varoluşu ile beraber savaş da var olan bir olgudur. Tarihi süreçler içinde yaşanan bütün maddi ve manevi gelişmeler, insanlar arasında sürüp gelmekte olan savaşları yok etmeyi başaramamış, hatta gerek teknolojik gerekse fikri bakımdan kuvvetlenmesine, yayılma alanı ve yıkım gücünün artmasına neden olmuştur (Keegan, 2007: 21).

Romanın başkahramanı Stambek, savaşın ne olduğu, tarihi seyir içerisindeki yeri, toplumsal ve ekonomik döngü üzerindeki etkisini kendisi yaşamıştır. Aslında Stambek'in bu olayları yaşaması talihsiz Kazak Türklerinin ruh halini de yansıtıyordu. Romanın ilk başında Sovyet-Alman savaşından bahsederek başlamaktadır. Ayrıca Kazak Türkleri artık savaşmaktan yorulmuştur. Çünkü I. Dünya Savaşı, 1916 ayaklanmaları ve II. Dünya Savaşı onları çok zor hayat şartları altında yaşamasına sebep olmuştur. Bunun örneklerini eserde şu şekilde görmekteyiz:

“– Öyleyse anavatanımızdaki altmış ulusun, anavatanımızı esaret ve ihanetle işgal eden kötü bir düşmanla dört yıldır savaştığını bilmiyor musunuz?

– Nerde ki beyaz! İç savaş, daha yeni topluluk, Sonraki Stalin Beş Yıllık Planları zaferle sona erdi. Büyük vatanseverlik savaşı! Almanlarla savaş! – Almanlarla? – dedi ev sahibi gerçekten şaşırmış. – Daha ne eksik? – Nasıl eksik? – dedi Kazak'ın gözü tepesine çıktı. – Biz Vatan için! , Ulu Stalin için! Aniden işgal etti. Umutsuz bir saldırıya uğradık” (Mağavin, 1991: 336).

Ayrıca Sovyet rejiminin Kazak topraklarını zorla işgal ettiğini de açıkça görebiliriz. Bu işgalle beraber Kazak kimliğinin, Rus kimliği ile asimile süreci hızlanmıştır.

Savaş ve hayatın diğer bütün sıkıntılı zamanlarında imkânları ölçüsünde ayakta kalmaya çalışan Stambek'in kız kardeşi savaş ortamında genç bir kadın olan Aysalka savaş yüzünden dul kalmıştır. Bunun örneğini eserde şu şekilde görmekteyiz: *“Benim tek kız kardeşim Juantöbe'deydi. Kocası savaşta öldü. Çocukları küçüktü. Bir zamanının zengin kızına zorluk başlamıştı, yüzü parçalanarak alını açıldı, en yaşlı kolhozcu olduğu ortaya çıktı”* (Mağavin, 1991: 348). Savaş ortamında kadınların eşlerini kaybetmesi onları çok çaresiz hale getirmektedir.

Romanda, savaşa asker olarak çağrılan Kazak Türkleri, Çarlık Rusya'ya karşı bir protesto girişiminde bulunmuşlardır. Bu durum eserde şu şekilde işlenmiştir:

“Ancak muhalif kampanya daha etkiliydi. Olayların daha bir grubu – çoğunlukla atölye çalışanları ile sağlık görevlileri, provokatörler katiyen “Rus'a çocuk vermiyoruz”, hatta ayaklanmanın çıkışı konulu propaganda sözlerine inanmıyordu” (Mağavin, 1991: 386).

Bur örnekten de anlaşılıyor ki savaş gibi zor bir ortamda olsalar bile Kazak Türklerinin milli kimliği ile ırksal kimliği birbirinden ayrılmamışlardır. Eğer bu iki kimlik ayrı olsaydı Rusya'ya asker göndermede problem çıkarmazlardı.

İdeolojilerin güçlendiği ve kimliklerin ön plana çıktığı I. Dünya Savaşı ve II. Dünya Savaşı dönemleri, şiddet eylemlerinin yoğun olarak yaşandığı bir süreç olmuştur. Romanda bu süreci Kazak Türklerinin Sovyetler için zorla askere alınarak savaşta ölmesinden anlayabiliriz. Çünkü Ruslar ile Kazak Türklerinin kimliksel açıdan çok az ortak değeri vardır. Ayrıca savaş bittikten sonrada Kazak Türkleri yine eziyet ve şiddet görmeye devam etmiştir. Bunun örneğini eserde şu şekilde görmekteyiz:

“Savaş bitti. Kızıl komünistler halk içinde yeni bir düzen kurmaya başladı. Terör başladı. İlk olarak, beş yüz yıl boyunca imparatorluğun desteği olan Kazaklar, sınıf olarak imha edildi: Katliama katılanlar ve yapmayanlar - isyancı adam kafasından vuruldu. – Sonra, isyana hazırlık zamanında sürgün olanı ve ceza kolonilerine gidenler birlikte vefat ettiler, devrim boyunca savaştığımız Sosyal Devrimciler, gayri meşru ilan edilerek grup halinde uzaklaştırıldı” (Mağavin, 1991: 409).

Bu örnekten de anlıyoruz ki II. Dünya Savaşı'ndan bu yana Kazak Türkleri, Ruslara karşı ilişkileri iyi olduğu zamanda ideolojik bir saldırıya maruz kaldığını, ilişkileri kötü olduğu zaman ise savaşa zorla alınarak hem Kazak kimliğini hem de Rus kimliğini korumaya mecbur bırakıldığı sonucuna varabiliriz.

Romanda, Ruslara karşı mücadele eden Kazak Türklerinin düzenli birliklerinin olmadığı da açıkça görülmektedir:

“At sırtında yaklaşık bin adam var. Güç dengesi onda birdi. Sadece bizim yararımız için değil. Kazaklar – düzgün iyi silahlanmış bir ordudur. Biz

tamamen yakın silahsız, karamsar halkız. Onların elbisesinde kılıç, boynunda tüfek var. Bizim adamlarımızın düz çomak gibi sürülüyor. Bir çift kürek ve mızrak var. Yedi mi, sekiz mi doldurmalı tüfek. Benim elimde İngiliz whinshesteri, Sulaimbek Bey’de, bu bölgeye nasıl geldiği bilinmeyen, beş altı beyaz mermisiyle Japon tüfeği var. Güç aynı değildi. Bire on demek daha iyidir. Çarın ordusuyla herhangi bir toplantı yapmak büyük bir felaket getireceğini bilmek, her zaman akşamın sonunda oturdum, görevlilerle konuştum, hiç kimsenin zarar görmediğini, anlaşmaya geleceğimizi, yakın başkaldırıya, hasara maruz kalmadan, sağlıklı eski huzura – eski yerleşimine tekrar geri dönmeyeceğimizi bildirdim” (Mağavin, 1991: 388).

Ayrıca Kazak kimliğinin kolayca esaret altına girmediğini ve mücadeleden ödün vermediğini görmekteyiz.

III.1.4.6. Tarih Unsuru

Kimliğin kurucu önemli unsurlarından biride tarihtir yani dündür. Çünkü milletin öz kaynağı tarihte bulunur. Tarih milleti millet yapan bir unsurdur (Şener, 2009: 878). Tarih bir milletin hafızasıdır. Çünkü toplumun birlikte yaşadığı olaylar, paylaştığı eğlenceler, zaferler, başına gelen felaketler, yenilgiler ortak bir hafızaya, dolayısıyla ortak bir kimlik oluşumuna sebep olur (Ercilasun, 2009: 21).

Romanda, Kazak Türklerinin tarihinin önemli şahsiyetleri olan Abılay Han ve Kenesarı Han’ın isimleri Kazak Türklerinin bağımsız kimliğini öne çıkarmak için kullanılmıştır. Bu durum eserde şu şekilde işlenmiştir:

“Kazağın ulu hanı Abılay yalnız at, çıplak süngülü kambur çocuk bazen de ilk defa yurduna tanındığı zamanda o dik çıkmış, bir günde altı hatun getirerek, altı saray dikip, başlangıç yıldönümüne yetişen isimli hedefe biz nasıl saygı göstermiyoruz dedi. Abılay üç kabileden bir hanlık kurdu. Halkının onur ve barış uğruna, bölgenin dört köşesi düzgünleştirdiğinde her zaman bayrağının altında durdu. Süngüsünün ucu altın mızrak atan, gözü kara karnı tok sırtı pek olan bizdik. Kahramanlığından mutlu olduk, hizmetine memnun olduk. Argın ile Naymanın tam ortasında suyu bol, çimeni zengin, hayvancılık için rahat ve atalarımıza Sarısu mirasını kesip verdik, sultan efendimin medet umması var onlar yavruları için çaresiz, bir millet, bir ulus ortak dedi. Dünkü insanların

havası kadar elzem Kenasarı Han ile sonuna kadar birlikte at yarıştıran daha biz, yiyeceği seven büyük Kazak'ın herhangi bir eksiklik görmemesi gerektiğini söyledik” (Mağavin, 1991: 401).

Kazak Türklerinin geçmişten beri bağımsızlıklarına ve milli kimliklerine bağlı oldukları açıkça görülmektedir.

Romanda, Çarlık dönemi Kazakistan'ın bağımsızlığını savunan liderlerinden olan Alahan Bökeyhanov'un geçmişi hakkında tarihi bilgilerde vermektedir. Bu bilgiler eserde şu şekilde işlenmiştir:

“Cengiz Han'dı ve onun oğlu Cuci Han'dır... Unuttum – Lelen Han, onun oğlu Tügel Han, en sonunda yirmi bir tane, ya da otuz mu atadan sonra – Bugün ki nesli Alihan! Han değil, Devlet дума üyesi, Rusya'da en etkili insandı, Ali de değil, Alihan – Bökeyhanov, Kazak halkının şimdiki lideri, ülkeye eşitlik getirilirse – mesele bu! Babamın Alihan Bökeyhanov'u ve Kazak liderlerinin eylemlerini bildiği ortaya çıktı. Şaşırdım” (Mağavin, 1991: 394).

Bu tarihi bilgiden Kazak Türkleri liderlerini alelade seçmedikleri ve geçmiş nesline dikkat ettikleri görülmektedir.

Romanda, Kazak ordusunun nerde kurulduğu ve kurulduğu coğrafik konum hakkında bilgi vermektedir. Bu bilgi eserde şu şekilde işlenmiştir:

“Yanılmıyorsam, Kazak boyunun Şu etrafında kurulduğunu okumuştum önceden, kendi akrabalarımın biri, ünlü bir tarihçinin çalışmasından. Şimdi sanki oraya gömülmüş gibiydiler. Sadece Şu olsaydı, bütün Kazakların topuğu gerilerdi, Sır Derya ile İrtiş Nehri, Esil ile Uran Nehri. – Her şey... Her şey bundan etkilenirdi” (Mağavin, 1991: 472).

III.1.5. Eğitim ile İlgili Unsurlar

Eğitimin kimlik oluşumundaki etkisi büyüktür. Bu nedenle düzenli bir eğitimin olması ülkedeki kültürel kimlik öğelerini geleceğe aktarmada ve kültürel kimlik farklılıklarını anlama ihtiyacını gelişmesine katkıda bulunmaktadır. Bundan dolayı eğitim toplumun gelişmişlik seviyesini göstermektedir.

Romanın başkahramanı Stambek, Rusya'da çok iyi eğitim almış bir kişidir. Kahraman Rus dilinin dönemin şartlarından dolayı öğrenilmesini ister ama buna

dolaylı yoldan bir eleştiride bulunmaktadır. Bu eleştiriyi eserde şu şekilde görmekteyiz:

“Şimdi sürekli ilerleme ve sürekli gelişme için Rus dilini bilmek gerekiyor. Kendi dilini unutsan da olur. Rus dilli! Bilsen oldu, ulaşacaksın, ulaşacaksın. Bin yıldan beri insanlar Rus dili konuşuyor vatanın her yerinde (Asıl Kazakça – “Dünyevi” olarak yazılmıştır, parantez içinde “ süt nehirleri, süt ve bal” diye kanıtlanmış, – M.) uzun zaman önce oturmuş gibi görünüyor. Rus dilini öğrenin, Çocuklar! Öğretmenlere sorabilir miyim? Şeytan baştan çıkarsa da ona rıza göstermeyin. Tabi ki kontrol etmeye başlar” (Mağavin, 1991: 350-351).

Bu örnekten ayrıca eğitim ve dil unsuru birbirinden ayıramayacağını ve Sovyet dönemi Kazakistan’da eğitim dili olarak Rusça ve Kazakça tartışması yapıldığı görmekteyiz. Çünkü Kazakçanın, Kazak kimliği ve Kazak eğitim sistemi içinde önemi büyüktür.

Romanın başkahramanı Stambek’in Rusya’daki babası Almanya’da eğitim almış birisidir. Bundan dolayı Almanya hayranlığı vardır. Bu nedenle geçmişteki Kazak kimliği ve şimdiki Rus kimliği kısmen de olsa etkilenme olmuştur. Bu etkilenme onu Alman kimliğine yakınlaştırmıştır.

Romanın başkahramanı Stambek, kızı Jansalka’ya eğitim verirken ilk önce ana dili Kazakçada eğitim vermektedir. Daha sonra ise Rusça ve diğer dilleri öğretmektedir. Genellikle Kazak Türkleri, Rusya’ya eğitim görmeye gitmektedir. Bunu Oğuz Bey’in oğlu St. Petersburg Üniversitesi’nde eğitim almasından anlayabiliriz. Bu eğitim alma sonucunda Kazak kimliği, Rus kimliğinden daha çok etkilenmektedir. Ayrıca Kazak eğitim sisteminin Rusya’daki kadar iyi olmadığı sonucuna da varabiliriz.

Romanın başkahramanı Stambek, Kazak köyüne geldikten sonra eğitimsiz olan Kazakları gördükten sonra hayran kalmıştır. Bu durum eserde şu şekilde görülmektedir: *“Avrupa eğitimi almayan ve diplomatik bir okulu bitirmeyen Kazakların basit zihinlerinde bir daha hayran kaldım” (Mağavin, 1991: 424).* Hayran kalmasının sebebi eğitimsiz kazandıkları kimlik özelliklerini gelenek ve görenekleri ve coğrafyasının verdiği şartlar sebebiyle kazanmasıdır. Gelenekleri ve görenekleri

sayesinde geçmiş kuşaklara da aktarmıştır. Ayrıca düzenli bir eğitim sisteminin olmadığı kanaatine varabiliriz. Düzenli bir eğitim sistemi olmadığından tarihi olayları kayda geçmesi açısından sıkıntı çekilmiştir. Kazak Türkleri eğitim meselesinde gereken çabayı sarf etmedikleri için kaybettikleri her insanla beraber geçmiş tecrübe ve bilgi birikimlerini yitirmekte, yeni şeyleri öğrenmede zorluk çekmektedir. Bu durum onları bilgiyi yazıyla koruyan ve gelişimini sürekli hale getiren Ruslar karşısında zayıflayıp güçsüzleşmesine sebep olmaktadır.

Esasen romanda, Kazakların eğitimsiz olmasının sebebi konargöçer olması ve Rusların uyguladığı politikalar neticesindedir. Çünkü hayatları Rusların baskılarıyla geçen ve kolhozlarda çalışan Kazak Türkleri eğitim almaya zamanları olmamıştır. Bu durumu eserde şu şekilde görmekteyiz:

“Ve bizim Kızıl devrimciler – benim kardeşlerim – Kazak gibi duygusal halkı, zengin halkı, geniş toprakları olan, deneyimsiz yetişen, özgür büyüyen halk bir mermi atmadı, bir damla kan çıkarmadı, sadece bir yılda öldürdüler!”

“Kemerde buzağı kalmasın, güve buzağı dâhil kalmasın!” komünistler bu hırslı sloganı atarak, sahip oldukları her şeyi süpürdüktan sonra, geçim kaynağı sadece hayvanlara bağlı olan insanlar onlarca değil, yüzlerce değil, yüz binlerce, milyonlarcası öldürüldüğünde, iki asır ve ya üç asır boyunca doğrudan ırkları temizlenen insanlar” (Mağavin, 1991: 467-468).

Romanda, Rusların uyguladığı bir diğer eğitim politikası ise dinsizlik ve komünizm ideolojisini yansıtan derslerden kurulu bir eğitim programı oluşturmuşlardır. Bunun örneklerini eserde şu şekilde görmekteyiz:

“Kısa ders tarih VKP(b) diye denir. Ben Müslümanım. İnanmayanların kitabından... Bu gerçek bir inançsızın kitabı. İşte – yalan söylüyor. Benim parmağım kıpırıyor. Yazmak istiyorum. Herhangi bir kelimeyi. Manasız olsa da. Hatırimda kalan eski kıtaları. “Genç eğlence kayboldu – bir rüya gibi, sabah sisi gibi!” (Sibiryaya cevherlerinin dibinde) “Kazbek somurtkan düşünmeye başladı – M. düşmanları düşünmedi... Evet! Nihayet bir şey. Baş sallayıp “Kısa dersi” kopyalamıyorsun. Birdenbire şeytanca bir fikrim geldi. “Kurs karşıtı” yazı yazalım” (Mağavin, 1991: 351).

Bu dersleri yaparken de eğitim dili Rusçadır. Bu durum eserde şu şekilde işlenmiştir:

“Yeğenlerim birinci sınıfta. Diğer derslerinin yanı sıra Rus dilini de okuyor. “Nan⁹ – xlep¹⁰, yol – arazi şeridi, peynir – Avrupa sığırı” diye, sabahın erken saatlerinden gecenin geç saatlerine kadar ezberlerdi. Köyde bir Rus yok, ama Rus dili olmadan yaşamının imkânsız olduğu görülüyor” (Mağavin, 1991: 350).

Eserde, Rusların Kazak kimliğini değiştirmeye çalıştığını Kazak köyünde Rus olmamasına rağmen Rusça eğitimi Kazak Türklerine dayatmasından anlayabiliriz.

III.1.6. Dil ile İlgili Unsurlar

Dil, milletlerin hayatında aşılması gereken önemli bir etnik sınırdır. Dil sınırının aşılması önce ana dilinin zayıflamasına sebep olur, ardından yaşanan süreç ise ana dilinin yok olması aşamasına kadar gidebilir. Bu nedenden dolayı dil önemli bir kimlik unsuru olarak diğerlerinin olumsuz etkisinden korunması gerekir (Kınacı, 2013: 92).

Romanın kahramanı Sarı Kazak, kızı Jansalka'ya ders anlatırken Kazak Türkçesiyle eğitim vermektedir. Ama Sarı Kazak'ın babası Sıpatay Bey Kazak Türkçesinin yanında Rusçayı da öğrenmesini istemektedir. Çünkü Sovyetler dönemi Kazakistan'da Rusların hâkim olduğunu buradan anlamaktayız. Bunun yanında Kazak Türklerin bir ana dil bilincinin olduğunu görmekteyiz. Ama dönemin şartlarından dolayı Rusçayı da öğrenmeye mecbur bırakılmışlardır.

Romanda Ruslarla etkileşim neticesinde dil etnik sınırının aşılarak Kazak Türkçesinde Rusçalaşmanın başladığı görülür. Stambek'i yakalamaya gelen askerlerin Rusça ve Kazakça karışık konuşmasından da görülüyor ki Rusçanın yavaş yavaş Kazak Türkçesini etkilediğini anlayabiliyoruz.

Romanda kimlik değişimi, öncelikle isim değiştirmeye başlar. Romandaki kahramanın Rus ismi Stanislav değiştirilerek Kazak Türkçesi ismi olan Stambek

⁹ Ekmek.

¹⁰ Ekmek.

verilmesi aslında Sovyet döneminde Kazak Türklerinin kimliklerini koruduklarını göstermektedir. Romanın kahramanları birbirlerine seslenirken kimliklerini ifade edecek şekilde kültürlerine bağlı ve saygılıdır. Romanın kahramanı Almas kuması olan yaşlı kadına “beybişe” diye seslenir ve saygıdan onun asıl adını kullanmaz.

Sovyet dönemin başlarında Kazak Türklerinin sadece Kazak Türkçesi konuştuğunu Rusçayla haşır neşir olmadıklarını romanın ilk kısımlarından görebiliriz. Romanda Kazak köyüne misafir gelen pilotun Rusça konuştuğu zaman ev sahibinin anlayamaması ve ev sahibinin Kazakça konuşmasından anlayabiliriz. Bunun yanında bölgede istihbarat çalışması yapan Alman casusun Rusçayı çok iyi bilmesine rağmen bölgede Kazak Türkçesini konuşarak hareket etmesinden de anlayabiliriz. Sovyet döneminin ilk başlarında Kazakistan’da dil unsuru açısından kimliklerini korumuşlardır.

Esasen daha romanın başında romandaki olumlu Rus imajını temsil eden ve Kazak kimliğinin kültür dairesi içerisine de alınan Stambek, romanın ilerleyen bölümlerinde iyi derece Kazakça öğrenmesi de dilin kimlik inşasındaki yerine işaret etmektedir. Ayrıca kahraman Stambek, Rusça, İngilizce ve Almanca bilen bir kişidir ama ölürken son sözünü Kazakça söylemesi Kazakçayı diğer dillerden daha müstesna yere koyduğunun göstergesidir.

Dil önemli bir kimlik unsuru olduğundan dilin yok olması, kimliğinde zayıflamasına sebep olur. Bu açıdan, romanın kahramanı ölmeye önce ne kadar baskı olursa olsun ifadesini Kazak Türkçesiyle vermesi kimliklerini koruduklarını göstermektedir. Buradan şunu da anlayabiliriz ki dilini koruyan kültürel kimliğini de korumuş olur.

III.1.7. Coğrafya ile İlgili Unsurlar

Kazak milli kimliğinin ortaya çıkmasında ve şekillenmesinde hiç şüphesiz en büyük etken coğrafi şartlardır. Türkistan coğrafyasının uçsuz bucaksız Betpak bozkırlarının efendisi olmayı başaran Kazak Türkleri, karakterleri de bozkırın sert iklim koşullarıyla şekillenmiştir. Kazak Türklerine bu güçlü karakteri veren ana unsur Betpak bozkırları olmuştur. Türkistan’ın sert karasal iklimi bozkırları ortaya çıkarmış bu bozkırlar ise Kazak Türklerinin karakterini oluşturmuştur. Kazak Türkleri, bozkır ikliminin zorlu koşulları altında mücadele etmeyi ve düşman gücü karşısında

eğilmemeyi öğrenmişler ve nesilden nesile bu davranışı aktarmışlardır. Kazak Türklerinin bu zorluklara karşı koymasındaki en büyük güç ise kahramanlık ve cesaret gösterisinde olan eğilimleri ve saygıları olmuştur.

Romanın başında Sovyet savaş uçağın Kazak bozkırında keşif yaparken kaybolmasından anlaşıldığı üzere bozkır hem kaybedilen ve sömürgeleştirilmeye çalışılan bir vatan hem de yeniden kazanılmaya çalışılan bir alan olarak görülmektedir. Sovyetlerin bozkırda hâkimiyet kurma hedefi, bozkırı Rus çiftçiler göndererek Slavlaştırmaya çalışması Kazak milli kimliğinde tepkisel bir tutuma yol açmıştır.

Kazak bozkırları Çarlık döneminden beri Slav ve Alman kâşiflerce yerleşime açılmıştır. Romanda bu konuyu Alman casusun kendini gizleyerek Sovyet Kazakistan'ın içinde istihbarat faaliyeti yapmasında anlayabiliriz. Casus kolhozlardaki bütün bilgileri kendi ülkesine çok rahat aktarabilmektedir. Çünkü casus çok iyi Rusça ve Kazakça bilmektedir. Bu yüzden kendini çok iyi gizleyebilmiştir.

Romanda Sovyet dönemi de Kazak bozkırları için sıkıntılı geçmiştir. Oryantalist bir bakış açısıyla bölgeyi “özgürleştirmeye” ve “medenileştirmeye” çalışan Sovyet zihniyeti siyasal, sosyal ve kültürel açıdan pek çok değişiklik yapmıştır. Kolhozlar kurarak tarımsal alanları kolektifleştirilmesi ve de Kazak göçebelerin zorla yerleşik hayata geçirmesi Kazak Türklerinde bir kıtlığa ve yoksulluğa sebep olmuştur. Bozkırda bu şekilde olayların yaşanması Kazak milli kimliğinin oluşumunda ve algılanmasına ciddi bir sarsıntıya neden olmuştur.

Kazak milli kimliği yaşadığı coğrafyanın etkisi altındadır. Bu yüzden Kazak Türklerinin, kültürel ve siyasal teşkilatlanmaları Kazak bozkır coğrafyasından esinlenerek şekillenmiştir. Dolayısıyla Ruslar sürekli politikalar geliştirerek Kazak Türklerini bozkırdan atmaya çalışmıştır. Romandan da anlaşıldığı üzere Ruslar gerek kolhozlar gerekse askeri güçlerini kullanarak Kazak Türklerini bozkırdan uzaklaştırarak kültürel kimliklerini yok etmeye çalışmıştır.

“*Sarı Kazak*” romanında bozkır hayatının en önemli ayaklarından biride hiç şüphesiz “keçe ev”, “boz ev”, “yurt” da denilen bozkır evleridir. Kışlak ve yaylaklar hayvanların hayatta kalabilmesi bakımından ne kadar önemli ise, keçe ev ve yurtlarda

Kazak Türklerinin hayatlarını sürdürebilmesi bakımından büyük öneme sahiptir. Bunun örneğini romanda şu şekilde görmekteyiz:

“Üç kanatlı keçe ev, özensiz donanımdaydı. Bir kat kışlık, yazlık kıyafet. Tencere ve tavalar, yemekler. Hafifletip dört deveye sırtlattık. Çift taraflı bir şilte, iki yapılı kısraak, yapağılı taysız aygır sürü atı aldık. Tek tek kuvvetli ata bindik. Tüm ailemizle birlikte Korabay var – bulutlar ayrıldı, ay karanlığa kayboldu” (Mağavin, 1991: 422).

Örnekten de anlaşıldığı gibi Kazak Türklerinin bozkır coğrafi unsuru onların ev düzenini ve yapısını etkilemiştir.

Kazak kimliğinin önemli bir özelliği ise doğadır. Kazak Türkleri tam anlamıyla doğanın bir parçasıdır. Konargöçer bir hayat süren Kazak Türkleri tüm hayatı doğanın kucağında geçer. Doğanın dilinden anlayan Kazak Türkleri ona ait detayların bilgisine hâkimdir. Roman kahramanı Stambek’in Betpak bozkır ile ilgili değerlendirmesi dikkat çekicidir. Bunun örneklerini eserde şu şekilde görmekteyiz:

“Gök çarpıyor göğsüne geri misk kokusu geliyordu. Yavaşça babam geldi. “Bu – pelin, – diyebilirim. – Peki bu ne otu?” “Bu – çimdir. Atın yemeği”. “Ve bu “Kedi kuyruğu”. Gerçekten de bir kedi kuyruğuna benziyor. Dünyayı çekiştirip ve sarıyor.” verimli ot, – dedi babam. Böğürtlenleri biliyorum. Japak¹¹, tarlau¹², yonca, titir¹³, otsu bitkiler de atların yediği yemeklerdendir. Hayvanı iyi beslemektedir. Bu durumda acayip büyütüyordu. Büyük çalıyı aklında tut. Hem de siyahını. Kırmızı çalıda var tek bir yerde. Bey çalısı da var. Bey denilen – kıtlık zamanlarında ezilebilen ve yemek için kullanılabilen yenilebilir tohumları var. “Başka ne var? “Diye sordum.” “Bir sürü koyun. Tavşan, devekuşu, su birikintisi, uzun çalı, yünlü çalı, deniz kenarında yetişen çiçekli bitkiler, keçiler, öptü çiçeği, bozkır kartalı çiçeği, kuşburnu... Tanrı’nın ruhunun tüm hayvancılık için yarattığı ottan hesabı var mıydı?” “Hepsi bu Betpak’ta mı?” “Yani sadece Betpak’ta mı yetişiyorlar, – dedim babama” (Mağavin, 1991: 465).

¹¹ Kazakistan çöllerinde, alçak dağlarında, dik ve kayalık yamaçlarında yetişen çalıdır.

¹² Ata yiyecek olarak verilen çok yıllık bir bitkidir.

¹³ Otsu bitkilerden çalılar ve kaktüs ailesinin küçük ağaçlarındandır.

Romanda doğa, Kazak Türklerinin kimliğinin o kadar önemli bir unsuru olarak değerlendirilir ki Kazak Türkleri insanı onlara benzeterek anlatır. Bunun örnekleri eserde şu şekilde görmektediriz: *“Bundan sonra pilot Rus hafifledi, kendi sözleriyle dehşete kapılmıştı, dağ gibi kocaman adam büküldü ve konuşamıyordu”* (Mağavin, 1991: 8).

Romanda çoğunlukla Kazak Türkleri, hayatlarını hayvancılık yaparak idame ettirirler. Hayvancılık yapmak demek de doğayı gerektiği gibi tanımaktır. Kazak Türklerinin kıtlık zamanında yaşadığı ağır kayıpların sebebi olarak hayvanlarının zorla elinden alınması yani doğayla irtibatının koparılmasıdır.

III.1.8. Ekonomi ile İlgili Unsurlar

Ekonomi, bireyin kimlik oluşumuna önemli katkı sağlar. Birey her zaman ekonomik düzeyinin iyi olmasını ister ve bunun için hayatı boyunca çok çaba sarf eder. Ayrıca toplumlarının sınıf yapısını belirlemektedir. Romanda, Kazak Türklerinin Abılay Han döneminde ekonomik şartlarının çok iyi olduğu görülmektedir. Ekonomik şartlarının iyi olmasından dolayı Kazak kültürel kimlik değerlerini çok iyi bir biçimde hayatlarına yansıttıkları görülmektedir. Bunun örneklerini eserde şu şekilde görmektediriz:

“Kazağın ulu hanı Abılay yalnız at, çıplak süngülü kambur çocuk bazen de ilk defa yurduna tanındığı zamanda o dik çıkmış, bir günde altı hatun getirerek, altı saray dikip, başlangıç yıldönümüne yetişen isimli hedefe biz nasıl saygı göstermiyoruz dedi. Abılay üç kabileden bir hanlık kurdu. Halkının onur ve barış uğruna, bölgenin dört köşesi düzgülendirdiğinde her zaman bayrağının altında durdu. Süngüsünün ucu altın mızrak atan, gözü kara karnı tok sırtı pek olan bizdik. Kahramanlığından mutlu olduk, hizmetine memnun olduk. Argın ile Naymanın tam ortasında suyu bol, çimeni zengin, hayvancılık için rahat ve atalarımıza Sarısu mirasını kesip verdik, sultan efendimin medet umması var onlar yavruları için çaresiz, bir millet, bir ulus ortak dedi” (Mağavin, 1991: 401).

Ayrıca Abılay Han döneminde yapılan saraylar bir zenginlik göstergesidir. Kazak Türkleri bu dönemde sınıfsal bir ekonomik farklılık yoktur.

Romanda arlık d6nemi, Kazakistan topraklarının yavaş yavaş s6mürgecilik siyasetinin başladığı bir dönemdir. Bu dönemde yapılan siyaset Kazak Türklerinin ekonomik bakımdan çok büyük oranda etkilemiştir. Ayrıca Kazak Türklerini zorunlu olarak savaşa asker olarak alınması ve elindeki mal varlıklarının devlet tarafından el konulması onları ekonomik açıdan zayıflattığı için bir isyana teşvik etmiştir. Bu durum eserde şu şekilde işlenmiştir:

“16. yüzyılın kargaşasında, Kazakları s6mürgeleştirmiş olsa da imparatorluğun bir parçası olmamaları, imparatorluğun çıkarları içerisinde olmamaları ve orda ki yöneticilerin haksız tutumları, halkın davranışlarında hoşnutsuzluk gösterdi. Kesinlikle, ona layık cezalarını çektiler. İmparatorluk hükümeti için başka bir millete tabi olan halkın savaş alanına gitmesine göre başkaldırışı daha kârlıydı. Silahsız alçak gönüllü insanların, atalarının anavatanından kovulması, katledilmesi ve dökülen kanları için intikam alması için bir fırsat vardı” (Muhtar Mağavin, 1991: 387).

Buradan anlaşılıyor ki Kazak Türkleri kimliğine sahip çıkarak kendilerine sağlıklı bir ekonominin olduğunu bir düzen kurmak istemişlerdir. Ayrıca ekonomik sınıf farklılıkları olduğu için Kazak Türkleri kendilerini arlık döneminde Ruslardan farklı bir millet olarak görmüştür.

Romanda, Sovyet dönemi Kazak Türklerini ekonomik bakımdan daha da geriletmiştir. Kolhozların kurulması Kazak Türklerini kendi topraklarında işçi sınıfına indirmiştir. Ayrıca ürettikleri her şey öncelikle Rusya’ya gidiyordu. Bunun örneklerini eserde şu şekilde görmekteyiz:

“– Betpak da varlık gösteren, kölelikten harici bütün federasyonlar – bugün yürürlüğe girdi, hükümetin on gözü – aktifleşti. “Artel çiftliği”, “Hizmetçilik”, “Tula Silah Fabrikası” gibi benzer, çürüyen, Kazak’a yabancı, hayırsız örgütlenmiş kuruluşlar, daha önce dehşetli salgınlığıyla işitilen “Kolhoz” denilen felaket ortaya çıkmaya başladı” (Mağavin, 1991: 427).

Ayrıca Sovyetler Birliği uyguladığı ekonomik plan neticesinde Kazak Türklerinin çoğu kıtlık yüzünden hayatlarını kaybetmiştir. Bunun örneklerini eserde şu şekilde görmekteyiz:

“En kötüsü belirsizliktir. Belki yeni düzen düşmüştür. Yeni Ekonomi Politikasında olduğu gibi, başka bir yaratıcı, insanlığa sığın daha bir politika icat edildi mi? Hareketli bir ülkede neler oluyor” (Mağavin, 1991: 470).

Bu kıtlık neticesinde günümüzde bile Kazakistan’ın demografik nüfus yapısını etkileyerek Kazakistan’ın milli kimlik inşasında belirleyici bir unsur olmuştur.

Romanda, Sovyet döneminde Kazak topraklarına yerleştirilen Rus çiftçiler zamanla ekonomik olarak Kazak Türklerine karşı üstünlük sağlamışlardır. Bu üstünlükle beraber sınıfsal bir farklılık oluşmuştur. Bu sınıfsal farklılıkları eserde şu şekilde görmekteyiz:

“Boşatılan yerleşim yerleri ve oradaki nimetleri ve hazineleri toplayacakları gün geliyor, kıtlıktan kurtulan şimdiki sahiplerine ait hayvanlara bakıyorlar, kendileri ayrılıp başkasının mülkiyetine yerleşerek çiftçilik yaptı. Yarım kuşak, döneğ hayatı için kısa ömürde kırk defa teşekkür etti, köle boyunduruğunun tadını çıkartarak devam etmeye de karar vermiş gibi görünüyor” (Mağavin, 1991: 488-489).

Bu örnekten de anlaşıldığı gibi ekonomik üstünlük Ruslara geçince ve Rusya ile sürekli ticaret olduğu için halk arasında Rusça yaygın olarak kullanılmaya başladı ve bu koşullarla beraber Kazakistan topraklarında Rus dili ve kültürü temelinde oluşan farklı bir Kazak milli kimliği oluşmaya başlamıştır.

IV. BÖLÜM

IV. SARI KAZAK ROMANININ TÜRKİYE TÜRKÇESİNE AKTARIMI

SARI KAZAK

Muhtar MAĞAVİN

30 Nisan 1945'te, Sovyet-Alman Savaş'ından dokuz gün önce jeolojik araştırma grubunun Betpak¹⁴ bozkırda kaybolan "U-2" araştırma uçağının yakıtının bittiği çaresinin tükendiği en son anda göz ucundaki boz oyuklarda insanların yaşadığı yerlerin var olduğunu fark etti. Issız değil yerleşim yeri; (yoğun tütün çıkması) duman dışarı çıkmaya da, kararın yaşam belirtisi net görülebilir, hatta yakın etrafta at sürüsü bile otliyordu. İnsanın yaşadığı tarafa döner dönmez vidalı motorun sesi kesildi, pervaneyi gizledim, hafif sis çemberi etrafında da, bomları çıkar ve geriye doğru sıçrar. Yüzerek değil, yerden alçak uçan uçak gri oyuğun kenarına çalılı, pelinli gri tepeye biraz yuvarlanarak konduğunda tüm bozkırı saran mühürlü sessizlikten kulaklarımız yarıldı. Uçağın içinde üç kişi var – ön kokpitteki pilot Rus, arkadaki o da bir kişiye göre tahsis edilmiş kabindeki bacaklarıyla mücadele ederek tam tersine dönen tekerleklerle, parlak yüzlü Kazak ile Avrupalı, Asyalı ise belirsiz, kalkık burun, mavi göz, herhalde Kafkasyalı iri yapılıydı – "uh!" dedi mi? "Ah" dedi mi? Derin nefes alarak, bir an sessiz kalmış. Sonra pilotun başlığını gevşeterek kaldırıverdi, aksine kıvrıldı da ya da sonraki ikisi daha sonra Betpak'ın sesiz bozkırını azarlayıp küfür ediyor, "*Şükürler olsun Allaha hayattayız!*" – dedi. Gözünü kırparak hırsıyla gülen Kazak; öfkeli pilot ayağını dışarıya çıkardığı zamanda heyecanlandı.

332

Üçü de yere inmiş. İndiği zamanda anladı: Rutubetsiz ve hareketsiz kalan bu bölgedeki bozkır, sessiz çölde karınlarının üzerinde sürünerek öyle küçük öyle biçare duruma gelen mavi yeşil uçağın sağ taraftaki kanadından, bir mesafe uzaklığında, üzgün görünen ruh halinde – ilk yaşayan insanlar gibi oldular. Ya da toprak kazan ya da toprağı işleyenler gibi görüntüsü var, onlar dikkat etmiyorlardı. Gökyüzünde inen üç adam yavaşça yanına geldiğinde irkildiler ve yan baktı ve çalışmaya devam etti. Gökyüzünden inen üç adamın yemeği ebegümeceydi, yüksek sesle tükürüyor, balgam

¹⁴ Kazakistan'da bir çöl bölgesidir. Sarısu Nehri altına ulaşan yerde, Çu Nehri ve Balkaş Gölü arasındaki yerde yer almaktadır (Alan vd., 2016: 441).

çıkartıyordu; ayağını uzatarak ve ellerini bükerek esneyip gerildi – topraktaki işlerini bitirmedi. Çok sıcakta yünü sırtına doğru çevirdiği deri mantosu, tepesi yanık, parça parça yırtılmış parçalı deri börk¹⁵ giyen kötü Kazağın bu kadar gururlu, gururlu değil, aptallık kamı taşıyan, cılız da yaraları da olan pilot yerde tepindi, yuvarlak başındaki ıvır zıvırı, düğmeli deri başlığının çift kulağı kımıldatarak:

- *Neredeyiz ya biz?* – diye, tüm gücüyle bağırdı¹⁶. Yerdeki yırtık börküne sadece hızlıca bakabildi. Burun deliğini sıktı direk kır burnunun, büyük göz kapağı, eğik sakalı, yaşı kırkın baya üzerinde güzel insandı. Kendi sapsarı, gözü tuz mavisidir. Rus. Rus olduğunda, eski püskü ceketi, yırtık börküne rağmen, yüzü soğuk, yiğit Rus. Gökyüzünden inen üç adam durdular. Diğerlerinden birer adım yakın duran Kazağın göğsüne vuruyorlarmış gibi geri adım attı.

- A? Kim... Burası neresi? – diye şaşırıldılar.

Yeryüzüne sadece gökyüzünden inen üç adamın her birine dikkatlice baktı ve kaygısızca, hafifçe iç çekerek; yavaşça dönerek mezarı tekrardan kazdı. Gökyüzünden inen üç adam yerdeki yalnızlığın üzüntüsünü sonunda anladı. Adam gömüldü. Yeni gömülmüştü. Şimdi elindeki küçük kürekle tepecikteki höyüğün eteğindeki ayrı toprağı toplayarak her tarafa serpiyor. Kolayca bitti. Mezarı kurt deseniyle biçimlendirdi.

333

Sonra diz çöktüler...

“Euzu-u-uuz billahi-i...” Bağırarak kuran okumaya başlamıştı. Bütün makamıyla uzun süre okudu. Ne kadar uzun süre okusa da sonunda bitti. Bittiğinde “Allahu Ekber!” diye yüzünü okşadı. Yüzünü okşadıktan sonra birazcık suskun oturdu sonra yere dayanarak gidip sandalyesine oturdu. Masmavi gözü parlayarak tertemiz yaşlar aktı. Bir uzun burnu, koyu kırmızı bıyığı, sivri bir çenesi vardı. Yere doğru eğilerek mezarın nemli toprağını ovaladı. Sonrasında tıpatıp aynı ama ezilmiş, kurumuş ve üstüne diken ve beyaz sorgum çıkmış, kible tarafında irili ufaklı çalı saçılmış aynı sırada iki büyük ve küçük mezar daha vardı. Onlara da hüznülenerek dua etti.

¹⁵ Kazakların milli şapkasıdır.

¹⁶ Biz o yerde duruyoruz, canın cehenneme!

- *Başınız sağ olsun...* - dedi. Gökyüzünden inen üç adamın ortancası – milliyeti ve soyu bilinmeyen Kafkasyalı başındaki bez kalpağını çıkararak.

- A... Evet... Başsağlığı... Arkası hayırlısı olsun...- dedi. Kazak mırıldanarak.

Kulak derisinin hepsi sarkmış, şimdi ise mucize olarak yaşayan pilot Rus yere tükürdü. Hiçbir şey duymadım. Hiçbir şey anlamadan oldukça matemli yalnız çolak ağaç dalı ile demir çubuğu koltuğa kıştırarak, aklı – karanlık kışa doğru döndü. Gökyüzünden inen üç adam birbirine bakarak az duraksadı ve üçü de aynı anda pantolonlarının cebine elini soktu; düğmelerini çözdü ve kaç saat boyu gökyüzünde birikmiş idrar duruyordu. Toprağa cızırdatarak döktü de, omuzlarını kımıldatarak ve silkinerek sanki karanlığa batırılmış gibi salınan ayaklarını sürükleyerek bastılar ve köy sahibini takip ettiler.

Bu kışlaktaki – tek evdi. Ev değil, tepesi eğimli yapılan barınaktı. Uzak yerde yuvarlak dikilen çalı çitlerle başı sarılan kuyu görünüyordu. Ev duvarında beyaz urganı kazığa bağlanmış iki ve ya üç tayı ve serinleyen birkaç deve ile tayı duruyor.

Gökyüzünden inen üç adam herhangi Kazak köyüne gittiğinde alışkanlıkları üzerine eve sormadan girdi. Girdiğinde, küçük merdivenden aşağıya indi. Aniden serin esintili rüzgâr çarptı.

334

Barınak derindi. Derin, büyük, genişti. Çitlerle, kalın-ince kumla kapalı tepesine her yerden destek konulmuş. Duvarına güçlü çalılar ile çitlemişler ve kireçle sıvalıydı. Bazı yerleri yarılmış ve kireç taşı çok olduğu gözlenebiliyordu. Yerde ne keçe ne de halı vardı. Deri sarılarak ve katlanarak döşenmiş, kalın yele dökülen, geniş karışık tamamen mavi gri at derisi. Aşağıdaki köşede dikey bacaya sahip yüksek bir kazan vardı. Başköşesi bir Kazak sobası ile ayrılmış gibi görünüyor ve ortada üçgen kirişli bir kapı vardı. Kapının rengi belirsiz, her yeri tahrip olan eski perde kapalıydı. Gökyüzünden inen üç adam yukardaki odaya çıkmaya cesaret edemedi, koridorlu evin başköşedeki duvara sırtlarını yasladılar ve yumuşak tay postunun üstüne oturarak gerildiler.

Ev sahibi biraz önceki değil, siması sıcak, fakat hiç konuşmayan birisiydi, eşikte duran büyük siyah matarası büyüktü, ağaç bardağa kırmızı koydu da, zavallı

adama teklif edildi. Zavallı baktı – Kazağa verdi, Kazak – Rus’a sundu. Sonra bir kez daha Kazağa sunuldu – zavallı bakıp içti. Sonra bir daha Rus’a sunuldu – Kazak işti.

– Bu kadar dedi... Ev sahibi elini tutarak – Misafir beklemiyorduk. Biraz dert üstüne geldiniz.

Kazakça söyledi. Açıkça konuştu. Üçü birden, tepeden vurulmuş gibi sessiz oturdular.

– Kim öldü... Kim arkadaşınız mı? – diye sordu sonra Kazak.

– Hayır... Allaktan başka arkadaşım yok – dedi ev sahibi nefeslenip. – Tepedeki ışık gölgesine yansıyan pencereye baktı.

Burnunu bükerek, gözünü aşağıya baktı. – Babam sordu. Yanında duran – Çocuğum. Ondan sonraki – Bebeğim... – Çok fazla konuşmak sıkıyor, aniden durdu. Başını eğerek, yumruğuna dayanarak oturdu.

– Burası neresi? – diye sordu Kazak.

– Betpak... – dedi ev sahibi.

– Betpak olduğunda... Betpak’ın neresi?

– Kökjaylau – dedi ev sahibi.

– Kökjaylau olduğunda... Hangi yönü?

– Hangi yönü? – Ev sahibi ovuşturarak, burnunu az duraksayarak çekti.

335

– Sıpatay Bey buraya geldi ve yerleşti.

Diğer iki arkadaşı inceleyen Kazak, omuzunu direnerek eğdi. “İşte, ilginç adam, - Rusça dedi. Hiçbir şey umurunda değil, hiçbir şey bilmiyor...” “İlçen, bölgen ve kolhozun neresi? - Pilot – geri kalanını haritadan buluruz”.

– Hangi kolhoza, hangi ilçeye aitsin? – diye Kazak sordu.

– Kolhoz... Kolhoz... – dedi ev sahibi acı gülümsemeyle. – Artık kolhoza mı yerleştiniz? Hâla belirsiz mi? Ben kolhoz molhoz ne demektir bilmiyorum. Yok benim için kolhoz molhoz!

Kazak bütün duyduklarını arkadaşlarına söylemişti.

– Pilot Sovyet Hükümetinin varını yokunu da bilmiyor musun? diyerek Rusça sordu. Kazak: “Sovyet Hükümetine nasıl bakıyorsun?” diye çevirdi.

– Ev sahibi benim için Allahü Teâlâ’dan başka kral yok dedi.

– Öyleyse anavatanımızdaki altmış ulusun, anavatanımızı esaret ve ihanetle işgal eden kötü bir düşmanla dört yıldır savaştığını bilmiyor musunuz?

– Ev sahibi, hâla beyaz mı, kızıl mı? diye karşı soru sordu.

– Beyaz nerede! İç savaş, daha yeni topluluk, Sonraki Stalin Beş Yıllık Planları zaferle sona erdi. Büyük vatanseverlik savaşı! Almanlarla savaş! – Almanlarla? – dedi ev sahibi gerçekten şaşırılmış. – Daha ne eksik? – Nasıl eksik? – dedi Kazak’ın gözü tepesine çıktı. – Biz Vatan için! , Ulu Stalin için! Saldırarak işgal etti. Umutsuz bir saldırıya uğradık.

– Sen kendin başlatmadın mı? Ev sahibinin parasızlığı belliydi.

– Kendin nasıl başladın? dedi Kazak hâla durmuyordu. – Biz... Biz diye...

Siz ne demek istiyorsunuz tüm dünya devrimi yapmak gerek midir ki. İşte Birinci Dünya Savaşı ihtilali Almanya’dan başlarsa!

– Şimdi inşa ediyoruz – dedi Kazak kendince. – Bugün yarın Berlin’in tepesine zafer bayrağı takılacak.

336

Daha sonra Avrupa’da sosyalizm hüküm sürecek. Sonra Amerika... Bizler Büyük Stalin liderliğinde Bolşevikler...

– Dur seni Aptal! – Ev sahibi bağıdı – Affedersiniz dedi doğru zamanda. – Siz... - Kollarını göğsüne bastırdı ve şaşkınlıkla başını eğdi.

– Siz... - Ateş etmeye hazır olan pilotu eğdi. – Sen de... - dedi keyfi kaçan, terleyen ve hapşırıp oturan Kazak’a, tepesinin üzerinden baktı – Misafirsiniz dedi suçlulukla. O şimdi... Geldiğiniz izler ile geri dönüyorsunuz. Güvende olduğunuz zaman. İşte kapı. Burası bozkır.

Sözleri anlamamasına rağmen, ev sahibinin çok konuştuğunu, özürle başını sallamadığını fark etti ve iki ve ya üç kez eli tabanca tutucusuna giden pilot yerinden ayağa kalktı. Sohbetin konusunu sordu. “Çılgın! - dedi Kazak. – Anormal!” Fakat ev sahibine kibar söyledi.

- Ailenin lideri! Endişelenmeyin insanlık dışı muamele olmayacaktır. Biz gezgin değiliz, felakete uğradık, kaybolan yolcularız. Bizim benzimiz solmuştu. Aile birden kahkaha atmaya başladı.

- Ben senin gerçek bir Bolşevik olduğuna inanıyorum – dedi ve aniden gülmeye başladı. Gerçek demir Bolşeviksin dedi. Motorun tıktırmasıyla kabaca uçarsın fakat neden uçmuyorsun, nereye gideceğimi bilmiyorum, benzinim az, rotanın sağı solu – Neyse, çok olsa da endişelenme, o olsa da kaybolursunuz, yavaşça, makineye yaklaşırken beş yüz kilometrelik mesafede su damlası olmayan Betpak’ın tam ortasına geldiniz! Ve bu vahşi çöle, güneş sıcaklığı ile felaket bölgesine kendinizi sıkıştırıp sürdünüz, toplumun dışı diye ilan edildi, gözünü ovuşturarak, tamamen yok etmeden başka hiçbir şey düşünmeyen kızgın bir düşmana – barış ülkesi kurdunuz ve barış içinde özlem duyduğunuz düşmanlarınızdan yardım isterseniz. Yardım! Bir damla yağ! Bir dilim ekmek! Hayır! Bende gazyağı yok. Ekmek de yok. Olsa da vermezdim. Bir yudum suya şükür edin. Kim olduklarınızı biliyorum – şimdi onlarda yok! Temiz dünyayı, geniş dünyayı kirletmeyin, daraltmayın! Kaçının!

337

Çaresiz üçü dışarı çıktı istişare yaptı. Kurak geniş bozkırda tek ev ya da karakol ya da korucuydu. Yakınlarda en az elli veya altmış kilometre uzakta bir yerleşim yeri vardı. Ulaşmak mümkün değil. Üç pilot ikiye ayrıldı ve kulübeye birkaç kilometre yakınlarda daire çizerek geri döndü. Hiçbir iz ve eski yolun izi fark edilmedi. Hiçbir yaşam belirtisi yok. Kurak toprağı solmuş oyuk oyuk olmuş tepede gezinen dört veya beş at yakınlaştıkça kükremeye başladılar ve nefeslenerek durdu da gürleyerek kaçmadı ama aniden hareket ederek uzaklaştılar. Çok fazla serçe uçuyordu. Fare koşuşarak ötüşüyordu. Kulağa basan bir diken gibidir. Peşinden gelen günde sıcaklık var sanki yeniydi, yüksekliği var rutubeti emerek, kızartarak ateşe gidecekti. Gözün ulaşacağı mavi sınırdaki gölge olacak çalı görünmüyordu. Biraz önceki kırmızı kanı kurutuyor ve karnı acıktırıyordu. Üç adam sarkmış sakin durumdalar ve uçağa zar zor ulaştılar. Etkili olmayan kanat gölgesinde az maz kendilerine geldiler. Kendi koşullarının ne kadar ağır olduğu orada anlaşıldı. Elbette ıssız ovadaki ev büyük toprakla bağlantılı durmuyordu. Fakat ne zaman? Yakın çevrede sadece ölümlerden başka ülke yoktu. Muhtemelen bir ay sonra kalabalıklaşır.

Muhtemelen, beş ay sonra... Kaçık ev sahibiyle anlaşmak mümkün olmuyordu. Elçiliğe yuvarlak yüzlü ve kurnaz bir Kazak atandı.

Büyükelçinin geri dönüşü hızlı oldu. Bu! – adı sadece deli değil, çılgın bir şeytandı. Sizler benim mahkûmumsunuz dedi. Ne yapacağıma henüz karar vermedim.

Belki acımasızca öldürülmek için çöle götürülürüm. Belki uçağın dibinde anneme ve babama ve karıma kurban edilerek hayvanca boğazlanırım Kendim de düşündüm dedi. Akşama kadar düşündüm. Kaderiniz güneş batmadan belli olacak! O anda Rus pilot patladı. Elleri titriyordu, durum zar zor oluyordu ve silahını kemerinden çıkardı. Küfrederek ve tükürerek yerinde durdu. Kafkasyalı kızgın pilot kolayca durdu. “Vasiliy Vasileviç! – dedi. – Bu – özgür bir adam değil. Tamamen silahlı... Nasıl fark etmediniz, - dedi ve sonra. – Evin başköşesinde, duvarda eski silah duruyordu. Alışılmış, devrimci, “yoldaş Mauser¹⁷...” Moda için asmadık, elbette.

338

Tipine, karakterine ve konuşmalarına bakın. Kazak değil. Rus da değil. Belki Polonyalı, belki Fransız’dı. Nereden geldi? Neler oluyor? Muhtemelen Alman ajanı çıkar... Neden anlamıyorsunuz! Zihni düzdür. Hiçbir şeyden korkmuyordu. Çok tehlikeli bir insandı. Makineli tüfek ve bomba olsa da şaşırımdım...

Bundan sonra pilot Rus hafifledi, kendi sözleriyle dehşete kapılmıştı, dağ gibi kocaman adam büküldü ve konuşamıyordu. Kurnaz Kazak olsa da olmasa da sopa yemiş köpek gibiydi.

Ama çok geç değildi. Başka bir büyükelçi gönderilmek zorunda kaldı. Korksa pişmanlığı yok, aynı dili konuşan akrabasınız.

Parlak yüzlü kurnaz Kazak’ın gitmesi hızlı, dönmesi uzun oldu. Beni serbest bırakmaya ve bana tam bir özgürlük vereceğine söz verdi. Yani arazinin dört köşesine giden yol açıktır. Nasıl açık? Şöyle açık. Kimse gözaltına almayacak. İstedığınız yere gideceksiniz. Doğru dört yüz kilometre etrafında su yok. Ama nasıl olsa susayarak ölürsünüz – o şiddetli yağmur suyu da yok. Evet, bir damla damlamaz. Sadece giderseniz de... İki şişe su verdi. Tabi ki ek şişe ücretsiz. Bir hafta yeter. On günden fazlada yeter. İnanırcı olamadı ama vebali kendilerine. Bu arada, bir şartı daha var. Su almadan önce Rus pilotun tabancasını vermesi gerek ve tüm mermileriyle. “Bu şartı kabul etmiyorsanız – dedi, bütün cephanelik – kaç tane mermi var Mauser’in, üç Vintonka¹⁸ gösterilen – çok geçmeden üçünü de vuracağım. Nasıl? Köpek gibi

¹⁷ Mauser C96, 1896 ile 1937 yılları arasında Alman silah fabrikası Mauser tarafından üretilen yarı otomatik tabanca.

¹⁸ Tüfek, hafif ateşli bir silahtır. Omuza dayanarak, elde veya kucakta kullanılır.

yapacağım. Sadece beşatarla¹⁹. Yavaşça bu eski tabancanın namlusu geniş hedefe kadar gittim de düzgünce ve rahatça hedefe vardı üç mermiyle. Şüphelen olmasın. Düşünmek için otuz dakika. Daha ileri... Güneş batarsa, aynı zamanda boşuna uğraşarak anında ateş edersin...”

Düz ovada kalan üçüne danışman gerekecek aciz ve yalnızsın tüm şartları kabul etti. Pilot silah bıraktı. İri adam ile yüzü parlak bücür Kazak su dolu şişeyi, yedekledi. Namluyu çevreleyen Mauser altında köyden çıkarak doğru batıya – dalgalar uğuldarken, dosdoğru ufuga eğilerek, an ilerledikçe istisnasız yavaş yavaş giden acımasız kızıl daireye kadar yön alıyoruz.

339

- Bolşeviklerin alamayacağı kale yok! Bolşevikler ne zorluk olursa olsun zafer kazanıyorlar! Troçki yoldaşlara, Stalin ile Buharin yoldaşlara sıcak selam söyleyin!- dedi samimi ev sahibi bunların peşinden haykırdı. – Marksizm insanlığı mutluluk ve aydınlığa götürmenin en iyi yoludur! İleri, yoldaşlar, ileri!

Aradan kısa süre geçtiğinde iki bacağımı gevşeterek arkalarından yetiştim.

Aptal slogan altında bataklığı aşarak gidiyoruz, yoldaş değil, yoldaşlar!- dedi. Eğersiz at üstünde elleri belinde. – Batı tarafı – gür kum ve terk edilmiş bozkır. Güneye gidin. Güneye doğru. Sekiz ve ya dokuz günde ya da iki hafta içinde ya ülkenin eteklerine ya de suyun kenarına ulaşacaksınız. Yanıldığımdan değil. Kanlarına ortaklığım yok. Şimdi kendilerine bağlıdır. Bu arada – dedi atının başını çevirmeye devam etti – bu – senin için... Bugün yenilmez babama selamlama...

Tüylü deri torba içinde iki veya üç dilim pişmiş et vardı. Isıtılarak dilimlenmiş, yağlı, kabuklu, baharatlı etdi. Ve pilotun deri kaplı tabancası. Tüm mermileriyle.

- Şeytan! – dedi pilot dişlerini sıkarak. Ayrıca etkili birkaç söz daha söyledi.
- Firari! – dedi iri adam.- Savaştan kaçtı. Fakat kendinin hafızası gitmiş gibi
- Casus! – dedi parlak yüzlü Kazak. – Bu mataradaki su seni zehirlemedi mi?
- Kendin döküp aldın mı? – dediler diğer iki adam. – Kuyudan.
- Evet, öyle. Kuyuyu sadece bir tane gibi görünüyor, kendi de içiyor, muhtemelen zehirlenmemiş. Sonra etini zehirledi...

¹⁹ Kalibreli tüfektir.

- “Önce seni besleyeceğiz,” dedi Rus pilot yere tükürerek. – Mühendis! Size ne kadar okutsak da büyük baş hayvan olarak kalacaksınız! Kendine bir kuruş faydası yok cevheri niye arıyorsun? Gitmiyor musun, hâla hayvan...

Vasiliy Vasileviç! “Siz asılacaksınız kusura bakmayın.”

340

- Dedi parlak yüzlü kurnaz Kazak manalı bir suratla Rusçası lezzetli, ama ilkel konuştu. – Sovyet hükümetinin sayesinde de mükemmelleştik. Çok önceki fakir zavallı Kazak şimdi yok... Önde gelen büyük Stalin ağabey, insanlar harika Rus halkının sayesinde... Babacan koruyuculuk sayesinde anarşiden, feodalizmden atlayıp geçmek, sosyalizmi kurarak bağımsızlığın aydın geleceği komünizme doğru...

- Aptal! – dedi Vasiliy Vasileviç haykırdı. – İşte, senin ulaştığın komünizm! – Haritası büzüşmüş hiçbir şeye sahip olmayan alanı gösterdi. – Başka bir casus arıyorsun! Ben buldum. Sensin gerçek casussun! Gizli aynen böyle bizi kasten şaşırttın. Ateş edeceğim, orospu çocuğu! Sonra iki diplomat Efendi Mustafaeviç ikimiz bir ay geçirdik. Seni piç! Sen konuş!

Dağ gibi iri sinirli Rus ile suçlu Kazağı sabır etmeye çağırdı. Olgun tavşan derisi etinin kenarlarını keserek ağızlarına götürdüler. Daha sonra üç adam kendi yerlerine karşılıklı oturdular, az miktarda tuzsuz kuru et yediler ve bir yudum su içtiler. Birisi Allaha, birisi İsa'ya dua etti ve ayağa kalktı.

- Yarın bütün halkların ezilenlerinin İlk Mayıs Bayramı! – dedi Allahsız Kazak

- Yaşasın! – dedi büzüşük iri adam. – Hadi gidelim...

- Dinle, Vasiliy Vasileviç, - dedi Kazak, arkasında, kurtulmak için. – Bizim Kazaklara anlatırım, ilginç insanlar. Şehirde ciddi miting ve tören gösterisi vardır. Burada – kolhozda özel olarak hayvan keserek kutluyorlardı. Aksi takdirde bir düğün olarak kabul edilmez. Kendim tanık oldum. Kendi kendilerine kesiyorlar ve yiyorlardı.

- Rus, biz yarın seni öldüreceğiz dedi. Yemek yiyemezsin, Vaska – dedi iri adam. – Su yok. Sen bir aptalsın Vaska. Ve - devam et dedi – sen çok kötü bir insansın... Haşaratsın...

341

- Yoldaşlar! – dedi Kazak. – burası kavga ülkesi değil. Birliğimizi bozmayalım. Büyük Sovyet halkı uluslararası dostlukları sayesinde kazandı!

- Aptal! – dedi Vasiliy Vasileviç yere tükürerek. – Sen iğrençsin!

Üçü de yeni doğan Dul Kadın yıldızını sağ omzuna alarak güneye yöneldi.

On üç gün sonra Taşkent yakınlarındaki bir askeri birimin iki özel uçağı, Alman casusunu yakalamak için Betpak'ın kalbindeki gizli bir noktaya yirmi dört kişilik bir paraşütçü ekibi çıkardı. Bir süre sonra, dış kapıya bir atışla çift el bombası tarafından tahrip edilen bodrum, kavga olmadan ve kayıplar olmadan çıkartma yapıldı. Üç oda var. Yerde ve yemek odasındaki duvarlarda tencere ve tavalar, tabaklar ve çeşitli ev eşyaları ve at derisi vardı. Sadece iki veya üç battaniye vardı, bir zamanlar iyi kumaştan yapılan şimdi yanan tahrip olan hepten yıpranan halı vardı. Telsiz veya diğer iletişim donanımı, mühimmat deposu bulunamadı. Yakınlarda yerleşim yeri izleri yoktu. Alman casusu sadece iki ve ya üç gün önce tozlu kül gibi, atın gübresi gibi saklandı. Uzun süre dayanamazdı. Tehlikeli bir düşman arayışına yeni güçler katıldı. Devletin yaptığı büyük bir askeri operasyon sırasında iki uçak düştü. İğrenç uçsuz bucaksız bozkır çölünün sol ve sağ tarafını ilerletti. Batı'daki Sarısu'yu geçerek, Jedikonur'u süzdü, güneyde Moyinkum'ı ve Khantau'ya kadar tam kontrol ederek poyraz çıktığında geriye dönerek Jeltau ile Ortauğa kadar geçti, yedi kişi susuzluktan öldü. Çok fazla derin düşünceli ve dikkatli çalışmaya rağmen, Alman casusu iz bırakmadan kaybolmuştu.

342

Fakat uyanık sınır muhafızları aramayı durdurmadı. Son olarak ısrarlı çalışmaların bir sonucu olarak, yüz perdesini değiştirdi, yeni bir korkaklık yöntemine dönüştüren şiddetli bir düşmandı. Aradan beş ve ya altı ay geçer geçemez, kışın kaynağı kırağıda, Şu'nun yamaçlarındaki Juantöbe köyünde, sersem ya da haksız aşağılık kişilikli yöneticiyle ve eski Sovyet kolhozcusu emri altında bulunan at bakım yerinde gözaltına alındı. Tehlikeli düşman özel koruma ile gerekli yere getirildi ve adalete teslim edildi.

Alman casusu, Almancası çok iyi, İngilizce de, Fransızca'yı da iyi biliyordu. Ve Rusça ve Kazakça da biliyordu. Ve şaşırı bir şey Kazakçası akıcı hatta hitabeti çok iyiydi ama yazamıyordu; aksine, akıcı bir şekilde Rusça konuşmak istemiyordu ancak yalnızca yazıyor. Yazdığına "bir sayfa ve ya iki sayfa değil, bütün bir defter. Bir kitap gibidir. Kolhozun hayvanları, hasat olan ekini ve harcanan para, üzeri sembolü damga, kenarını dikkatsiz vurduğu için sızıyordu, özel paketlenmiş, ciltli, ciltlenmiş sarı kitap. Tepesini altına indirerek, ayağının üstüne getirerek ters tarafından yazmaya başladı. Aynı zamanda düşmanında yabancı doğası tanındı. En

kötüsü bu durum – bugün ki gibi değil, eski yazı yani Çarlık dönemi zamanında “y” değil mi, ağaç kabuğu çıkıyor, belin “s” si mi, yoksa bayağı eski zaman kitaplar mıdır? Eski zamanın kitapları gibi, burjuvazinin yürekten aldatıcı, düzensiz mektubu... Casus ilk başta hiçbir şeyi kabul etmedi, sadece Kazakça konuştu. Ancak bizim güvenlik görevlilerinin elindeki kanıtlar açtı – görünüşte garip görünebilir. - Yüzeyi masum görünüyordu ve kapakta "Muhasebe Defteri" diye etiketli bir hesap defteri vardı. Ve tüm kitabı neden bu kadar çok görüntü ile doldurduğu açıktır: casusluk alanının dar olduğunu, ondan kurtulamadığını fark etti ve haklı göstermek için değil, başka biri gibi davranmak için kendini haklı çıkarmak için veri toplamaya başladı. Mesele bu! Ancak bu yazı en alt seviyeye ulaştı. Şalakazak veya bir Tatar ya da Kazak halkının köklü bir şekilde başka bir şey olması konusunda ısrar ettiyse de, soruşturma kilitlenmeyecekti, ancak bir takım ek zorluklarla karşılaşacaktı.

343

Casusun Rusça, Almanca, Fransızca ve İngilizce de akıcı olduğunu tespit etmek kolaylaştı, çünkü devrim döneminden beri terörizm konusunda özel olarak eğitildiği biliniyordu. Böylece, düğüm gevşedi, halka dağılıyor, bizim tedbirimiz de güçlü, akıllı ve zeki KGB sinsi düşmanın daha bir ordusunu yıktı. Evet. Biz düşmanı açığa vurma sebebinin kolhozun başı sonuna kadar kalkık hesap hatası sebep oldu dedik. Sebebi kendi kendine ortaya çıkarmadı. Diyorsunuz ki doküman doğru okunmadı, konunun başka bir yöne doğru hareket etmesi de mümkün olacaktır. Yani bulmacayı çözmek için çok zor bir işi çözeniz gerekiyordu. O köylüler arasına karıştı. Bizim iyi niyetli ilgili vatandaşlar – bu tarafta hizmet eden halk içinde akıllı hâla bir sürü ferasetli adam vardı. – Aralarında yarı resmi olarak, yarısı birbirine gizlice yardım ediyormuş, demin ki yukardakiler “Muhasebe Defteri” dikkatli tanıdıktan sonra, bizim güvenlik görevlileri, kontrol noktalarımızın gerçekten en zor mesele ile karşı karşıya geldiğine ikna oldum. Belki de casusun kâğıda yazdığı – kendi hayatı ve ya kendini haklı çıkarma ve meşrulaştırma hikâyesi değil, bunun sıradan bir sanatsal eser olabileceği düşüncesi vardı. “Herkesin bir edebiyat tutkusu var.” – diye konuştu. Ben bir süre önce yayınevinde iyi bir pozisyondayken, kırk üç yıl boyunca yüksek parti başında hizmette bulunarak emekli olduktan sonra konuşma sanatına uygun olduğumu fark ettim. “*Gençliğin hüznü*” ve “*Çağın mucizeleri*” dedi, iki ciltlik anı romanı yazan bir Sovyet adamı, kendi hayatı ya da geçmiş hayatı üzerine casus da bir roman yazmak isteyebilir, macera hikâyesi, götürü olayı, aynı fikirde olmasa da, keşfedilen,

ilginç okudum. Işıktan çıkacağı fikrine sahibim. Ama... Süreçler, değişmiş... Zarar görecektir. Etkinliği eklemeyen, oyuna eklemeyen, resmi olarak sunmaya karar verdik. Bununla birlikte hikâyenin tamamını Rusça çevirmek uygun değildir, başkasının çalışmalarını aynen aktarmak ve sahiplenmek rahatsız edicidir ve bizim okurumuz Kazaktır. Buna ek olarak düşünmemize çok dikkat etmediğimiz için yanılmamız şaşırtıcı değildir.

344

Böylece, bir Alman casusu tarafından yazılan biyografik (veya kurgusal) bir hikaye, serbestçe çevrilip yansıtıldığında şu şekilde ortaya çıkmıştır.

Babam öldü. Dürüst olmak gerekirse, hayatı boyunca temiz olan Sıpatay Bey köleliğe ve kötülüğe gitmedi, ama yaşayan insanlar için iyi şeyler yaptı. Hayalsiz öldü. Hayalim yok dedi. Tek bir sorun var – en büyük oğlunun ölüsünden ve dirisinden haber alamıyordu. Onun dünyada bulunması sözsüz ama babam 1907 yılında zulme gitti devrim egemenliği zamanında cezaevinden zor kurtulduğuna inanıyordu. Geçmişte de daha çok katliam vardı ve İbray bunların hepsinden geçti. Otuz iki yıl konuşmadı. Acı veren melankoli zamanında tekrar heyecanlandı. İlk başta doğuştan bir bebekten daha fazla doğan kendi çocuğuyum ama Sıpatay Bey zorlandı, savaş zamanında bile sadece ilk doğan oğlu İbray'ı hakkında sadece konuştu. Onu çağırarak sevgiyle kucakladı. Beni. Evet. Ben – İbray'ım dedim. Yanındayım. Hiçbir yere gitmedim. Babam sakindi. Benim yüzümde göz bebeğim yaşardı, düz bakarak gülümsedi. Minnettarım. Borcunu ödemek zorundasın. Allah rehberin olsun. Doğru şeyi bul. Bozkırda kaldın. Şimdi tekrarla... Yalnızım... Hoşça kal dedi. Yalnızlık kim? Kırk yıl önce Sibiryada kemiğini kaybeden İbray bey mi? O zaman ikinci çocuğu Sulaimbek nerede? Hayır. Bendim. Yalnız bendim. Ben – Stambek Sıpatayulı!

Babam öldü. Ruhu cennette. Ben yalnız kaldım. Yalnızlıkla – göğsüm gözyaşlarıyla dolarak bozkırda gün geçirdim her şeyin başından beri. Doğru, ilk başlarda gidecek yerim olmadı. O zaman yaşlı anne ve babamı bırakmadım. Daha sonra onlar beni bırakmadılar. Şimdi bu kadar... Ben yaklaşık elli yaşındayken dört tarafım birden açıldı. Ama dünya dardı. Kazaklarında söylediği gibi gidecek yer yok. En doğrusu o – Betpak'ın en merkezindeki uçsuz bucaksız geniş bozkırdı. Neden

uçsuz bucaksız bozkırdı. Uçsuz bucaksız bozkır değil. Gökyüzünde güneş, yerde böceklerdi.

345

Kısa süre sonra manzara, çevredeki saygadan görünmüyordu, O köyde – kendimizin ahırında, bir aygır sürüsü var. Tek ihtiyacım olan hayat. İnsan yüzü görmedim – kendi evimin dışında yaşayan bir canlıyla sohbet etmeyeli ne kadar yıl oldu. Ömrümdeki mutlu günler. Yalnız değilim. Şimdi çok yalnızken uzun, acılı, güçlü bir bedenle, sevgili babam acı çekerek öldü ve biraz rahatlamış olduğum için kendimi suçlu hissettim. Bir dakika. Sonra ağır kaygı kendini derinliklere atmıştı. İki gün yaşayıp, göğe uçan yeni doğan bebeğim Janserikt'in, Allah'ın yanına giden Zagiram'm, üstlerine çorak çıkmış, basılı, babam oraya yerleştirilen eski mezarlara hayran kaldı, en saygın yaşlılardan biri, çok zengin, yaşlılık çağında kendi ülken, kendi ülkesinde kaçak olan Sıpatay merhuma mezarını kazarken kesin bir karara vardım. Benimde hiç bir hayalim yoktu. Sürgün zamanında sadece yedi veya sekiz ay esir tutuldum ve elli yıl boyunca özgür bir hayat yaşadım. Birçok iyi vatandaşın kemikleri Sibiry'a'da kaldı. Binlerce zeki ve güçlü adam açlıktan öldü ve vuruldu. Tek isteğim bu iğrençliğin bulunması. Şimdi hiçbir yere gitmiyorum. Beş gün mü, beş ay mı, beş on yıl mı – bu talihsiz yerde kalacağım.

Babam masalcı, konuşuyordu. Yalnız ve sonsuz efsaneydi. Dediğim gibi, ben durduğumda gelir gelmez, merhumun aziz toprağını eğilip kazarken, şeytanın el arabası gökten rüzgârla çöle geldi. İçinde üç adam vardı. İkisinden – biri Rus, biri Kazak – benim kan akrabalarım; üçüncüsü – dağlık halk Gürcü, halk da Lezgin²⁰; belki Dağıstanlı. Uçak arka planda kayboldu, ikamet ettiğimiz yerin ötesine geçmek için belirli bir yer aramasa bile – hemen bunun Tanrı'nın bana olan bağlılığımın bir başka tartışması olduğunu anladım. En kolay – üçünün birden ayak bileğinden vurup bırakılacaktı. İngiliz'in Whinshesteri, Antanta'nın²¹ vintovkasıyla²² değil, hâla yedi mermisi olan devrimci bir Mauserle. Benim kan akrabalarım – zulümden kurtulmaları ölümüne kendileri talep edildi. Masum kurbanlar, yaşamını yitiren bütün

²⁰ Kuzeydoğu Kafkasya'da Azerbaycan'ın kuzey ve Dağıstan'ın güney kesimlerinde yerleşik halk, Kafkasya'nın yerli halklarından biridir.

²¹ Üçlü İtilaf, Britanya-Rusya Antantı'nın imzalanmasından sonra Fransa, Britanya ve Rusya arasında kurulan ittifaktır.

²² Tüfek, hafif ateşli bir silahtır.

akrabalarımızın kanı için, asıl babamın namusu için fedakârlıkta bulunmak daha iyiydi. Ama ben günah işlemek istemedim. Üçüncü – Dağıstanlı erkek kibar, nazik bir insandı. Kesinlikle, karısı var, çocukları var, elbette, anne babası da var – Allah'ın karşısında haksız kan davası gütmedim. Ancak onları göndermek de mümkün değildi. Tekrar kurban etmek geliyor. Benim huzurum bozuldu. Ne yapacağım ki gönderdim.

346

Kaybolsalar da kendi veballeriydi. Ama ben buna tolerans göstermedim muhtemelen belki de en büyük hatam şuydu – yol gösterdim. Ama gerçeği bilmek uğruna uzaktan gizlenerek dört gün baktım. Halsiz Kazak uğursuz köpeklere karşı dayanıklıydı. Ağzının kenarında dilleri açıkça görünüyordu. Çok geç değildi. Ama ben yollarına taş koymadım. Belki de sadece bu delilik, yalnızlıktan kurtulmak istiyorum. Bilmiyorum... Kutlu kalabalık tekrar dönerken tabi ki çok üzüldüm. Ama geçti. Kendimin belirlediği projeye susuz olan üç kişiyi yakalayamam. Rahatlamak için acelem olduğundan gitmeye istekliydim. Ancak o zaman hatırlardım. Yorgun atları çölde bırakarak emniyette gidiyorum. Onlar hangi zorlukta olsalar da beni satmazlardı. Ben sattım. Sadece canlı hayvanlar değil, aynı zamanda ölü hayaletler. Fakat zaman geçti ve bir hareket yoktu. Hepten aklım yerinden çıktı. Hayvanların – bizi benimsemesi ve saklaması, yoldaş oldu, arkadaş olan atın ne günahı var! Kertenkeleden başka cesur yok iğrençlikte kurt değil, ama çukurdan kim su alabilir – hiç sığağın içinde ölmüyor musun? Tepeden kova çekerek atları hemen suladım. Üç mezarla sırasıyla kucaklaşarak efkâr dağıttım da, silahlarımı arkama, çift kuyruklu şişman özel ata yeterli suyu verdim, bütün hayvanları ileri göndererek, akşam doğruca güneydoğuya gittim. İki dakikalık yerde ruhu basık mekândan kabaca uçurumun altından akıp çıkan bol sulu pınar vardı. İlk durağımız kışlama yerimiz. Atları değiştirerek binip, çok yürüyerek az dinlenip, güneş doğarken geldim. Tabi ki takatimiz kalmadı. Beklediğim gibi parçalanmış kemikler görünmüyordu. O zamandan bu yana ne kadar zaman geçti. Çok sıcak değil – yalnızca toprak. Pınarın kaynağı tıkanmış olmasına rağmen, canlılar kırılmadı. Soyarak temizleyip çok suladık. Yapmak için, öğrenmek için, iki gün durdum.

347

Daha sonra hayvanları Kambar Ata'ya, kendimi de Hızır âlime teslim ederek arkama baka baka gittim. Allaha karşı bela-suçlamalarım kalksa da, mutluluk gecikmeyecek,

ilk kar geri döndü ve şimdi kendime barınak bulmadan önce o kadar atı hiçbir yere sığdıramazdım.

Bütün ümidim kız kardeşim Aysalkam'da. Sonra... Kızlarım... Kükreme yüzünden korktu. Sadece... Kendine söylemeye korkuyorum – Var mı? Yaşıyor mu? Akli eren çocuk bekliyordu kendi nerde kaldı... Kızlarım sağlıklı olsa, tümü yanıma gelirdi.

Tanrı onu düzeltti. Kolayca bulundu. Benim tek kız kardeşim Juantöbe'deydi. Kocası savaşta öldü. Çocukları küçüktü. Bir zamanının zengin kızına zorluk başlamıştı, yüzü parçalanarak alını açıldı, en yaşlı kolhozcu olduğu ortaya çıktı. Bütün gece ağladı. Benim hayatım boyunca. Yeteri kadar uzun umudu olmamasına rağmen az önce babasının ölümünü duydu. Talihsiz ömür süren yengesine... Kendisinin şanssız kaderineydi. Bir korkusu var. Benim için. Nereye gideyim, kime sığınayım? Benden önce suçlu hissediyor. Tek akraba – okuyamayan tek kız kardeş. Ama bu – benim için büyük sevinçti. Okumak değil, büyümek ve insan olmak. Görgüsü efendi büyüleyici güzel olup büyüdü dedi Aysalkam, bir ağlayıp, bir rahatladığı aralıkta. Tikindirici saçını arkasını kapattı, solgun kuşkirazı gözleri vardı. Kışkırtmayan erkek yok. Çiftlik patronunun ayağının kusurundan dolayı askerden ayrıldı, görünüşe göre öğrenci oğlu da aynı fikre sahipti. Komplo gibi davrandı, ancak bağırmadı. Sarısu'dan köyü ziyaret etmeyen genç bir pehlivan, bir kolu çolaktı, ordudan geçen yıl döndü, şimdi Teliköl'de oturuyor mu, Arka'ya gitti mi, Allah bilir, ama arayıp bulunabilirdi. Kendisi de haberleşmesi gerek... Ne mutluluğu olabilir! Kızım kavuştu, evlendi, kız kardeşim hayatta kaldı.

Ama yarın ben kendimin o köye yabancı hissetmeye başladım. Gözümün mavi, saçımın sarımsı, sadece yüzümün kısık olduğunu biliyorum. Görücüler girip çıktı, öyle görünüyor ki bütün köye bildirildi.

348

Alçak gönüllü halkım yolsuzluktan uzak ama çok hevesli geldi. Benim Kazak olduğuma kim inanır. En büyük güvencem – Jansalkam'ın babasıym diyen söz. “Amcam. Dedemizin Kızıljar'dan aldığı eşlerinden biri Nogay idi ve orada doğdu”, - diye ekledi. Akılımdan delirdim. Bu mantığa yakın. “Şehirde yaşıyor. Tatile geldi”, - dedi daha bir sözünde. Buna hiç kimse inanmadı. Elbette, kimse Betpak'ın yerinden ya da kalbinden çıktığını düşünmüyor. Her nasılsa bir yerden geldi. Nereden? Tabi ki hapisanedendi. Yani bizler kendi halkımız. Kazaklar mahkûmlara şüphe ile değil,

şefkat ve güvenle baktıkları için bir noktaya varabildiler. Hiç kimse deşelemedi. Sadece çiftlik yöneticisi onu selamladı. Benim kötü şansım dışında, Sarısu boyunca hatta aradaki Ulutau, Kökşetau, Kızıljär iyi bilgilendirildiğimi öğrendikten sonra rahatladı. “Aysalkam’ın bir akrabası olduğu doğru, ama hapishaneden geldi” diye çekinmiş gibiydi. “Artık bu köyde kalabilirsiniz, sizin gibi vatandaş bulmak zor.” – dedi. Sonra köyde kocası savaşta ölen kadınların bolluğunu ve erkeğin saygınlığını söyleyerek gözyaşları ile oturarak benim canımı sıktı. Korkmaya başladım – Kolhoz yöneticilerinin kendi hesabı vardı. Bu köyde hayvancı yetişmiyordu özellikle at ve develeri bulmak zor... Koyun, inek vatandaş gibi size ulaşmıyor. Ben memnun oldum. Ama sır vermedim. Kız kardeşimin bebeğine yardım etmek istediğini biliyorum, söylese de düşünün diyeceğim. Otuz yıl boyunca sıkı çalışmaktan yoruldum biraz rahatlamak istedim. Burada durduk.

Ben gerçekten dinlendim. Evden çıkmıyorum, Aysalkam ateşli suççeği, hizmetçi olarak çalışıyorum yedi yıllık okulun kütüphanesinde, çıkarılan Kazakça gazete, dergi ve kitapları okuyorum, gecenin bir yarısına kadar konuşuyoruz. İlk önce Washington İrving’den Rip Van Winkle gibi 50 yıl (ve ya 70 yıl – hatırlamıyorum, çok uzun) uyurken, başka zamandan gelen kişi şaşırđım, hayır, eski zamandan kalan, ölen bir insan değil, mağara dışında, zihinsel olarak gelişmiş insanlar hayatı yeniden tanıma başlayan

349

vahşi ilkel insan gibi hissettim. Aradan hafta geçmiyor, tersine işliyor, yakınlarda, bu köy, bu ülke, bütün ülkedeki bütün insanların mağaralarda yakalandığına ikna oldum. Gazetelerde ne söylenir? Aman Allah’ım, böyle de oldu! Kitaplar da? Muhteşem! En iyi dedikleri şey çamurlu iğrenç sefil bir yalan. Tabi ki benim elime Sovyet klasiği gelmedi. Muhtemelen Kazaklar için yeterli değil. Bu sadece modern zamanın “İncili” iç çekerek okudum. Rus ve Kazak diyarında hiç kimse ona dokunmadı. Yepyeni ve çok kalın. “Kısa ders tarih VKP(b) diye denir. Gözlerimi açtığım, düşkün olduğum kimselerin arkasında ne kadar otoriter zamanda yaşadığıma göre bu yazılmış harika bir kitaptı. O, Kudret! Allah’ın oğlu İsa Mesih’tir! Allah’ın elçisi Muhammed! Gerçekten de büyük faziletti. Eline koyduğum sayfada gördüğün kâğıdı tut. Taşa basılmış – sen gördün, sen mektup tanınan zamandan beri değiştirilse bile, ilk konuştuğun ana dilinde oku! Ben “Kısa Dersten” yeterince eğitim alamadım. Her okuduğumda gözlerim yaşardı. Geçen ömrümü şükür, bugün hepsine tövbe ettim.

Bazı zamanlarda kendimi, kendimi sadece değil, diğerlerine de dua ettim, memnun olup gülüyordum. Kitap oku, olup olmadığı «Kısa Kurs» olsa da, hangi mutluluk. Şimdiki bir mutluluk – kağıt, kalem. Yeğenlerim birinci sınıfta. Diğer derslerinin yanı sıra Rus dilini de okuyor. “Nan²³ – xlep²⁴, yol – arazi şeridi, peynir – Avrupa sığırı” diye, sabahın erken saatlerinden gecenin geç saatlerine kadar ezberlerdi. Köyde bir Rus yok, ama Rus dili olmadan yaşamının imkânsız olduğu görülüyor. Bir zamanlar bu ülkede Kazakça bilmeden yaşamak zordu. İşte, ilerleme! İşte, uygar dünyadaki reformlar tarafından keşfedildi. İleride çok fazla başarı var. Şimdi sürekli ilerleme ve sürekli gelişme için Rus dilini bilmek gerekiyor. Kendi dilini unutsan da olur. Rus dilli! Bilsen oldu, ulaşacaksın, ulaşacaksın. Bin yıldan beri insanlar Rus dili konuşuyor vatanın her yerinde (Asıl Kazakça – “Dünyevi” olarak yazılmıştır, parantez içinde “ süt nehirleri, süt ve bal” diye kanıtlanmış, – M.)

350

uzun zaman önce oturmuş gibi görünüyor. Rus dilini öğrenin, Çocuklar! Öğretmenlere sorabilir miyim? Şeytan baştan çıkarsa da ona rıza göstermeyin. Tabi ki kontrol etmeye başlar. Nereden geldin, nerde yaşadın ve her şey... En iyisi – otuz yıl öğrendiğim mesleğim atçılık. Hiçbir belgeye gerek yok. Sen gerektiğini kolhozun sığırını katletmemelisin. Katledersen, gereken yerde doğru belgeyi bulurlar. Allah korusun...

Sonra da öğretmenlik benim elimde değil. Fakat parmağımı uzak tutamazdım. İşte, elimle tutup kalemi mürekkebe batırıp, “A” diye yazıyorum A. Az. Sonra Ya veya – Ben. “Ve yolun geri kalanı – küçük yol” Tolstoy tarafından yazılmıştır. Matthew? Luka? Yemin ederim. Ben Müslümanım. İnanmayanların kitabından... Bu gerçek bir inançsızın kitabı. İşte – yalan söylüyor. Benim parmağım kıpırdıyor. Yazmak istiyorum. Herhangi bir kelimeyi. Manasız olsa da. Hatırımda kalan eski kıtaları. “Genç eğlence kayboldu – bir rüya gibi, sabah sisi gibi!” (Sibirya cevherlerinin dibinde) “Kazbek somurtkan düşünmeye başladı – M. düşmanları düşünmedi... Evet! Nihayet bir şey. Baş sallayıp “Kısa dersi” kopyalamıyorsun. Birdenbire şeytanca bir fikrim geldi. “Kurs karıştı” yazı yazalım. Görünür bir sınır yamasıydı. İğrençlik ve kargaşanın haksız bir yalanıydı. Büyük Stalin nerede, Rus

²³ Ekmek.

²⁴ Ekmek.

devrimi nerede? O zamanlar yetenekli bir konferansçının ismini kim bilebilirdi. Ondan sonra? Bolşevikler hükümetin başına geldikten sonra sadece çağrı sözüne başladı. Ayrıca gölgede çok var. Şimdi bu kadardı. “Vladimir Krasnoye Solarsshko” nerede, “Büyük lider Stalin” olmasa, maymun ne kadar çabalasa da insana benzemiyordu. “VKP(B) karşıt tarih dersine”. Hayır. Söylemesi sadece kolaydı. Daha okuryazar bir "Anti- Kurs" yazmak için, uzun bir süre önce yarıda bıraktığım üniversiteden bahsetmiyorum

351

son 30 yıl içindeki tüm literatüre bakmam lazımdı. O süperdi. “Kurs Karşıtı” yazıldı diyelim. Ne için, kim için? Tabi ki kendim için zaten hepsi aşikâr değil mi? Yok olsun. Okumak için çok şey tüketildi. Yüzeyi boş ve gereksizdi, Ama benim eksik kalan üniversite bilimim vücuduma sığmıyordu. Kolum... Bağlayarak koymasam, kontrolü eski gibi değil. Bir tür hastalık olmalı. Otuz yıldan fazla süredir makale görmedim. Sonunda buldum, kendi başımdan geçenleri yazacağım. Yayınlamak için, yazar olmak için değil. Kendim için. İlk önce kâğıdı koydum. Sonra düşünüp göreyim. Neden başladı. Ne çıktı. Ne oldu. Bu kıyamet zamanın yaratıcı hünerlerinde içinde bende var mıyım?

Hayır. Bir sonraki şey benim kontrolümün ötesindeydi. Benim bütün hizmetim şimdi miktarının altında 31 Aralık 1913'te bitiyor. Sonuncuya cevap veremem. Benim umurumda değil. Ben cellat değil, kurbanlık oldum. Evet, kurbanlık oldum. Bu yüzden nasıl kurban olduğumu bulmak zorundayım. Hayır. O da değil. Benim zayıf hayatımda kötü bir evde yaşıyorum ama büyük bir ülkenin ortasında o kontrollü günlerimde bu ömür diye çok yoğun bir şey olmaz diye durmaya geldim. Benim dünyadan vazgeçtiğim yok ne kadar baskı yaparsanız yapın, karanlık dönemlerde yaşadığım halde, elliye yeni ulaştım. Bundan sonra da biraz yaşasam diyorum. Ama nasıl, geri dönerim? İlk başta bütün hayatımı önümden geçiriyorum. O zaman – kırk yıl önce önümde duruyor – şimdi de ne yapacağımız sorusuna cevap arıyoruz. Haydi başladık.

Ben Stambek Sıpatayulı Dauletkeldyev, Rusya'daki en eski, en ünlü hanedanlarından birinin ferdiyim. Geçmiş atamız 14 yüzyılda Orda'dan bozkırın gücü geri dönmediği zamanda kendi gönüllü olarak Rus bayrağının altında girdi. Vaftiz edildi, evlendi ve sonunda yerleşti. Yavruları büyüdü, başka kadınlarla evlenerek

geniş kök saldı. Biz atalarımızın Orda'dan çıkmasından gurur duyduk bununla birlikte büyük güçlerden er ya da geç batıdan ve doğudan dökülen onlarca

352

ve yüzlerce hanedan gibi. Kendimiz saf bir Rus savunucusuyduk. Bizim hanedanımızdan çok iyi komutanlar, diplomatlar, bilim adamları ve Rusya'nın gücünü ve modasını arttıran birçok iyi insan geldi. Kemiklerimiz asil, soylarının derin olduğu şecerelerle övünüyorlardı, kimse atalarımızın bilgeliğinden ve haysiyetinden şüphe etmedi. Yine de büyük Ekaterina zamanından itibaren bizim hanedanımızın önceki makam derecesi azalmıştı. Ve imparator Pavel tamamen kraliyet sarayında gizlenirken, Sibiry'a'nın derin madenleri sınıflanarak tanındı (bazı insanların dedikleri gibi sıkı çalışılmış gibi görünüyordu –M). Yine de servetleri ve saygınlıkları artmadı. Doğrudan kendi atalarımıza geldim, Napolyon savaşları sırasında en iyi temsilcileri – Borodino ve Berezina, Leipzig Savaşı ve Kış kampında öldü. Kurtulanların hiçbiri Senato Meydanı'ndaki isyana katılmadı. Fakat imparatorun azalarına doğru söyleyerek asılmadık. Benim büyükbabam Prens V. otuz yıl boyunca orduda askerlik görevinde hizmet verdi ancak general rütbesine yükselmedi, Kırım Savaşı arifesinde albay rütbesinden emekli oldu. Ancak yaşlı savaşçı Tavrida'daki rezaleti kaldırmadı, beyin hasarı yüzünden öldü. Söyleyebileceğim tek şey, hanedanlığımızın devlete ve tahta sonsuza dek hizmet etti, kendi hayatının son anına kadar – Anavatanına borçlu olduğunu biliyordu...

Eski Albay Oryol eyaletindeki evine geldiğinde küçük işi korkunç sıkıntılar içindeydi. Albayın ilk evliğinden tek oğlu – benim babam kendi dikkatini reform çalışmalarına yoğunlaştıracaktı, Göttingen'de okudu, Alman filozofların felsefi fikirleriyle büyülenen babam Avrupa'nın her yerini geziyordu hatta Amerika'ya giderek kalacaktı, Eski Albay eski yuvasına döndüğünde kendini ve başkalarını unuttu, köydeki durum, köylülerin kurtuluşu ve kilisenin yeniden düzenlenmesi hakkında yazmış olabilir. İki ve ya üç makalenin hakemli dergilerde yayınlanmış olduğu görülmektedir.

353

O, hatta reformu beklemeden, bizim mülkiyetimizdeki çiftçilere tam bağımsızlık vermesi konusunu kendi babasının önünde sorgulaması gerekti, eski Albay elbette teklifi basit bir saçmalık olarak kabul etti, okumuş oğlunun ağzını açtırmadı. İki ve ya üç yıl geçmeden Çar, özel manifestosunu ilan ederken kuru fikirler ve somut eylemler

arasında ki bağlantı ortaya çıkmıştı. İlk başta diğer seçkinlerin evleri gibi, bizim sahipliğimiz de daha iyi olacaktı. Kendisi ikna oldu, bu yolda çok dikkatli yürüyeceğim sürgüne de, hapishaneye de girmeye de hazır olan babam (aslında – baba, – M.) sıkılmış gibi görünüyordu. Bu konu da garip bir şey yok. Her şeyi önünde olan, çok zengin olmasa da, yiyecek ve içeceği bol şımarık adam (“genç öfke”) bir gün “Ovsyanikov’un tek evliliği” olarak çıkacak. Babası Petersburg Devlet Üniversitesinde profesördü, geleceklerini başka şekilde güvenceye almak için gösterdikleri çabadan bahsetmiyoruz bile. Akıbeti belirsiz iyice bitkin, yaşı elliye dayandığı zamanda dün sadece birisine bağlı köle olarak gördü, reformdan sonra biraz toprak aldılar ve yorulmadan çalışarak kendi işiyle zengin olan siyah çiftçinin birisinin tek kızıyla evlendi. Yaşlı bir adam olmanın son hayali bir çocuk sahibi olmaktı. Bebek hareketsiz durmuyordu. Son olarak evliliğinin dokuzuncu yazında – 1895 yılında doğdum. Babamın – bir zamanlar inatçı Göttingen’den oğlu, şimdi atalarının eski ihtişamına her şeyden önce eski bir prensin hayatı bir çocuğun bakımına adanmıştır. Para ya da çaba sarf etmiyor.

Ben Elets şehrindeki liseyi altın madalya ile bitirerek 1911 yılı, on altı yaşında Petersburg Üniversitesinin hukuk fakültesine geldim. Açıkçası, babam beni modası geçmiş bir Alman ruhu içinde büyütmedi. Ancak Çarlık rejiminin, Rusya için en büyük zorluk olduğunu bilmek benim için büyük zevkti. Ancak beni büyüttü – babam değil, özellikle davet edilen tecrübeli öğretmenlerde değil, taş basılan yazıt. Ben tabi ki babamın bilim ve politikadaki başarısızlığının farkındayım. Bu yüzden kendi yolumu aramaya ihtiyacım vardı. Sadece kendi yolum değil. Vatanımın gelecekteki yönünü de aramam lazımdı. Bizim hanedanımızın hayatta kalan tek mirası – birçok neslin

354

imzalarıyla zengin bir kütüphaneydi. Ben Thit Livy ve Tacitti, Plutar ve Suetonius, sadece Homer ve Cicero değil, Voltaire ve Rousseau, Shelling ve Schopenhaueri de bilinçlenerek okudum. Büyük Fransız Devrimi’nin tarihini kontrol ettim. Harika zaman, harika insanlar. Benim eğilimim imanım Yakubiler tarafına döndü. Fikrim Marat da, Danton da değil, Robespier’di. Zihin gücünün artırmayı, sinir bağlantılarını, davranışların oluşumu ile birlikte, fiziksel gücümü de özellikle dikkat ettim. Lisenin son sınıfına geçtiğim yıl babamla birlikte Avrupa’yı gezdikten sonra ben kendimin gelecekteki yaşamını devrimci mücadele yolunda adanmak olduğunu

hissediyordum. Üniversitedeki, kendimden çok daha yaşlı, her türlü topluluklara ve gizli organizasyonlara aktif olarak katılarak, mücadeleci gençlerin arasına geldiğimde, ben seçimimin doğruluğuna şaşırımdım. Yeter! Sabrım tükenmeye başladı. Gelecekte yaşamak mümkün değil! Puşkin ile Tolstoy nitelikli yetmiş milyonluk büyük Rus halkının bütün asil yeteneklerini temsil ediyordu, büyük görevi için çok fazla gerekçe bulmalıydı. Ona uygun imkân dolu. Sadece durum gelişmiyordu. Suvorov ile Kutuzov'u çıkaran Rus devleti dünyanın altıncı en büyük topraklarından biri dünyanın en güçlü süper gücü haline gelmeliydi. Bunu yapacak gücü vardı. Ancak durum şartları gelişmiyordu. Geleneksel kuramlarla aynı durumu yaratmak gerekirdi. Bunu herkes anladı. Herkes biliyor. Fakat yol farklıydı ve güzergâh farklıydı. Ben Sosyal Devrimci partiyi makul gördüm. Çok geçmeden silahlı gruba girdim. Toplumunu modernize etme çabalarının devrimci bir terör olmadan gerçekleştirilemeyeceği inancına güvendik. Ben başlangıçta çok önemli olmamasına rağmen kendimi tanımlayan çeşitli faaliyetlere katıldım; doğrudan değil, dışardan gözlemci, sadece haberci olarak. Arkadaşlarım beni mahvetti. Belki muhtemelen kritik dönemdir. Ancak aldığım kararlardan, kitlesel gözetimden ve suikastlara yol açan eylemlerden memnun değildim. Yukarı rütbeli, adı sadece silüetleri içinde uçar. Başkalarına hatırlatmak. Düşüncelerini aşılamaktan. Korkmuyor, düşüncesi olmayan

355

cellatlar sadece zulme gidiyordu. Anlayışsız tatminkâr değil, boş değil, hatta çaresizdi. Açıkçası, sonucu önemsizdi. Dahası ikinci ve üçüncü aşamalarda bizim içimizde gizli polis casusu olduğunu anladım. Gizli polis her şeyi bilir ve hatta bazı çalışmalarımızın başarılı olabileceğine hemfikirdi – böylece kendi ağını oluşturarak, tepemizden gözetleyici olarak yönetiyordu. Bundan sonraki birkaç kişi bazılarının başarısız olmasına neden oldu, adamların görünmez güçleriyle yakalanmadığını çok kolay hesapladım. Doğa Bilimleri Fakültesi dördüncü sınıf öğrencisi, kalın saçlı, ince burunlu güzel sarışın, postacının çocuğu, Sibiryalı. Bizim grubumuz, – teröristler grubu değil, öğrenciler grubu, – Elena diye kızdan hoşlanıyordum. Düşündüm, her türlü tesadüfi cevapları hesapladım, başkalarını da kontrol ettim – bu bir şüphe meselesiydi. Tabi ki ben Pokhshyshovsvy'nin, – güzel bir sarışının soy ismini hiçbir zaman unutmayacağım, – talihsiz Pokhshyshovsvy'in ihanetini arkadaşlarımın önünde kanıtlayamadım. Benimki bilgi değil, his. Genel kıskançlık tanısı, öfkede olabilir. Dahası kim bizim saflarda Pokhshyshovsvy'den daha derin bir pozisyonda olan

kimsenin olmadığını kabul edebilir. Açıklayan kendim, sonucu da kendim çıkardım. Tabi ki, ben bir sanatçıyım. Hain sarışının Allahtan kendi ölümü diledi Sosyal Devrimci gençler arasında büyük bir öfke yarattı. Ben şaşkın kaldım, bizim kardeşlerimiz kısa süre sonra öldü – sadece düşmanlarla savaşan en fakir kısımdı. Kendilerinin kim oldukları önemli değil saldırmaya hazırlar, onların kılıcı kısılmaya lazım gibi. O bir vahşi, ilan etti başarısız öğrenciler topluluğu bu – bağımsızlık düşüncesi genç nesiller için zorlu bir uyarı olduğunun farkındaydı. Çeçenler podyuma çıktı ve sadece bütün polis departmanına değil, aynı zamanda dava ile ilgisi olmayan üniversite rektörünü de protesto etmekte kalmadı, aynı zamanda modern devlet binasını işgal ederek, Çarlık rejiminin üyelerine yaklaştı. Polisin kesin detayları, herhangi bir fahişenin yazlık dairesinden akşamları dışarı çıkarken, mal sahibinin, karanlık köşedeki belli olmayan kabadayılar, – mümkün, fahişenin eski kökleri, – öldürüp giden,

356

çıplak olana kadar soyup giden (Soyulmasına rağmen, pahalı ceket Finlandiya Körfezi'nin bataklığında çürümüştü, ancak altın saat St. Petersburg'daki kanalların birinin dibinde, ah, üzgünüm) bir hainin cenazesi – ulusal bir kahramanın serbest bırakılmasına eşdeğer bir olay haline geldi. Mezarının başında birçok mağdur sözler söylendi, dinlerken tabutun içine kendin düşmek istiyorsun – gelecek Cuvier, başarısız Koup. Arkadaşlarım ve meslektaşlarım yüzleri sorunsuz ve sertti. Tabi ki bende sinirliyim. Elena güzelinden gözlerimi alamıyordum. Onlara hiçbir şey olmamış olsa bile, kahramanın sefil dul olarak görünüyordu. Tam siyah giymemiş gibi gözüküyor. Boynunda siyah fular bağlıydı, yarın ikinci biriyle oynayacak, kalırsam, benim de sahip olacağımı anlamıyor. Ama umursamadı. Benim Truva'm önümde. O gün gizli ortaklarım partimin saflarında çıkacağıma söz verdim. Tabi ki birçok korkak var, hainden şüphelenenler var. Beni içeri sokarlarsa, ikisi de aynıdır. Hızlı içtik. Bazıları biraz harama karşı baş ağrısı aramıyoruz. Ben kendimizin kontrol altında olduğunu fark ettim. Belli ki polis ağır kontrol altında değil. Sadece daha dikkatli olmanız gerek.

Çok kısa bir süre sonra 1907 yılında baskı zamanında ayrı harap polis memurlarının biri geldi. Gece görevden dönerken, direkt kapının önünde alından vuruldu. Sonra emekli bir Jandarma Albaydı. Görev başındaki çalışmaları için. Aradan daha ay geçmeden daha bir Jandarma – selefinin kendi olmasa da, sadık

hizmeti ödülünü almak için başkente gelen, il valisinin komutanıydı. Sadece 6 ay içinde, yatay cezalandırma sonucu ölen – piç sayısı kahramanlık ve kölelik ihlaslarına uygun olarak sekize ulaştı. Tabi ki bendim. Bunun hepsi benim işimdi. Tıpkı saf ve aptal arkadaşlarım gibi ben de sadece çılgın fahişelere gitmek üzereyim. Bayağı, sert, yaşlı vali ölse, onun yerine ya zalim ya iş adamı, genç birisi oturacak. Polis şefi değişmiş olmasına rağmen, hükümetin kulakları, gözleri tıkalı değil, kalın vücudu zayıflamıyordu. Çar, kendisini öldürmek istediğimizi biliyordu.

357

Zaman zalimliğe düştü, dünya daha da kötüye gidiyor. Ezilen ve inleyen insanlar şimdi tamamen ezilmişti ve tüm Rusya yas tutuyordu. Hayır. Polisten büyük düke kadar saflarda insanlar vardı “iyi adamlar” (orijinalde “ lucie ludi”, – M.) çevresinden korkmadığı halde, şüpheyle bakıyor, o zaman değişik bir iktidara ihtiyaç lazımdı, onlardan çok nefret edenlerden hesaplaşması gerekiyordu, devletin tüm idari sistemini yeniden düzenlemeden dünyayı anlamak zorunda kaldı. Tabi ki doğal olarak eski olanın kafasında hiçbir şey eksik değildi; yeni fikirler ve çalışmaya katılanların kaderini, yeni fikirlerini de şüphe edemezsiniz. Bu – barışçı yollarla, propaganda, eğitim meselesi değil. Puşkin dahi merhamet çağrısı yaparak, bağımsızlığa övgüde bulundu. Gogol bütün toplumları, ülke içinde gözler önüne serdi. Tolstoy cesaret, iyilik, dürüstlük ile insanlığı ödüllendirdi. Ne çıktı? Hiçbir şey kalmadı ve düzelen hiçbir şey yok. “Ayıya namaz öğreten – sopadır” diye Kazakların bir atasözü vardır. Bizim ayıya da söylediğimiz gibi. Ülkenin bilincini artırmak için büyük silkinişler (“Büyük şoklar”) lazımdır. Tabi ki bu bir kişinin elinden gelecek bir durum değil. Fakat “Kıvılcımla öfke kaynar” diye, sosyal demokratların sloganı gerçek hayattan alınmıştır. Kıvılcım var. Kaynamak için, devrimci terörizmin eski moda toplumu kalıcı olarak bir yola koymak ve sağlam bir temel oluşturmak için yoğun bir şekilde yürütülmesi gerekiyor. Sebat etmenin en önemli koşulu – radikal temizlik! Biz geçmiş mücadele yollarını inceleyerek küçük tecrübemizi özetleyip, düşünerek ve danışarak hatasız yaptık ideallerimizi, istikametimizi netleştirdik, özellikle tanımladık. Öncelikle ve en önemlisi, bu buluştan etkilenebilecek boşlukları ortadan kaldırmak gerek. Sonra krallık düzenini, suç ve suç düzeninin kökü olan soylu ve bilge adamları uzaklaştırınız. İnsanlar dehşete kapılmış ve kilise parçalanmış ve hükümet başıboş kalmıştı. Güneşi sönen toplumları ele geçirmek ve parçalamak ve onu yok etmek kolaydır. Sonuç olarak, dünyanın altıda bir bölümünde devrimci grevler, büyük bir

zaferle, dünyaya yayılmış büyük bir isyandır. Bu harika ideale giden yol ateşli ve iyi silahlı gruptan başka seçeneği yoktu. Kendi ekibimi kurdum ve iki eski başkentte, tüm il merkezlerine ayrı bir faaliyet alanı yerleştirmek için bir plan düşünmeye başladım. İşte tam o zaman tuzağa düştüm. Sanırım son başarı korkunç değil, suçlarım için bile. Geberip giden Pokchevski'nin cehennem yolundan selamlar. Uzun zaman önce olan ve unuttuğum eski şeylerin hatırlanması. Son zamanlarda kariyerli, ünlü kodamanların kaza yapılarak öldürülmesiyle devrimci terör yeni bir karakter aldı ve daha da yaygınlaştığını uzun zamandır biliyorlardı. Ama tuzağa düşmeyen çocuklar sıkı kontrol altında. İrneği çözmek için bayağı bir çalışmak lazım. Bir yapan olmasam da, doğrudan katılmasam da haberler, suç ortaklığı içeriğinde, şimdi mutlak girişim olmadan hatta düşmanlıkta eski yoldaşlarımla bir prangada ezildim. Bize büyük “Saygı” gösterildi. Sadece bu değil, son derece tehlikeli devlet suçluları sadece “arayışı içinde olmak” Petropavlosk mezarlığına gittik.

Tabi ki hiçbir şey itiraf etmedim. Çok heyecanlandırıcı hatta bazen de çok çok eğlenceliydi. Sonraki işlerim çok temiz olması beni çok heyecanlandırdı. Ayrıca, eski davaya katılmamın önemsiz olduğunu da biliyordum. Ancak Çarlık yasası ne zaman siyah ve beyazı ayırdı? Vatan için binlerce masum, suçsuz insan yandı ve yakıldı ve boğuldu. Bu bir gerçek düşman – sadece Çarlık rejiminin değil, bütün devletin, büyük Rus halkının bu acımasız düşmanları – “siyasi suçlular” olduğu gibi, kalanından, sağlığını düzeltip, bilime ek alarak, düşünüp taşınıp, yeni bir stratejiye başlamak için, havası temiz, doğası zengin, kuytu, biraz sessiz, hayatı gelişmiş ülkeler – çiftçilik için değil, dinlenmek için gönderildi. Neticesini şimdi görüyoruz. Hoş. Böylece beş yıl boyunca çarlığa gerildim. Ondan sonra on yıl serbest kaldım. Söylediğim gibi, soruşturma kurumlarının elindeki

olumlu delillerle kıyaslandığımda ben masumum. Birkaç yıl önce, üniversiteye veda edebilir ve buradan kurtulabilirdim. Ancak Rusya’ımızda Çarlık sarayında bile, kampanyadan daha pahalı bir şey yoktu. “Vatan tehlikede”, dünya savaşı başlamak üzere, Balkanlarda çatışmalar başladı (biraz yanıltıcı bilgi, söz olduğu zaman – 1914 yılın bahar ayı ortaya çıktı, bu zaman Balkan savaşı filizlendi – M.) Avrupa’nın aklını kaybeden bütün hükümdarlarının akıbetleri belirsiz, kendilerinin başını kesme ve kan

dökülme dönemi idi. Beşinci yıl hapis cezası! Bu cehennemde hayatta kalırsanız “özgür” bir yerleşimcinin mutluluğuna ulaşacaksınız! Ben ilk başta öfke ve ıstıraptan, endişeden boğuldum. Sonra bir şaşkınlık hali, keder ve acı hali içindeydim. Artık, aşamalı sürdürdüğü zamanda hepsine alıştım, gelecekte, yaşamın anlamından vazgeçerek her şeye alışmış olmalıydım. Fakat ben gençtim. Enerjik ve güçlüydüm. Hayatın kendi yasası vardır. Ben bir hükümlü olsam da hayatı yaşamaya başladım.

Bir usta gibi saklanan, yarı gizlenen ufku saklayan büyük nehir boyunca yürüdük. Büyük Sibirya’ya gittik. Tren, Aziz Peter ve Aziz Paul’un adını taşıyan küçük bir kasabada durdu. Ben demir ızgaralı pencereden ilk defa canlı Kırgız’ı yani sıradan Kazak’ı gördüm. Eski kıyafetli birkaç hamal. Tarihte okuduklarımı hatırladım. Evet. Sibirya, Yarmak tarafından ele geçirildi. Fakat Kırgız ya da Kazak bozkırlarına uzun zaman boyunca acı olmadı. “Bozkırlar çok sayıda göçebe savaşı tarafından işgal ediliyor ve güneye adım atmak imkânsız” Yermak’ın yolunu kuran feodallerden biri Boris Godunov’a ya da Mikhail Romanov’a rapor verdi. Miller, ya da Fisher... Fisher. Fisher’in tarihinden. Hafızam hatırladığına, isimi doğruluyorum. Evet. “Çok sayıda ve savaşı gibi...” “İlerici” (savaş sonrası tarihin değeri) doğum yerindekiler ana vatana dâhil edilmedi. Sonunda... İmparatorluğa dahil edildi. Felica... “Tanrı benzeri Kraliçe – Kırgız-Kaysak Sürüsü – Hangi bilgelikle kıyaslanamaz...” Bu bilgelik nedeniyle, dünün atını oynayan ve bugün geniş bozkırda serbestçe

360

dolaşan göçebe Tanrının yabancıya döndüğü bu şehirde. (Yazarımızın detayları çok doğru değil: Yerleşim yeri Kazak olmasına rağmen, Rus hükümeti şehri kurdu – M), kendi ülkende, boyunduruk altına giriyorsun, ağır istekleri yapıp duruyorsundur. Orada da mutlular. Bunlar – yaşıyor. Ben “Ölü eve” gidiyorum. Dostoyevski. Bununla benzer... Aynı böyle sözü var. Bu yerde – nehrin öbür tarafında, sığırlar otlatarak, keçe ev yaparak, ateş yakarak oturan Kırgızlar da mutlulardı. Bu Kırgızlar daha farklı... Birdenbire demir ızgara – benim pencere de değil, bütün Kırgız-Kaysak halkına göründü. O anda ya da biraz sonra, aynı gün ben kim olduğumu hatırladım ve kendimi yeniden özgür hissettim. Büyük Rus halkına sadece değil, bu insanlarla aynı kadere sahip olan bütün halklara – Büyük Rusya’nın kurtarıcı olması harika, silahımla gittim ben – eski altın ailesinin değerli parçası – kendimi kontrol edemiyorum, kovalamaya gidiyorum. Komikti. Doğa yasalarına aykırı, akıl almaz işti.

Ben kendi önümde uzun ömür olduğumu fark ettim. Yakında hapishaneden kaçacağım konusunda ikna oldum.

Avrupa-Asya orta çağ kasabasında, çıkmaz yolda iki gün kaldık. Ben – dün gece sadece seçkin Jandarma görevlisi kendi ellerimle cehenneme gönderen sosyal devrimciyim – evde köpekçe zincire bağlı ölmeye gerek yok, hatasız çalışacak, çok basit harika bir plan buldum. O gün midem bozuldu. Midem bozulduğunda – kapalı tuvaletin tavanındaki açık havalandırması iki dünyanın birine girmek için geniş bir kapı olarak göründü. Sadece atlayarak asılmam lazım, tırmanarak çıkmak gerek. Ne kadar halsiz kalsam da son günlerde ufak tefek kendimi toparlamıştım, bunun üstesinden gelebileceğimi anlamıştım. Bir diğer önemli şey – iki dakikalık zamandı. Uygun zaman ertesi gün, kirli trenin, Sibiryaya'nın derin vadisine daldığı zaman, kayın ağacıyla karışık orman içinde o fırsat doğdu. Şafaktan beri dört beş defa bokluyu tuvalete götürmekten bıkmış olan bekçi kapıya sırtı dönük biraz uzakta maxorka²⁵ sarıyordu.

361

İki dakika değil, bir dakika, belki, on beş ve ya yirmi saniyede, ben var gücümle bu dokuz on yılda harcadığım bütün enerjiye rağmen vagona tırmanmayı başardım. Aşağıda bir bağırış duyuldu, açık pencereden mermi atıldı ama benim ayağımda zincir ve elimde bağlı olsa da, tanrının geniş gökyüzünün altındaydım; tren boyunca kaçmadım, atlayarak, bu, kendi vagonumun arka köşesine ulaştım da, platforma atlayarak aşağıya atladım. Kemiklerim kırılmamış gibiydi. Yolun sağ tarafına güneye doğru düştüm. Azap ve ecel taşıyan ağır vagonun tıslama sesi kafamı deşiyordu. Ben vakit beklemeden uzun ejderhanın gözden kaybolmasını beklemedim. Ayağa kalkar kalkmaz ormanın içine daldım. Endişelenmedim, arkama bakmadım, güneye doğru yürüdüm. Hararetli hararetli baya yürüdükten sonra anladım ki pranganın vurulduğu ayak bileğinden ve dizden sağ yer yok tümü kandı. Yüzüm de sağlam gibi görünmüyordu. Zorlanarak biraz daha yürüdükten sonra, kalın orman içindeki berrak pınarda yıkandım, sakinleşerek, kalbimi ferahlattım, gidişatımın doğru olduğuna emin oldum. Allah'a dua ettim de, prangamı yukarı çekerek, topallayarak ordan da ileri gittim. Bu tam yekpare bir orman değil, uzunluğu bol, ağacı bitkisi çok çalılık idi. Yani, yürümek daha kolay. Şansıma çok geçmeden güneş batarak gece oldu, geceyle

²⁵ Maraş Otu

birlikte ay doğdu; olduğum kadar yorgun değilim, çalılıklar topladım, koluma toplanan prangam kalın çayırda sararak, yığılarak yürüdüm, yürüdüm. Sabaha yakın, gecenin ortasında, muhtemelen çilenin her adımı çok uzun görünüyordu, birer saat belki geçmiştir, her nasılsa bir anda sinirim bozuldu ve düştüm.

Sessizce uyandım. Sessizlikten ve açlıktandı. Kulağı yaran sessizlik. Açlık yemek borumu sıyrıyordu. Gözlerimi açarak başımı diktiğimde, bedenimin ateşlendiğini ve boğazımın ağrıdığını hissettim. Kulaklarım çınlayarak ve kafam karışık az oturdum. Sadece o zaman gördüm. Sadece beş adım ötede atlı göçebe yani bozkır, o zamanın konuşulan dilinde Kırgız-Kaysak görünüşlüydü.

362

Boyunu kalın, tokmak yeleli doru at üstünde, yan yatıp eğilerek, parıltıya bakıyor. Başında kulağı ayrılmış hışırtılı şapka, diz eklemine sivri korkutucu, uzunca tuzak yapmak için beyaz sopası var – sonra anladım. Bu – adette at kurtarmak için, silah olarak kullanabilecek bir alet – uzun çubuğu isimlendirdi. Atlı ve inatçı Kırgız-Kaysak'ın bana tavrı ve de esirgeyen bakışıyla az duraksadı da, tepinerek, doğrudan yanıma geldi. Dönerek damağından ıslık çaldı. Benim düşüncemdeki vahşinin dili. Kimsin, nereye gidiyorsun der gibi. Ben barış eğiliminde, çaresizliğimin kenarında ufalanmamaktan korktum, Onsuza tahmin ediyorum. Kararlı haldeydim, hiçbir karşılık vermediğimi gördükten sonra yavaşça attan indi. Karşıma, önüme geldi. Ben başıma korumak için hangi çareyi bulmam gerektiğini düşündüm. Kırgız-Kaysak çolak koluyla kamzol²⁶ giymiş, geniş omuzlu, tıknaz bir kişiydi, geçmişteki kuvvetim yok bunun üzerine bir de kolum ve bacağım zincirliydi, uzağa gidemeyeceğimi, göz kararı yetmediğini fark ettim. Boşluğunu bulup, elimdeki zinciri boynuna bir geçirsem, belki, alıp çıkartırım. Bileğimde hâla güç var, dün sadece o bileğin sayesinde çıktım hücreden. Yerimde yavaşça durdum, – hareketsiz hareket etmeden uzuvlarım sızladı, baldırımını açtım, – zincirli iki elimi ileri sürdüm. Bozkır hayatını içine çekerek kafasını sallayarak bir şeyler dedi. Ben sinsilik içinde, pejmürde çabayla eski pantolonumu derme çatma iyileştirdim, merhametimi gösterdim. Uslanmaz muhtemelen şaşırды, endişeli olsa gerek, damağını tıkırdatarak ters tarafa yöneldi, elini sallayarak, öfkeyle bir şeyler söyledi, – birinin etkisine nazaran, o kadar kibar sözler gibi değildi – bana arkadan vurdu. Omzumun üzerine basıp destek

²⁶ Savaşçı kıyafetinin üstüne giyilen yelectir.

almadan tekrardan oturdu. Bu neden dış cebinden maşa aldı. Çömelerek benim zincirimi bükmeye başladı. Ancak o zaman anladım. Bu ilkel adamın bana kötülük düşündüğü yoktu. Aksine serbest bırakacaklardı. Elindeki maşa – kendilerinin mahkûmlarına veya kölelerine pranga bağlamıyordu (sonra anladım, bu saf halk esir tutmuyordu ve köleler sahiplenilmiyordu, pranga – sadece at ve deveye bağlanıyordu) kilitleniyordu. Uygun gelmedi. Nasıl gelsin, Çarlık rejiminin prangası çözülmüyordu.

363

Yıkarak ve keserek aşmak mümkündü. Düz şapkasını çıkararak, beyaz gömleğinin gölgeli kolunun boş yerine kel kafasının terini sildi. Sonra bir şey hatırlıyormuş gibi ateş etti, eşeğin eyerini çözdü, küçük bir deri şişeyi aldı. Ağzını çözüp, koluna tuttu. Şişe ham deri değil, belli olmayan bir tarzda kurutulup, süslü siyah koyu kırmızı meşinden dikiliyordu. Dudaklarıma koydum ve tadına baktım, ekşimsi beyazlığın iski geldi. Bozkırlılar atın sütünü içiyor tedavi niyetine, aynen öyle. Ama kovada yiyecek ve içecek çeşidi yoktu, şişenin ağzını kapattım. Ekşimsi, serin içecek bütün bedenimi yeni kan nakli gibi hissettirdi. Ama çok içmedim. Çok ağır olmasın diye. Yine de biraz etkili oldu. Elim açık, gözüm yaşıyor. Ancak o zaman tamamen farklı bir gezegene ve başka bir dünyaya gittiğimin farkına vardım. Sadece bir tanrıya teslim oldum ve Kırgız-Kaysak'ın iradesine boyun eğmeye karar verdim.

Benim kızı – sonra anladım. Deminki içecek – Kont Tolstoy birçok kez Başkurdistan sahasına özel olarak giderek yaz boyunca miskince içip, göçmen halkların Atilla ve Cengiz Han döneminden beri gelen tedavi içeceği – kızıydı, – o kızı abartmadan, düşürmeden içmek ve çoğunun haline düzenine, kuvvetine memnun olan Kırgız-Kaysak kaba gönüllüydü. Birbirimize bakıp, düşünerek az oturduk, beni ata götürdüler. Bacağımdaki pranga bir şekilde yürümeme izin vermiyordu. Arabaya binmeye uygun değildi, yeni koruyucum at üstünde, arkasına çıkartarak biraz karmaşıkça beni kuvvetli ve kısa kollarıyla eyer üstüne hızlıca koydu. İki büküm yaptıktan sonra bundan da tatmin olmadı, iki ayağımı bir tarafa sarkıtarak yatay olarak oturttu. Kurdun ağzından büyük, bembeyaz dişlerini göstererek, belki bana, belki kendine, belki tökezlemeden duran ne yapsa da yaşlı kalın yelesi, kalın belli atına minnettar, kahkahayla gülümsedi, bana jest yaparak, kendi yanında tutunarak gideceğimi gösterdi, aksi takdirde düşeceğimi söyledi. Sonra dizginleri karnına asarak, atı ileriye doğru götürdü.

Ne kadar zamandır orda olduğumuz bilmiyorum, ben düşmemeye çalışıyorum, kafam karıştı, bazı zamanlarda şuurum bozuluyor,

364

eğilip büzülerek güç bela oturuyorum. Bir şey fark ettim, Kırgız-Kaysak her zaman yamaçlardan gidiyormuş gibiydi, eğilerek çekiyorum, dolanarak, yatay olarak geliyordu. Artık, ben iyice yorulduğum, sabrım tükendi, atın köy düzlüğüne yaklaştığı zaman kalın çamın içine girip, çukurda durduk. Koruyucum beni kendi kardeşi gibi kucaklayarak tamamen attan indirdi. Kamzolunu gevşeterek, yeşermemiş çimenin üstünü eşeleyerek hafifçe uzandırdı. Kolumun altında çalı ve çim tıkarak başımı yükseltti. Yanıma dibinde azıcık kalmış su şişesini koydu. Sonra günü belirleyerek, yeri işaretleyerek, gözlerini yumarak ellerini büktü (“Güneş gece battığında geliyorum”) sessizce o arada hafızamı tekrar tekrar uyararak, memnuniyetle gitti.

Kımızın gücünde, hepten vahim bitiyor muydu, akşama kadar uyuyakalmışım. Kalın çam ağaçların gelen deriyi sıyırarak sivrisinek, biraz önce kalçamın altına yerleşerek her yerimi tırmaladı, sonra da kalan kanı emmeye geldi gibi görünüyordu. Şimdi gölge ne zaman ortaya çıkacak sis düştü. Elbette, kaçıp kurtulacak yerim yoktu, etrafında, dolanarak geçtiğim, aynanın yüzünden ter temiz, yuvarlak göllerin birine dalıp çıksam, karasinek ve böcekleri atmak sadece değil, endişem vardı, bütün dertlerden temizlenmiş, yuvarlanmaya yönelesim geldi, kesinlikle başboş olasım geldi. Yine de, gelecekte beni ne bekleyeceğini bilmesem de, evvel ki yerimden kımıldamadım. Tekrardan söylüyorum, ben kendi kaderime teslimdim. Karnım zehir gibi acıkmıştı, midem kaynadı, beklemeye devam ettim. Geçmişten korkmuyorum, gelecekte korkmuyorum. En fazla köle tacirleri satar. Kölelik zor değil. Belki, değiş tokuş nasıl olsa ederler. O zaman özgür Kazaklar arasında olacağım. Her nasılsa Rus diye, en azından Hristiyan diye, bedavadan bedava öldürülmeyeceğimi anladım. Bekledim de yattım.

Beni bekleyen kader – aniden karşılaştığım Kırgız-Kaysak’ın kendisi hakkında konuşmak için çok geçti, gecenin kararması geç oldu. Zifiri karanlık sessiz gecede, karanlık koruda macerayı nasıl bulacağım kim bilebilir ki, ses çıkarmadı, karışık, zifiri gece karanlığında onu nasıl bulacağım aklıma geldi. Beni az önce kendi terk ettiği yerde kıpırdamamak aklıma düştü, büyük zevkle, kahkaha atarak güldü,

365

beni kucaklayarak bağına bastı. Sırtlayarak, çam ormanının dışına alıp çıktı. Yanında sanki bir kişi daha var gibiydi. Atlı Kaysak ve deveydi. Çöktürterek deveyi oturttu. Üstüne yerleşerek keçe sardı, yani deveye yük yüklemek için arkasına sarılan örtüyü hazırladı, beni ayağa kaldırarak yavaşça oturttu, yan yatırarak veya sallanarak yatmanın nasıl olduğunu gösterdi, temiz su içirerek, elime belki inek sütünden hazırlanmış gibi, peynire benzer, lezzetli, yumuşak büyük yiyecek (sonra anladım, yaş irimşikdi²⁷) tutturdu. Hareket etmeye başladık ve biraz üşüyordum. Sıçrayarak sallana sallana giden deve arşınlayarak adımlıyordu. Yaralanmış yerlerim, boynumdaki demire ve altımdaki keçeye sürtünerek canımı yakıyordu. Ama sesimi çıkarmadım. İki Kaysak da sessizdi. Biri deveyi yönlendiriyor, ikincisi benim arkamdaydı düşmemem için beni gözlüyordu. Ben gecenin karanlığında Rusların yaşadığı ovalardan, kentten ve köylerinin olduğu yerden çabucak geçmeye çalıştım. Ancak o zaman şüphelerim ve korkularım oldu. Yalnızdım ve güneşte yandığım için pişman oldum. Sürgünden kaçış planı eskisinden farklıydı. Ben muhtemelen Güney Sibirya'nın her yerinden geçtim – bir tarafta Hazar Denizi'ni, diğer tarafta Altay'ı aşarak, Hindistan'ı ve Afganistan'dan çok uzak olmayan, Mâverâünnehir'i çevreleyen geniş bir ovayı “Bu halkın kaç kişi olduğunu bilmek istiyorsan, çöldeki kumları sayınız” – Yanılmıyorsam Vamberi dedi. Ortaçağ Asya geleneğini değiştirmeyen Kırgız-Kaysak hakkında tarihsel ve coğrafi çalışmalardan bazı bilgilere sahip olsam da, kabilenin gelenek ve görenekleri hakkında hiçbir şey bilmiyorum. Bununla birlikte, uzun süredir hükümetimizin Orda'ya taşındığı ve Sibirya'da göçebelerle bitişik “Mavi Hat” adı verilen bir Rus hattı kuruldu. İmparatorluğun bütün dış bölgeleri gibi, buradaki ana nüfus – özgür Kazaklardı. Tek yapmam gereken Kazak köylerinin birine ulaşarak kurtulmaktı. Savaşçı Kazaklar cezaevinden kaçan köleye hatta insan öldürüp gelen suçluyu bile Çarlık rejimine geri vermiyordu, kendi saflarına kabul ediyorlardı, yeni bir hayat kurarak özgür bir Kazak oldum. Ben Kazakların arasına karışarak,

366

izimi gizleyerek ve sabır ederek, dinlenerek, az çok vakit geçti, eğer Kazakların tombulca, güzel, karagöz kızıyla görüşüp, başım bağlanmazsa, özgür hayat kesinlikle

²⁷ Börek

cezbediyordu, sonsuza dek Kazak olmazsam, sahte bir belge bulabilir miyim? Başka bir şey geliyor mu? Er ya da geç Rusya'ya geri döneceğim hatta yurt dışına çıkacağım, devrimci mücadeleye kalıcı olarak katılacağım. Bende öyle hayal ettim. Şimdi nerede katliam olacağının ve ne tür kölelik olacağı belli değil, (bu kabile insanın alışkanlıkları lazım, bu bilgiler hatırimda yok), gönüllü savaş esiri olarak dünyanın derinliklerine gideceğim. Ben ayrılırken, tadı tekrar teyit ettim. Hemen hapse atılmazsam (Aslında da “yeraltı zindanı” – M.) bilincimi ve gücümü tekrar kazanırsam, bir şekilde kaçmanın bir yolunu bulacağımdan emindim.

Sabah oldu. Güneş kızarılarak yusuvarlak doğmuştu. Kaysak bozkırının gerçek güzelliğini o an gördüm. Nurlu şafağa dolu ormanlı bozkırda geliyormuşuz. Virajlı boylu boyunca birbirlerine bitişik huş ağaçlı koruların sarışın toplu parlak bir ateş gibiydi. Doğal alandı, alçaklarında soluk çayırlar kırmızı renkle ve sarı renkle bezenerek şekilleniyordu. Burada kırmızımsı buhar yuvarlaklaşarak gökyüzünde parlıyor ve kıyıları kalın kamışlı yusuvarlak çukur göl gibi görünüyordu. Bu ülke yarı vahşi göçebelerin ait olduğu alandır. Tabi ki – bu adil değil. Şu anda ben – kendi Çarlığında, kendi halkımın ortasında, suçlu diye ilan edildim, prangayla sürgüne gönderildim. Yerin dibine sürüklenen bir öğrenci, bu olağan, evsizler, bencil olmayan insanların yardımıyla ölüm acısını önler – kendimi büyük Rus halkının büyük menfaatlerini ihlal edecek şekilde, ihanete uğramış hissettim. Yüce kalem sahibi, çağdaş, devrim niteliğindeki melodilere inanmasın mı? Ve ya özellikle derinliği altında mı? Her nasılsa adil değerini bulamadı, aklıma gelen değerli yazarımız Lescov'un “Büyülenmiş Avare” diye hikâyesi aklıma geldi. Yabancı bir ülkede doğmuş, kalbi ve ruhunun saflığı bakımından zengin bir vatandaşın kaderine adanmış bu harika eser,

367

Kırgız-Kaysakların davranışları ve yaşamlarını bu kadar gerçekçi bir şekilde tasvir ediyordu. İki Kaysak atla uğraşıyordu. Narın kumlarını yöneten Jangir Kağan nerede kazandığını anlatıyordu. Ateşli silahların, kılıçlarla kavga ettiğini düşünüyorsun. Hayır. Elllerinde uzun, keskin kamçı tutan iki Kaysak tokalı ve çıplak – tabi ki buruşuk etleri şişmiş kan damarlarıyla beraber, göze çarpmayan kuvvetleri dışarıya zalimdi, – karşı karşıya oturuyordu. Sonra bir tanesi ıslık çalar, ikincisi güç kullanarak çekecekti. Utanç verici keskin kırbaçtan mutsuz Kaysak'ın sırtında ve karnında büyük

tümör çıktı. Şaka değil. Şimdiki sıra geldi. Yılan gibi kıvrılarak o da salındı. Dengeledi ve sonra ilk Kaysak, ondan sonra da ikinci Kaysak...

Çoban sonunda kavga etti – kavga değil, bahis sırasına göre, ikisi sıra sırayla tartışıyor ve oturuyorlardı. Gayretleri şeytana rüşvet, takatleri hayvanlardan beter iki vahşiyi uzaktan kamçılardı. Sırtından veya yüzünde hiçbir şey kalmadı. İkisinin de derisi diri diri sıyrıldı ve öküz gibi böğürerek çıktılar. Gösteriyle gurur duyan insanlar acele etmeye başladılar. O at için münakaşa eden, canını feda edecek iki adam üstü başı kan olmuştu, şişerek, oldukça rahatsızlandı ancak bahsin kurallarını ihlal etmediler, öncekinden de hızlı ve sonra güçlü hareketlerle değişimli olarak vurmaya devam ettiler. Sonunda, kamçıyla çok ağır kamçılanan birisi bilincini kaybederek bayılarak düştü. “İşte bir vatandaş! İşte gerçek Kaysak!” Yenen adam kendinin akrabası, soydaş akrabasını tebrik etti, yücelterek kaldırdı. Sonra... Kaysakların eline düşen saf ruhun, görmediği mucize yoktu. Herhalde, Kaysak evliliklerimde bir erkek tutumu eksikliği vardır ve üzgün adam talihsizce zorla evlenmek zorunda kalırdı. İki ve ya üç kadınla evlenebilirlerdi. Böylece sevmedikleri vahşi kadınlarla evlenmeye ve onlardan çocuk sahibi olmaya zorlanırlardı. Atın kaburgasını boylu boyunca dilimleyip, şekiller verip gelenekselleştirerek berbat başbuğlarına veriyorlardı. Anavatanına kaçmasın diye, topuklarını delip, bir demet tabakanın altına bir yumak tüy kayar ve cildini yeniden dikerlerdi... Burada ellerim ve ayaklarım bağlıydı, daha önce kitaptan bir resim görmüştüm, deve denilen çirkin mahlûkatın kamburunun arkasında sarsarak, öyle vahşice öldürmekten zevk alan bir yabancı vatanın merkezine gidiyorum. Köleliğe, aşağılanmaya dayanamayan ve

368

vatanı için özlem duyan bir Rus adam – kibar bir dahi – nihayet yara almadan kaçtı. Az çok vakit geçti, kurtulacağımdan emin değilim. Dün, yakalamadan beri tüm olayları listeledim. O zarar görmedi. İlk tahminim doğru. Değişim yapmak. Bu liderlerin bazıları Kazaklar tarafından ele geçirildi. Ben değiştirileceğim. Ya da güvende olmak mı? Kimse benim kendi ülkemde acı çeken bir insan olduğumu anlamamalıdır. Yani... Köleliğe satıldı. Buhara ve Hive’de Slav köleler son derece değerlidir. O yüzden dövmedi. Kavga etmedi. Teselli ederek tutacaktı. Memnun ederek besledi. Sonra pahalı bir fiyata satacaktı. Bu varsayımlarda bulundum. Elbette

iyileşeceğim ve gücümü toplayacağım. Sonra, buradan da uzaktaki Mâverâünnehir'e gitmeden önce bir yol bulacağım.

Öğleden sonra göçmenlerin evlerine ulaştık. Şehir değil, yardım almamak yer değil, bir tarafı kamışla bitişik, bir tarafı yayvan bereketli, küçük göl tarafına, geniş bozkıra yerleşmiş onlarca keçe ev. Tabi ki, çocuklar çığlık atarak, yalınmayak göğüsleri dışarda önümüzde koştular. Tamamen palto giyen yetişkinler daha ağırdı. Ve eşleri yüzünü örtmedi sanki evin etrafında özgürce hareket ediyor gibi görünüyorlardı, merakımı saklayamadım – alışkanlıkları moderndir. Kafkas mahkûmları gibi hapsedildim. Geniş bozkır, zindanı kazıyor – meşakkatli iş. Başka bir zamanda ilerici bir dergide okudum. Bu Kaysaklar çok tembel insanlarmış. Zindan ve ya hapishane yokmuş. Beni kenar taraftaki açık kahverengi kubbeli keçe çadıra bıraktılar. Çadırın içi ağaç gövdesiydi (çadırın ağaçtan yapılan yan kısmı söyledi, – M.). Kapıyı dışardan sıkıca kapatırsan, hiçbir yere gidemezsin, sadece başköşenin yukarı başındaki, sıra sıra bağlanan, kubbenin kemiklerini oluşturan menteşelerdeki delikler, eğer keçenin üzerinde olağanüstü bir şey yoksa kayma, yırtılma, dışarıya çıkmaya izin veriyor gibi görünmektedir. Çadırın kubbesi yüksektir, merdiven koyamazsınız, tavandaki deliğe ulaşmak imkânsızdır. Bütün bunları bir kerede gördüm. Ama şuanda ne yapabilirim diye elimden gelen

369

bir çare yoktu, yuvarlak ve gevşek bir halı üzerinde yatıyordum.

O anda eve başında açık beyaz başörtülü genç bir kadın geldi, bana boyalı ağaç kap dolusu süt verdi. Biraz önceki mayhoş içecekti. Ayrı ayrı iki ve ya üç yudum ayırarak verdi. Kız kaşını gererek, göz kapağının altıyla olağanüstü bakarak kabını alarak başıma yumuşak yastık bıraktı. Bir daha kalkamadım bile, o evin sahibi olsa gerek, beni tutuklayan tıknaz Kaysak geldi. Yanında, evin en büyük sahibi bıyıklı, uzun sakallı ve pahalı kıyafetleri olan genç bir adam vardı. Her zamanki gibi elimi sıktılar. Gözlerim keskin ve biraz kabarık. Gözbebeğim keskin, ama ışıltılıydı. Yüksek sesle bir şey söyledi. Korkma kesip yemiyoruz ama yedirip içirerek ve de pahalı kıyafetler giydirerek satıyoruz. Her nasılsa yarının dünden daha kötü olacağını fark ettim. Beyleri takiben, alaca vahşi iki üç yerli geldi. Birisi – bilekleri kesilmiş, geniş omuzlu, kibirli adam – usta gibi, geri kalanı demir göğüs, çekiç, daha başka bir

şey sürükleyen, yardımcıya benziyordu. Kaysakların bacaklarımdaki ve ellerimdeki demir prangayı kırmak istediğini anladım. Elbette bir iyilik sembolüydü. Ama mutlu değilim, Nogay adamlarının prangayı kırmaya çalışıyorlarken ayak bileklerimi de ezerse diye endişeliydim. Sorun göçebe demircinin becerisine bağlı değildi. Şükürler olsun ki, Rusya'nın en gelişmiş sanayisi prangadır ve en kaliteli ürünü ise kölelik prangasıdır. Kasıklarım için, Kaysak ustasının yakışıklı ellerinin biraz yumuşak, biraz hamarattı, satırı keskin, çekici ağır, yarım saate kollarımı ve bacaklarımı serbest bıraktı, Çarlık rejiminin en güvenilir hizmetçisi olan demir prangayı çelik kuvvetiyle ayırdı, boş bir demir çukuruna atıldı. Ben tekrardan yan yatmışım, genç Kaysak kolumdan çekip kaldırarak aldı. Doğrudan köyün dışına – göle götürdü. Diğerleri bizi takip ediyordu. Doğruca göl kenarına doğru yol aldık. Beni yere – hışırtılı saz üstüne diz çöktürerek oturttu. Sonra, arkadan gelen iki kişiden biri belindeki kılıftan yüzeyi kıllı duran uzun beyaz bıçağını sıyırdı. Ben hayatımda hiçbir şeyden korkmadım ve korkacak bir şeyimde kalmadı.

370

Ancak kalbim karardı. Doğrudan kaçsam mı ya da bıçağa yapışsam mı? Doğrudan kaçsam bu üçü de yetişemez ama güneş ışığında o kadar uzağa kaçamam. Ben beyaz ölüme cesur olmaya kararlıyım. Tanrıyı unutalı çok olmuştu, ansızın ağızımda “Ey Babamız” çıktı, alçak sesle, imanımı söylemeye başladım. Ölümünden korkmadığımı söylediğimde, çapulculara bakıp, şarkı söyleyerek güldüm. Onlar da güldü. Genç Kaysak benim başımı sıktı “Şimdi kesebiliriz. Rahatsız etmiyordu...” Sonra gri bıçaklı cellada bakıp, birdenbire güldü. Güldü de, diz üstü çöküp benim yanıma oturdu. Cellat iki eliyle aldığı göl suyuyla Kaysak'ın hışırtılı saçlı başını yıkadı, ovalayarak az durdu da usturasını bileyip tıraşa başladı. Genç Kaysak Avrupalılardan mutlaka farklı şekildedeydi, süsü dışında, yusuvarlak başı neredeyse yumurta gibi, daha yumuşak pürüzsüz hale geldi. Sadece o zaman biliyordum. Bu durumda ne yaparlarsa yapsınlar, ilk önce saçlarımı kesecekti. Saçlarım anormal bir tuhaflıkta, çeşitli kıpırdayan kanatlı böceklerin baht mekânı oldu, İşte, keskin bir ustura zır zır ötmeye başladı. Kirli kalın saçlar keçe ile temizlenerek, yüzümün kenarından, önüme düşmeye başladı. Ben kendi kendime hayal kırıklığına uğradım, güç bela oturuyordum. Sonunda, ensemden şakağıma kadar süpürüldü. Histerik, sivilce muhtemelen oldum, tepem açıldı. Ama başım hafif, şuurum donuk. Şimdi tüm

bedenimden ve üstüm başımdan tiksindim. Hükümlü kefenim olan dikenli bez pantolon her biri elyaflı bit pireyle çevrelenmişti. Benim durumumun farkında olan berber Kaysak, üstümü başımı soyarak sürtmeye başladı. Çıplak bir pozisyonda koşarak göle daldım. Sığ, altı yosunlu ve çok ılık suya bir dalıp çıktıktan sonra kendi dünyamı tanıdım, bir insana karşı tutumum farklı bir seviyeye geldi, gelecekteki hayat her neyse, birden bire öleceğimi fark ettim. Beni öylece alan genç Kaysak'da suya girdi. Kalan iki hizmetçide köleydi. Birisinin elinde yumruk kadar bir çakıl taşı vardı.

371

Elindeki o çakıl taşı gibi olan şey sabun olduğunu anladım. Esirler kendi metoduyla elini kaynatmış. Yüzümün her iki tarafından da yıkadı. Deri ve cildimi değil, soluk kemiğimi zorlayarak yıkıyordu.

Göl bulanıklaşmaya başladı ama ben temizlenip, hafifleyerek kıyıya çıktım. Yeni elbisemi giydim. Kaba işlemeli kumaş, ağı geniş bayağı uzun, beyaz don, bol biçimli, yakasız beyaz elbise. Sonra bayağı yırtık pırtık, sırma pantolon, kısa kollu, önu nakışlı, dizi ve ayağı alçak kahverengi yumuşak yelek. Yoksul başıma yuvarlak takke konuverdi. Ben hürmetli mahkûm (“asil esir”) olduğumu fark ettim. Başka bir eve geldik. Kudretli zengindi. Duvarın, çoğu işlemeyen görünmüyordu, çeşitli renkli işlemeli halılarla döşenmiş ve başköşeye işlemeli keçe üstüne mavi ala yorgan ve tüy yastıklardan serilmişti. Beni en yukarı oturtular. Benim yanıma sahiplik yapan müessir Kaysak ve sonra beni esirliğe alan tıknaz aptal, onlardan aşağıya kendilerinden süslü giyinen daha birkaç insan daha geldi. Sabırlı karakterli, görkemli görünmeye çalışsa da, alışkanlıklarını zorla yapıyor gibiydi. Göz kırıtıyor, göz kapağının altıyla kesiyor, inceleyerek bakıyordu. Kısa süre sonra eve kunduz börekli, pahalı kaftan giyinen, gri bıyıklı, çokça sakallı yaşlı içeri girdi. Evdeki gençler dik durdu. Ayrıca bende hareketle ayağa kalktım. O bu kabilenin lideriydi. Alnına kadar türban kaplı beyaz ipek bir yüzü vardı (aslında kimeshek²⁸ diye adlandırılır, – M.), orta yaşlardaki, titiz giyinimli, boyu dik, beybişe²⁹ vardı. Kabile lideri yerlerinde duran tüm erkekleri selamladı, ağır memnuniyetle karşıladı da, beni tatlılıkla kucaklayarak, bağrına bastı, sonra başköşeye, deminden beri benim sol tarafımda

²⁸ Evli yaşlı kadınların geleneksel bir başlığıdır.

²⁹ İlk eş; büyük eş (Çok eşlilik ile ilgili kavram).

boşta duran yerine oturdu. Hepimiz diz çökerek Türkçe konuşarak kaynaştık. Sadece beybişe başköşeye gelmedi. Bana şaşkınlıkla, yadırgayarak bakan bakışlar eşikliğinde tereddüt ediyorlardı, hepimiz oturarak ev sahibini – kabile lideri özel davet yaptığı zaman sadece baş sallayarak, ağır ah çekermiş. Sonra bir şey sordu. Benim prangam hakkında. Bana başka bir çiftini (galiba, hizmetçilere ait) evde bileziği kırılıp, kapıda kalan zincir buraya ulaştırdı, eşiğe örgü çit (çite, – M.) üzerine asıldı. Beybişe önce prangaya dokundu, sonra sarkan zinciri tuttu ve ayağa kalktı ve bir süre acı çekerek ağladı.

372

Büyük gözleri yaşla dolarak bana baktı, tekrardan prangaya göz attı. Başköşeye atlıyı verdi, yüksek sesle ağlayarak, yüzünü asarak, evden çıkarak gitti.

Ne zaman şaşırılmayı unutacağım? Şikâyetimde yok, bunu düşünmek için uğraşmadım. Az zaman sonra açık kubbede ağır bir sessizlik oldu. Gökyüzünde yumuşak bulutlar süzülüyordu. Önümüzdeki masa örtüsü serilmiş, göçmenlerin daha önce görmediğim egzotik yemekleri koyulmaya başlandı, adlarını sonra hatırladım – kurt³⁰, irimşik³¹, jent³², kavrulmuş buğday, bal kaymak, turta, kazı³³, sucuk, daha başka da lezzetli, güçlü yemekler vardı. Hizmetçi kadın, ocaktaki kızgınlaşmış ağaç kömürünün üzerinden bakır bir ibriği alarak yuvarlak bardaklara rengi tam belli olmayan koyu kırmızı bir sıvıyı koyup dağıtmaya başladı. Kahve değil, süt ekliyor, dozuna göre ayarlanmış koyu çaydı. Ben liderin olumlu tutumunu fark ettikten sonra, mevcut durumumun kötü olmadığını anladım. Biraz prangamın ağırlığından kurtuldum, üstümü temizleyerek, kıyafetlerimi yenileyerek, bitkinliğimi korusam da uyku bastı. Rahatlayarak oturuyorum.

Aksakal da kendi dilinde hakikati sormaya başladı. Ben hazırlanarak, detayları söylemeye başladım. Ben öğrenciydim. Petersburg'da ("O o! – söylemek, alçak gönüllüyüm doğrulukları düz tanıyarak. – Petersburg!") okudum. Hiçbir günahım yok. Silahlı katiller (Reformcuların imparatorluktan nefret ettiği açıktır) yakalayıp, döverek, elime ayağıma pranga bağladı. Sibiryaya sürgüne gönderildim. Gökteki

³⁰ Süzülmüş yoğurttan veya süzülmüş ekşi sütten yapılan peynir.

³¹ Peynir, çok büyük bir çeşitlilikteki hoş koku, tat, yapı ve şekle sahip bir grup fermente süt ürünü için kullanılan genel isimdir.

³² Balla yapılan tatlıdır.

³³ Kazakların geleneksel sosis benzeri bir yemeğidir.

Allah'ı dost yaparak, yol üstünde kaçarak kurtuldum. Bu sizin erkeklerinizin (beni o köye getiren, aşağıda oturan o iki Kaysak'ı gösterdim) arkasına saklanarak beladan sağ kurtuldum. Şimdi genç beylerin (beni kabul eden genç adamın o yaşının çocuğu olarak tanındım, herhangi bir yanlışlıktan suçlu değildim) ve kendinizin merhametine sığınarak oturuyorum... Akıllı yaşlı lider benim söylediğim sözleri tam anladı. Başını sallayarak onayladı ve beni omuzlarımdan sarsarak teselli ediyor gibi görünüyordu. Şimdi senin başında hiçbir dert yok. Bu köyde, bu evde kalırsın. Bizim çocuklarla ve erkekler birlikte yaşarsın. Sonrası gökyüzündeki Allah'ın emrinde...

İsmimi istedi. Stanislav dili söyleyemedi. İstam...

373

Aslam... Sonunda bana güldüler. Genç beyefendinin adı Sulaimbek'di, benim adımda ona uygun olarak Stambek olup çıktı. Başka erkeklerde isim öneriyor. Alibek, Ahmetjan, Mustafa, Temirhan, Şamil gibi, çoğunlukla Müslüman dünyası, Tatar ve Türk tarihi edebiyatında okuduğum ünlü isimlerdi. Gözleri kara, yüzleri yayvan, kafaları yuvarlak, rüzgâr, güneş göz açıp kapanıncaya kadar esmer benizli, yoksa normal adamlara, yol kesen hayduta da, fedakâr müritlere de benzemiyorlardı; katiyen ben Müslüman kavminden olmama rağmen onun içinde Tatar kökenli halkların türü uysaldı, daha yumuşak olduğunu biliyordum.

Konuşma esnasında – kabilenin lideri çok az konuşsa da ben konulu kendine gerekli bilginin birazına kanıksadığı zaman – erkekler, muhtemelen göçebe yaşamın tarzından ve askeri demokrasinin etkisiyle kendilerine çok özgür görüyorlardı. Bağrışarak gülüşüyorlar, bir şeyler tartışıyorlar, bir şeyler kabul ediyorlar, bazen biri söylüyor başkaları dinliyor, bazen de iki üç kişi karşılıklı yarışıyor, normalleşerek, yaşlıya yürüyorlar, ağızlarında bir mola yoktu. – O ilginçliği, anlamı, manası her ne kadar önemli olmasa da dışarıyı için doğal görünüyor, evvelki yemekler ortaya konup, çay içildikten sonra yeni masa örtüsü yayılarak önümüze metrelerce uzun, oval, büyük ahşap tepsi koyuldu, iliğiyle kesilmiş bir koyun eti tamamıyla sıyrıldı. Ben açlık hakkında okudum, duymuşluğum var, elime bakarak kibarca yesem de, çok memnun kaldım, o kadar endişeliyim ki yeni bir cümle konuşmam için hiç kimse beni zorlamadı. Etin üstünde haşlanmış bir kafa duruyordu. Kabile lideri önüne alıp, bir kulağını bana, ikinci kulağını kendi çocuğuna verdi. Karnım doyduğum zaman,

yemeklerin tanınmasına başladım, çeşidini de yemek yapma şeklini beğenmesem de, zorlanarak yedim, ben tehlikesinden değil, çok lezzetli, üstelik kolaydı, bu bağlamda, ev sahibinin öfkesi, sağlıklı yiye tüketin hicvine kaldı.

İnsanlar ayrıldı. Ormana, kuytu yollar arasından gittik. Bu evde, yerde, kalın bir keçe halı üstüne bir yatak konuldu. Tavandaki delik (ocağı anlattı – M.) kapatıldı. Ben yalnızım. Gördüğünüz gibi kapı kilitli değildi. Dışarda bekçiler dursa gerek. Bugün kendimi umursamıyorum, ölü bir adam gibi uyuyorum.

374

Sonraki günlerde belirgin bir misilleme olmadı. Bende şaşırılmış ve sıkıcı görünüyordum. İçiyorum, yiyorum ve yatıyorum. Çocuklarla beraber göle gidiyorum, köyün etrafını dolaşıyorum. Birkaç defa ata bindim. Tabi ki jokey olmasam da, önceleri birkaç defa sürme alıştırmaları yaptım. Fakat Kazak'ın ağaç kabuğu gibi yassı hem elverişsiz, (sonra anladım, at sırtında hayat için, bundan kolay eyer bulunmaz) buradaki atın arkası da değişik gibiydi, (gerçekten de öyle, sonra anladım, bozkır atı, yabanicilikleri sözde bozkır, ırklarının kaburgası geniş, beli ile kuyruğu arası yayvan geldi, ama bu – yaşam kalitesi özelliği) sonra üzengiye ayağımı koyarak gördüklerimi bir kenara bıraktım. İlk gün çok müreffeh oldu. Hiç düşmedim. Onu adamın yanında tutuyordum, o at havaya kalktığı zaman rahatsız oluyordum, çok kötü bir durumdaydım. Sulaimbek her zaman bana eşlik etti, ama kahkahasını gizleyemedi. Miha sabitlenip, at nalını sarıp, zorla basıldı. Ata nasıl, hangi taraftan binilir, nasıl oturulur, dizginleri nasıl tutulur, nasıl şakırdatılır, kırbaçlanır. Başka bir deyişle, göçmenlerin jokeylik hünelerlerini öğretmeye başladı. Ne aptal insanlar. Ben at sırtında, bir gece karanlıkta gizlice dışarı çıktım, belirsizliğe doğru – şimdi şafak vakti olduğunda, fakat eski Kazak köylerine gideceğimi düşünmüyorum.

Çok geçmeden Kazakları gördüm. Yaklaşık bir buçuk ay geçmişti. Tamamen düzelmiş olsam da, uykuya kaldım. Öğle vaktinde, kırmızı içerek (ben bu içeceğe hepten alıştım hatta müptelası oldum) evde oturduk. Ahmetjan mı, Temirhan mı, bağımlı erkeklerden biri acele ederek geldi ve hoş olmayan haberler söyledi. Peşi sıra köyün erkeklerinin birazı toplandı. Düz yalandı. Büyük beyefendi (hiç kimse ismini koymuyor kabile liderinin Sıpatay'ın yatay soğukluğunu bildim) köyde yok. Uzak bozkırlarda, bir çiftliğe gitmişti. Şimdi iktidar Sulaimbek Bey'de. İnsanlar

silahlanmaya başladı, her birinin elinde çift mızrak, her birinde eski ağaç kesme baltası, ateşsiz silahlardı. Sadece beyefendide İngiliz winchesteri vardı, otağ evde, ip ile halı

375

arasında asılı olduğunu fark ettim. Benim düşünceme göre, savaş olmadan bitecek bir iş değildi, düşmanın güçlü tüfekleri vardı, her taraftan akın edip geliyorlardı. Sulaimbek Bey paniğe kapılmadı. Erkekleri doğru kendi evlerine gönderdi, bağırış çıkarsa doğru yukarı gidin (tabi ki bu hikâyenin ayrıntılarını anladım). Kendisi de silahlı değil. Winchesteri en kenardaki evde oturan Mustafa'ya verdi, sanki sonuna kadar dayanmaya kararlı gibiydi. İkimizde büyük beyefendinin beyaz evine gittik. İlk defa girdim, lüks ve gösterişli mobilyalarla döşenmiş çadırdı. Çok önceki Kuman hanlarının çadırlarının ne olduğunu bilmek isteyen tarihçi, etnograflar şimdiki bozkır hanlıklarının çadırlarını kontrol etmesi, tanıma gerekliliğini bilmeli. Bu çadıra getirdi. İlk başta bir leylaktan bukle sıkarak, en sağlam duran halılardan birini böldü, beni oraya koydu, karanlıkta başka kimse yoktu, beni tehlike konusunda uyardı ancak o zaman paniğin benim için olduğunu fark ettim. Biri duydu. Sonra haberi Çarlık yetkililerinden birine ulaştırdı. Şimdi polis beni tutuklamaya geliyordu. Tabi ki Kaysakların bozkırda özgürce yaşadıklarını biliyorum. Çarlık yetkililerini de iyi biliyorum. Hükümet yetkilileri ciddi taleplerle yüz yüze gelirse, kaçakları vermezler. Yeni köyümün erkekleri savaşa hazır olduklarını gösterdiler. Bu insanların kalpleri temizdi. Ancak bu talep her zaman köy lideri olan kabile liderinden geliyordu. Sulaimbek beyefendi beni hayatta tutmanın en iyi yolunu arıyordu. Ona bir baktım. Beni ölü adam gibi, halıya yuvarladı, etrafımı sardı, duvara katlayıp koydu. Tavan açık, kaza bela rahatsızlık olmasa, birer gün kalabilirim gibi gözüküyordu. Ama ben çok durmadım. Ertesi gün halıdan tekrar çıkartılarak beni askıdan kurtardılar. Sulaimbek apar topar bir ipek battaniye çekti, yumuşak yastıklarla büyük yorganı bozdu. Beni evin duvarına yatay yatırıp, üstümü yumuşak yastıklarla birkaç battaniyeyle kapattı.

Ben ürperiyordum, canım katlanabilir, kendimi boğmaya alışık olmadığım için, yankılanan at kişnemesi, ürüyen it sesi, sonra kulağa sevimli, yakın akrabaların sesini bir de manası ve ahengi belli olmayan sedasız Rus sözleri duymaya başladım.

Saf bir Rus dili değil, Kazak ile karışık bir taşra karakterine sahip gibi görünüyordu. Kaçak mahkûmu yakalamaya geldiler. Kesinlikle, bu köyde olduğunu biliyorlardı. Kim söyledi? Uzunkulak (Bu isimde adam köyde yok gibi, karşı köylerin birinde çıkan soysuzdu; sonra anladım, bu – kişi adı değil, birinin birisinden duyduğu haber – dedikodu denen sözdü, yani, inanmak da, kötölemekte olabilir, hakiki haber yerine ulaşmadı). Atlı polisler halk içinde gürültü kopartarak, itlere yaygara çıkartarak, köyü daire içine aldılar; sonra evden eve giriyor gibiydiler. Sonunda büyük eve – beyefendinin kendi yerine, yani benim yattığım yere geldiler. Bağrışarak, Rusça ve Kazakça karışık konuşuyorlardı, doğru başköşeye çıktılar. Görünüşe göre, gözü boncuk gibi insanlardı. Hararetle, anlaşılmaz biçimde konuşuyorlardı, bazıları yan yana duruyorlardı, daire şeklinde oturarak kırmızı içtiler. Hayır, acele ederek, beşparmağa³⁴ bakmadılar. Yemek yemek istiyorsanız tencereye et koyabilirsiniz. İşte, doğru. Çarlık yetkililerine karşı ünlü teröristin, nankör general ve valiyi öldürdüğünde canı eşkıyanın sürgüne giden yolda, Kızıljar’ın çok ilerisinde, bekçileri döverek geniş bozkırdan kaçtığı doğrudur. Bu köyde diye çıkan söylenti boşunadır. Yani bir sonraki köyde de olabilir. Yahut o yakınlardaki bir yerlerde saklanıyor olabilir. Görenler yakalayarak versinler. Eğer onun izini sürüyorsanız, münasip bir yerde yakalayın ve teslim edin. Sıpatay beyefendi başladı, bu kabilenin bütün erkeği Sibiryaya gönderildi. Lafını hazırladı. Biz Uzunkulak’dan Sıpatay köyü diye haber aldık. Hiç şüphe yok ki, Sıpatay köyünde. Belki Smatay köyü. Ya da Sabetey köyü. Kesin olarak bilsin. İsimleriniz aynı, hepsi garip. Smayıl diye var mı? “Semey olabilir?” – dedi Sulaimbek beyefendi. Neredeki Semey? Semipalat. Polislerle sert bağrıştı. Semipalatinsk nerede, yerin dibinde, doğu tarafında. Ama kim bilsin. Suçlu kaçalı on üç gün oldu. Ayağında pranga. Muhtemelen açlıktan ölmüş olabilir. Belki suya düşmüştü, Betpak’ta çamurda boğulmuş olabilir. En doğrusu – kurt yemiştir. Aksi takdirde, vahşi Kırgızları kendileri de yemiş olabilir. Kahkaha atarak güldüler. Sonra doğrudan ayağa kalktı. Kapıdan çıktılar. Kapıdan çıkarken tekrar geri döndü, evin duvarında dizili duran yük devrildi. Nakışlı halı ve işlemeli keçeyi tekmeleyerek, küfür ederek, eşikten

³⁴ Orta Asya Türklerinin geleneksel yemeklerindedir. Çoğunlukla at etinden ve bazen koyun etinden yapılır.

güç bela çıktılar. Beldeden çıkarken atlarına binip, köydeki tüm köpekleri havlatarak, köye izleyerek çıktılar.

Yoksa sabrım tükendi mi? Ya da tutkumu mu kaybettim, bu yüzden vurduğum ve kapının önüne çıktım. Düzinelerce kişi kısa boylu atlarını yığarak kamçılıyor, göl boyunca uzanıyordu. Oturuşları kesinlikle başka, Kaysaklar gibi yan yatarak, eyer üstünde eğik süzülüyorlar, atın yelesine yapışık ilerliyorlar. Kıyafetleri polislere benzemiyordu. Kazaklar! “Kazak-Rus” dedi bom boz olup, küçülüp duran Sulaimbek beyefendi. Kendinde olmayan adetlerden ıslıkla ağız bozuluyordu. Deminki Kazakların diline karşılaştığında zararsızdı, aşırı sade, kibardı. “Yavaş, canı Kazak-Rus” ayaklarımı yere uzatıp, içimi boşalttıktan sonra samimi kahraman vefalı genç beyefendi beni kucakladı, “Hayat! Hayat!” dedi. Hayatta olduğum için mutlu değildim. Herhangi bir dileğim varmış gibi, üzüntüyle yaralandım. Eğer değilse! Gelecekteki hayatım, büyük umudum bu Kazaklarla bağlantılıydı. Kandaş, dındaş kardeş, özgür yaşam! Elbette ben Kazakların kavmini çok önceki Bulavin döneminden farklıydı hatta Yemelyan Pugaçov devrinden karakterini ve şahsi çıkarlarını da unuttuğunu biliyordum. Çarlık rejimine tamamen boyun eğildi, Rus halkı ve imparatorluğun ayrılmaz bir parçası haline geldi.

Kaçak evsiz bir piçe zulüm edecek kadar aşağılanmış olduğunu düşünmemiştim. Bütün hayatımı biçare mahkûm olarak harcamak, harcamamaya da direnerek duruyorum, muhteşem hevesli, gazap ve nefretle – doğrudan gelen ölümümü aralayan kendileri, yani yapılan iyiliğin sonuna kadar ulaştırmak lazım. Ben sadece bir insan değilim. Onlara göre gayri meşru bir beyaz Çar’ın elinde acı çeken, her gün onları fethetmeye çalışan ama onları ezen asi birisiyim yani düşmanın düşmanı – senin dostundur. Bende öyle yaptım.

Anladım başka bir anahtar kelime var. Çoğu zaman jest yaparız, ses çıkarırız ve bazen tek tek kelimelerin anlamını tahmin etmeye başlarız. Kabile lideri Sıpatay Bey defalarca sordu. Hapiste kendi başıma gördüğüm şey bu değil. Sulaimbek beyefendiye çeşitli veya benzer genç erkek görüşü yok mu? Ben ne söyleyeyim. İç taraftan geliyorum, Sibirya’ya – işkence çekerek kaçtım. Sürülenlerin arasında farklı

milletlerden kişilerde vardı – Kafkasyalı ya da Kazan Müslümanlarının da görüşü konulu bir fikir bildirdim. Sulaimbek beyin gözleri ateş gibi yanıyor, Sıpatay yaşlısının yorumunu yazarak, iki adet uzun burkulan sakalını okşayarak sessizce iç çekti. Uzun zaman sonra biliyordum – liderin büyük oğlu sürgüne gittiğinde, yedi yıl önce.

Sonra hikâyesini büsbütün duydum.

Bugünün Petropavlovsk şehrinin, önceden Kızıljar olarak adlandırdığı yer – muhafız Dauletkeldi zenginin adamın ata topraklarıydı. Doğduğu yer Rus'un kale şehriydi yerleştikten sonra Dauletkeldi çocuklarını ikiye ayırdı: Büyük oğulları şimdi merkez üssünde durmayacağız diye güneye doğru göçtüler, ocak sahibinin genç oğlu – bu Sıpatay aksakalının babası atalarının yerleşim yerinde vefat etti. Bunlar Rus hükümeti ile Kazak hanları arasında yapılan antlaşmaya göre, İşim Nehri boyunca, Kızıljar'dan tamamen göçüp ayrıldılar. Fakat vakit geçtikçe Kazaklar üzerinde baskı artıyordu ve Rus çiftçiler göçmeye başlıyorlardı ve yer daralmıştı. İyice yerleşen Rus çiftçiler ile Kazakların huzurlu, silahsız köylülerinden hayvanlarını gasp ettiler,

379

insanları yenmek onların göreviydi. Kazaklar – at üstünde yaşayan insanlardı. Yaşamayı hayvancılıkla geçiren bir halktır. At üstündeki insan bir yerleşimde kalmaz. Beslenen hayvan bir yerde durmaz. Yanlış yöne doğru adım atıldığında “Yerimi kaptı!” diyen bir kavga hazır. Bu yer – Kazakların asırlar boyunca yerleşim yeri, atalarının kemiklerinin yattığı ata yurdu olması buraya Kazakların dün Rus çiftçinin bugün gelip yerleşmesi hesaba alınmaz. Bahanenin büyüğü – Kaysak'ın yüzü yuvarlak, buğday tenlidir. En önemlisi – kanunda, güç de senin tarafında... Sınırın yakınlarında iki yıl boyunca çeşitli dehşetler gördüm. Kan kaynadı, gazap yandı... Ama Kaysaklara ufak bir yardım bile edemedim. Tabi ki kanuna başvursak her zaman böyle gitmezdi, ancak dil bilen, yol yordam bilen ben hükümetin gözüne batamam zaten kendi başım belada. Eski vatanımdan nefret edemezsin, yeni vatanına gönül aşkından başka elimden ne gelebilir! Demek imparatorluğun oğulları – Kazaklar ile Rus çiftçiler bir tarafta, üvey oğlu, üveyde olsa oğul değil, birisine bağlı kullar, yabancı Kaysaklar bir tarafa, – ısrarla boyun eğdirmek, çatışma ve kavgalar çıktı. Köyde at yarışı ve şiddet yasaktır. Bir gün, yakındaki bir yerleşim yerinden beş veya altı boğa kayboldu. Belki, yağmacılar götürmüştür, belki, düşmüş olabilirler. Çiftçiler

yaba ve baltalarını alıp, Sıpatay köyüne geldi de, tam olarak yakın yerlerde var olan atı sepetleyerek götürüyorlardı. Tabi ki, seyis erkek ölümüne dövüldü, köyde başkaldıran vatandaş doğrudan atı sahiplenir. Atını alıp ayırdığı anda birkaç yumruk atmaya başladı, o tepesine çıkartıp tam bir vuruşla dili su götürmedi. Biraz önceki, ilkel saldırıda yıkık dökük olan seyis felaket bir şekilde öldü, o son çatışmada birçok Kazak yaralanmaya başladı – ama hepsinin sayısı belli değil, sorgulama, teftiş esnasında baş günahkâr, her zamanki gibi, yerel halk olup çıktı, Kaysaklardan başlar isyan, kişi öldüren İbray Sıpatay çocuğu Sibirya’ya gönderildi.

Bunun hepsini sonra öğrendim. Bu arada, daha bir tutsaklık belki işkence gördüğüm sağ kaldığım günden beri mutlu degildim.

380

Benim özgürlüğe gitme planım Kazak-Rus seçenekleri – yani, Kazak köylerinden birine sinerek, dinlendik, tam teşekkülü bir durumdan sonra yaşam amacıma geri dönme konusundaki rüyalarım tamamen kesinlikle asılsız çıktı. Dili, dini, topluluğu başka, görünüşü kişiliği yabancı, açık gökyüzü altında basit hayat geçse de, bu kadar soğuk olduğunu bilen göçebe insanların ortasında mutluluk vardı – bir zamanlarda Prens İgor çaresiz tünediği keçe çadır altında yatıyor, sabah uyanana kadar. Yalan dünya. Tekrar dolanarak dönmez mi. Hayır! Tarihte bir yönde geliyor. Ben canlı bir ruh halinde eve dönen bir savaşçı prens değilim. Ben – nereye gitsem başıma sığınmak bulamayan, kendi vatanından savrulan sığınağı olmayan firariyim... Bu doğru. Peçenekler, Kumanlar ardından Tataristan Moğolları. Binlerce kuvvetli arabayla, yüz binlerce hayvanı taşıdılar. Ne kadar güçlü bir şey! Bu körlerin durumuydu. Gün ortasında yağmur yağıyordu, beş Kazak geldiler de, bütün köyün altını üstüne getirdiler. Ağzına geleni söyledi, korkmuyorlardı. Ölse bile yine hakkı vardır. Ve çünkü Konjik Han ve Batu Han hanedanları ağzını bile açamıyordu. Tedavisi yok. Göğsümde nefretten başka bir şey kalmadı. Kazakça ve Rusça dedi. Şalapulaya benziyor. Yarı Rusça. Tam Rusça değil. Bilmiyor musun, anlamıyor musun, git belanı nerden çıkartıyorsan çıkart. “Rus ile arkadaş olursan, yanında baltan olsun!” “Sarı Rus’un hepsi Rus” önceden işittin mi, sonradan anladın mı - böyle atasözleri var. Ama beni kabul etti. Bütün Rusları deme. Baltasız... Ben misafirim. Köle satmadığına ya da zarar vermediğine ikna oldum. Tenimiz yabancı olsa da, soyumuz bir. Hepimizde Âdem babanın çocuklarıyız! Ancak o zaman hatırladım. Bundan beş

yüz yıl önce, bin yıl önce yaşamış atalarım, o kültür ilim merkezinde ömür geçiren, o keçe çadır altında yaşayan atalarım! İşte kaderin hakareti! Benim eski atalarım Bökey Orda'nın ordusunun gücü kuvveti ateşlendiğinde Rusya'ya kaçtı. Aradan beş asır geçtikten sonra, mevcut hükümet Rusya'ya taşındığında o Bökey'in talihsiz sülalesi Stanislav – burada ben Kırgız-Kaysak içine kaçtım. Beni korkutan, aşırı kalabalık ve hapisti. Atam Bökey'in sıkıştırın nasıl bir ölüm?

381

Çok geçmeden Orda kendi gücünü kuvvetini kaybetmeye başladı. Artık parçalanıp dağılıp ayrılmış bugünkü garip işgal altındaki haline geldi. Anlaşılan, ülkenin liderleri olması beklenen vatandaşların dışlanması, çalkantılı gücün çöküşü gibidir. Dünya kargaşa içindeydi. İki veya üç yüzyıl sonra, göçebelerin soyundan gelenlerin yapacağı çalışmalar sonucu, imparatorluğun merkezinin tekrar doğuya taşınmayacağına kim garanti edebilir? İsa Mesih'in doğmasından iki bin yıl geçmedi, ancak önümüzde binlerce yıl hayat var. Bu kadar meşgul olan ne? Komikti. Kendi kafamı kaldıramıyorum, bugün ne olacağını bile bilmeden halkları, imparatorlukları ve dünyanın geleceğini düşünmem saçma oldu. Muhtemelen, uzun vadeli soruşturma, işkence ve en önemlisi – bugünün korkuları, – açıkça söylemeliyim ki, ben ilk hapse girip yargılanmaya mahkûm edildiğimde bundan çok korkmadım, – bunların hepsi aklımdaki öfke – damarlarımı silkelemem lazım. Ben karanlık keçe ev içinde yatarak, gülerek oturuyordum. Yakın yerden köpek havladığında sadece aklımı toplayarak güç bela duruyorum. Çabucak sessizleştim. Bütün düğümler eski geleneklere odaklı, imparatorluğun destek gücü, paramparça bir çalı haline gelen Kazaklara bakmadı. Hapishaneden kaçmanın, Rusya'ya ulaşmanın birçok yolu var. Hafızamı toplayarak, sağımı solumu tanımaktı. Bununla birlikte, kendimden önceki kaç tane devrimci sığınak buldu, mücadelenin diğer yöntemleri, nasıl gittiler, nasıl geri döndüler Avrupa'dan nasıl çıkacağım. Allah şahit.

Yarına erken kalktık ve taşındık. Kazakların karasına boyanarak, geriye döneceklerine dair bir kesinlik yok, yaz merası da öyle. Biz hareketlenerek, aradan üç gün geçtikten sonra, martısı olan göllerin birinin kenarına durduk. Bütün dünyada soykırım savaşının başladığını ben o yerde duydum. Benim kıtadaki yakınlarım – Alman ırkıyla aynı tarafta, Anglosaksonlar, Romanlar ile Slavlar bir tarafta –

gezegende insan kanından akan nehirler yapmaya çok meraklılar. Hilesi bulundu. Şimdi birinin başını biri yok etmeden durmuyordu. Barbarlar!

İlk günlerde bizim yani Rusya'daki silahlı kuvvetlerimizin

382

her cephede başarısız olmaya başladığı anlaşıldı. Bu, Rus yönetimi ve Kazak köyleriyle bağları olan ülkenin yöneticilerinin kontrolünde olan Uzunkulak'dan yayılan mesajdı. Ben Kaysakların yüzünden “Oh, buna da ihtiyaçları vardı” diye gidişat görüyorum. Bir Rus olarak böyle bir yenilgi ve böyle bir ilandan çok üzüldüm. Atalarımın ne kadar evladı bu Haçın gücünü artırdı, mesafenin genişlemesi, haysiyetini yükseltmek yolunda kanı ile derisini korumadı. Bu benim sonum. Her ne kadar kendimi hor görsem de, bürokratları suçlayamadım. Sosyal Demokrat partisi liderlerinden biri: “gelecek bütün dünya soykırımında biz kendi ülkemizin, yani Rusya'nın yıkılmasını diliyoruz”, – dedi. Tahrip olan, yıkılan imparatorluğun enkazının üstüne yeni bir toplum kurmaktı. Belki de sözünün mantığı da olabilir. Monarşide ülke sessizdir, insanlar güvende olduğunda kendi düzen gücünü bırakmazlar. Ama ben çok kötü bir haldeydim. Her iki tarafta da tam bir seferberlik var. Kaysaklar yer değiştirme durağı, Kazak köylerinde başkaldıracak erkek kalmadı. Kısa süre sonra Brusilov'un ihlali hakkında dedikodu ulaştı. (Stambek Rus askerlerinin Doğu Prusya'da palas pandıras saldırısı hakkında dediği gibi; Brusilov ihtilali – “Brusilov Taarruzu” – bundan çok sonra –M). Ben mutlu değildim. Bir dövüş kazandık, bunla savaş bitmeyecek. Dünya soykırımının ne kadar süredir öldüreceği bilinmiyor, nasıl olsa yakın civarda olacağı açıktı. Yani, benim misafir ziyaretim sürecektir. Rusya darılıyordu. Avrupa ateş altında, Çin ve Japonya'da beni bekleyen hiç kimse yok – uçsuz bucaksız bozkır okyanusunun ortasında ıstıraptan yalnız kendim, çaresiz, dermansız kılığa büründüm. Daniel Defoe'nun hikâyesinden tek fark – ıssız bir adada gemisi harap olan Robinson değilim, Robinsonlar ülkesine düşen Cumayım.

Lise yıllarında okuduğum yazarlardan, adını unuttuğum sömürge romanlarında herhangi bir beyaz adam zencilerden mi, üstünlerden mi, Polinezyalı mı, her nasılsa uzak ülkedeki düzlüklerin ortasına geldiğinde, bilgelik ile cesaretin bazı şaşırtıcı

örneklerini yaptı. Paraları ödenir; başarıları üstündür, sanatları, eğitimleri bağımsızdır ve güzel ve karizmatiktir.

383

Sonunda kabile lideri, aşiret kahramanı tanınan, saf en güzel cariye kızları – cariye kızları, ilk doğan beyaz adamın uzakta kalan örnek Hristiyan ülkesinde kendi melankolisini bekleyen saygıdeğer asil ruhu vardı. Vakitçe zevceliğine aldı. Son olarak, koynundan ayak bileklerine kadar altın ile elmasla doldurdu. İngiltere'ye (İspanya'ya, Fransa'ya, Almanya'ya) döner. Hepsi yalan. Yabancı ortama – siyahlar, kahverengiler ile kırmızlar arasındaki beyaz adam en mutlu durumda bende zorluklarla çalışıyorum – bir onur konuğu olarak, Aral'daki birkaç kabileden biri olacak. O zaman kalbi temiz, cömert doğru olursa sadece. Çünkü medeniyet bir bulaşıcı hastalıktı, en uzak Aral'daki, çetrefilli ormanın içinde duran simsiyah çıplak yerlinin kendisi, beyaz adamın ilk gördüğünde sadece şaşırı. Onun, rengârenk giyimi, davranış tarzı düz ilkeller gibiydi, uygunsuz, saygısız görünüyordu. İlk başta, gelmeden, bıyığı sürgülü duran evvelki zamanlarda en aşağı seviyedeki vahşinin kendisi beyaz bir adamdan daha dürüsttür. Tabi ki, korkuyor. Korku olabilir. En kültürlü, en akıllı dediğimiz insanımız yol kesen haramiden, hayalet ile şeytandan korkuyordu. İbadet etmiyor, korkuyor. İbadet nerede. İbadet etti mi – cesur yürek Macellan'ı kırk parça edilip kesildi. Kaptan Cook'u tuzladılar, döndürerek beyaz ateşte pişirerek yediler. Tabi ki geldikten sonraydı. Ne yazık ki bakıp, aksine tersi oluyor. Biz – artık yaratık, yani yaramaz, katil doğan beyaz ırk Batı Hindistan'daki Kızılderilileri temizledik. Afrika'yı köleleştirdik, Asya için bastırıyoruz, Okyanusya'da neler olup bittiğini kimse bilmiyor. İşte bu – tartışılmaz gerçek. Bu nedenle, Macellan'ın siyah kanını akıtan Silapu Lapu (Filipinlilerin ilk kahramanı) yaşasın! Cook'u pişirip yiyen adları bilinmeyen insanlar yaşasın! Bütün reformlar palazlanması ilk günden itibaren böyle savaşıydı, onların hayatları daha uzun olurdu, dünyanın etnik haritası da farklı olurdu. Muhtemelen günümüzdeki hileli savaşlar devletlerarasında değil, kıtalar arasında. Beyaz ırk ile kalan insanlığın arasında geçecekti. Peki, benim tarafımda kim savaşıyor? Kesinlikle... Tabi ki. Şiddetin yanında değil. Yani... Siyahlara bağlanmak istemiyorum, Kızılları

384

(aslında “Kızılderili” değil “kırmızı”, ancak bu ifadenin Amerikan yerlileri ile ilgili olduğu açıktır, – M.) bilmiyorum, kahverengilerle, göçebe Kaysaklar birlikte... Vatana karşı değil, öbürlerine karşı!

Kendimi, Kaysak yaşamı büyüleyici düzenine götürüyordum, onlardan biri olmaya efsanevi savaşta üçüncü yılının devam ettiğini anladım. İnsan olmak ilginç... Diğerleri yükseliyordu. “insan cehennemde de öğreniyor” dedi göçebeler. Ben cehennem değilim, cennet – hapisane ile sürgünü söylemedim, önceki yaşam tecrübemi kıyasladığımda da cennetin içine girdim. Nasıl olduğuyla ilgili mantık yok.

Hatta sonsuza dek bu bozkırda yaşayacağım gibi. Ormanlar, çayır, nehirler, göller, bozkırlar. Binlerce at ve koyunla. Gümüş kubbeli çadırlar. Hayvanın etinden ve sütünden sadece hazırlanmış doğal ve taze yemekler. Açık gökyüzü altında uyku, at üstünde gezinti. Sen kabile liderinin, halk büyüklerinin sevgili bir evladısın. Evet, ben ikizlerden biri gibiyim, Sulaimbek beyle ikimiz, bizim Kaysakları mecaz diliyle söylediğinde, ikiz kuzular, birlikte yürüyoruz. Sulaimbek ile ders alıyoruz. Rus dili ile yazısı. Çok akıllı. Sözdizimi de bol. Yazı bilip, dile başladıktan sonra, babasının servetine ulaşır, yeni düzene ülke gücüne – dünyayı tartışacaktı. Ama bu asıl şey değil. Ruhumuz mükemmel. Terk edemiyoruz. Evde de, bozkırda da. Yaz boyu halk içinde de – köyde, düğünde, kışın toplantıda, kuytu yerde yalnız başınayken – atlarlayken. İlk başta halk Sulaimbek’in Rus kardeşi olarak adlandırdı, yavaş yavaş Sıpatay zengin Rus oğlu olup çıktım: Sıpatay beye baba olarak çağırıyordum, Zerbala Hanımı anne diyorum. Gerçekten aileme karşı hislerim azaldı. Geç olsa bile. Geç söyleyeceğim, kendi annem (aslında da “annem”, –M.) gençliğimde öldü, Babamın (“Baba”) yüz vermesi az oldu. Bunu kendim ve doğam için yapmalıyım, hapisane hücrelerinde kaldığım zamanlarda, galiba, bütün sülaleye bu kadar “utanç” vermedim. Ecelinden önce ölmüş olan babamın ölümü dayanılmazdı, işte son birkaç yıl at üstünde kaşlarımı çattım, büyük oğulları günahsız yere iftirayla suçlandı, Sibiryaya bölünmüş durumda, yaşam hukuku, doğa hukukuna göre ırkımız, bizim halkımızdan nefret etmesi gereken Sıpatay Bey ile Zerbala Hanım’a

385

bakmalıyız, benim anne baba dediğim talihsiz halkın ruh haliydi, ruhun sırrını tahmin ettim. Sıradan anne babama, gözümün önündeki yaşlı kadına içim acıdı, gönülüm üzüldü. Hepsinden öte, dürüst olmak gerekirse, aynı bunun gibi karakter davranış

sistemi şimdiki zamanda benim için çok faydalıydı. Tabi ki, normal bir çocuk olacağımı, vahşi doğada güzel olsa da, yabancıların ortasında yaşayacağımı düşünmemiştim. Ben günden güne kızgın, her zamankinden daha fazla kurbanlık bekleyen obur Molox – insanoğulların başında daha önce hiç olmayan katliam vahşetini, açgözlü savaşın biteceği günü beklemek zorunda kaldım.

Nerede. Kısa süre sonra dışarıdaki savaş içeri girdi. Başka şekillerde, farklı bir durumda girdi. 16 Haziran'nda başka bir millete tabi olan halktan cephe işlerine insan alımı konusunda Çarlık kararnamesi çıktı. Bütün Kaysak bozkırı kasırğa gibi telaşa düştü. Şimdi 16 Haziran olaylarını uzmanların nasıl değerlendirdiklerini bilmiyorum. Benim düşünceme göre, Rus olarak sadece değil, Kazak olarak fikrimce, endişelenecek bir şey yok, ordu işleri için erkeklerin hepsi gerekli. Kazak aydınları kendilerini yeniden ayrıcalıklı basın sayesinde buna çağırdı. Ancak muhalif kampanya daha etkiliydi. Olayların daha bir grubu – çoğunlukla atölye çalışanları ile sağlık görevlileri, provokatörler katiyen “Rus’a çocuk vermiyoruz”, hatta ayaklanmanın çıkışı konulu propaganda sözlerine inanmıyordu. Benim düşünceme göre bunların birazı deli aptal olsa, belki çoğu Çarlık rejiminin kışkırtıcı yetkilileriydi. Düşünün. Nasıl vermezler? Nasıl başkaldırı? Kazakların kendi diliyle söylediğine göre, aç olduklarında, işe yumruk gibi olur. Silah yok. Ordu gündeminden, mevcut savaş hünerinden kesinlikle bihaber, bu durumda “Eyvah, başkaldırı! Alarm, Kalk” diye ne şuursuz, ne kışkırtıcı, – sadece iftira edebilen halkının düşmanıdır, “Onsuz da çıkarım diye duran gözdü” düşünüldüğü gibi, benim yeni vatanım karışıklıklarla doluydu. On dokuz ve otuz birin arasında, Çarlık kararnamesi boyunca savaş alanına gitmek lazımdı, erkekler ellerine beyaz çomak alarak, sinirlenip ata bindiler. Grup grup olarak köyler arasına döküldüler, bu olay domuz yöneticileri korkuttu, bazı yerlerde, kâğıt kaybolursa bağımsızlığa yeterli,

386

bir hazırlanmış liste tekrar yapılmayacak, hazırlanmış uygun kayıtlı tutanaklar yandı – ne lazım, dün doldurulmuş olan ülke rüzgâr esintisiyle göl yüzeyi gibi doluydu. Kendi aralarından çıkan aydınların söylediği propaganda cevap vermedi, Çarlık yetkilileri, Bolşeviklerin sözlerine inanmadı. 16. yüzyılın kargaşasında, Kazakları sömürgeleştirmiş olsa da imparatorluğun bir parçası olmamaları, imparatorluğun çıkarları içerisinde olmamaları ve orda ki yöneticilerin haksız tutumları, halkın

davranışlarında hoşnutsuzluk gösterdi. Kesinlikle, ona layık cezalarını çektiler. İmparatorluk hükümeti için başka bir millete tabi olan halkın savaş alanına gitmesine göre başkaldırışı daha kârlıydı. Silahsız alçak gönüllü insanların, atalarının anavatanından kovulması, katledilmesi ve dökülen kanları için intikam alması için bir fırsat vardı.

Benim – gözüm mavi, saçım kirli, yabancı dil konuşan Rus çocuğu olarak – sadece iyi bir ruhla doğan yeni çocuğuma, hatta tek çatı altında yaşayan babaya “Kararı ver, çocuğunu ver” diye propaganda söyleyemedim. Başkaldırıda ne olacağını besbelli biliyorum. Bu yüzden, babamın bütün köyü, kabile halkı olup, ayaklanma göçü fikrini inkâr edemedim. Bozkır, ne kadar büyük olursa olsun Ceyhun akışına kadar kontrol imparatorluğun idaresi altındaydı. Ancak köyün diğer büyüğü Sıpatay Bey güneyde, uzak bir yerde, muhtemelen Afganistan’ın diğer tarafında, beyaz Çarın yapımı yetişmeyen içdeli zengin bir yeri var ona gitmek gerekliydi. Araştırıp baksam, bizim Rus halkının ekşi kremalı süt nehri konulu efsanesine benziyor, tıpkı bir rüyanın gerçekleşmesi gibi, Rus’un okuması zayıf, bilmeyeni yok Stanislav Stambek bunun boş bir hayal gücü olduğunu söyleyemedi. Ama Kazak kasabaları çok, vurulan köyleri bol, yani tehlikede olan Kızıljar bölgesi, İşim Nehri, Kökşe bölgesinden çıkarılmasını talep etmenin uygun olduğunu düşündüm.

Kadınlar ağlıyor, hayvanlar meliyor, köpekler ürüyor, vatandaşların tümü somurtuyor ve duygusal olarak göçtüler. Çar, halkın memnuniyetsizliğini görünce kararnameden geri döndü. Muhtemelen hayvan vererek yapacaklardır, mümkün, batıdaki savaşın sona ereceğini umarak kararını geri aldı.

387

O zamanda ordu ülkenin içindeydi. Beş gün süren seyahatten sonra, göz ucundaki yerde bulutlanan Kökşe’den geçerek, suyu şeffaf İşim Nehrinden geçtiğimizde, Terisakkan’dan ayrıldığımız zaman önümüzden Kazak birliği yetişti, biz beş yüz yuvayız. At sırtında yaklaşık bin adam var. Güç dengesi onda birdi. Sadece bizim yararımız için değil. Kazaklar – düzgün iyi silahlanmış bir ordudur. Biz tamamen yakın silahsız, karamsar halkız. Onların elbisesinde kılıç, boynunda tüfek var. Bizim adamlarımızın düz çomak gibi sürülüyor. Bir çift kürek ve mızrak var. Yedi mi, sekiz mi doldurmalı tüfek. Benim elimde İngiliz whinshesteri, Sulaimbek Bey’de, bu bölgeye nasıl geldiği bilinmeyen, beş altı beyaz mermisiyle Japon tüfeği var. Güç aynı

değildi. Bire on demek daha iyidir. Çarın ordusuyla herhangi bir toplantı yapmak büyük bir felaket getireceğini bilmek, her zaman akşamın sonunda oturdum, görevlilerle konuştum, hiç kimsenin zarar görmediğini, anlaşmaya geleceğimizi, yakın başkaldırıya, hasara maruz kalmadan, sağlıklı eski huzura – eski yerleşimine tekrar geri dönmeyeceğimizi bildirdim. İlk önce elçi münakaşası, sonra bunun bir çözüm olacağını düşündüm. Gözlerimi açtığımda Çarlık düzenini tanıdım, gözaltı ve sürgün edilsem de aklıma girmedi. Oranlama, boş çaba değil, saflık değil, gerçek cehalet, anormal aptallıktı. İmparatorluk gururlu soy ağacının sahip Büyük Rusya, onun içinde kanlı kılıçla ezilmiş Kazak milletini vatanın insan saflarına ekleyecek mi? Beslenip duran hayvan, yayılıp duran av etini görmüyordu. Danışmak istediği yerde konuşmayı tercih ediyor. En çok konuşulan “Bakire ve fırıncı” (orijinalinde de “Havuç ve sopa”, – M.) diye söz var, galiba, Britanya imparatorluğuna uygun benzetme çıkar. Bizde çörek yok, kampçı çok zayıf silah edilir, sadece gök gürültüsü silah topunu tanıyoruz. Hoş. Genişleyen Kazak askerlerden oluşan birlik görüldüğünde ben ileri gidip, anlaşmayı uygun hale getirdim. Yanımdaki adamlara ağzımı açmak için zamanım yoktu, sefer kılıcıyla geliyor birlik saflarını düzledi de, gökyüzü inletecek kadar kükreyerek karşılık verdi. Birden bire, kaygısız olmasa da kasırga yavaşça gelerek göçe ulaştı, tam ortasından kırılarak geçti. Parlayan kılıçla, sallayarak tekrar vurdu ve geniş vatanı paramparça etmek için.

388

Çarpık uzanarak yatmış, başı üzgün develerin sahipleri devrilerek düşmüş, dudağı boynuna sarılan atlar olmuş, eşleri yaygara çıkaran, çocukları bağıra çağıra ağlayan, yaşlıların haykıran sesi – gökyüzü altında bir yıkım oldu. Baştaki müfrezenin mensubu farklı rütbedeki beş ve ya bir düzene adamdı, sadece bildikleri beyaz çubukları taşımak ve uçlarını buruşturmak zorunda kaldı. Kargaşa o zaman başladı. Çukurun dibine atılan adamların yerine ulaşamıyordu, kapana kısılmışlardan da haber alınamıyordu, atıyla kalabalığı aşan düşüyordu. Bir kaçak gibi hissettim. Kızmak zordu, ana hatta durmadı, yağma olan Kazaklarla karıştı. Çoğunun adı çok yaygındı, Kazaklar savaşmaya ve yağmaya devam etti. Ama rütbeler, sanki bütünmüşler gibi uzun sürmedi, üç dört adımlık yere gidip, tekrardan saf oluşturdular.

Ancak o zaman bilincimi yeniden kazandım. Beni işgalcilerden koruyacak olan beş arkadaşım düz bir attan indirilerek yan yana kurban edildi ve yerde

yatıyorlardı. Orta çağlardan kalan, menzili uzun, çekimi çok karışık, yaması kurmalı barut doldurulmalı tüfek, tekenin boynuzundan yapılmış çift soketi aşağıya doğrudan koyarak, savaşıyorduk. Kendilerince savaşıyorlardı. Yani, şimdi Avrupa'nın müzelerinde de kalmayan vahşi tüfek etrafında siyah dumanla doluyordu, patırtı edilerek atılıyordu. Fakat nereye gittiğine ya da ne kadar uzağa gittiğine dair bir şey bilinmemektedir – ölen düşman yoktur. O zaman aklım başıma geldi. Acele aşağıya inerek, siyah gözlü hayvana bıraktım da, omurgalı tepeye çıkarak, winchesteri adamın arka tarafına doğrulttum. Daha önce tabancadan başka silahı kullanmadım, ama winchesterin nasıl atıldığını biliyorum, sayılı kurşunu kaybetmemek için fiilen deniyordum. Gruplar halinde olan Kazaklar taarruza uygunmuş gibiydi, bel ortasını bağlayarak, çarparak vurdum. O anda beyaz kuyruklu iğrenç at oynayarak çıka verdi. Yakın zamanda, ben sabır çekip, ikinci kez tetiği çektiğim zamanda Kazak'ın yüzü tam ortası parçalanmış gibi görünüyordu. Belki, düşmanın birini daha gökyüzünü deşip geçen kuvvetli çelik kurşun ikincisini daha öldürmüş ve ya ağır bir şekilde yaralamış olabilir. İmparatorluk boyunca casus ve jandarmalardan sorumlu olduğum günlerin kana susamış hissini yeniden canlandırmalıydım ve

389

iki veya üç dakika içinde onlarca kez ateş ettim. Sonraki kurşunlar hedefi vurmadı ve ya canlı yere çarpmadı ve hemen kalkmadı, ama en az dört toprak sahibi öldürüldü. Yavaşça nişan aldım ve bir atış daha yaptım. Tabi ki, gaflete uğradığım yok. O zaman deli kardeşlerim bağırmaya çalıştı – Tabi ki, ilkinden bahsetmiyorum, ikincisinden bahsediyorum, Kazaklar. – sloganlar atmak isteyenlere. Huzursuz Rus Kazaklar onlar yüz adım öteye yolladılar, bir grupla vurdular ve kolayca dövdüler. Ama kendileri de o yerde kalmadı. Beş veya altı korkmuş attan iki veya üçünü aldı ve sırayla yağmalayarak geri çekildiler. Adamlara, yeni olduğundan, iki el ateş daha ettim şimdi, zaman geldiğinde, onları aşana kadar tekrar tetiği çekmedim. Birkaç mermiye acımadan, savaşmadan düşmanı suçlayamayız. Elbette Kazaklar, Kaysak tüfeklerinin nerde olduğunu biliyorlardı, ancak mavi dumanın içinde dört yüz dört yüz adımı kadar atan tek tüfek olduklarını düşünmemeliler. – Benim öfkesi sert beş yoldaşım hedefi yeni anlamaya başladı, iyi bir sonuç kaybettik ve şimdi sırrımız ortaya çıkabilir. Dahası Kazaklar, ek güçler çağrısı yapmak için geri döndüler. Tam olarak olan buydu. Ama hepsi bu değildi. Takip edileceğimizden korkuyoruz, Kazak birliği

var disipliniyle sıralanıyor, kaçmıyordu, çekinmeden kana susadıklarını kanıtlıyordu, rüzgâra ağır yürüyerek uzaklaşıyordu. Yaşlanınca, dağ boyuna sürülen bir ata rastladık. Ölülerimize rağmen, bizim adamlarımız bunu yapmaya istekliydi. Ana Kazak grubu geri döndü ve bir çizgi oluşturmak için durdu, geri kalanı bakımlı bir şekilde olan üç veya dört yüz at buldu. Sonra hepsine aynı adı verdi; hayvanları önde bırakarak, dağıtarak, sinirli olan Kazak adamlarına av tüfeğiyle ateş edip, gürleyerek top gibi uzadı.

Düşmanın gelecek günde ve ertesi günde tekrar geri saldırmadı. Daha sonra duyduk ki, Kazakların bizi kuzuların geç kalmasından sonra bıraktıkları yaralardan tanıyıp, az maz at takirtisinden da, acele yürüyen, akşama kadar, yolda görüşen – göçmeyen, başkaldırmayan, Kayraktı

390

boyunca barışçıl olan bir köyü saldırarak, erkeklerin hepsini kılıçtan geçirerek, kadınlarına tecavüz ederek, iki bin koyun ve beş yüz atı boğmuş, Kökşetav şehrinde küçük düşürücü bir zafer kazanmıştı. Bu kadar uzun, büyük muzaffer bir kampanyada yedi kişi kaybedildi.

Kayıplarımız çok büyük. Asker tarafından yaklaşık seksen kişi öldürüldü. Kılıçtan geçirilen, atlı arabadan atılan, kalabalıkta at nalının altında kalan kadın ve kasabalı, ihtiyarların sayısı otuza yakın. Bu durumda onlarca küçük çocuk öldü. Karşı konulmaz bir üzüntü. Ama en büyük trajedi – Sıpatay beyin sadece oğlu, benim kardeşim Sulaimbek beyin ölümüyle felakete uğradım. Sol omuzuna bir kılıç ve göğsünü yırttı. Kana susamış kılıcın yüzü kalbimi ikiye yırttı. Ancak o zaman geçmişe dönüşün olmayacağını anladım.

Sadece Sıpatay Bey fırtına karşısında sakin kaldı. Cesetleri gömdü, Afgan mallarını yeniden düzenlenerek yüklendi, sakatlanan, yaralanan, güzide hayvanlarını adak yaptılar, göç kervanını yeniden inşa ettiler. Geç Bata Tersakhak'ın bir tarafı su, bir tarafı tümsek uçurum, çıkış tarafı kayın ağacı, karışık kalın kutuplardan birine geldik. Nöbetçi, koruma koyup, güvenlikten sonra yük indirilip, sınır çekildi.

Şafaktan önce uyku ya da dinlenme yoktu. Ölenlerine keskin feryat eden kadınları, yaralanma nedeniyle, sızlanan erkekler, korku dolu ürken yaşlılar ve çocuklar – bütün köy terk edilmiş durumda, korkutucu hayalet bürümüş, somurtkan

ve kaba bir söz geldi. Etrafı bulut kaplamaya başlayarak karanlığı serpti, çepeçevre yakılan ateş ışığında iki büklüm, bir tarafa yatanlar, telaşlanan insanlar, şaşırılmışlar, yığılan yük dün sadece hava batmadan, uzak geçmişin romantik resmi köydeki Sodom felaketine çarpılan hali oluyormuş gibiydi. Ertesi gün, kürek çeken genç erkekler – bozkırdaki tepebaşından daha uzakta ölmeye başladı. Gün boyu ceset bekledik, cenaze çıkardık. Beş veya altı kişi daha gün boyunca yaralılarından öldü.

391

Güneş doğarken Sulaimbek ile başladık aslan yürekli doksan genci, yaklaşık kırk kadın ile çocuğu defin etmeye. Terisakkan nehrinin sol taraftaki kıyısında, sadece gri bir pelin içerisinde yetişen kuyu gibi tek bir tepe olan, bir günde birçok insanı saklayan isimsiz bir mezarlık haline geldi.

Önceki tasarıya göre, vatandaşların cenazesine devam etmek istedik. Ancak insanlar yorgundu. Yaşam ve iyilikten yoksun bırakıldı. Bir vatandaş gömüldükten sonra, onu çölde bırakmak daha da zordu. İki üç gün evvel yapacak olduk. Tabii ki, gündüz ve gece güvenlik sağlamıyoruz. Fakat Tanrı barış verdi. Saldırı olmadan, mülteci olmadan bir hafta geçirdik, şehitlerin yedisini yaptık. Sonra ülke ikiye ayrıldı. Söylemesi zordu. Çoğu neredeyse hepsi, yani beş yüze yaklaşık göçmen aile – Kızılgar bölgesine geri dönmeye karar verdi. Beyaz bayrak kaldırılarak Çarlık yetkililerinin huzuruna tekrardan başvuruldu - ana yurt giderek ne olsa da kalabalık bir ülkeyle birlikte görmektir. Atalarımın izine baktığımda ocaklar sadece evvelki istikametini kaybetmiyordu. “Hem beyaz Çarın savaşını hem de gerçek tanrının trajedisini yaşadık”, – diyen Sıpatay bey. Otuz ev, Dauletkeldi ailesinden sadece on iki vatandaş şehit oldu. (En ağırımız bizim ocaktaki ölü – Sulaimbek bey sadece değil, onun küçük kızı ve küçük annemizden ayrıldık.) Şimdi ilham verici ne kaldı! Türkistan geçecek, Sır Derya’ya ulaşıldı. Muhtemelen Taşkent, Müslüman cemaatinin, toplandığı kutsal köylerden birine sığındı. Günler geçtikçe, yabancıların gittikçe büyüyecek olan yoksul yerleşim yerleri konusunda endişelenmeleri olmuyordu.

“O, canım, – diyerek, köyün ikiye ayrıldığı zamanda bana baktı. – Senin prangalarından kurtulmana, bizim ocağımıza ziyaret etmemize sebep olan Sulaimbek ebedi bir yolculuğa çıktı. Birkaç gün tatsız olduk. Başımıza zorluk geldiği gün cesaretini göster, kaç tane canlı öldü, soylu ülkeni tamamen öldürmeye ve işkencede kaldı. Şimdi biz senin vatandan uzaklaşıp gideceğiz. İzin verin. Ne istersen al, nerede

olursan ol, sağ ol!” “Babacığım! – dedim. – Gidiyorum? Eğer senin oğlun olmayı hak etmezsem, senin komşun olurum.

392

Hiç olmazsa hayvan kovalamaya tutmaya yararım...” İhtiyar ağlayarak gönderdi. Bunu ilk ve son defa gördüm. Kucaklayarak, bağrına bastı. Bütün köye göç için hazırlandığını ilan etti. “Huzur içinde sürgüne giden Ibray Bey’in kardeşi ve dünkü katliamda köy vatandaşlarıyla birlikte öldürülen Sulaimbek Bey gibi o da benim kendi oğlum!” İman ederek, kısrak kesti. Beni kucaklayarak, başköşeye oturtular. Elime hantal âşık kemiği tutturdu. Kısrığın – iki patlayıcı duran hayırlı iyilikleri pürüzsüz lezzeti vardı. (Doğrudan benim için başka bir izlek vardı ama yol yüzünden ertelendi.) Ben halk abisi Sıpatay Bey’in evlatlığı değil, öz oğlu olup çıktım. Bundan sonra sadece akrabalar değil, aynı zamanda Kazakların, dışardan söz söyleyemesek, evlatlık diyemeyeceklerdi. Bu göçebenin ahlaki koduydu.

Büyük bir ülkeye veda ederek, eski vatanımızdan gece yarısı Afganistan'a taşındık. Terisakkan boyunca yaşam elverişliydi, yeşilliği zengin, suyu bol, yaz ortasına kadar orada yaşayan insanlar sadece sarıydı, ancak boşalan köylere geri dönüyorlardı, daha fazla toprak yoktu, hatta, kardeşlerin desteklediği yerin yalnızca yerleşim yeri olmadığı açık; ne gerek, Ulutau’ya hareket edildiği zaman sadece nefes almaya başladık ama babam burada kalmak istemedi. Yıl içerisinde canın sıkılır, kütleli kel bulaktı, kayın ağaçlı, kavaklık, çukurlar. Tümsekli tepeler yamacında badanalı evleri, bin adet hayvanın yayıldığı kalın kolonlu yarı dünyayı adımı tufan dalgası çarpılmayan kuytu Aral gibi, böbürlenerek, dolup taşarak oturur. Çarın kararnamesi onlara ulaştı, panik var, fakat sert Kazak halkının kalbinde korku yoktur, ağırlık ve sabır hâkimdi. Bu Ulutau sınırına yakın olan Kıpçak masifinin kabilesi büyük ölçüde büyüdü, silahlanıp, büyük bir ordu dizdiği söyleniyor, demirin başı vahşi

393

gençlerin şöyle bakıp gitmiş gibi görünüyordu, arkamızda ne olduğu bilinmiyor, ancak ceza mangaları ülke genelinde yaygın, Kızıljar, Kökşetav, Akmola özgür olduğu belliydi, Biz köyümüzde toplaşp, davet verip, bağımsızlık konuştuk. Sonra tekrardan kum yüklendi.

Issız bir ardıç çalılıklarının üzerinde uzanan bir boyun olan Ulutau sınırının Ediğe Dağının batı ucuna gittik. Ben ülke hakkında, yer hakkında, Kazakların eski

yaşamı hakkında sohbeti merak ediyordum. Ulutau'ya geldiğimde sadece birkaç dakika oldu ve hanedanımızı hatırlamada, sadece babamdan değil, yeni tanıdıklarımızdan da birkaç konuşma daha duydum. İnanılmaz gerçek şudur ki – bozkırın hiddetli hükümdarı Cengiz Han'ın en büyük oğlu olan büyük Cuci'nin türbesi, Ulytau sınırı olan Kenguir nehri üzerinde yer almaktadır. Kızıl kil gibi çarpık, eğimli, uzun, daha sert, kubbedeki mavi taşlar yer yer dağılmış, tek bir açı var dese de bu bütün duruyordu. Ben tekrar tekrar sordum. Cengiz sıradan bir han mı veya oğlu Cuci mi sıradan bir handı. Bütün büyükler, - ne yazık ki – Bütün büyükler, - ne. Cengiz Han'dı ve onun oğlu Cuci Han'dır... Unuttum – Lelen Han, onun oğlu Tügel Han, en sonunda yirmi bir tane, ya da otuz mu atadan sonra – Bugün ki nesli Alihan! Han değil, Devlet duma üyesi, Rusya'da en etkili insandı, Ali de değil, Alihan – Bökeyhanov, Kazak halkının şimdiki lideri, ülkeye eşitlik getirilirse – mesele bu! Babamın Alihan Bökeyhanov'u ve Kazak liderlerinin eylemlerini bildiği ortaya çıktı. Şaşırdım. Sadece Müslüman figürlerin siyasi mücadeleye aktif katılımı nedeniyle değil, Kazakların hâla Cengiz Han ve Cuci Han'ın adlarına saygı duydukları için. İnsanların tarihsel bilincine! Elbette Avrupa bilimi tarafından bilinmeyen birçok şey vardı. Örneğin, Cuci Han yakınında Kazaklar için Cengiz Han'a benzeyen Alaşa adlı bir türbe var, ancak tamamen farklı bir tarzda başka bir han türbesi var. Daha fazla bilgi lazımdı.

394

Başlangıçta hukuk fakültesinden ayrıldığıma ve tarih bölümüne girmediğim için gerçekten pişman oldum. Şimdi, uçurumun tepesine, Edige Dağı'nın en yüksek zirvesine, eğime ulaştığımda başka bir şaşırtıcı gerçekle karşılaştım. Tabanı taşlı, berrak sulu, ufak nehri akan, aynı boyda vadideki ücra yerleri, günbatımında gübre yığını gibi olan vahşi doğada kayaların derin taşlara yayıldığı kül içeriğindeki kayaların bulunduğu yerler, atın beyaz çimlerde yükseldiğinde, aydınlığı anladım. Edige Dağı'nın eteklerinde, çakıl taşlarının yeni menteşeli çubuğunun insan elinden çıkmış olduğunu ve piramide benzediği ve üçgen olduğuna dair hiçbir şüphe yoktu. “Edige kahramanların mezarı!” – dedi babam. Altın Orda'yı kısıtlamadan yöneten Edige'nin, adının benzerliğiyle direkt dikkat çektiği tarihte bilinmektedir. Yaygın isimler hakkında çok şey sorduğumda Toktamış adında bir hanla tartıştığımı öğrendim. Şimdi şüphe kalmadı. O Edige, aynı Toktamış (belki de Rusça olarak yazdık, Kazakların söylediği gibi Edige, Toktamış olabilir) – bu bir efsane değil tarih.

Edige'nin buraya nasıl geldiğini merak etmeye başladım. Tabi ki babam, ilk başta hakiki bilgiden yola çıkarak, efsanevi destanlar hakkında bütün epik bir şiir anlatmaya başladı. Bu ilginç! Benim büyük ananem Yusupovlar hanedanından idi. O Yusupovlar Edige ile beraberlerdi ve birden dağıldı. Yani ben şimdi dedemin mezarının dibindeyim – İşte üçüncü yıl, atalarımın çok yürüdüğü, kahramanlık ve zafer yolunu geçtikleri bozkırda yaşıyorum. İnanılmaz! Âdem'in soyundan gelenlerin bir akrabası olduğumuzdan hiç şüphe yok, peki en saf Rus gerçekten de saf Rus olarak kabul edilen Stanislav Yuryevich atalarından birinin kan akrabalarının bu Kazak bozkırlarında olduğuna kim inanıyordu. Birdenbire güldüm. Prens Urusov – Kazakların küçük ordusu (aslında: “Küçük Kaysak Ordu”, – M.) Rusya Federasyonuna getirilen, hayır, bağlılık konulu yemin vermişti Prens Urusov'a (Bu arada ufak yanlış var: Küçük cüzün sultanı, birlikte müzakere yürütüp, 1731'de Ebü'l-Hayr Hanla bağlılık konulu yemin verdi – tercüman Memet – Bey Tevlekev oldu, ama General Prens Vasiliy Urusov'un 1740 yılı başka bir Orda hükümdar

395

grubunun yemin ettiği ve Kazak bozkırlarının Rusya'ya fethinde önemli bir rolü olduğu doğrudur, – M.). Bu Edige Hanedanı. Edige Moskova'yı ele geçirdiğinde, on ikinci ya da on dördüncü kuşağı Orda'yı ele geçirdi ve Edige sadece Moskova'nın değil, Rusya'nın tamamının kendisine bağlı olacağına ve vergi ödeyeceğine inandığında, torunu Prens Urusov “Yabancı Kaysakları” Moskova – Rusya'ya göndererek onları köleleştirmiştir. Tarihin bir şakası mı yoksa değişen dünyanın başka bir komedisi mi? Trajedi. Hangi eylem? Birdenbire sinirli oldum. Ayrıca yapacak hiçbir şeyim yok. Hiç şüphesiz ben saf bir Rus'um. Ama geçmiş atalarım – bozkırın çocuklarıydı. Şimdi benim çocuklarım... Babama o zamanda sadece gözüm düştü. Üzüntü ve kederin gölgesini gördüm. Elbette, aksakalın kendi geçmiş tarihindeki şanlı vatandaşları konusunda bahsettiğinde benim alay etmem ve gülmem sadece aptalca değil aynı zamanda uygunsuz ve gerektiğinde suçta sayılıyordu. Görüyorsun bu nadir bir olay. Uzun zaman önce Avrupa geleneklerimizin çoğunun, diğer şeylerle kıyaslandığında, Asya'da daha barışçıl olacağını fark ettim, bilakis Kaysakların davranışı, geleneğine birçok durumda bizim, en azından, Avrupalıların bakış açısı prensip olarak vahşi olarak tanıyorlardı. Tabi ki iki dünyayı gördükten sonra bana şimdi hepsi de anlaşılabilir geliyor – her halkın imajı ve davranışı, doğal yaşam alanı,

doğal ortamı ile şekillenecektir. Ve buradaki konumum tatsızdı. Abesti. Ben at üstünde sırayla gelirken kendi içimizde, babamın tarafına baş koyup, özür diledim.

Edige benimde atam oldu, sonra inanılmaz sevindim dedi. Babam resmiyet koymasa da, benim konuşmamdan memnun kaldı. Edige'nin soyundan gelenler, üç yüz elli yıl oldu, Rus devletinde büyük ve etkili hanedanlık kurdular, çok ünlü insanlar var hâla orada dedim, kendi kanımın yakınlığı hakkında araştırdım. Açıkça söylemediği halde, babamın hiçbir fikri yok gibi görünüyor. Edige'nin çocuğu Nuradın, Nuradınımın çocuğu... diye, her ne kadar detayını hatırlamıyorum, tarihe düşkündüm, kendi büyükannemin ebeveynlerine eğilim duyduğum zamanda aklımda kalan Musa... Anne, daha birkaç isim daha hatırladı.

396

Bunların hepsi Kazak halkının özgürlüğü için savaşan kahramanlar. Bir Musa'nın kendinin otuz oğlu, kırk kızı vardı. Geri kalanlar torunlarıdır. Hepsi büyüdüler. Orada Edige ile bağlı ve daha derin kökleri olan Kazakistan'da bu tür birçok büyük hanedanlıklar vardır. Hepsinin torunları bu bozkırda büyüyor. Bu mantıklı. Doğrusu. Geçmiş zamanda Orta Çağ'da bütün Avrasya'yı kaplayan göçmen Ordalar nereye gitti dedi. Yok, edildi, öldürüldü, azaldı, yeniden büyüdü. Eğer o yüzey kuruyup gitmese, bu bozkır şimdi tahrip olmazdı. Bu insanlar sadece dün gökten gelmediler. Ben kendimin evvelki atalarımın da Ordadan geldiğini iddia ettim. Daha önce söylemedim. Bunu söylersem, kendimi daha da yakınlaştırmak, kendimi daha yakından görmek istedim. Onu da engellemedim. Aksakal inandı. Ancak hiçbir neşe ifade etmedi. "Her kimsen sen benim çocuğumsun, – dedi. – Elbette, asıl kafatasın birden tanındı. Çok hoşuma gitti. Kendi iradesini koydu. Ülke barış içinde olsaydı, ikisinden biri olurdu. Şimdi yalnızım. Son zamanlarda olanları hatırlamak, bana ağır geliyordu". Ben bir kez daha babamın eteğine düştüm. Attan inip, göçü durdurup, doğrudan Edige Dağı'nın derinliklerinden yükselen kalın bir kavak ağacının kıyısında dinlenmek için durduk. Kuran okuduk ve koyun kestikDağın tepesine – tırmanmanın imkânsız olduğu büyükbabamın mezarlığına gitmek istiyorum. Aramaya gerek yok. Göç sessizleşti, babamla ikimiz yıldızları parlak gökyüzü altında, karartılı, dağ yamaçlarının ortasında, dört katlı keçe üstünde koyun koyuna yattık, sabaha kadar özgürlük sohbeti ettik.

Güneş doğarken develeri bağladık, atlarımızı tutunarak yola çıktık

Tepenin başındaki üçgen mezarlık gitgide ufalıverdi, eğri uçurumun taşları tamamen kayboldu, maviye döndü, Edige dağının kendi de uzaklaştı, bir yemeklik etim ve son vakit geçtiğinde durup arkama baksam, Ulutau dağlarının yükseldiğini gördüm, bu bizim geri dönüşü olmayan uzun yaşamımızdı. Sadece pelin ve adaçayı kamışının yetiştiği kurak bozkırlara gittik. . Güneş yanıyor ve yer kavuruyor. Önümüzde dağ zirvelerinin peşinde sarı ziller sadece oynuyordu. Biz ne sağa ne sola

397

dönmedik, güneye doğru devam ettik. Sonra anladım, kaç türlü yolun, en kötüsünü seçtik. Ayrıca nedenini de anladım. Ulutau'nun doğu eteklerinde geniş nehirlerle dolu, büyük yemyeşil bir nehir vardı. Babam bana insanları rahatsız etmememi ve korkmamamı söyledi. Yoksa uçsuz bucaksız geniş bozkırda uygun bir yerleşme yeri bulmak zor muydu? Arazi edinimi, Türkistan, Sır kadar gidip dönen halktan sorarak masalı Jideli-Baysın, Jeruyık'tan umutlarını kaybetmeye başladı. Zulüm azalınca kadar sakin ve huzurlu bir yerde vakit geçirmenin zamanı yani Kızıljar'a dönme zamanı mı? Tabi ki, bu sefere göz yumup giden yok. Arazinin ve suyun durumu hakkında bilgi almış olmalı. Gerçekten de acılarımız çok uzun sürmeyecek. Güneş batarken, dik ve eğimli bir vadiye ulaştık. Ortada, başının etrafında bir fular bulunan bir diken vardı. İşte dua çağırısı öncesinde çayırların bıraktığı bir işaretti. Konuşmayı kes, endişelenme dedi. İnsanlar mahsur, hayvanlar susamış. Kanalın yeraltı tabanı kuru olduğu ortaya çıktı. Ancak göç toplanarak durdu. Develer çökerek, iplerle bağlandı. Arazide rahatladık. Atları gürbüz beş ve ya altı genç ikiye ayırdı, kanalın bir tarafında bir tane, bir tane de ileri –tümseğinin dağ tarafına yöneldik. Büyük insanların iki ve ya üçü yaya olarak yürüyor, aşağıya gittik. Bende onları takip ettim. Otuz yıl boyunca Sıpatay Bey'in hayvanlarına bakan yayvan yüzlü, patlamış mısır gözlü, boynunda beş beyaz dal kıl var bücür Cumacan her tutam çim çekip, çomağının ucuyla yer deşeyip gitti de, kanal kuytu, çukur değil, üstünde bir salkım karabuğday büyüdü püsküldü asıldı. Gençler kol kola kürek kazmalarıyla, kuyu kazmaya başladı. Aynı zamanda, çıtalar ile barakalar kurulmaya başlandı, gökyüzüne gri duman yükseldi, içme suyu tencere ve tavalara döküldü, et asıldı, çay kaynatıldı, köpekler havlıyor, çocuk ağlıyor, bütün köy telaşla, olumsuz koşullara rağmen durum kötü değildi, neşeli, eğlenceli bir akşam başladı. Tam ortaya göl gibi keçe döşendi ve arkasına yaslanarak oturan yaşlıların önüne kırmızı geldi. Halkın

hepsinin, özellikle gençlerin morali yükseldi. Eksik olan sadece altı ayaklı bir arkadaşı. Gerçekte de hüznülenecek bir şey var. O zamandan beri

398

Afgan mülteciler otuz gecedir vatanlarından mahrum edildi, Kazak topraklarının kalbinde Kazakların göbeğindedirler aynı zamanda hayatı engelleyen yabancı bir hükümet de, masum kanını savurmaya çabalayan silahlı askerde uzakta kaldı. Ancak bunun sadece bir anın nefesi olduğu, bizi çevreleyen bir tehdit olduğu açıktır Yine de, Kazak toplumunu ve güncelliğini bırakmamak. Yeni bir ülke ve Avrupa'nın yabancılara göre derin düşünceyle göreceli başarısını test etmeyi denememiş olsam da, şefkat ve kalbimi hisseden naif ve cömert bir adam, eğlenceli, huzurlu, insanlar bu barış sessizliği olan geniş bozkırda, kasvetli ışıltı ayın altında durup, ruhumla Tanrıya yalvardım. "Babamız kutsal ve gizli..." Tanrı var olsa, görünüşü üç ya da dört mü? – Cismi bir olsaydı. Hepimize ortak olarak iyi niyetli yapsaydı ve masuma zarar vermeseydi. Her şeyden önce bu yeni tanıdığım insanları – beni yabancı görmese, bağrına bassa bu köyü, bu köyün beşikteki çocuğundan, at üstündeki vatandaşıma kadar, yelekli ve elbiseli geç kızlarını ve beyaz başlıklı annelerine kadar, işçiden, sabiden beyaz bastonlu aksakala kadar bütün canları merhametle birlikte yaşatsa! İsa Mesih, Kutsal Ruh! Allah dostu Muhammed! Orada kendin!

Yangın söndürüldüğünde ve ülke sakinleştiğinde, adam boyu elimin eriştiği derinlikle su çıktı. Ancak o zaman kuyunun dibinde kazmakta olan on adam sırayla temel atmaya başladı. Gözü bol, esas Köktuma Kölkaynar diye, neşeli bağırarak, kürekle kazarak, birkaç kova daha toprak çıkardılar. Bu arada çay yaparken, kuyudan gelen su beni yakalamak için yeterliydi. Soğuk ve tatlı suydü. Köyün çok ağır adamlar düz kuyunun başında toplandı. Doyana kadar içtiler ve yüzünü ve ağızlarını yıkadıktan sonra evin köşesinde – arazide yürüyen eyerli atları suladılar. Sonra ipi, kovaya bağladı ve doldurmaya başladı. İnsan için değil, hayvan için.

Kurak nehir yatağının başına – alacalı bulacalı görünen tepeye giden üç genç bana, ülkenin eteklerinde duran göl kaynağını bulamadı, boş döndüler. Çayrılardan izinden giden genç erkekler kuyu kazıp bittiğinde geri döndü. Mağara önünde hiç su yoktu, paramparça olduğu yerde akrep üzerinde hapsiriyordu, bir süre bekledi, dinlenip, ay battıktan sonra geri döndüler.

399

Güneş ışığında ufukta yalnız bir tepe vardı ve adamlar orada durmayacak gibi görünüyordu ve su yoksa geri dönmek çok tehlikeli olurdu. Sıpatay Bey paniğe kapılmadı, tekrar, şükran bildirdi. Bunun bir mızrak olduğunu. Etekleriyle dolu bir bahardı. Biniciliğe ve günlük, göçe ara verilip yeterli toprak vardı. Gençler mavi dağın yamacında su içip, sessizce yatıyorlardı.

Çok az koyunumuz var, sadece iki ya da üç yüz. Kazak-Rus işgalinden sonra atların sayısı azalmadı, kardeşlerim ayrıldığında beyefendi kendine uygun hayvanları topladı, şimdi otuz keçe evde beş veya altı yüz at var Ancak tüm hayvanları bir kerede tamamen sulamak için en az on kuyu gerekir. Genç erkekler bütün gece peşlerinden koştu, tayları sulamak için ve çayırlar olgunlaşmadan tüm atları sürdüler. Yarınki soğuk havadan ülkenin geri kalanı etkilendi.

Aksakalın açıklaması açıktı. Güneş batarken ileride ki atın doğru yolda olduğunu ve akşam geç saatlere kadar dinlendiğini ve düzeldiğini belirten bir mesaj aldık. Susuz ve yorgun, sabah Nayzataska vardık. Sonsuza dek çölden kurtulduk. Görünüşe göre arkamızdaki ülkeye veda ettik.

Otlağa göçüp, usulca hareket ettik. Akarsuyu derin, yaylar ve çayırlarla dolu bereketli Kişitau da vardık, Kashagan'ın sorunu yoktu. Kazakta boş duran yer yok. Yarın, soğuk bir kış gününde, ülke insanlarla ve hayvanlarla dolu olacak. Sanki tanrının kendisi tesviye olmuş ve tartılmış gibi, tepeleri zirveler ve küçük Kişitau da şüphesiz yığarak sonra sınırına taşıdı. Kalabalık bir ülkeye girdik. Karsakbay'a gittik. İngilizlerin madencilik, taş ocakçılığı ve bakır madenciliği yaptığını dair söylentileri var. Bazı genç erkekler madencilerin yanında yaşadıklarını, orduya katılmadıklarını ve çok başarılı olduklarını söylediler. Aksakal bundan hoşlanmadı ve özgürlüğümüzü kaybedip itaatkâr olacağımızı söyledi. Eğer son derece kârlı olsa bu ülke zengin olmazdı? Askerleri olmasaydı, bu ülkede kimse kalmazdı. Nitekim de bu bölgenin listesinde de gençlerin doğrudan cepheye gitmişti. Maden ocağı, sanayisinin olduğu yerde Çarlık düzeni daha güçlüydü, hiç kimse boyun bükmeyp protesto edemiyordu.

400

Eylül geçti ve sonbaharın soğuğu solmaya başladı. Aksakalların yer aramaya başladı. Sağa ve sola yön sorarak yeni bir karara geldi. Yeni bir çözüm için yöneldik. Nehri geçip, uzun akan Sarısu'ya yelken açtık.

Sarısı'yun eteği kalabalık yoğun oldu. Yıpranmış olmamakla birlikte, hasta ve yorgun olanlar tarafından misafirperverlikle karşılanıyoruz. Kazağın ulu hanı Abılay yalnız at, çıplak süngülü kambur çocuk bazen de ilk defa yurduna tanındığı zamanda o dik çıkmış, bir günde altı hatun getirerek, altı saray dikip, başlangıç yıldönümüne yetişen isimli hedefe biz nasıl saygı göstermiyoruz dedi. Abılay üç kabileden bir hanlık kurdu. Halkının onur ve barış uğruna, bölgenin dört köşesi düzgünleştirdiğinde her zaman bayrağının altında durdu. Süngüsünün ucu altın mızrak atan, gözü kara karnı tok sırtı pek olan bizdik. Kahramanlığından mutlu olduk, hizmetine memnun olduk. Argın ile Naymanın tam ortasında suyu bol, çimeni zengin, hayvancılık için rahat ve atalarımıza Sarısu mirasını kesip verdik, sultan efendimin medet umması var onlar yavruları için çaresiz, bir millet, bir ulus ortak dedi. Dünkü insanların havası kadar elzem Kenasarı Han ile sonuna kadar birlikte at yarıştıran daha biz, yiyeceği seven büyük Kazak'ın herhangi bir eksiklik görmemesi gerektiğini söyledik. Ebeveynler oğullarıyla istişare halinde, Sarısu ve Kengir'in höyüğü – boyu yüksek, güneşi bol Karajar'a diyarına yerleşti.

Her ne kadar kargaşa ve göçün son beş yılında ülkedeki tüm Kazakları tanımamış olmama rağmen, Kızılgar'dan Şuğa kadar aralıktaki kaç bir bin kilometrelik kesimi bir hayli biliyorum. Alaş için kötü bir haber yok. Fakat ben kızları güzel, oğulları serbest büyüyen, aksakalı bol, vatandaşı cömert, bundan yüz yıl önceki özgürlüğünden ayrılmayan, geleneklerini temiz tutan, hepsi hünerli, hepsi cömert bir ülke görmedim. Bütün Kazaklar bir atanın çocuğu desek de, şimdi bölüşüp biten, zamanımızda bölünmüş – umutlarımız aynı, arzularımız ortak, şiddetli bir şekilde bir günde sanki tüm iplerden kurtulmuşuz gibi.

Rahatsız edici bir zamanda gelmiş olsak da, rahatça yerleştik. Yakında kılıç çekildi ve kış geldi. O zaman atlar kırdıydı,

401

koyunlar sazlıktaydı, büyük köy, keçe çadırların korusuydu. Doğu tarafımız rüzgar geçilemez yüksek gölgeliklerin olduğu, kalın ormanlarında bol su vardır. Batı tarafımız – tepelerinde çimenli vadiler, geniş koru, yukarı ve aşağı – bazen yekpare, bazen aşırı büyümüş kırmızı huş ağacı, mavi kavak, gri ağaçlar vardı. Köyün bulunduğu alan gölgeli bir yerdir – rüzgâr ve fırtına olmaz. Kışı iyi bir ruh halinde geçirdik, bahar doğal haliyle geldi, hayvanlar yavruladı, çok geçmeden yaz geldi, biz Sarısu tırmandık, yoğun kalabalıkla birlikte Arka'ya yaylaya göçtük. Bu noktada

nihayet Kazak olduğumu fark ettim. Vücudumu koyduğum, dıştan sadece değil, içten itiraf ettim – kendim doğup, doğmasam da doğmuş olduğum köyün ideallerinden, kendilerini Kazak diye nitelendiren göçebe Kırgız-Kaysak halkının yaşam tarzında yaşama arzum yok. Bütün âlem ve bütün hayat, bu keçe evlerde, meleyen koyunlarla, karnı zil çalan atlarla sadece sınırlıdır. Ayrıca hiçbir şey ilginç değil, yapacak bir şey yok, at üstünden inmez oldum. Düşünlere, eğlenceye, koşucu seçimleriyle, yarışa ilgi duymaya başladım. Tabii ki, kader ortağım akrabam bir arkadaşla, tanıştım, onun yardımlaştım, birbirine yakın taşralılarla birlikte kızın köyünü çevreliyoruz, gençlik zamanımızı yarattığımız söylenirse de anlaşılabilirdi. Bütün bunlar harikaydı. Garipti. Göçmenlerin hayatının özelliği, benim bu ömrüme sonsuza dek yüz koymam mümkün değil. Bu kadar kaygılanmadan önce – geçen yılı, daha önceki, ondan önceki yılı da oldu. Sabahleyin – hepsini yeniden kabullendim. Sabah, benim anavatanımdan gelen sürpriz haberler beni şaşırtmayacaktı. Çünkü bu – Mesih’in ölçüsünü dikkat alarak 1917 yılı idi. Mart doğuyor, havalar düzelmeye başladığı zamanda bundan birkaç hafta önce çok fazla uzakta – ayın her tarafı hilal, kürsüdeki yıldızın her tarafında, ben gittikten sonra ismine kadar bozulan eski Petersburg’daki imparator II Nikolay tahtı terk ettiği konulu haber geldi. Sonra geçici bir hükümet iktidara geldi. Ondan sonra her şey bulanık, şaka gibi görünüyordu. Tabii ki harika haberler. Ama... Benim için ne kadar önemli? Kazak akrabalarımın daha fazla şaşkın değilim.

402

Şiddetten, kanunsuzluktan, demokratik temelden uzak yeni bir devlet... Çarı deviren bu partilerin, mümkünse kurmasını sağlayın. Üç yıldır ben demokratik bir toplumda yaşıyorum. Bana sorsalar, bu yaz ülkeye gelip, köydeki yaşlıları ve vatandaşları toplayarak, birkaç mertle söyleşi yürütüp, beni yabancı görmelerine rağmen, önemli bir çekiciliğe sahip olmayan kısa bıyıklı genç Kazak’ın sözü daha anlamlı. Alaş’ın çocukları özerlik alması lazım. Yani bu benim özerkliğim olacak. Sadece halkın geleceği değil, münferit insanlarında, yani benim gibi yaşayanlarında kaderi buna bağlı. Bu yüzden orduya hizmet etmeye hazır olduğumu beyan ettim. Hayır hayır. Ben bir savaş subayı değilim. Ben bu devrimi daha da yaklaştıran insanlardan biriyim. Eski hayatım böyleydi. Ve şimdi, dün değil, kaç yıldan beri bu bozkırda yaşıyorum. Stambek Sıpatayoğlu Dauletkeldi, milliyetçi Kazak, cüzü Argın içinde

hürmetli, dini İslam, doğum yeri Kızıljar, yirmi iki yaşında, üniversite eğitimi iki buçuk sınıfında, hâla bekâr...

Açıkçası, büyük bir değişim zamanı geldi. Şimdiye kadar panik değil, sadece belirsizlikti. İyilik için çok umut var. Köyümüz özellikle mutluydu. Yaz yaylaya gitmeden önce Kızıljar'a göçme konusunu düşünmeye başladık. Ancak bu yıl ülke içinde sakinleşme olması aşikârdı. İktidar mücadeleleri, partiler arası mücadeleler ve diğer bilinmeyen tehditler kendi başlarına Alman savaşını sona erdirmeyi ve Almanların hâkimiyeti tanıdı. Hareket etmemi söylediğimde babam beni durdurdu. Bunun yanı sıra, son zamanlarda komşumuz, yerlerimiz bitişik Akımbet Bey ile dünür olacağız. Kargaşada ölen küçük annemizden doğan kardeşim Aysalkam'ı yaz ortasında nişanladık. Babamın düşünecek çok şeyi var gibi görünüyor. Bunlardan biri – beni evlendirip, gelin hayali. Gidecek yeri de yok değil – bir ülkenin hayali olup oturan zenginlerinden biri Nurımbet Köyü, zengin adam kendisi olmasa da, yakınlarından birinin kızını kestirmek. Ben tabii ki ben bu erdemın manasını anlıyorum.

403

Nurımbet Köyü'nün kızları uzun, ipek saçlı, beyaz alınlı, kara gözlü, vücutları alımlı, kibar geliyordu. Şiirle konu olan destansı güzellikleri; bu köyde can dostu arkadaşlarımda var, ama benim gönülüm başkaca. Yaslı yengem Zagira yaşı yirmi beşe yeni doldu, çok güzel bir kadın. Onu ilk gördüğümde iri gözlü, sırma kaşlı, gururlu, beyaz tenli bir gelindi. Bana tepeden hatta meraklı bir gözle acıyarak baktığı aklımda kalmıştı: Kadınlara bakma huyum olmasa da, yabancı dilberin bu güzelliğine bakmıştım. Tumas da doğmuş olmasına rağmen abimiz Sulaimbek Bey kendinden birkaç yaş büyüktü, evlendiğinden beri uzun zaman oldu, yine de bedeni kırılmamıştı, önü parlak, yüzü açık, sevgili bir karımdı, beni şık giyimli erkek diye çağırırdı. Kımızı zengin, çayı tatlı, genç olmasına rağmen, köydeki bütün halkın anası babacan yengemiz. Şimdi zengin adam öldü, bağrındaki küçük kızını yeni kaybetti, matemli evde dul kaldı. Kocasının yılı geçtikten sonra yakın ölen kocasının kardeşlerinden birine verilecekti. O bana yeniden kız söylüyor. Ama atalarımın geleneğini kıramadım. Gelenekler sadece değil. Özlemi taze, kirpikleri ateşli Zagira güzeline kıyamadım. İlkbaharın başında Sulaimbek Bey'in ve onun safında şehit olan daha kaç tane delikanlının ölüm yıl dönümünü geçirdik. Ata binmek ve yemek vermek için bir fırsat yoktur. Çünkü tüm akrabalar davetlidir. Çarın kararnamesinde sonra telaşlanılsa

da panik yapılmadı, kan germeyen yiyecekler ve pahalı, mutluluğun hayırlı iyilikleri, erkek vatandaşların bizim gündüz gece ne kadar acı çektiklerimizi gerçekten biliyorlardı. Ölümlere iman, yaşayanlara ömür, servet diledik ve gittikçe daha bağlı hale geldik. Siyah bayrak düşer düşmez, babamın beklediği gibi bir gün önce verdiğim kararı dile getirdim. Can sıkıntısını gizleyemedim. Kardeşimin dul eşi dururken hangi Kazak dulunu dışarıya süreklerdi. Eğer sizin sevgili çocuğunuz olduğumdan eminsem, Zagira'ya beni layık görerseniz, başka bir şey istemem dedim. Sıpatay Bey memnun oldu, çok sevindi. Jadırağa'nı – oğluna sadık olduğuna ikna olmuştu ve sevgili gelinini evlenince, ahşap evde kendi ocağında kalacaktı.

404

Karanlıkta – at tepesinde gelen abimle ilişkim karmaşıktı – Nurımbet köyü küçük kız vermiyordu. Zagira bir süre sessiz kaldı ve kızardı. Haklı. Tabii ki öyleydi. Sadece yüzü açılmayan çocuk olduktan sonra, kapı görmeyen kökene el atmaktır. Bana Zagira'nın artık güzelliği de, kökenine de ihtiyacım yok dedim. Babam bundan sonra söz söylemedi. Ve şimdi sadece sorun değil. Zagira'nın kendisine rızası sorulması lazım. Gelenekler budur. Tabii ki, merhum kişinin kardeşi olarak, haklarım yüksek, ancak bu konu kadının isteklerine, karşı çözülmemeli, dul, elbette, rızasıyla, en sevdiği kişiye gitmekte özgürdür. Dul yengem benim talebimi duyunca çok şaşırıldı. Sonra biraz ağladı. Ağlayarak baş salladı. Tek bir şartı vardı. Benim sünnet olmam gerek... İşte skandal! Kolay olduğunu söyleyerek birbirimize gülümseyip rahatlasak bile, çok ağır bir haberdi. Sorun operasyonda değil.

Tabii ki, birçok çocuk sünneti vakası gördüm, çok karmaşık ve çok vahşi bir şekilde, herhangi bir cerrahi alet kullanmadan, gerekli ilaçlar olmadan gerçekleştiriliyordu. Mesele o da değil. Sanırım, hayatta olacağım diye düşünüyorum. Bütün kilit erkeklik şerefindedir. Bütün köy dışarıdan bize güler mi? Çocuğun akıl balığ olması yeterli değil, her türlü koşullara sahip bebek, büyüme zamanını geçerse yirmi yaşı değil, ondan fazlası ayıptır. Geleneği yerine getiren yengemize, Kazak gençlerinin yaşam tarzına uygun taç eşarp hediye ettim. “Burada yanlış bir şey yok, – dedim. – Batıdaki herkes sünnetin ne olduğunu bilmiyor. Fakat eşleri razı, çocukları mutlu...” Yengem saklanarak güldü. “Belki bu ilginç – dedi. – Sorun bu değil. Sorun İslam!” Ben mutluydum. “Yengem, Müslüman olduğunda, Müslüman gibi olabilir miyim, – dedim. – La ilahe illallah, Muhammedün resulullah! Allah bir, peygamber haktır. Ağzına şimdi talimat vereyim. O bir sünnet diye... Yaşım geçip gidiyor,

kanamadan ölüp gitsem, baldızım ikinci kez tekrar dul kalmıyor mu?” “Tamam, – dedi yengem, ağzını başına kıştırıp, biraz daha güldü. – Dul eşini ikna edeceğim. İnsanların geri kalanına biraz yalan söylemek zorundayız.” Canım yengeme yarına dünürücü sormaya giderek, gümüş

405

yüzük taktım. Benim de molla olduğumu söylüyorlar. Şeriata göre, akıl baliğ olan erkek dine girerse, sünnet farz diye zorunlu kıldık. Değilse, Allah günahlarımız affeder. Ve diğer herkes senin ilk zamanlarda ilk kez, tek başına, at sırtında geldiğinizde sünnetli olduğunuzu biliyorlardı.

On gün sonra Zagira ve ben evlendik. Böylece, göçmen savaşının zamanına dayanan göçebelerin, harika geleneği sayesinde, sadece güzel değil, aynı zamanda meşru bir varis olan Sıpatay Bey’in ebediyen damadı oldum. Tabii ki, erkek olarak sonsuz mutluydum. Benim Orda’ya sığınan önceki babam Rus’tan kız alıp, tek yastıkta kocadılar. Hayatını yeni kuşaklara adamıştır. Tüm toprağını yabancı halklar parçaladığı zamanda, düşüncesini kim bilebilir. Aradan yirmi hanedan değişti, beş yüz yıl geçtikten sonra bu bozkıra geri döndüğümde, sevgilimle tekrar bir araya gelmişmişim gibi yaşadım, her şey eğlenceliydi sadece bu ulusun yerlisiymiş gibi hissettim.

Eve dönmeyi düşünmeye başladık. Tabii ki, ilerlemek imkânsızdı. Babam, durum ve yeni durumlar hakkında bilgi sahibi olmak için üç genci gönderdi. Bir ay sonra zorlukla geri döndü. Yerde, ülke de öncekinden farklıydı. Cepheye alınan vatandaşlar birliklerinden geri dönüyorlardı. Onların söylediğine göre, Ruslar ağır kaybediyor, içi kırk bıçağa eğilimli ve bir kargaşa vardı. Kızıljar çevresi, özellikle Kazak-Rus bitişik bölgesi büyük tehlike altındaydı. Terisakkan’a sırtını çeviren kardeşler Kökşetau’ya giderken, beyaz bayrak taşıyor olmalarına rağmen Çarlık ordusu tarafından tekrar pusuya düşürüldü. İnsan kaybı düşük dört beş kişi öldü, onlarca insan yaralı, fakat Kazak-Ruslar kesinlikle son şeylerine kadar hepsini aldılar, bütün hayvanları dışarı sürdüler. Onlar ayrıca Haziran ayındaki kararnamedeki kitlesel saldırılara da maruz kaldılar, kendileri de fakirleşmiş atadan kalan topluluk, çevreye bazı hayvanlar vermişti, ancak eski köyde sadece beyaz yurtlardan biliniyordu,

406

iki genç adam İşim'de üzgün insan olmadığını söyledi. Üçüncüsü – babası saldırıda ölen, annesi burada öldü, ölümden dönen tek kişi oydu, Sıpatay aksakalına hatır selamını söyleyip, doğduğu yerde, can kardeşlerinin ortasında kaldı.

Biz sakinleşene ve ülke bilincini geri kazanana kadar başka bir kışı daha burda geçirmeye karar verdik. Sonbaharın acı soğuk döneminde, Rusya'nın meşru hükümetinin geçici ve zayıf da olsa tekrar çöktüğü ve muhalif unsurların iktidarı ele geçirdiği soğuk haberi vardı. Bundan sonra, büyük anakent ve ayak izlerini takip eden tüm Rus kolonileri sevindi. Bahar başladı. Fakat bu – 17. yüzyılın başındaki, dünya nüfusunun altıda biri öldürüldü, yani bir milyondan fazla Rus ulu yerde ölümlle kucaklamış evvelki zamandan daha kahırlı, mutlak hayal kırıklığı, samimiyette, kahramanlıkta ve mertlikte terk edildi, insanlık tarihinde olmayan bir sapkınlıktı. Evvelki zamanda gerçek maksatların altına bürünen yalan krallar vardı. Siyah insanlar kendi haklarında adil bir karar veren hükümdarın kavgası için savaştılar. O bizim hükümdarımız diye zamanında atamız diye, geçmiş hayatımı saklamasam da, soyadım değiştirildi, kralın tahtı değil, söz minbere binmek, kendileri halkın temsilcisi, hayırsever bir adam ilan etti, geçmiş ve günümüzdeki bütün zorbalıklardan geçen yularsız diktatörler çıktı. Bu zorluklara baş eğmeyen yurtseverler bir zamanda dünyanın altıda bir parçasına sahipti, şimdi müşkül, talihsiz, mahvolmuş olan büyük gücü korumak için, bütün insanlığın, Hristiyan sahnesindeki şiddetli kan dalgası başladı. Kazakların arasına yerleşsem de, Rus sakiniyim, benimde milletim için vatanseverlik duygularım uyandı. Fakat geçmişte, kanlı 18. yüzyılın ilk yarısında imkân az, yer dar oldu. Daha sonra bütün Rusya'nın yüksek hükümdarı için büyük umudum vardı – çok geçmeden umudum kırıldı. Niyetleri açıktı, ama yöntemleri kusurluydu. Acımasız değil, kaba değil. Elbette, ben Kazak köyüne, Sıpatay'ın ocağına şiddetle bağlıyım. Ancak, yakın yerde Kolchak takımı değil,

407

gönüllü orduya, ne olursa olsun, asker olarak bir tüfek kullanabilirdim. Eğer milyonlarca vatandaşın kanıyla yıkanan Güney Rusya bölgesinde şehit olmasam, Novorossiysk altında ve ya Perekop da sükûnetle bulunmam açıktı. Bir rüya olmadan, bir sonraki acılardan birini görmeden, acı çekmeden, ama aşığılama ve aşığılama olmadan birini görmeden ölecektim. Bundan sonraki yerde ben kendimin tek başınlığının kaygısını umursamıyorum, küçük millet – milletin ezilmeye hiç hakkı yok, yurtsuz, çaresiz bir sefil çocuk olarak yaşamak zorunda kaldım.

Kaderin alayına bakınız. Ben kendimi devrimci terörist sanıyordum. Hayatımı Rusya'daki radikal değişim mücadelesine adadım. Bunların uğruna çarmıha gerildim. Şimdi, bu Devrim! İstedüğinden on kat daha hızlı, yüz kat daha güçlü isyan! Toplumun yeniden inşası için mücadele nerede, devlet – aynı çürük, tüm insanlar içindi. Her şeyden önce Rus halkı için hapis yatanlar için bir araya gelmek, gücün korunması yolunda mücadele etmek, dün gene kendilerini tabancanın hedefine yakalanmayan Çar generalleriyle temasa geçti, onların bayrakları altında, çok zayıf, özel silahşor olarak savaşıp, kanda boğulmayı göze alamazsın! Sonra anladım. Bu – bana emredeceği belki de dünyadaki en yenilgici şeydi.

Üç yüz yıl boyunca kavanozun dibinde tutulan şeytan doğdu ve aydınlığa çıktı. Öfke dolu bir halde onu bulduk, yok edemedik, dünyanın yarısını kanla kapladı ve tahta çıktı. Kendilerini Sosyal-Demokratlar, Sosyal-Devrimciler olarak adlandıran sol kanat güçler, en karanlık, kör, en güçlü güçlere yol verdi. Sonunda, tüm eski müttefiklerini deviren ve her zamanki gibi gücü ele geçiren bir Bolşevik diktatörlüğü kuruldu. Ateş, su, bakır borular ve hatta Sibiryaya ve Cehennemden geçen taş liderler tarafından icat edildi. Sahip oldukları isimler harikaydı. En büyüğünün – bütün isyanın zehiriydi, bütün ilginçliğin problemi olan ve Robespierre Nechayyat'ın isminden geldik, nezaket, affetmek, ondan sonraki nesilleri – bir demir,

408

bir taş, akıl, bilgelik, erdem – Rusya'daki asırlık soyluların torunları – Diyelim ki soyluların torunları, bin yıllık Rurik hanedanının sonuncusu tüm soyadların harike görünen benzersiz zamirleri: Troçki, Kamenev, Buharin, Rıkov, Stalin, Dzerjinski, Lunaçarskiy, Uritski, Menzhinsky... Rusya, bütün imparatorlukta insanları, “bütün topraklar liderlerimiz, dünyadaki işçileri yeni bir yola yönlendirmek ve onlara mutluluk getirmek istiyordu “tam uluslararası” uzaktaki farklı milletlerin temsilcileri gibi, kimin ne yaptığını takip etmenin yolu yok, ama soyadları benziyordu, hepsi de bir kanalın meyvesi gibiydi. İsimler yapaydı ama ifadeleri anlamlıdır – Tanrının uçsuz bucaksız geniş bozkırda ufuğuna sığınıp, insanlık için hayali bir nefret olmadan, ahlaktan yoksun, “sınıf anlaşılmazlığı” çelişkilerinden yoksun, cahil ve kayıtsız insanlar, açıkça karanlığın ısını hissettim.

Savaş bitti. Kızıl komünistler halk içinde yeni bir düzen kurmaya başladı. Terör başladı. İlk olarak, beş yüz yıl boyunca imparatorluğun desteği olan Kazaklar, sınıf olarak imha edildi: Katliama katılanlar ve yapmayanlar - isyancı adam

kafasından vuruldu. – Sonra, isyana hazırlık zamanında sürgün olanı ve ceza kolonilerine gidenler birlikte vefat ettiler, devrim boyunca savaştığımız Sosyal Devrimciler, gayri meşru ilan edilerek grup halinde uzaklaştırıldı – en büyük liderlerinden başlayıp, rütbeli üyelerine kadar doğru hapse kapatıldı. Sonra dünün baskıcı sınıfının temsilcileri var – yüzyıllardır işçilerin kanını emen, Rusya'nın oğulları, Devletin statüsünü yükselten ve birinci sınıf bir kültür yaratan eski hanedanların temsilcileri çalışma kamplarına – Sosyalist kanallara ve kuruluşlarla gönderildi. Bu iki ortamda, ülkede kalan, sadece dün Beyaz Hareketi'ne katılan, katılması muhtemel olan veya yer almak üzere olan yabancı unsurlar ortaya çıkarıldı, yani gözaltına alındı. Bu sefer temizlik benim için aynı oldu. Kazakça konuşan, beyaz giyimli subayın Sarısu'da olduğu haberi Akmola'ya ulaştı.

409

beyaz giyimli subayın Sarısu'da olduğu haberi Akmola'ya ulaştı. Özel birlikler çıkarılmadı, ama halk valileri – zamanı geçen Akımbet ile Nurımbet değil, geçmişteki çoban ve ırgat, bugün ki belli bir bölgeyi yöneten Yalbaşaylar ile Yakıbaylar düzenli olarak soruşturma yürüttüler. Beyazlar nerde, ben nerde, Çarın düşmesinden önce bu bölgeye geldiğimi, hiçbir yere çıkmadığımı bütün halk biliyor, kendileri de biliyor, birçok tanıktan ifade alındı, kaç sayfa dolduruldu. Sonunda, kaç pound kâğıtla, özel bir komutan Akmola'ya gitme kararı verdi, temizim, orda ki gerçek Bolşevikleri haklı çıkarmak zorundayım. Bu hikâye ne kadar ilginç görünüyordu, yol yürümeyi umursamıyorum, fakat babam at eyerledi, sepetin iki başını yiyeceklerle doldurdu, yanıma iki adam katıldı, yarını beklemeden, o günün gecesinde örtünerek çıkıp gittik. Üçümüz Sarısu'nun eteklerine iniyoruz. Bir aydan kısa bir süre sonra köyde arkamızdan yetişti. Kızıljär'a geri dönme planlarımız kez daha süresiz olarak ertelendi. Büyük bir nüfusa ve iyi ilişkilere sahip bir alanda yani idari bir alanda hayatta kalamayacağım açıktı. Bir zamanlar yeni akrabalarım için vatanımı terk ettim, şimdi benden bütün Sıpatay aşireti vatandaşlarıyla bezdi. Bu – yirmi ikinci yıldır. Daha sonra ilk otuz evin eski yerleşime taşındığı doğrudur ve Sarısu'da kalan tek bizdik, ama babam benimle yalnızdı sadece kendisi olsa sıkıntı olmazdı. Tabii ki, elveda diyebilirim ve bir yere gidebilirim, belki bin kilometre seyahat edebilir ve yurtdışına gidebilirdim, belki Sibiry'a'nın veya Uzak Doğu'nun bir bölümünde, içerisinde çok sayıda Rus bulunan yerinde saklanmamın nedeni olurdu, aksi takdirde gerçek açıktır. – Bir ay içinde kırmızı bir ipe asılacak ve önceliğimi kaybedeceğim. –

Eski kabileyi terk edip bozkırda bırakmaktan çok kendimi feda etmeye eğilimliydim. Ancak hile ya mutluluk ya da üzüntüdür veya felaketti. – Sıpatay Bey’in gönlünde gölge yok âşık kemiğini tutup, kendi evladı olarak gördü. Kendi evindeki dul geliniyle nikâhı kıyılan Stambek at dizginini bozkıra vursa, bu – aksakal için ölümüyle eşdeğer olurdu, aklı başında herhangi bir Kazak için etik dışı, mantıksız ve ahlaksız kabul edilirdi.

410

Tabi ki köyümde, ailemle, dürüst eşimin yanında kaldım. Benim için, bizim köy ve bütün yerlileri için sadece değil, bütün Kazaklar için barış zamanı yerleşti. Kısa bir zaman için. Beş yıl geçti, ama ilginç bir ömür sürmek için yeterliydi. Kazakların diliyle söylediğinde, ipi gerip, halatın uzatıldığı günlerden biridir. Bu muazzam yerleşim yeri halkı henüz yemeye başlamamıştır. Halk ile birlikte Sarısu boyunca, taşındık Genel olarak herkes bilinci yeniden kazandı. Yeni hükümet güç kazanıyor. Biz bilmiyoruz; Aynı ölçüde gerçekleştirileceğini kim düşünebilirdi. Sanki ülke yeni kurtarılmış gibi. Oyun eğlence. Şenlik bayram. İrrasyonel bir mantık yoktur. Kara bulut bitti ve iyileşti. Bir sonraki hükümet aklını başına alacak. Köle toplanmayacaktı. İlk başta gökyüzüne gelmiş gibi görünen Yalbaşay ve okuma yazma bilmeyen Yakıbay, Akımbet ve Nurımbet’i eline geçirdi. Zengin – zengin durumda. Fakir Tanrının kollarındaydı. Kazak’ın bütün serveti çoktan gitmişti.

Ülke eski geleneğindeydi. Öyle olacağını düşündü. Ben de sevincimi kaybettim, orman arazisi içinde nostaljim kayboldu atalarımın bir parçası oldum. Eski vatandaşlarımızın yaşam tarzı – sadece Ruslar değil, tüm Batılılar – için yaşananlar zor görünüyordu. Eski hayatım – bebeklik, sabi zamanı değil, yetişkinlik zamanım değil, sağı solu tanıdım, hakikat yol buldum diye düşündüğüm delikanlı çağım – şimdi sadece adı değil, aynı zamanda ihtişamı ve anlamı da - eski St. Petersburg’da geçirilen günleri kaybettik. Çok vahşi ve kaba görünüyordu. Bundan beş yüz yıl önce Orda’dan kaçan atamın son mirasını taşıyormuşum gibi hissettim. Yapmaya çalıştığım her şey davranışlarım ve fikirlerim değişti. Tek hayalim sadece. O da zamansız gibi. Ben beyaz kaçak ofislerinin içerisinde gizlendiğim zamanda dar dünyaya gelen oğlumuz Daulet çok yaşamadı, eski göç yolunda, eski mezarlıkta kaldı. Ondaki sonraki, ufacık doğan küçük kızım Jansalkam – kara gözlü ak yüzlüm. Sadece saçların yağlı bir rengi vardır. Bu tür Kazaklar çok yaygındır ve kimse yabancı bir ırk olduğunu düşünmez.

Burada, büyük ataları gibi, Rus ormanındaki buğdaylı ve pelinli bozkırlarına yayılıyor gibi görünüyordu.

Şimdi yalnız olsak bile, kimse bizi görmezden gelmeyecek. Biz zenginiz. At sayısı sekiz yüze çıktı. Binden fazla koyun var. Elbette ne babam ne de silahım vardı. Kışın bozkırın eteklerinde biraz zaman geçiriyoruz ve yaz aylarında orada yaşıyoruz. Sığırlarla bağlantılı olarak, kız kardeşim ve eşim, koyunları ve kısrakları otlattı, yemek pişirmeye zamanları kalmıyordu – fakat köylülerin çoğu hayvan yetiştiricileridir. Kışta besi ve kesimi, yaz aylarında sağımı ve eyerlemesi var, birisine bağlı hiç kimse yok, kendi isteğiyle, kendi takdirine bağlı olarak çalışıyorlar, “sınıf baskısı” gördüğünü ve ağladığını söyleyemem. Emekle her zamanki gibi dürüst çalışmamız nedeniyle ücretimizi aldık. Bol sulu, otu bol yer, hayvan sürüleri büyüdü. Dünya yavaş yavaş toparlanırken bile olumsuzluğa dönmememizin nedenlerinden biri de budur. Ana sebep, elbette, gözlerimin mavi, saçlarımın sarışın olması ve diğerlerinden ayrı durmam – Rus’a, her yönlü yerden yakın bölgede tehlike riski yoktur. Ayrıca, dürüst, olmak gerekirse, sanki yeni insanlara tamamen emildik. Yine, sadece kayınbiraderimle olan ilişkileri değil. Sessiz bir köy olan Akımbet hanedanına gönderilen tek kız kardeşim Aysalkam, nereye giderse gitsin özellikle onur duyuyor. Bizim soydaşlarımız ile güçlü bir ilişkimiz var. Sıpatay Bey’in ağırlığının gelmesi, bana isim ve şerefle verilen zenginlik – ilkbaharda ormandan suya dökülen şelalenin, kışın kapkara duran mavi alacası çok at içindeki, birkaç sürü bu Akımbet zengininin, dedikodu yapılan grileri ve iğrençleri. Hayvanı artsa da, başı büyümeyen babası Sarısu’dan değil, sadece kızından vazgeçmez.

Bu bölge çok geçmeden insanlar için bir sığınak haline geldi. İşsizlik oranını en çok yükselten yeni bir hükümet, kendilerinin diliyle söylediğine göre kaynakları artırmaya başladı. Her şeyi aldı ve yok etti; Bilgelik ve dürüst emek yoluyla servet biriktirenleri düşman olarak tanıdı müreffeh bir hayat yaşayan kölelerin ve inatçı, tembel insanları ezilmiş işçi olduğunu ilan etti. En büyük adalet – zenginin malını fakire alıp vermektir.

Tarihin en acımasız, en zor zamanlarında, en kanunsuz, gayri meşru krallıklarda, korsanlık ve yağmalarda bile erdemsizler övülmedi ve Sovyetler Birliği tarafından kurulan evrensel eşitlik sayesinde, insanlık tarihinin tüm iyi kavramları yüzyıllar

boyunca reddedildi ve ayaklar altına çiğnendi. Herhangi bir çağda, herhangi bir ulusta, devlette, hatta evrimsel gelişme aşamaların olan en vahşi kabilelerinde bile, düşük bir emek seviyesi, utanmaz, kişilikten yoksun, iğrenç ve çirkin insanlar ülkeyi yönetmeye, insanların kaderini belirlemeye, insanları demoralize etmeye başlamalıdır. Böylece bir ulusu değil, bir devleti değil, dünyanın yarısını kan ve sefalet içinde boğdu ve cehenneme giden yolu açtı. Çok geçmeden yeryüzünde cehennem kuruldu ve cehennemden farklı olarak, iblislerin yaşadığı bu cehennem iyiliğe ve erdemli olanlara, sadıklara ve yoksullara yönelikti. Tüm bunları görünce, geçmiş hayatımı lanetledim– dünyayı sarsmak ve Rusya'yı yeniden inşa etmek, yeni bir kiliseye başvurmak için siyasi bir mücadeleye katıldığım günler. Günahlarımı, eğer düşünürsem, onlarda benim gibi günahkârlar, günahlarıyla birlikte de artık aştılar binlerce, milyonlarca sayılırdı – dünkü devrim, huzursuzluk ve katliam, mevcut yasa kanunsuzluktur, yarının felaketi ve karanlığı bu bizim başladığımız şeyin bir devamı – biz tüten çıgım yere düşen kara dumanı örtüldü. Ne yapacağım, geç öğrendim. Eğer görüşün dışındaysa, hepsi çok erken, yolun başında bilseydim, teröristlere karşı terör açardım, devrimcilere karşı devrimci bir örgütlenme kurardım. Bir ben değil, kendi yağış altında kalan, kendi ateşinde yanan tüm savaşçıların aksine olduğu açıktır. Yani, insanlığın arkadaşı bizim tarafımıza bir mum getiren üçüncü bölümdür. Ancak parası az, feraseti eksik tamamen aptal ne bitirsin. Kendileri de yok oldu, bizde öyle yaptık. Hepsi yok oldu. Betpak'ın çölünde, duvarsız hücrede on yedi yıl oturup, sağlıklı çıkan yine ben – ben şüana kadarki en mutlu insanım. Mutluyum, kendi kendime kahkaha atıp gülüyorum. Gülmekten başka çarem yok. Yeni bir çağ, yeni bir düzen kurup, ulu Rusya'yı karanlığa batıran Troçki'nin Almatı'ya

413

geçerken ve sonra ülkeden kaçıp, yurtdışına giderken ne düşünüyordu? Sinir bozucu, saçmalıktı ama... Tabi ki dünya devrimine inanmayı bıraktı ve sonunda anladı hayatta kalmak için kelimeleri – çevresi esenlikte olan tavanı delik halkı (aslında başka bir şey “köpeğin ölümü buyruldu” ve ya “Köpekçe öldü.” – “Köpek ölümünü devraldı.”, biz sonraki malum haberlere göre ayrıntıları netleştirdik: Stalin genç adama cellat yönlendirdi, kaşlarını düşüren Troçki hapse düşmeden ölmüştü, M.). Liderlerin kaderindeki en başarılı final (bu sonucu da ekledik: bu bağlamdan gelen sonuç – M.). O bizim KNB görevlilerinin şerefinden geçmiş ve bir tuzak omuzlarında asılıydı. – Dünkü iktidar, bugünkü biçare Zivoryev ve Kamenev, Buharin ve Rıkov son

zamanlarında nasıl hissetti? Ve sadece bu da değil. Bir ömür var devrime adanmış, çelik Bolşevikler, şimdi yeniden sorgulandı, işkence gördü ve halkın düşmanları olarak ya da Sibiryaya ve Kuzey Kutbu'nda çıplak ayakla vuruldu. Durumları nasıldı Harika değil mi! Ve şimdi, bu tür devlerin – cehennemın meşalecilerini ölümlerini bilmekten daha mutlu ne olabilir? Ayrıca, bundan başka bir memnuniyet var mı? Hayır. Hayır! Yani hiç hayalim yok. .

Güzel. Bütün olanlarda sonra, şimdi yirmi sekizinci yıl. Gelecekte güvenim olmasa da, ümidim var. Hayat hâla çok ilginç adalet hakkında, haysiyet hakkında kavram tamamen ortadan kaldırılmıştır. Önemli olan, kazananların tüm dünyayı kanlı bir savaş alanına, bir zindana, mantıksız, sarhoş edici bir hale getirme planının ortaya çıkmasıdır, ancak zamanla bir bütün olarak ortaya çıkmamıştır.

Ansızın hastalanma, sonu altında validemiz Zerbala öldü. O ellili yaşlarında, ama o solgun, görkemli ve bir minare gibi beyazdı. Hızlı ayrılma nedeninin ülkenin eteklerine asılmış olması mıydı acaba? Son birkaç yılda ata yurttan dışarıdayız diye, en büyük oğlu Ibray'ı hatırlayıp, dondurucu duruma geliyordu. Ben valideme çok saygı duydum. Validemin de beni tersine gördüğü yoktu. Fakat sıkılmadık.

414

Ben babamın başka eşinden doğmuş gibiydim, yurtdışında doğup büyüyen bir üvey çocuk gibiydim. Dışarı atılmamasına rağmen fazla çekmedi. Kazak çocuğu babaya anneden daha yakın olduğu için, ya da ailemin bir parçası olamayacak kadar yaşlı olduğum için. Oysa aramızda yabancı yoktu. Sadece Zagira ile evlendikten sonra güvenilir oldum. O küçük Jansalkam bir torun olarak kabul edildi. Kendine bakar ve kendini beklerdi. Uyanık ve uykuda olan annemiz düştüğü andan uzaklaştı. Ama uzuvları tam, vücudu güçlü, ölümle hafta boyu pazarlık etti. Sıcaklığı yükselttilip, halsizlik yaptığı son iki gün boyunca geliniyle birlikte başında oturduk. Ara sıra, arada bölük pörçük, konuşup, sayıklayarak gitti. Bundan yirmi yıl önce epey uzaklıktaki, Yakutya bölgesine veya ülkenin eteklerindeki Sahalin'e sürgüne giden büyük oğlu Ibray Bey zincirini sürükleyerek, sağ salim geldi. “Oğlum... - dedi. Seni tanıyorum. Rus gibi görünüyorsun... Sen Rus değilsin. Zincirin neden kesilmemiş? Ömür boyu zincirle mi yürüyeceksin? Nasıl ata biniyorsun... Ata binemiyor musun? Ruslaşıyor musun? Gözün mavi... Görünüşün bağıyor Mekalay... Zincirinden... Dolayı dirseğin paramparça!” Zagira ağlıyordu. Bende üzgün hissediyorum. “Bacakları kızamıkla şişti... Kaburgalarım iyi değil... - dedi. – Hayatının sonu geldi...

Diyordu...” Daha önce birçok hayatımızı kaybetmiş olsak da, sersemlemiştik. Kardeşimle düz bir ata yükleyerek cenaze töreni düzenledik. Halkın tümü törene geldi ve tüm ritüelleri yaptık. Ama akşam yemeğini bekleyemediler. Binlerce yıl boyunca emekçi halkın kanını sömüren derebeyi zengin Sıpatay Dauletkeldiev’i malını mülkünü el koymak için özel bir komisyon kuruldu.

Matemli köyün durumuna bakan bakmadılar. Kaderin acısından zevk alacak hasta insanlar olacaktı. Yüzlerce, binlerce insan varsa, silahlı gruplar varsa, güç varsa, toplum varsa, ülkenin barışı onlara bağlıdır, o zaman zaman geri döner! Topluca elimizden geleni yaptık, sırtarak güler, neşeli bir toplulukla geldik. Çok sevindi bazı zenginler, validemin ölmesine. Zenginlerin hayatında, göreceği ilerde duruyor.

415

Mezarının başından dönen halk ağlayarak, çaput oldu. Kap kap kırmızı kaldı. Oluk oluk et kaldı. El koymaya gelen eylemciler, onlara eşlik eden yalın ayaklar, iki polis memuru, ilçenin temsilcisi Ultarak, köy büyükleri Yalbaşay ve Yakıbay – yaklaşık yirmi kişi, tüm Kazaklar, matemli masayı kutlamaya dönüştürdü. Midesi çatlayana kadar içti, yedi, köyün temsilcisi Ultarak’ın çantasının altında çeyrek şişe votka vardı, halk başladı, gruba üç kişinin ayrıldığını gösterdi, kendince bir yetişkinliğin sembolü, daha önce ulusta olmayan ateşli suyu defalarca övdü, şeffaf şekilde titriyor, hafızası darbelenip soru sorarak içti. Zorlukla yerinden kalkabildiği zaman, kıyıya saklanmadı, çalıkların içine saklanmadı, evin yakınındaki çalıkların altına tırmandı, pis sınırları araştırdı, sahip olduğu tüm hayvanları sıraladı, bir kutu aradı, altın para, değerli bir kolye, gümüş bir bilezik ve bornozdan, kadının karnındakilere kadar tüm eşyaları çaldı. Hazinesinin çoğunu gömmüş olabilirsiniz, hayvanların yarısını sırtlara sürmüş olabilirsiniz, itiraf etmelisiniz, hakaret ettiler, alay ettiler ve babama işkence ettiler. Sonra bana takıldı. Ben kimim, neredenim Rus’um, Baykulakların kendi adamlarını kabulü neden, kolaçan etmekten niye bölündüm, devrim karşıtı unsurlarla nasıl başa çıkabilirim, şimdi maksat nedir – dinç dinç, ciyak ciyak konuştu. Ben donakalıp oturdum. Cevaplardan ve konuşmalardan kendimi küfürlü bir saldırgan hissettim. Yüksek Komisyon, boyunlarında iki silahlı milisler ve gösteri için toplanan birçok yalınayak insan - yeni ustalarımız, zamanın yöneticileri, ülkenin yöneticileri - tekrar masaya oturdu. Bu sefer – bizim matemli masa değil, onlar için bir hikâye, üç semiz hayvan – otuz değil, doksan adama yeter bölümleri, açgözlü oburlar kendilerini kaybediyorlar, katiller köy gençleriyle alay ettiler, küfür ederek, pek durmuyorlardı.

Korabay adında, parayı boşa harcayan ve fazladan hayvanı boşa harcayan bir adam vardı. Bu ülkeden, kafatası bütün, soysuz, son iki veya üç yıldır, iyi bütünleşmiş, müreffeh bir vatandaş olan tüm ekonomimizin başı oldu,

416

Dombıra çalıp, uzun süre şarkı söyleyen, bir mücadele ruhu var, yürüme macerası esniyor, babası kendisine bir iş vermemiş olmasına rağmen, elveda demeyen bekâr bir kız. Bir zamanlar Aysalkam hayal kırıklığına uğramıştı. Kız kardeşimiz de aldırmadı. Ama dışarı çıkamadı, birbirinden ayrılmak zorunda kaldı. Akraba olmasa bile, cömert bir adam ailemize sadıktır. Bir kariya ihtiyacı yoktu, şehre gitmek, bir eğlence kulübüne katılmak ve bir sirkte aktör olarak çalışmak ya da güreşçi olmak istiyordu, ama kimse onu durdurmadı - Sahra'dan neşeli, yetenekli bir adam dünyayla ilgileniyordu. Şimdi bundan daha gurur duyuyorum, lezzetli olan, merhametimizi gören başka erkeklerde zorlukla yapıyordu. Akşama kadar tereddüt ettim ve sonunda karar verdim.

Başka bir yol olmadığına inanıyorum. Meşru hükümet temsilcileri bilinçli eşkıyalar kendileri ile birlikte babamı da yanlarında götürceklerini iddia ediyorlardı. Hapishane yolu görünüyordu, bir araştırmacı gibi görünüyor ve sonra Kostanay'a, ya da Orenburg'a sürülecekti. Bu yukarıdan gelen talimat gibi görünüyordu. Çözdükleri sorun benim durumum. Baykulak yönetiminde öyle mi – sürgüne görmek ya da bir kaçak olarak dava etmek bir tartışma konusuydu. Kazak olarak adlandırılısam da, soyum Rus ve bunu yapıp yapamayacağı konusunda endişeliyim. Son olarak, doğru yere vardıklarında kendileri için karar vereceklerini düşünelim. Gündüz gece sadece Nurımbet'in koyunlarına dadanan bugünkü ülke sahipleri Yalbaşay gedik dişleriyle kapkara dili parıldıyor, pis pis gülüyor. “Emin miyiz?” – dedi. İlçeden gelen temsilci, bundan on yıl önce tüm Sarısu'ya ünlü Baykespe hırsızı (aslında “At hırsızı”, – M.) Ultarak suratı düştü: “Alacağız... – diye. – “Sanki konuştuğumuz gibi değil!” – “Yapmayacağız” değil, göz kapaklarını düşürerek durup söyledi. “Yoldaş Ultarak, yarın için beklemeyin, bugün yanınıza alız!” – dedi Yakıbay. “Alıp yatıyoruz, – dedi Ultarak. – Teşekkür ederim...” Eşkıyalar gülmeli oldu. Ben hepsini duydum, çatıda oturuyordum. Otuz dişim ufalıp, ağzıma nasıl geçtiğini kendimde bilmiyorum. Ayasu'ya kabul edilemez, merhamet olmadığı gerçeğini biliyordum. Açıkçası, bugün zor değil, Zorluk bir zaman sonra.

417

Ama ne yapmalı. Geçim sağlamak imkânsızdı.

Koyunlar sabahtan beri otlakta değiller ve evin ortasında yuva yapıyorlar. At nehrin üzerinde, köyün yakınında uzun süre bükülmüş, bir kaide üzerinde durmuştur. Güneş sahibinin kafasında parladığında, her şeyden önce hayvanlar yetim olur. Ve görevliler ile komşular birbirinden farklılar. Bazıları özgür hayvan dağıtmaktan mutluluk duyar. Birçoğu krizde. Kazak “Yıkık halktan bugünleri alma” diyordu. Haramı tatmak, yani hırsızlıkla aldığımız zoraki gelen hayvan ile daha lezzetli mülkiyetli günahlarımız olur. Bu bölgeye yerleştiğimizde ve insan nüfusuna kaynaştığımız on yıl içinde hiç kimseye bir zararımız olmadı. Zengin adamın hayvanı çok olduğu zaman bu lortluk değil, ataların Kazak geleneğidir. Hayvanlarından dolayı cimri olmamak için etrafına dağıtırdı. Her sene iki yüz kısrak doğurdu, beş yüz koyun kuzuladı, beyaz otağının yakın yerindeki şebeke kilitli, mavimsi kuzudan başka bütün hayvan kardeşin Alaşın sağmasında, yaz aylarında ücretsiz olarak kullanılan, sonbaharda sürüyle koşuyordu. Çevresine ücretsiz süt dağıtıyor – Sıpatay zengin adamı taşranın efendisi değil, ata Kazakların oluşturulan geleneği. Hayvanı zengin olan ikiyüzlü, kâfir inkârcı için sadece çevresine bakması içindi. (Elbette, ikiyüzlülerde, kâfirlerde, felakete uğramasın, ama öyle, toplumdaki izole edilmesin, ülkeden kaçan insanlar bir hayvanın ve ya düşmanın elindeydiler ve ya baskı altında kaldılar, bir buruklukla geri dönmek mümkün olmazdı). Şimdi bu kadar, emekçi halkın kanını sömürenlerin, ırkçı bir suç olarak yok edilmeleri gerekiyor. Halk tamamıyla fakir olsa, yeryüzünde bir grup olacak gibi görünüyor. Akıbeti belirsiz geniş kıtlık, tamamıyla yoksulluğa yol açabilir, bütün hüznü insanların dış bilemesiyle sadece durması açıktı. Fakat o – yarım. Ve bugün ahir zamanın bizim için başlangıcıydı.

Elbette, gözlemediğim halkın birazı, hatta birçoğu şefkatli, arkadaş canlısıydı. Baskın çıksaydı, gerisini düşünmeyen, katledilen fakirler bulunurdu. Ama kimseyi uzun süre karıştırmak istemedim. Aklıma gelen işe sadece pulluk baş Karabay’ı kuytuya almak isteğimdi. Karabay’ın gözü gülümsüyordu. Tamamen serseri, çakalı kırıp atalım, hayvanı çalıp, aşağı – Teliköl dışına gidelim dedi. Bir Sarısu sadece değil, bütün Sarı-Arkada, uçsuz bucaksız Kazak bozkırında, binlerce yıldır gıdadan yiyeceğe, tohumdan tohum yetiştiren.

Sığırların Rusya'ya sürüldüğünü nasıl bilebilirdi? Hayvanları değil hayatları kurtarmak gerektiğini söyledim. Böyle şiddetli bir hükümet uzun sürmeyecektir. Saklanmak daha iyidir.

Ruh dışı, insanlık dışı ve uysal köyleri yağmalamaya alışkın olan hırsızlar çok dikkatsiz. Bir yerden muhalefet olduğu fikri duyulmamış. Yapmaya çalıştığımız şeyi yaptık. İlk olarak Korabay, masada oturan ve silahlarını tutan iki polisi bize özel bir şey anlatmak için çağırdı. Evin arkasına gidin ve çarpmadan kollarınızı katlayın. İkimiz de silahlarımızı kaptık. Bilincini kaybeden ve küçük olan iki piçten ayrılarak, düşünceli bir şekilde içeri girdik. Hırsızlar bir karmaşa içindeydi. Sahaya koştu. Kapıya koştu, kapıya doğru sendeledi, bir tartışmaya girdi ve tekrar eve girmeye başladı. Çılgılık attım ve kolayca durdum. Biz zamanlar düz bir arsa üzerine yan yana inşa ettiğimiz ocakların başında durduk. “Köpeğin çocukları, hepiniz alışkınsınız, şimdi benim atam!” – diye öfkelenildi Korabay’a. - Korabay şikayet ediyor. “Gerçekten de, hiçbir şey kaldırmıyor, düz bir atış yapabilir miyim...” diye düşüncesi parladı benim başımda. Ama atış yapmayacağını biliyorum. Yirmi hayvan, böcek hükümet kuramıyordu, hiçbir şeyde değişmeyecekti. Kan akıtmak gelmedi. İnsan keyfindeki hayvanları korkutup oynatmaya hevesi olmamalı. Korktu ve yapamadı. “Hadi ama” – dedim köyü işaret ederek. Zagira kolaçan edip kaçtığı zamanda ele düşen, yatağın altında, keçeğe gömülü sarılı yatan tüfeği alıp geldi. Askerden gasp edilen beşatarı eline tutturdum. O anda eşkıyalara kendi köyümüzden bağlı yalın ayaklardan biri ağlamaya başladı, “Beyefendi, kaşığa kanımı akıtma! – dedi. – Bir siyah, üç koyun verelim dedi şeytanın cazibesine maruz kaldım. Böcek, canıma kıyma, ömür boyu kulun olayım...” Başkaları da yumuşayıp, yalvarmaya başladı. Haciz komisyonunun başkanı Yalbaşay, hatta malın mülkün yarısını tekrardan vermeye, bize kesinlikle vazgeçmeyeceğini vaat etti. Yüreği acımayan korkmayan Ultarak ile Yakıbay sadece. İlçenin temsilcisi Ultarak sessiz kalırsa

419

İki ve ya üç aydır uzaktaki bir köy hırsızları olan Yakıbay pes etmedi. “Yoldaşlar! – dedi, etrafınızdakilerin, benzi solup, bereketi kaçmış, tamamen tavşan yürekli kullara. Biz isyan yolunda şehit olacağız! Yoldaşlar! Biz Lenin ve Stalin için kurban olacağız. Sizin kahramanlıklarımız unutulmayacak! Bizim kanımız için intikam alacağımız gün doğdu! Silinsin Baykulak! Yaşasın konsey! Dünya işçilerinin şarkısını söyleyelim, yoldaşlar! Devrimin sloganını söylerken ölelim!” Dolandırıcı herif! Tabi ki, kimseyi

vurmayacağımlı biliyor. Bildiğimizden de çok fazla cesur. Boynunu uzattı ve gerçekten isyan sloganını bağırmaya başladı. “Altındaki, dünyadaki açlık ve kölelik!” Neredeyse güldüm ve sendeledim. “Dur, melun!” – dedim bağıırıp çağırarak. – Kalanların da! Çok söylenmeden, yürüyün böyle!” Gerçekten de, kızgımım. Yoksa bu üçünü vurmalı mıyım? Yüzümdeki zulmü tanımış olmalıydım, ama dost köylüler kendileri geri döndüler ve geri sıçradılar. “Sevgili Stambek, ellerini kötülerin kanına bulayacaksın”, – dedi babam yüksek sesle ağlayarak. Mavi ay ışığında hükümet oğullarını grup yaparak, köyün dışına, tepeye çıktık. Önceden beri zalim mizacıyla tanınan, Yalbağay ile Yakıbay’ı, hükümeti, bütün temsilcilerini bir hayli iğrenç gelen Korabay benim görünüşüme bakıp, gerçekten tehlike hissetmeye başladı. “Hadi gidelim”, – dedi fısıldayarak. Esas üç kişiyi bölüp alalım, rehine. Sonrada konuşalım ilçedekilerle...” Dikkatsiz Kazağım vah... Bu hükümetin insanlarıyla da konuşmak, bir uzlaşmaya varılmasının mümkün olacağını düşündü. “Hayır!” – dedim ben. Bunda yanlış olan ne? Korabay’ın başını ağrıtmadım. Tutukluları korkutup ürkütmedim. Çok yorgundum. Bu hayattan. Bu düzenden. Bütün yalanlardan. “Gidiniz!” – dedim. “Dur! – Bu – biraz önceki iğrencin haşere çocuğunu kucaklayıp, bizimle birlikte kıra çıkan Zagira İdi. Çeşitli kişileri tanımıyor. Beni kadın kılığına giren siyah köpek mi sanıyorsun? Şimdi kanını içiyorum!” Tüfeğini çekip, her zamanki atışına hazırlandı. (Tetiğini biliyorsan, durma.) Korkmuş insanlar baş aşağı döndüğünde, Ultarak yoldaş bir tarafa sendeledi.

420

Her iki uzvunu da kaybetmiş gibi hareketsizdi, ama suskun değildi. Arkasına dönüp "Evet, sen! Ne yapıyorsun?" Dedi. Bozkır ve bozkırlardan şikâyetçi olan, hırsız ya da sahtekâr olup olmadığı bilinmemektedir. "Efendim," dedi Zagira gözlerinde yaşlarla. Ya bu boku şimdi vuracaksın, ya da beni burada bunu vurmaya iteceksin!" Bu noktada öfkem patladı. Sabah alay ve aşağılanma. Dürüst olmak gerekirse yarım ağız pejmürde sözlerle bulanıklaştım. Onu yakasından tuttuğumda öfkesini kaybetti, ama çenesinin altında çığlık attı, kaldırdım ve kirli ağızıyla tekrar vurduğunda kürekle iki dişi kırıldı ve çenesinden kara kan aktı. Göğsümde sadece bir mermi var, temizlemek daha iyi olurdu, ama burada ölümün peşinden gitmemeye karar verdim ve asıl şey, böyle bir şeyin komşulara, barışa zarar verebileceğiydi. “Uzaklaşıp giden bu Ultarak kölesi! – dedim. Yatan liderlerinin işareti, Yalbağay ile Yakıbay’a. – çabucak gözlerini sıkıştırın! Öyleyse...” “Yarın

öğleden sonra bu krizin başlangıcını bekliyoruz! – dedi sevinen Korabay. – Herhangi bir savaş düşünceniz varsa, asker hazırlayıp gelin. Görüyorsunuz, bizim silahımız çok, eşlerimize kadar tüfeğimiz var! Makinalı tüfeğimizde var! “Maksim!” beyefendinin evinde, yatak altında gömülüydü. Haydi. Bezelyeyle kurşunu bekleyebiliriz. Ve şimdi yaşlı, silahsız insanları öldürmenin şeriate karşı olduğuna karar verdi. Gidiniz. Silahlanıp geri dönünüz. Dürüstçe savaşalım.

Ben Zagira’yı kucaklayıp, komedinin arkasını beklemeden, üzülerek gittim. Akıbetimizden kovalamacanın ne zaman çıkacağını çözmeliyim. Bunlar tanrılarına tövbe süresi söyleyip, yalın yapıldak dökülerek, sonraki köye gideceklerdi. On beş kilometre – üç saat uzaklıktaydı. Ata binip, aceleyle gittiler. Nurımbet Köyüne. Onlarında hayvanını hesaplayıp, bütün malını istifliyorlardı. Beşatari olan üç dört silahlı vardı. Bize karşı saldırmaya cesaret edemiyorlardı. Bölgeye saldırıyorlar. Bir müfrezeyle topluyorlardı. Acil başlanıp aslında yarın akşama kadar zorla kafa yorulmalıydı. Diyelim yarın öğleden sonra. Tekrar dönüp bu sırtlara ulaşana kadar geç kalacak. Bu iki ortamda, elbette, yeni bir

421

düşman grubunun ne zaman istila edeceğine bakmıyoruz.

Acele toplandık. Üç kanatlı keçe ev, özensiz donanımdaydı. Bir kat kışlık, yazlık kıyafet. Tencere ve tavalar, yemekler. Hafifletip dört deveye sırtlattık. Çift taraflı bir şilte, iki yapılı kısırak, yapağılı taysız aygır sürü atı aldık. Tek tek kuvvetli ata bindik. Tüm ailemizle birlikte Korabay var – bulutlar ayrıldı, ay karanlığa kayboldu. Eski göç yoluyla Sarısu’ya icabet edip, acele etmiyorduk, ama soğuk, hızlı gittik. Kardeşimde develerin belini serbest bırakıp, at şangırdatıp az mola yapıp, daha taşandık. Güneş batmaya güç bela duracağız. Yükü indirip, nakliyatı sona gönderip, kazanı kurduk. Akşam olduğunda ateşi söndürüp, açık gökyüzü altında epey uyduk. Zengin adamın kulübesinde ısırılan ve son iki gündür kan dökülmekte olan birçok köpek arasında onu takip eden tek yaşlı bizdik ve onu bozkırın korumasına emanet ettik. Ay batmadan tekrardan yola çıktık.

Hükümetin oğullarıyla nasıl başa çıkacağımızı biliyorum. Yol felaketi çıksa. Bir takipçi peşinizden gelirse, sizi yazmadan bulacaktır. Dışarı gel hadi. Eğer ulaşabilirsiniz. Çıkmasına söz yok – varma olasılığı şüpheli. Katiyen, temkinli olmayı unutmadık. Gece attan inip yeri dinleyip, gündüz tepe, tümseklerde devriye atıp, arkamızı bekleyip oturduk. Sürecin gelmesiyle arasında altı uygun – güzel, sulak

alana ulaştıktan sonra, nizamlı yoldan kıvrılıp, Teligöl'e değil, Aşığöl, Akjaykın tarafına ayrıldık ta, kalın sazlıkların arasına inip güç bela dinlendik. İki gün hafızamızı toplayıp, taşıtın ayağını serinletip, şimdi yaşamımız hakkında düşünmeye başladık.

Çevremiz kalın ülke. Uzanıp akan Sır Derya göç sonu görünüyor. Doğuya doğru gidersek, Çuy Vadisi'nin otlaklarına gideceğiz. Dünyanın dört bir tarafı da açıktır. Ancak "Nereye gidersen de Korkut'un görüşü" dedi Kazak. Bölgeyi iyi bilen Korabay, dört ya da beş günlüğüne seyahat ederek çevreyi düzgün bir şekilde aradı. Tabi ki, hükümet tarafından ele geçirilmeyen bir bölge yok. Her yere yeni düzen var. Çuy boyunca el koyma henüz başlamadı. Ama hükümet adamlarının, köy hırsızlarının öfkesi sert görünüyordu.

422

Birçok defa kontrol edildik, yabancı yürüyen insanım diye güç bela kurtulmak lazım, nihai yolu, ahbablarla birlikte slogan atıp kaçmak, altındaki Kozijiren binlerce ünlü motiflerden biriydi, sürgüne endişelenmeden ki karartım gevşemişti. Şüphesiz ülkemizin izini sürmeden bile gözaltına alınacağız. Sadece Tanrı'nın yönettiği tek yer olan Betpak bozkır hemen yanımızda. Ama çöle kaçmak için acele etmedik. Ümitsiz olsak da, müşahede etmek için buradayız.

Kısa süre sonra, tamamen göçeceğimiz bir köy olmasa da, sadece yarım, iki üç silahlı, silahsız Kazak gençlerinin evine gidip, alkol alıp hacmini artırdı. Yeni düzene boyun eğmeyen haşarı vatandaşlar, malı mülkünden yoksun olduktan sonra köleleştirilmeyecekti, hayatta kalan zengin çocukları. Şimdiye kadar köyünü terk etmedi. Gündüzleri uzak durup, geceleri de, hiç olmazsa, haftada birkaç defa evlerine girip, güç alıp, sağlığının farkında olan özel yaramazlar. Şimdiye kadar buna değmeyen bağırlara da basılmayan. Ölüm, kaza görmeyen. İçinde eski tanıdıklarımızda var. "Eyvah, Kazak yaylalarına meclis hükümeti yerleşti mi!" – diye şaşırıldı. "Alatavdın diğer tarafındaki Kırgız'da, Margulan'daki koşul ile Semerkant'taki Özbek'te hepsi önceki gibi diyor, bu – Alaş çocuklarına mahsus olarak zulüm oldu!" diyorlar. "Bu kadar mal nereye kaçıyor? İçerdeki Ruslara alıp götürüyorlar muhtemelen..." diyorlar. Sezgi düzdür. Fakat Ruslarında azap çekmesi çok yıl oldu, oradaki fabrikaları ele geçirildi, zengin madencilerinden biri uzağa kaçıp, biri buz denizine sürülüp, yok edildiğine dair habere inanmıyorlardı. Soyadı Rus olduğu için kardeşlerim haklı olduğunu düşünüyordu. Şüpheleri mantıklıydı.

“Aman Allah’ım, krallık Rus Çarlığı değil mi, onlar toprağın diktatörleri, kendi kendilerine soymasına ne oldu!” diyorlar. Ben: “El koyma yürütüp, yeni bir düzen oluşturanların arasında Rus var mı?” diye soruyorum. Yerleştiler. “Bunlar – yandaşlar, – dedi bu nedeni. – Bu bir köpek, bir elçidir. Kararname yukarıdan geliyor. Ruslardan!” Mevcut çarın Rus olmadığını söyledim. Gürcü. “Müslüman mı?” “Hayır, – dedim. – Hristiyan”. “E, e, kafir oldu...” “Hayır, – diyorum, yeni hükümetin iyiliğine

423

inandım ben sefilim. – Ailesi Hristiyan. Kendisi muhtemelen hiçbir tanrıya inanmadı. Ne Müslüman ne de Hristiyan, gerçek Bolşevik”. “Bir kâfirden daha kötüydü! – dedi kaçak misafirimiz. Tanrı'ya inanan bir kişi de inanmayan biri olsa bile iman sahibidir. Bir büyük şairimiz söylemişti, namert molladan puta tapan Mecusi ziyade diye. Ve bu gerçek bir cehennem! Her iki dünyayı da eşit olarak tüketmeyi bırakmaz. Ahir zamanın aç gözlülüğü!” Ben davayı söylemedim. “Şu anki kralın Rus olmadığını mı düşünüyorsun? – Siyaset hakkında fazla konuşmayan babam bana katıldı.– Eyvah, eski zamandan beri vatana hükmeden halk, yabancı birinin yönetimine nasıl alışır?” Ben cevap bulamadım. Çok fazla bahane var, ama ne kadar söylesem de, bu sorunun mahiyetinde deneyimsizdim. “Elbette dedi babam düşünerek. – Önceki hükümeti basıp alan Bolşevikler bu soyla başka cinlerin elleriyle ateş yakıyor mu? Kötülük çıkarıp, bütün köylüler arayıştaydı, sonra dünkü Mekalay gibi tahtı bırakıp, kendilerinden birini koydu. Sadece... İyice güçlendirerek, dizginlenme ölçüleri yeterli değildi...” Bu söze de cevap bulunamadı. Avrupa eğitimi almayan ve diplomatik bir okulu bitirmeyen Kazakların basit zihinlerinde bir daha hayran kaldım.

“Oruç-namaz – toklukta”. – dedi Kazak. Düşünme yeteneğinin de gücü barış zamanında, sağlıklı bir ortamda bilinecektir. Elinde silah yok, başında hâkimiyet yok, Kazak’ın sadakatiyle, mertliğiyle, hatta aklı ve irade gücünden ne fayda. Onlarca asır boyunca kendi kanunlarıyla onlarca yıldır yaşayan göçebe toplumu, sadece yaz ayında olan bir katliamla yok edildi. Sadece toplum değil, aynı zamanda iyi ve kötü, iyilik ve kötülük algısı tüm yaşam felsefesi değişti.

“Ahir zaman!” diyordu. Herkes yeni bir dönemin doğuşu hakkında konuştu. Bir zamanlar Kazak “ışılıtlı” olduğu çıktı. Ahir zamana yeni girdik. İlk başta, grevciler baskı altındaydı. Gazilerin ve yerel polislin küçük müfrezeleri

424

bölgeyi aradı ve "çete" ile savaşmaya başladı. Müfrezeler bölgeyi araştırıp, "çeteyle" savaşa başladı. Yazın sonuna doğru köyümüzün hemen üstüne böyle küçük bir birlik geldi. Nöbette muhafız yok, ocaktan yarım kilometre uzakta bir araya geldik. On iki adam vardı. Yedi kişiyiz - altı tüfek, bir mauser. Müzakere edelim, barışa gidelim diyordum, Korabay aynı fikirde değildi. Kâfirlere güvenmediğini ve tek kelime etmeden onları vuracağını söyledi. Ve ben yıl içinde kargaşa çıkmayacağını düşünüyordum. Güç onlar üzerinde. Bugün onu vuracağız ve geri gelecekler Ancak etkisine baktığımızda şimdi de ateşkesin sona ereceğine karar verildi. Yeniden başlatmamız gerek... Mümkün olursa elçi gönderip, hepsinin yumuşatılması lazım ve aramızın düzeltilmesi lazımdı. Orada durduk. Tepenin dibinde, Kızıl Ordu muhafızlarını gözetleyerek bekliyoruz. Adamlardan birinin öfkesi dayanmadı. Bir kurşun atıldı. Dikkatsiz ordu dağıldı, atın başını burup, tüfeğin saçması saçıldı. Hiçbir yolu yok, bu bir karmaşa başladı. Bir sonraki anda, Kızıllar attan inerek küçük bir meclis kurdu. Köyünü çizdi, silahlarını aldı, bir erkek gibi indi, köyü kuşattı ve dışarı çıktı. Bizimde arabamız hazır, önünü sardık. Tabi ki, daha önce uçurumun altındaki oyuktaki eve ulaştık. Derme çatma siper oluşturup, taarruzu püskürtmeye hazırlandık. Ancak Kızıllar doğrudan saldırmadı. Uzaktan ateş etmeye başladı. Hiçbir hasar yok. Mühimmatı da kurtarmadık. Sadece Korabay karşı cevap verdi, katliama sadece mermiyle hediye gönderdi. Atlardan birinin ayağına çarptı. Şok etkisi uzayan Kızıllar cümbür cemaat bölündü, arkada kalanlar sadece tekrar vuruldu, atını bırakıp, kendi terk edip gitti. Canavar, çok daha fazla uzun gri aygırdı, Kazak at süvarisiydi, kabadayı binişiydi, çorak bir adamdı, meydan okuyan, tipi değil, kasırga değil, yaz sıcağında kırmızı bir aygır gördü, bir uğursuzun yağmaya düşen hayvanının mühimmatı olduğu görüldü, soyguncuya ganimet lazım, gem vurup binerek aldık. Sağlıklı olsa bile ayak bileği kırıldığı için yiyecek sıkıntısından dolayı kestik, bir keçi gibi kokuşmuş siyah eti olsa bile yedik.

Ertesi güne rağmen geç kaldık ve yukarı çıktık.

425

Konumumuz biliniyor, gücümüz ortaya çıkıyor, güneş batmadan yeni ve büyük bir grup geliyor. Açık söylemek gerekirse, gidecek başka bir yer yok. Betpak bozkıra gittik. Kader ortağı gençler Betpak'ın her yerini iyi biliyor – çölde indik, pelin çiçekli, çıplak topraklı çukura geldik. Bir zamanlar, kenarı kırılmış, tabanı batmış, derinliği sadece bir zincirdi, elle kazdık ve iki kez temizledik. Biraz acı bir tadı olan beyaz

çamurlu bir su vardı ve biz ve sığırlarımız doyana kadar içtik. Ertesi gün çocuklar güle güle dedi ve ayrıldı. Boş verildiklerini, umutlu olduklarını ve yakında ülkeden ayrılacaklarını söylediler. Barış varsa, birkaç ay içinde atın ayak izlerini takip edecek ve modern dünyayı anlatacaktı. Babamla akşam konuştuktan sonra Korabay da ayrıldı. Kederlenmiş durumda olsak da durmadı. En zor günlerde bize çok yardımcı oldu, ömür boyu bizle birlikte devam edemezdi. "Ne istiyorsun?" - babam dedi. Daha önce, Sovyet milis kuvvetlerinden alınan iki "gizli" tüfeğin birini istedi. "Beşatar baştan beri sizindir" dedim. Sadece mühimmatı eksikti. "Gasp ederek alırsız, - dedi Korabay. Şimdi üç mermi versen yeter" dedi. Dört tane mermi verdim. Kendime kalanı parmakla saya biriz. Gözyaşı dökmememize rağmen sarıldık ve ayrıldık. "Seni sonra göreceğiz," dedik. İyi gitmedi. Birbirimizi hiç görmedik. Daha sonra Korabay'ın Sozak ayaklanması sırasında bir grup adamla birlikte olduğunu duydum, ölmüştü. Şehit oldu. İmanı yoldaş olsun!

Bir ay geçti. Dünyanın dışında yaşadık. Düşmanlardan veya arkadaşlardan mesaj yok. Dikkatsiz değiliz, ama sakin olmayı öğrendik. Huzurlu bir yaşamın değerini daha yeni fark ettim. Bu huzursuzluğun sonsuza dek devam edip etmediğini kabul etmekten mutluluk duyarım. Tabi ki değil. Bölge için mükemmel. Sadece ilkbahar ve sonbaharda değil, aynı zamanda sıcak yazlarda da Betpak'ın yerel adamları da geliyordu. Çöle girdiğinizde, burada bir konaklama yerinde bol su var, Sorbulak adında, alameti öyle böyle değil. Söylemesi kolay, bir hafta boyunca bir at bulamadım. Artık altmış beşteki babamın kendisi gitti. İki gün boyunca ortadan kayboldu ve çok zayıf şekilde geri geldi. Hem yaz hem de kış için uygun küçük bir yerleşim yeri bulundu.

426

Yeterli su olması bile bizim için önemliydi.

Güneş soğuyordu artık sonbahar geldi. Arkadaki ülkeden umut kederlidir. Tabi ki iyileşmedi, ama tamamen farkında olmak istemedik. İşte! Şu anda, Sıpatay Bey'in en sevdiği bebek adıyla ilk defa kendimin Kazak'a yakınlığımı sezinledim. Ülkeyi keşfetmek istiyorum. Babam makul görmedi. Bekleyerek. Zaman geçtikçe yerimiz gittikçe soğumaya başladı ve devam etmek zorunda kaldık. Doğrudan Betpak'ın sonuna gitmeye cesaret edemeyiz. Sonumu düşünmüyorum dedi babam. Ben gideceğim," dedi babam. "Fark edirsiniz." köylerin nerde olduğunu biliyorum..." dedi. Babacığım hâla daha güçlü ama yaşlıyı tehlikeli bir yola sokmak istemiyorum.

İç çekerek kendim gideceğim dedi. Giyindi, ata bindi ve gitti. “Kimse beni tanımıyor dedi, ayağını üzeninin üstüne koyarken, kötü bir siyah felçli adama kim ihtiyaç duyar?” Sadece babam gözden kaybolduğunda anladım. Benim hayalim başka! Kıyafetlerim Kazak, on beş yıldır eğitim görüyorum, dilim yok, ama benim farklı! Yolda tanıştığım cahil insanlar şüpheli ve hiçbir yabancı köyüyle konuşmuyorlar. Ve babam, kökü bilinmeyen, bir şey arayan veya yiyecek bir şeyler arayan sıradan bir Kazak. Ama oğlumun büyükbabasına karşı isyanında, tehlike yok. Bir zamanda masaya konulan yemeğin güçbela alıp yiyen ağırbaşlı babamın başını belaya soktuğum için pişman oldum, haftaya yakın gidip sağ gelmesinden başka nimet yoktu.

Ülkedeki durum daha da kötüydü. Mevcut makamlar çobanlığa taşındı. Sadece dün, genç erkekler atları sürdü, köyün etrafında dolaştı, düğün ve ziyafetlerde yiyecek aradılar, evde şikâyet iftiracılar, iki arada fayda bekleyen çirkeflerdi. - Betpak da varlık gösteren, kölelikten harici bütün federasyonlar – bugün yürürlüğe girdi, hükümetin on gözü – aktifleşti. “Artel çiftliği”, “Hizmetçilik”, “Tula Silah Fabrikası” gibi benzer, çürüten, Kazak’a yabancı, hayırsız örgütlenmiş kuruluşlar, daha önce dehşetli salgınlığıyla işitilen “Kolhoz” denilen felaket ortaya çıkmaya başladı.

427

Aksakala göre, bu – açık gökyüzü altında demir prangalı hapisane. Hayvanı, yaşayanı, kadını ve çocuğu tek bir yerde ve bir tencerede yemek yiyip, kararname ile yattığı, düzene göre kalktığı ve şafaktan alacakaranlığa kadar çalıştığı özel bir tür zulümdür. Sosyalizm teorisi, komünizm yanılması hakkındaki uzun zaman önce, düşünürken, akıl yorduğum zamanda iç dünyamdaki gözlemlerimi, Kampella’dan Marx’a, oradan Plehanov ile Martov, Ulyanov’a kadarki aralıktaki düşünürlerden bölük börtük okuduklarımı hatırlayıp, aksakalın hikâyesinin dip gerçeklik hakikatine odaklandım. Tabi ki, Kazakların dediği gibi, "en çok görülen harika bir düğün", cehennemnin ortasında gidebilirsiniz. Ama pek gösteri yok. Kızıllar hükümetin başına geleli hayvan hesabına göre can hesabı daha doğru diyebiliriz. Kim zengin, yabancı kim, hangi ruh halinde - her şey biliniyor, ne dün gözaltından kaçan zengin Sıpatay, ne de kökeni bilinmeyen Rus çocuk önemsiz değil. Soruşturulur, kontrol edilir ve vurulmasa bile, radikal bir yetiştirmeye gönderilir, yakında devlet hazinesinin

tükenmesi insanları açlığa itiyordu. Başka seçenek yok. Betpak'a öncekinden daha ilerisine gittik.

Bunlar da mutlu günler. Başımız değil. Hayat hakkında hiçbir endişem yok. İlbaharın başında, içi boş bir keçe ev inşa ettik. Pelin kopararak, onu kalınlaştırdık, toprakla kapladık ve temeline gömdük. Ocak gecenin bir vaktine kadar sönmedi. Ama bu – şiddetli ayaz, keskin fırtınada da uyup duracağın zengin sarayı değil. Tek kat, kırık, çıplak bir taban, tekemet³⁵ ve ince bir gövdeye sahip üç kanatlı bir çadır. Gün batımından uzak, beter soğuma zamanında, ser karın olduğu, şakırdayan ayaz başladığı zamanda, dondurucu olduğu yerde, özgür olmak için elimizden geleni yaptık. Bu taraftaki en bol âlemde – köpeği yıkayıp, evin dışından uzak bir yere bağladık. Tehlike olur diye ağacı kırsaldan uzak bir yere diktik. Sonra ateşi yakarak bir kırsığı kestik. Bereketi yeni yetiştik, gönül rahat. Şimdi ne lazım! Artık yemek boldu. Yeterli yakıt ve su var. Ensede dönüp duran tehlike yok. Yazdan önce kaç hayat var? Aslında, huzur içinde uyuduk

428

ve bir hafta boyunca özgürce nefes aldık.

Fakat durum böyle değildi. Önümüzde ne var? Bizim yerleştiğimiz bulak gözden gizli olmamasına rağmen, kimse bilmiyor, göçmen yerleşim yeri değil. Yarın dünya genişlediğinde yetkililerin geçmişin kalıntılarını dünyayı temizlemeye başlayacağını kim garanti edebilir? Zaman titrek, silah kaçakçılığı çok, “Karnı aç matemli yaşlı adam sıçramadı” dedi. Zaman titrek, silah kaçakçılığı çok, “Karnı aç matemli yaşlı adam sıçramadı” dedi. Âdemoğlu, güvenli kişiliğini kaybetmeye başladı. Betpak'ın ortasında yaşayacak bir yer bulmamız gerektiğine karar verdik. Babam beni indirdi. Aramama izin vermedi, kaybolacağımı söylüyor. Babamın gitmesine izin vermedim. Çünkü at sırtında yaşayacaktı, yaşlı adamın bozkırda kalmasından korktum. Sonunda, şu anda bir tehlike olmadığını fark ettiğimizde, Zagira'yı ve üç yaşındaki Jansalkam'ı evde sarı bir köpekle bıraktık (Zagira son zamanlarda ilah tutmayı öğrendi, bir tüfek aldık ve ona bir Mauser verdik) ve bir ata bindik. İlk başlangıçta sabahleyin çıkıp, öğle kararmaya geri döndük. Sonra ezanla çıkıp, akşamüzeri geri döndük. Çok geçmeden bozkırda misafirliğe başladık. Bütün gün boyu etrafi dolaştık. Çıkıntılı bir dip, dal, damlayan bir damla su olsaydı. Uçan

³⁵ Renkli keçe

kuşların gölgeleri, koşan hayvanların izleri bile yoktu. Siyah pelin ile çalı, arpacık ile akasya sadece görüyoruz. Dünya düz ve kısır. Güneş gündüz gökyüzünde, ay ve yıldızlar gece gökyüzünde. Sağ ve sol, batı ve doğu arasında hiçbir fark yoktur. Birçok kez kaybolmuş gibiydik. Korkum uçuyordu. Ama babam tereddüt etmedi, doğru yolu buldu. Buradan geçeceğimizi söylüyorlar.

Bir noktada böyle bir işaret vardı. . Geriye bakıyorum. Hiçbir işaret, rahatlama yok. Burada da. Orada bile. Birkaç gün süren yüzlerce kilometrelik alanda hiçbir fark yok. Ama babam için çöl bir kitap gibidir. Gözler nasıl? Dürbünden daha iyi olup olmadığını sordum. Çok bol. Birde, "Geyik geldi!" dedi sevinerek "Tövbe. Betpak'ta kış ılık oluyormuş!" "Geyik nerede?" – diyorum. Ufku işaret etti. Ne kadar uğraşsam da, hiçbir şey görmedim. Sadece birkaç saat yürüdüktan sonra kendimize bir pelinli tepe görüldü. "Burada otlayan üç geyik vardı.

429

İki bacağı büyük olan bir keçi..." Buna inanamadım. Gittim çenelerinin üzerine atladım, ileri geri yaptım. . Sonunda, bir yerde dağılıp yığılmış genç keçi gübresi durduğunu gördüm. Tabi ki bu öngörü babamın bir özelliği değil, bozkır sakinlerinin tanımlayıcı bir özelliğidir. Ancak bunalmıştım. Sadece Betpak çölünü değil, Karakum ve Kızılkum'u geçsek de, yalnızlık ve yoksulluktan ölmeyeceğimize ikna olmuştuk.

Aradığımız şey bulunamadı. Ama babam vazgeçmedi. Son olarak, konuk olarak kaldığımızda bozkırda, toprağa bir delik kazarsak suyun çıkacağını söyledi. Erken ilkbaharda gitmek ve emin olmak gerekir. Ayrıca, iki veya üç yer daha işaretlendi. Ama önce yerleşmek daha iyidir. Hem uzak hem sıcaktı. Sadece baharı bekle lazım.

Akşam yüz yıllık bir seferden dönmüş gibi ailemizle birlikte olmaktan mutluluk duyduk. Gecenin soğuğu ile kar parıldamaya başladı. Çok kar yağıyor. Biz yağlı et yedik ve sıcak ve samimi bir çatı altında kırmızı çalıyla pişen ocakta duran yağlı çorba içtik. Babam Jansalkam'a, Jansalkam'a sadece değil, Zagira ile ikimize bize sadece değil, kendi kendine ilginç bir hikâye anlattı. Bozkıra yerleşen tek avcı keskin nişancı hakkındaydı. Onun karısı ve bir çocuğu vardı. Bölgede yürürken, parmağını kolunun içine gizleyen cadı evine gelmiş. Daha önce duymuştum. Bu sefer babam değiştirerek söyledi. Bence Jansalkam korkuyor. Cadı değil, sıradan adam. Düşman. Kendi güçlü. Kendi merhametsiz. Sırtında baltası var. Göğsünde bıçağı var. Ancak kadın ile çocuğa gelmiyor. Çünkü bunların köpeği vardı. Börübasar diye. .

Evet, bu bizim Börübasar gibi. Bu Börübasarın önceki atası. Soyguncu: "Yorgun bir yolcuydum" dedi ve içki içip güç kazandıktan sonra kendisi karnını doyumak için bir kadın ve bir çocuk aramaya başladı. O anda Börübasar hırsızdı doğru enseden alıp çıkardı. Annesi baş sallayıp bağına bastı. Çocuk koşar ve bir zincir alır. Hırsız, üçü zincirle bağladı. Ne kadar güçlü bir kadındı. İşte ne kadar cesur bir çocuktu. Ne kadar zeki, dürüst bir köpek!" "Soyguncu neden yalnız yürüyor?" Diye sordu Jansalkam. Jansalkam. – tüfeği nerede?" "Tüfeğini bozkırda karşılaştığı avcı keskin nişancı gasp ederek aldı"

430

– dedim. "Peki... - Jansalkam düşündü. – tüfeğini aldıktan sonra niye bıraktı?" "Bıraktı... Yalvardı. Yalan söyledi. Sonra ruhu acıyıp salıverdi". "Peki, dedi Jansalkam. – Canı acımaması lazımdır. Öldürmesi lazım! Boğazlayıp, derisini sıyıdırıp..." İşte dün kesilen hayvanlarından özür dileyen uysal bir Kazak'ın çocuğu: "Sende günah yok, bizde azık yok" Öldürmesi lazım" Bize zulüm yapıp, varımızı yoğumu tamamen gasp ederek alan, yerleşim yerimizden göç ettiren, ellerine düşsek düşünmeden ateş eden hırsızlarda söz kısa. "Dede, cadıyı öldüren masalı anlat!" dedi Jansalkam. Şimdiki çocuklar masallardan korkmuyor. Neden korksun. Kendinin gördüğü uğursuzluk masaldakinden on misli. Beline balta bağlayan hırsız, parmağını kol içine gizleyen cadı dedikleri ne, köy içinde at oynatan, ev etrafında adam vuran kahırlı kızıl perilerle karşılaştırdığında. Çaresizde aptal, günlük yemeğinden başka hiç yapacak bir şeyi yok ahmağın, ahlaksız uğursuzlar. Koyun gözetleyen, köpeğin çanını çalıp, dağ koyunu avlayan avcı vuruldu. Çukur dibinden yükselen, yarı dünyayı bağına basan kahraman Bolşevikleri söyle!

Şafaktan önce, atın yelesine kar düştü. Kurak kum taneleri kadar su damlası küçük kardı. Güneş aniden ılıklaşıp gitmişti. Çok büyük rüzgâr yoktu. Sabah uyandıığımızda düz bir yerde yaşıyormuş gibi hissettik. Vahşi yerde bir aygır sürümüz var. Tüm alanı kaplayan düz, beyaz karda bacaklar uzamış ve vücut genişletilmiş gibi görünüyordu. Kısraklar kuyruklarını oynuyor ve anne atlar karda tepişiyordu. Mavi aygır karla, damlalarıyla gölgeleniyordu. Kuyruğun durumu dikleştirerek, ayağını terse bırakıp, çapraza uzatıyordu. Hayvanları dağıtmayın dedi çobanımız. Arkalarında, hörgüçleri çocuk gibi, üstü başı kabarık dört deve var. Onlar yetiştirilmiş hayvanlar değil, bir masaldan farklı yaratıklar. Berrak gökyüzü, berrak havada ayak basma seslerine kadar açık duyuluyordu. Yarım karla kaplı, çalılara tümsekteki alacalı

böcekli bozkıra – geniş bozkırın gri kubbeye kesişen yatay kemerine duyguyla baktım. Dünya ne kadar geniştir. Ne kadar temiz. Aniden evin altında, ayaklarımın altında görünen bir fare izine gözüm takıldı.

431

Hayat bu! Bozkırda sadece doğa yasalarına göre yaşanır, hükümeti, siyaseti ve polisi yok!

Hükümetimiz yoktu. Bu günlerde doğal çevreye uygun olarak sadece kendi yasalarımızla yaşıyoruz. Bu da olsa Tanrının kolaylığıdır, kış oldukça ılık, rahat oldu. Hayvanlarla ilgilenmekten başka yapacak bir şey yok. Develer gözümün gördüğü yerde yürüyor. Çalılıktan hariç serpilmiş maki, çatıklaşmış sapların hepsi samandır. Atın durumu biraz daha zordur. İlk başta yakın yerde otluyordu. Ot azaldıkça vadiden uzaklaştı. Gün boyunca değişimli olarak nöbetçi olacağız. Bu uçurumun üzerinde köpek veya kuş yok, kahverengi canavar kalmadı ve yalnız kurt ve mavi aygır gitmesine izin vermedi. Yine de temkinli olmalıyız, gözümüzü ayırmadık. En büyük tehlike – kahırlı ocak ayında aniden fırtınanın durduğu gece içinde kaybolan atı iki gün arayıp güç bela bulduktan sonra, güçlü atların birini akşama kadar evin duvarına bağlayarak beklettik. Hayvanların geri kalanının kırsal bölgeye adapte edilmesi lazımdı. Aksakal günün batımına ve ayın çıkmasına yakın, gökyüzündeki bulut ile yerdeki karın vaziyetine bakıp, hava tahminini yapıyordu ve çoğu zaman doğru tahmin ediyordu. Büyümeyen, keşfedilmeyen yer, aksi halde çok yanılmazdım dedi. Mart, kar eridi ve yeryüzü aydınlık olmaya başladı. Aksakal gitmeye isteksizdi. Haber almak istiyorum. Ben haberleşmeden – biliyorum. Bu, birkaç yıl sürecek bir kader değil. Beyaz generaller, Gönüllü hareketi, Sibiryaya hükümeti – Rusya'nın yarısını kontrol edemediği için Bolşevik hükümeti yakın gelecekte duramayacaktı. Dünyanın yarısı mahvetmeye çalışıyor. Protestolar ve ayaklanmalar olabilir, ancak yirminci yıldan sonra Kızılların güçleri tamamen ortadan kalktı. Bir süre önce içlerinde kargaşa gibiydi ve artık ben oradan da ümit beklemiyorum. Bir grup kaybederse, diğer grup gelir. Renk aynı. Eğer gaipten başkaca durum doğsa, hayal kırıklığına uğramayacağız, yapabiliriz. Güneş ısınmış, yeryüzü genişledi – düşmanın irtibatının uzaması. Herhangi bir saatte tepemizden düşmesi mümkündü. Babam makul gördü. Aceleyle ata binip, iki ya da üç gün inceleyip keyifli geri döndü.

432

Geçen sonbaharda, Betpak derinliklerindeki arazi kardan temizlendi ve tek bir söğüt ve pelin değildi, altında çok fazla besin vardı.

Kar suyuyla göçtük. Ölülerimize kuran okuyup, arkadaki halka huzur, bolluk dileyerek, hiç beklemeden hareket ettik. Kimse sonsuza dek ayrılacağımızı ve kemiklerimizin orada kalacağını düşünmedi. İki yaz, üç veya dört yıl olduğunu tahmin ettik.

Babamın sahiplendiği yer gerçekten de çevredeki alandan tamamen farklı, “Bu yerin adı Kökjaylau olacak!” – dedim. Allaha tövbe ederek, bir ev inşa ettik. Ev inşa edilmeden önce bir kuyu kazmak için bir yer aradık. Karım erimiş olduğu deliklerden ve pelin ve böğürtlenin daha uzun büyüdüğü oyuklardan değil, sırtın dibinden uzaklaşan eteklerden seçtik. Yani, seçimi yapan babamdı. “Kuyruk boyunca su çıkacak!” – dedi. O anda Allah’a dua ettim işe başladım.

Ayak topuğuna kadar hızla kazdım. Nem emdirilmiş, ezilmemiş yüzey. . Sonra gerçek azap başladı. Yoğun, küçük sarı toprak sıkışmış, kürek batmıyordu. İsteksizce, hesaba göre sadece gidip, çekip almak mümkün. Ölçerek derin kazmak değil, santimetreyle, milimetreyle, tırmanmak gerekiyordu. Hâla çok zamanımız var. Kar tamamen gitmedi. “Tökezleme, oğlum...” – dedi babamda. Ama en kısa sürede suya ulaşmak istiyorum.

Zagira evdeki çukur boş kapları boşaltıp, su doldurmaya girişti. Küçük Jansalkam kar temizleme işine katıldı. Babam elindeki mevcut şeylerle kanaatkârdı, yeni yere gelişimiz şerefine, Allah adına kurban kesip atın derisini kurutup, yağını sızarak, derisini dumanla ıslamaya başladı. Bir sulama kabı yapacaktı. Su doldurmaya meşe derisinden yapılmış sürahi, kırmızı için kap yapmıştı. Evdeki kısrak sütü sağılan kap, matara, tas, kazan – büyük veya küçük kap tamamen su dolduruldu, güzelliğini ve görünümünü korumadan doğal haliyle içilen ve dikilen bakır kap da yerini buldu ve kuyuya zar zor ulaşabildi. Hiçbir yaratılış belirtisi yok. Ben kayalık yığını gibiyim. Oyulmuş avuç içi gübre tabakasına dönüşmüştüm. Sırtım ağrıyor, yanaklarım karıncalanıyor ve ben yere oturuyorum. Beş... on... yüz... iki yüz bir... Bin! Tekrardan – bir... iki... dört yüz on dokuz... İkinci, yedinci, yetmişinci bin! Tabi ki,

433

tek işçi değilim. Babamda var. Benimle zaman zaman değiş tokuş yapardı. Zagira var. Su toplamadan, yemek hazırlamadan eli boş olduğunda, deri kovayla toprak çekiyordu. Jansalkam da kuyuya gelmek istedi. Düşer düşmez tekrar

çıkıyordu. Burada oyun oynama ve şımartmanın zamanı değildi. Düşüp bir yerini kırmasın diye azarlamak zorunda kaldım.

Aradan bir hafta geçmişti Kuruk boyunca aşağıya indik. Bu zamanda benim benzim soldu, yoruldum, kendim için acı çekiyorum, babam ile eşimin yüzüne bakmaya çekinecek hale geldim. Doğum günümde endişeli değildim. Taş toprak çekip aldığımız tozlu iş coşkumu kum yaptı. Önemli olan – bu yapılan işin neticesinin olacağı konusunda şüpheli olmasıdır. Derinleştikçe umutlarımız azaldı.

Kuyu boyunca kazdık. Toprak yumuşaktı. Kat kat kabuklar tanınmaya başlandı. Düşük nemli. Fakat su yok. İki Kuruk'a ulaştık. Mavi gökyüzü tıpkı ateş gibidir, yuvarlak görünüyordu. Ben çift kazıkla güçlendirilmiş kıl merdivenle tırmanıp, tepeye zar zor çıktım. Babamı düşürmüyorum. Toprak çekmek kolayda iş değil. Dürüst olmak gerekirse, çok daha kötü olduğu ortaya çıktı. Şimdi biraz söyledi. Biraz on beş metre indik. Belki yirmi. Ölçümün kendisinden korkuyorsunuz. Şimdi yaşlı da endişelenmeye başladı. “Çöldeki kuyular kırk ve ya elli kulaca ulaşacağını söyledi. Eğer değilse... Hayır, – dedi sonra. – Çimin alçaklığına baktığında bu kadar daha derine inilmemelidir. Yoksa oyuğu bulamadık mı?” Bunlarla baş etmenin maliyeti nedir. Kazdık. Açıkçası, acele etmemize gerek yok, yaz boyu, sonbahar boyunca kazsak da köylülerle durmayacağız. Zorluğu – bu sefer kar tamamen gidip, su tükenmeye başladı. Aradan onca gün geçtiğinde bataklık yerindeki çukur tam kurudu. Yakın çevrede su damlaları yoktu. Bizde tam iki haftaya, ekonomik olarak kullansak, ondan da daha uzun süre su var. Ancak hayvanlar susmaya başladı. Hayvan olduğunda, deve değil, at. İlk gün otunu azaltıp, epeyce suladık, tükenmezse kendimizin de kullanımı için uygundu. Şimdi, babamın söylediğine göre, kel bir noktaya dönüşen yerde yürüyordu ve ertesi gün tamamen kurduğunda, evin ilerisine bir daha baktı.

434

Çok zor bir durumdu. Kovanın dibine su döktük, tek tek aşağıya verdik. Ertesi gün oldu.

Verimsiz faaliyetin uzun zaman önce durdurmamız lazımdı. Başladıktan sonra çare yoktu. İki gün daha beklemeye çalıştık. Sonra... “Göçmeyeceğiz!” – dedim. Burada bol su, sadece duygu, kalacak bir yer var. Babam hayvanları toplayarak Sorbulak'a gidecek. Aynı alanda yürüyor, yavaş yavaş sulanıyor, uzaktan izliyordu. Planladığı günde deri kaba su doldurup, devenin yerini değiştirmeye geldi.

Allah izin verirse, kırk değil, seksen, yüz kulaca kadar kazmaya yelteneceğim. Mezara gitmezsem, bu derin çukurun dibinde öleceğim.

Benim dua etmemi bekleyen, şefkati bol Tanrım bu zamanda ihsan verdi.

Bugünün – en son ki patırtısıydı. Kazmayı vurduğumuzda yumuşak gibi görünüyordu. Sert toprak çöküp uçmadı. Ufalanıp, ezilip düştü. Ben tekrar tekrar vurdum da, kazma zonklayıp boşaldığında, kendi kendime inanmadım, dizlerimin üzerinde durup kaldım. Sonra diz çöktüm. Verimli, nemli topraktı. Alışılmış, taze sadece ıslanmış sulak toprak. Çömelerek elimle tırmaladım. En altından sıkıp bir parça toprağı – toprak değil, balçığı ağızıma koydum. “Baba! Baba!!.. – dedim karlara seslenip. – Su! Su!!” Babam sessiz kaldı. “Suya geldik! Her zamanki su!..” – dedim ben yıkılıp, kuyuya çığlıkla, kulağıım yarılıyor haykırmaktan. “Aferin!” – diye boğularak ses işitildi tepeden. – Aferin, çocuğum... Kovaya bir avuç balçık gönderip...” Bu noktada damlayarak şırıldayan su hendek dibine toplanmaya başladı. Ben çift avuç balçığı, suyu bastırarak kesip alarak kovaya doldurdum.

Muhtemelen uzun geçen ömrümün en mutlu anı suya ulaştığım gündü. “Süpersin, oğlum! – dedi kovayı aldıktan sonra babam, sabırla. – Allah var. Tadı tuzu yoktu... Oldu! – dedi sonra. – Gerisi kolay. Yarına devam ederiz.”

O anda suyun geldiği alanı genişletmeye başladım. Sanki faturamı yeni almışım gibi. . Durmaya çalıştım ama yapamadım. Sadece elimde kazma, çapa alabildim. Durmak istesem de duramadım.

435

Kısa bir süre sonra, yalnızca son günlerde dışarıda olan babam merdivenlerden aşağıya indi. Şimdi yanlış kazıyorum. Böyle çukur kazarsan, çok geçmeden sel suları altında kalacaktır. Kaynağın tamamını açmak için kuyunun dibini bir seviyeye ulaştırmak lazım. Öleceğim, dışarda güneş ışığı, içeride ayrıştırıcı karanlık oldukça, ben kazıp, babam taşıyıp, kuyu dibinin sınırına yetiştik. Ben kazıyordum. Kumtaşı girdikten sonra, soğuk, gergin su ayak bileklerinden taşıtı ve bize iş yaptırmadı. Merdivenlere çıkamadım. Bir ya da iki kez etrafa baktım, uçurumun dibine düştüm, heyecanlandım ve tam doğrulamadım. Ancak o zaman bitkin olduğumu ve verimsiz çalışma birkaç gün daha sürerse, yorgunluktan ölebileceğimin farkına vardım. Son birkaç gün benzi kül gibi harap, iyice bir deri bir kemik kalan Zagira, ben kara mağaradan çıkarken düştüğümde, başımı kucaklayıp, bağına basarak oturdu. Ruhunu

temiz tutan, sürekli duygulanan, atasına dikkat eden, yaş akan yüzünü enseme basıp, sessizce hıçkırdı.

Kuyu ağzında düşmemden sonra yaptığımız ilk şey, kalan tüm suyu tencereye, kuyu tabanına ise koçanı ve samanı dökmektir. En sonunda, kırk gün kadar çöle dayanan develere de çeyrek kovadan su verildi. “Şanslı, atların içtiğini görebiliyor olmak hoşuna gidiyor” dedim. Oysaki kendimize bir damla bile su kalmadı. “Tekrar getirin!” – dediğinde, Zagira: “Damla su yok!” – dedim. Şok oldum. Sonra yüksek sesle güldüm. Benim nasıl vaziyette olduğunu anlayan Zagira da, sonra babam ile çocuğumda güldü. Bütün suyu hayvanlara verdik - bir kuyumuz var. Nasıl sevinç olmasın! Bol sulu kuyumuz var! Bütün bir ipi bağlayarak, el ele kovayı saldı. Gitti, gitti, sonunda yankılanıp şap etti. Ayağa kalkıp, su dolan kovayı geri çektim. Deminkinden de ağır. Her çekişte daha ağırlaşıyor gibi görünüyor. Uzun zaman almaya devam ettim. Sonunda kovam görünüyordu. Ortada daha fazla su! Sıradan, lekesiz, sarı çamurlu soğuk suydum. Oturdum ve içtim. Hepimiz içtik. “Sır Derya’nın suyundan” – dedi babam. Sır Derya’nın suyundan! Sır Derya’ya ulaşmadan bulduk. Suyu hiçbirimiz görmüyoruz. Ancak geri Kazakların arasında şöyle bir söz var. Bundan büyük övgü olmasa gerek.

436

“Sır Derya’nın suyundan!” – dedi, hengâmeden önce kendi yalnız takılan Jansalka, kuyu başına geldiğinde, Sır Derya’nın suyundan zemzem suyu! Rahatladık da kaldık. Sır Derya’nın suyundan zemzem suyu! Rahatlamıştı.

Uzun zamandır korkuyorum. Aklıma yeni geldi, kovayı tekrar saldı. Suyu geldiğimde, elimin geri kalanını bağladım ve doğru bir şekilde ölçtüm. Direkt 17 kulaç çıktı, yani yaklaşık 30 metre. Babacığım, – dedim hayal kırıklığı içinde. – Bu ormandan kazsa, kırk kulaçtan su çıkar mıydı? “İhtimal”, – dedi babacığım. Ya ordan kazsaydık? “Sevgiyle sordum.” “Çıkmayabilir” dedi. Bu aferinin kendi mükâfatı oldu. Mükâfatın işareti – bu uzak yerdeki kuyunun birinin suyu acı, birinin suyu tatlı olma şansı var. Ve eğer bunların ortasında kazarsanız, hiçbir şeyin çıkmayacağı şaşırtıcı değil. O zaman tam üstüne düştük dedim. Beş ya da on adım ötede ne çıkacağını kim bilebilir... “Uzun zaman bu yeterli olur mu?” “Kesinlikle yetişmemesi de mümkündür...” İşte, hüner bilimi dediğiniz. Avrupa’nın en iyi bilimi dünyanın çimenlerinde ya da daha doğrusu, işaretlere göre, çölde asla su bulamazdı. Bu taraflarda benim bilgim az – dedi babacığım. – İşim Nehri’nde, sulak, yeşil diyarda

büyüdük. Büyükbabamız derdi. Kendi atamdan işittim diye. O zamanda bizim ülkede kış sert olduğu yıllar Sır Derya'dan aşağı gider. İki ortamı kendinde gördün, Sarısu'dan başka bir nehir yok. O bozkır geniş. Su bulma çaresini beceremediğinde geri dönmekti. Benimki o zamanlardan kalan gelenektir. Uzunkulak'dan duyduğum gördüğünün yönü ayrı. Aksi takdirde, başka bir mantık bulabiliriz. Kim bilebilir, tatlı su mızrak boyunda sadece bataklık yerlerde bulunabilir diye. Sana çok fazla meşakkat verdim. Her nasılsa arkası hayır oldu. En önemlisi – düşmanın gücü kuvveti uzaktadır. Oğlum, bir bahçeniz var, yüz at sulasanız bile bu kuyu tükenmez.

Zagira ateşi yakarak, gelişigüzel bir şeyler doldurup bulanık suya eti batırdı. Biz ay ışığında, kuyuya kovalarımızı taşıdık ve geri döndük. Yakınımızda gezinen atlar ve develer hemen bize yaklaştı. Kovaya doldurup, kenardan sulamaya başladık.

437

Önce onlara her seferinde bir kova verdik ve sonra su vermeye devam ettik. Son olarak, dört deve kaldı. Sarı devenin dişisi sekiz kova içti. Çift sarı büyük deve dokuz kovada durdu. On iki siyah erkek devenin kovası sarıya döndü. "Bu yüzden çölde kırk gün dayanıyor," diye gülüyor babam. "Gerçekten kırk gün mü?" "Kırk – örnek için söylenen söz olsa gerek. Yirmi güne apaçık dayanırdı". "Bu çok fazla, – dedim. – Nasıl?" "Bu on iki kova – on iki ve ya on beş gün diye biliyorum. Karnının bir köşesinde duruyor. Ondan sonra kaç gün boyunca hörgücünde saklıyor. . Gördün mü, dördününde hörgücü yıkıldı. Sıcaktan değil. Sudan. Kim bilir, belki midenin gözeneklerinden birinde su saklama yeteneğine sahiptir. Başka bir düşüşten sonra da katlanıyor. Ruhun sahibinin görünmez ağrısı var mı? Sadece insan... Yalnız insan zayıf"

Evet, sadece insan zayıf ve ikinci kez... Ayrılmak üzereyim. Yorgunluktan, bitkinlikten. Hayır, kötülükten. Bu insan ne kadar zayıf, gizemli bir yaratıktır. Yanılması ve düşmesi kolaydır. Sanki gündüz ruhlarımızı kaybetmiş gibiydik ve şimdi geniş bir saraya benzeyen sırtlarımızı, üç kanatlı çadır içerisinde, sanki gecenin altındaki ışık tüm üzüntülerden yükseliyormuş gibi, rahatlayarak oturup, at sucuğunu dilimleyip yedik ve havuçlu çorba içtik.

Derin uykuya dalmadan deliksiz uyuyorum. Sadece beş ya da on dakika uyudum. Güneş doğarken uyandım. O kadar güçsüzdüm ki neredeyse kalkamıyordum. Kalkamam. Çünkü Jansalkam bana izin vermedi. O mutlu. Ben ondan daha mutluydum. Hepimizin acelesi vardı. Bizimle dünyanın dibine gelen beş

kısraktan ikisi arka arkaya doğurdu. Baş ve ayakları sağlam aşağıya inmişti. Mesafeli yerde, mavi pelin içinde, otlayıp yayılan atlar arasında ayrı görünüyordu. Babacığım ve Jansalkam geri döndüler. Güzel olduğunu söylüyorlar. Diğer üç kısrığında doğurması yakındı.

Benim büyük sevincim kuyu idi. Başına giderek, tekrardan kovayı saldı. Apaydınlık gümüş suyu. Öyle görünüyor ki sadece bu suyu içen yüzyıl yaşayacakmış gibi. Yukarı kaldırıp eve getirdim. Su koyacak kap yok. Hepsi dolu. Evin dışına çıkıp, elimi yüzümü yıkadım. Hepten kirlendim, iyice banyo yapmak gereği o zaman aklıma düştü.

438

Daha sonra. Ama böyle aydın suya nasıl kıyabilirim. Ve şimdi, kova bel ortasından yukarı duruyor. Kuyunun başına tekrar getirdim. Onu geri dökecektim. Tekrar dökemedim. Derin şüpheyeye şaşkınmış gibi bakakaldım ve yüzümde küçük bir gülümsemeyle suya baktım. Sonunda bir yol buldum. Kuyu başında duran kazma, çapa, küreği, hiçbir lüzumu olmamasına rağmen, başından sapına kadar yıkayarak, toprakta temizledim. Gerçekten de, bu çölde, çok fazla çabayla gelen berrak su israf edilmemelidir. Tekrardan kovayı saldı. Çekme halatını bıraktım gitti, sonunda şıp diye ses duyuldu, gevşetiverdim – gıcırdayarak battı. Sadece yüzeyin biraz üzerinde yükseldiğinde dibe ulaştı. Suyun derinliğinin kendi insan boyu! Kuyu değil, ırmak bu! Gerilimi güçlü, su kaynağı iki metreye kadar yükseliyor. Ne kadar alırsanız alın azalmıyordu. Ama ben kovaya doldurduğum suyu dökmedim. Olduğu gibi eve götürdüm.

Tabii ki, en büyük varlığımız, kuyuyu restore etmemiz birkaç gün daha sürecekti. Toprak sıkı, duvar yapmanın acelesi yok. Ama hızlı bir şekilde ağızını sabitlemek gerekiyordu. Güvenliği için mukavemetini ve temizliğini yapmak gerekliydi. Aynı zamanda göçebe yaşam, doğanın kanunlarına göre yaşam şeklini bilen ama dünyadaki yaşam hakkında hiçbir şey bilmeyen babama güldüm. Hayvanlarla birlikte oynayan Jansalkam oynarken düşecek mi, çevrede ağaç yok, kuma gidip, çalıda kurbağa gibi duruyoruz. Gülümsediğinde geri döneceksin. Ben önce kazık bastırıp, halat gerip kuyu ağızına üç ve ya dört çita sıkılayıp, onun üzerine keçe yayıp örttüm de, duvarda yoğun duran yağlı toprağın bir kenarına su döküp, çamur karıştırdım. Geçende su temini için hazırladığım bir ham saman tabakasını kestim ve şimdi tamamen kuru ve sert bantla dikip bir kalıp yaptım. Sonra

iki veya üç gün içinde beş veya altı yüz tuğla koyarak duvar ördüm. Emdikten ve kuruduktan sonra, birlikte bastırdım, yuvarladım ve her zamanki gibi kuyu ağzına bir korkuluk koydum. Kolay, vahşi bir çözüm. Babam zorlu istihbarat kombinasyonumdan şaşkına döndü. Çorak çölde su bulan, çorak bozkırda yol kateden,

439

hayvanlardan tüm ihtiyaçlarını karşılayan, yaşamın temel becerisi olarak kabul edilen ilkel yaşam geleneği - ayakları yürürken, ağzı konuşur ve genellikle seleflerinin örneklerini takip eder. Bu karakterin en az yarısına hâkim olsaydık, çok fazla sorun yaşamazdık.

Hepimiz değil. Güvenli bir şekilde uyumalıydık. Ama beni şeytan dürttü oturamadım. Ülkede neler oluyor. Geçen seneki hükümet yerinde mi? Rusya'nın derin köklerinde belli olmayan güçlü dalgalar yükseliyor ve ya evvelki kargaşa olayından fazlaydı. Bir yanda Çin, bir yandan Batı Avrupa hareketlenirse yüzbinlerce, belki de, birkaç milyon silahlı asker, paralı birlikler, yurtsever vatandaşlar tekrardan güç toplarsa, riske girerse, yeryüzündeki maruz tehlikeyi tamamen kavrarlar, dün temel Hristiyan dünyasında insanlar için merhamet hissederse ve güç yardımını şiddete çevirirse Bolşeviklerin iktidarı basitçe düşebilir. Bir hayal değil. Bir rüyadır. Ancak son on yıl boyunca sadece akla sığmayan işler yüzeye çıktı, sadece dünyanın tersine çevrilmesini vaat eden tarafından aşıldı. Tabii ki, her şeyin aynı olduğunu, yani öncekinden daha kötü olduğu korkusuna düştüm. Kalbim sıkışmıştı ve evde ya da çölde keyif alamadım.

Babamla, eşimle konuşmadım, ata bindim. . Sorbulak'a gidip sadece geri döneceğim dedim. Çaresiz izin verdi. Tabii ki silahlıyım. Tabi ki silahlıyım. Mevcut silahım, şaşalayan beşatar değil, yatay bir pozisyonda, çıplak gözle görülemeyen rahat bir mauseri hırkamın içine bağladım. Akşam serinliğinde çıktım, normal bir yürüyüşle indim, sabah tepeye ulaştım. Yukarıdan baktığımda karanlıktı hiçbir şey göremedim. Gerçekten, bizim gibi kaçarak gizlenenler olmasa ıssız bozkırda kim yaşamak istek ki? Cesaretle ağır yürüyerek, bulağın başına geldim. Yaklaştıkça bir değişiklik olduğunu fark ettim. İlk olarak, ağır kalmış, beyaz kuyruklu bir geyik gördüm. Sonra

karatavuklar³⁶ her yerden uçmaya başladı. Bir sonraki an bir damarımı tıkayan kötü bir koku aldım. Altımdaki Kökbes'i kişnetip, önden değil, yan tarafımdaki rüzgârlı tepeye doğru yürüttüm. Tepenin üstünden her şey aydınlık görünüyordu.

440

Susuzluktan, açlıktan ölen hayvanlar. İnsanlar beş ve ya altıydı... Düzinelerce. Belki daha da fazla olabilir. Sayıyı belirlemek sayıdan daha zordur, bütün değildir. Parça parça ve darmadağındı. Kuzgunlar vurulduktan sonra bıçaklarıyla parçalara ayrıldılar. Dehşete düştüm... Yuvarlanarak düştüm ve sonra kustum. Akciğerim düşüyor sandım. Sonra kalbimi sakinleştirip, ayağımı üzeninin demirine geri koydum. Bir kişinin cehenneme alışık olmadığı söylenir. Muhtemelen sadece hayvanlar buna alışık değildir. Kökbes'i bırakmak istemediğim için yokuş aşağı indim ve bulağın altından tepeye baktım. Cesetler iki tarafta yatıyordu. Genişleyen kaburga, bölünen omurga, yaralı kemik, çıplak kalça... Çürüyen, parçalanan, göverip sasıyan vücudunun azaları – iskeletleri bütün olarak görünmüyordu. Birden bire gıcırda da, çürüyüp gitse de tendonlarına takılsalar bile, bulunabilecek tüm kemikler arasında tek bir kafa olmadığını fark ettim. Başsız kimse yok. Fakat başsız ölü olması mümkündür, kesilebilir ve de bir sepete koyularak bir bastona bağlanıp sürüklenerek götürülebilir. Hayır sürüklenmedi. Bütün başı bulak kaynağına – su kaynağının içine gitmiştir. Tüm ana iskeleti dağılmıştı. Dipleri suya batırılmış, şişmiş, tepesindeki saçı haşlanmış, kafanın deri örtüsü büyük ölçüsü kaynamış, kurtlanarak çürümüşü. Bir ve ya iki... Yedi ya da dokuz. Ben atın sırtında dururken bile iğrendim ve kusasım geldi, midemde hiçbir şey yok, bomboş çukur – kusamadım. Fakat çift kaburgam sıkıştı ve ciğerlerim sökülüyor gibi oldu ve midem ağrımaya başladı. Atın ateş kuşanmış gibi eyerine, tepinerek ve çırpınarak zar zor tırmandım. İşte o zaman hatırladım. Buraya gelmemdeki en önemli şeyi. Nehrin kenarında, keçenin içine sarılmış kap kacağın altında, küçük bir tencere ve siyah çay gömülüydü. Adamlarla yapılan önceki anlaşmaya göre yeni bir döneme ihtiyacımız olacaktı. Biz var olduğumuz bozkırda, boş bardak bile olsa alıp gitmekti. Atla ormana gidip, çaresiz tekrardan düşünmeye başladım. Etrafıma bakmaya korkmuyorum. Bakmasanız bile, görmese bile, tüm her şeyi damarınıza kadar hissedersiniz. Depo kolayca bulunabilir. Bir hafiflik ve bir

³⁶ Karatavuk ya da kara bakal ve boz bakal, karatavukgiller familyasından tüyleri kara, meyve ve böceklerle beslenen ötücü bir kuş türüdür.

ağırlık vardı. Sorun şu ki, her şey dağınık, yani gömülen ve soyulan bu adamların hepsi değil, bazıları geçen yıl bizimle iyi vakit geçirmişti.

441

Hafifçe – kar erimeye başladığında göçüp gitmesek, biraz durursam, bizim de, – akbaş ihtiyarımız var, sevimli sabimiz var, – bu biçarelerle birlikte gerileyeceğimiz açıktı... Kova baş aşağı döndü, kap kacakta o civardaydı. Görünüşe göre, gençler ateş yakıp, yemek hazırlanırken, elleriyle nefes tutup ısınıyor gibiydiler. Yemek için zaman bile yoktu. Ben Allahü Ekber söyleyip, kovada, kalan kabı da topladım. Heybeyi ayırarak her iki tarafına da eşit bölerek koydum. Altında biraz su olan bir matarayı atımın altına bağladım. Muhammed peygambere, Hızır İlyas evliyaya sığınıp atıma bindim. Muhammed peygambere, Hızır İlyas evliyaya dua ederek atıma bindim. Bu kadar pervasız olacak mıyım? Babam söylemişti. Bulak başına ulaşana kadar, bol suyu kendi gözünle görene kadar, yarım matarayı dönüş yoluna sakla demişti. Gün bu kadar sıcak olmamıştı, ileride bu kadar engel olacağını gerçekten düşünmedim ya da vahşi doğada adamın iştahını artacağını, açlıktan çıkmış gibi, daha fazla yiyeceğini, doyumsuz susayacağını, uyuyup tekrar sabahleyin geri uyandığında kişisel temizliğini yapmayı bekleyemezsin, ellerini durulayıp, yüzünü yıkayamayacaksın – aksakal ne nasihat verdiyse hepsini yaptım. Mataranın gözünde temiz su var ama içersem ertesi sabaha kadar susuz olan bu canavar nasıl dayanabilir. Ya da baharın kırbaç ucu yüzünden, sisin içinde yığılmış, şişerek solucan gibi çürüyen ve kemiren bir kurt yüzünden ölü cesetlerin kafaları aşağıya yuvarlanan bulağın temizlenmesini mi beklesem. Elbette, dibindeki kum, toprağında sıyrılması lazımdı. Alet yok, elle. Akan bulak büyük ihtimal akşama kadar yenilenir. Hatta yakınında nefes alıp, gece yarısına kadar bekliyorum. En doğrusu buydu. Ama kalbim tereddüt etmedi ama vücudum titriyordu.

O zamanda Kökbes'i bağlıydı. Bir bakışta, güneyden bir atlının geldiğini gördüm. Kızıl Ordu askerleriydi. Tertipli ve düzenli bir şekilde geliyorlardı. Günümüzde, eski günler bitti, kutlamalar ve yürüyüşler yok, böyle uzak bir bölgeyi hareketli bir istasyona dönüştüren adamlarımız var. Babam olsa, üstündeki elbisesinde sadece değil, burnunun bitiminden, gözünün rengine kadar ayırabilirdi. Ben tanıyamadığım için daha az durdum.

442

Adamlarımız, yani, onları tanımasak bile, bu bölgedeki barışçıl Kazaklar, konuşmamak üzücü, Kazak da olsa Rus da olsa yani Kızıl Ordu askeri, yolda giderken dikkat etmeliyim. Daha önce gördü görmedi mi - bilmiyorum ondan dolayı saklanmadım.

En yakın su kaynağı yüz ve ya yüz yirmi kilometrededir. Kim olursa olsun, Sorbulak'a ulaşabilir. Benim atım sağlıklı, atımı çaldırmayacağım, sadece onların atış menziline uzak durmam lazım. Rüzgâr esen tepeye çıkarak arkamı döndüğümde dörtnala giden atların yelelerinin çarptığını gördüm. Boylu boyunca yöneldim. Atların ana grubu bulak kaynağında durmadı, sollayarak geçmeye çalıştılar. Büyük vahşi atlara binmek çok verimsizdir. Buna rağmen de kaba değillerdir. Patırtılı tüfekte ateş edip (Mühimmatı bol, köpeklerin), her yere dağılmış durumdadılar. Tabi ki, kim oldukları belli oldu. Kazaklar, bir ya da iki değil, Kazak bozkırında kendi halinde olan bir gruptu, yalnız kişiye çok fazla belalı düşmanlık göstermezler. Belki bir at parçalanmış olabilir. Bu düşünce beni çok etkiledi. Belki kan istedim. Ailemi düşünmedim. Gerçekten de, yirmi civarı adamın ateş ettiği yüz mermiden biri düşüp beni vurabilir, evet atımı etkileyebilmesi mümkün. Ama çok emindim. Daha sonra beş kat daha fazla inancım olsa bile, bu kadar şüpheli işlerden kaçınmayı öğrenmiştim. Ve bu sefer kendimi kontrol edemedim. O kadar siyah atların arasından zulüm yapan avcılarının yakınına yaklaştım. Ama o zamanda kadar Kızıl Ordu'nun çoğunun atı hemen hemen hepsi heybetliydi. Önce yalnız sonra ikişer ikişerli, birkaç metre sonra sanki yorgun atlar bir tepeye çarpıyormuş gibi durdu. Arkada kalan sadece erkek attı. Ben dizginimi sertleştirdim, aramızdaki mesafe beş yüz adıma kadar kısaldı. Eğer zulüm göreceğinden şüphe etmemiş olsaydı, muhtemelen bir av tüfeğim olmadığını görürdü ve onu tedavi edeceğimi anlardı. Biraz tereddüt ettim. Dört yüz adım. Üç yüz... Sonra tekrardan uzattım. O anda, kalabalığın geri kalanı gözümde bulanıklaşmaya başladı. Daha fazla engellemek imkânsızdı. O anda, silah patladı. Kendi de ne ateş etmeyi bilir ne de binmeyi bilir, aptal olmalıydı. Yöresi neresi.

443

Ben atı yavaşlattım ve kanın akışını durdurmaya çalıştım. Sonra ipi bırakmadan atın arkasına yuvarlandım. Zulmün boğulduğunu duydum. Gaddar, yorgun ve bitkin bir avcının neşeli çığlığını duydum. Silahını gökyüzüne kaldırıyor ve ateş ediyor. (Değerli mermileri havaya atıp israf ediyor, orospu çocuğu!) Altındaki geniş göğüslü atın ciğerine vurulan tekmeden nefes nefese kalan şiddetli bir kükremesi

kulaklarıma ulaştı. Eğer olmasaydı, hemen bana gelip burnunu üzerime dayatırdı. At için üzüldüm. Ona bulağın arkasından ateşlenen bir mermiden korkacağını söyledim. Görmediği için korkmuyordu. Zulümden korkmadım sadece şaşırđım. Ben yavaş yavaş yerimde durarak, dizginimi boşaltıp, uzun tüfeğimi iki elimle kaldırarak: “Yalan söylüyorsun, Kırgız! Yalan söylüyorsun, piç! Burjuvaziye ölüm!” dedi, bilinci kaybolan adamların, Tanrının sığ bozkırında karda haykırıp, beceriksizce tırıs korkarak gelen Kızıl Ordu’nun askerine doğrudan şakağının altından çektim. Tüfekte vurduğumda, kırmızı gözlü adam dik dik süzülerek bakarak öfkesiyle birlikte devrilip sağ tarafına yığıldı, ayağı üzengide kaldı, geniş göğüslü aygır ürkererek kişneyip, göğşe püskürdü de, ölü gibi dörtlü, üst üste tepinerek, kurak bozkıra apar topar kaçtı. Ben arkama biraz döndükten sonra cıvık ve çorak toprak arasından yeni uçup düşen tüfeği bulup aldım. Kahverengi çelik, namlusu bükülmemiş, dipçiğı kırılmamış, mühimmatı oksitle temizlenmiş yepyeni bir tüfektir. Kökbes’e sekerek binip, geniş göğüslü aygırın peşinden kovaladım. O da yorgun olan bir canavardı ve yorulan hayvan kaçır mı hiç ya da iyi olduğunu düşünürse kaçmazdı. Dizginlerini tuttuğum zaman titredi ama tereddüt etmedi. Çekinmeden sırtına Rus eyerini taktım. Aygırı, sürüş pozisyonunda uzak yere çıkarıp alevlenen burnunu ferahlattım.

444

Boynundan tutarak zar zor sakinleştirdim. Gözümde korku ve acele edecek bir şey yoktu. Gözün görebildiğince uzak yerde kara görünmüyordu, görünen hiçbir yer yoktu. Kökbes ile aygırı birbirine çekiştirerek bağladım. Sonra ölmüş Kızıl Ordu askerinin yanına gittim. At tepinerek ayağını havaya kaldırdı, yerde hiçbir şey yoktu, göğsünde ıslak kara kandan başka bir şey yoktu, ayağında kesilme gibi hiçbir şey yoktu – ama gri parmaklara, sarı saçtan anlaşılana göre Asyalı değil, Avrupalı ve ölümün ansızın aldığı genç bir adam olduğu ortaya çıktı. Ellerimi kirletmek istemiyorum, askeri üniformanın cebini aradım. Kızıl Ordu’dan olduğunu biliyordum. Doğru. Agafonov Pavel İvanovich. İşçi kökenli. 1910 yılında Petersburg’da doğdu. Küçük yaşından dolayı Büyük Devrimi pencereden sadece gördü ve iletişim kuramadı. Kendisinden, geçmişin değiştirilmesini ve Türkistan bölgesinden vahşi Kırgız bozkırlarına kadar yeni bir düzen kurulmasını istediler. Şimdi de Kral Petro’yu da, Aziz Petrus da bıraktığı, Büyük Lider’in adını taşıyan kanlı kasabada yaşlı bir anne var. İşte, sakat, hasta... Meşakkatten kurtulmayan sıradan Rus kadınıydı. Gerçekten üzücü. Dünyanın yarısını tüketen böyle bir ateş olmasaydı,

çocuğunuz hayatta ve yanınızda otururdu. Kendi kanını veya başkalarının kanını içmezdi. Her şeyi kaybettin. Açlıktan ölüyorsun mu, yalvarıyor musun – yolun açık olsun. Ve şaşırđım. Kana bulanmış sıska Kızıl Ordu askerinin tek mirası, omzunun üstünde asılı duran bir çift mermidir. Bir atış için yeterli sayıda ve hasar verecek on tanesi sadece, kalanı yüzün acık üstünde. Birazını dışarıya kan akıtıp tamamlayacaktı. Bu dipçiğini de boynuna astım. Sonra piçin botlarını fark ettim. Aygıra çok sert vurulduğunda bile tabanı yırtılmayan, sağlam yepyeni deri botlar. Kalıbı biraz küçüktü. Ama bu bozkırda her şey yolundaydı. Babamın ayağına sığmasa, Zagira'nın ayağına tam gelirdi. Botumun tabanıyla bastırıp, ayak kokulu sarı dolama çorapla sarıp, iki çizmeyi de süpürdüm. Geriye kalan tek şey eyeri idi. Birde süvari hikâyesiydi. Hikâyenin sonu çirkin, eyeri ise elverişsizdi. . Ama genel olarak deri. Gayet kasnağı köseleye yarar. Biraz önce kargaşa içinde bilinçsizce kesilen kemeri tekrar bağlayıp, ipe üstünden çekip, geniş göğüslü aygırın arkasına bağladım.

445

Bir kez daha bol ganimet – hançerinde sallanan kutusu vardı. Altındaki su ortalamanın üzerindedir. İçmek için gidip eğildim. Hayır. İğrenmeyle değil. Kan dökülmesinden, kurbanın ölü vücudunun tamamen çırılçıplak soyulmasından bu kadar hoşlanan adam neden çekinsin. Sonradan kaydettim. Bu arada, o kadar kirli olmasaydı, elbiselerini süpürdüm. Ama korkunç değil. Ne yazık ki, belinde, vahşi Kırgızların omuzdan omza asılı sanki bir yeri yırtıyormuş gibi kesen keskin bir kılıcı bir yere sıkışmış gibi görünüyordu.

Atın sırtına binip yaslandığım zaman doydüğümü ve rahatladığımı anladım. Göz ucunda iki kara adam daha görünüyordu. Devrimci bilinci düşük, aşağılık uğursuzlar. Bu ilk başta ki silah sesinden sonra ölmüştü ama diğer yoldaşlarımı da tek başına göndermemek şeref sayılırdı. Geliyorlar zar zor yürüyerek. Bunları da toprak alıp gitse sevap olurdu. Ama o zaman aklıma geldi. Acele etmedim ve panik yapmadım. Yetişsem ikisinin de, kurşunla tepelerini bezelye gibi deşeceğim. Ancak açık bozkırın eteklerinde, şapkalı yalnız Kazak'sın, özgür adam değilsin, fark edilmiş olabilirsin. Şüpheli. Üzüntüyü de yeterince biliyordu. Ve diğer büyük bir grup... Bulak arkının kopmuş başlarının zehirlemesi engel olmazsa kovalama devam edecektir. Cellatta akıl olmuyor denilen bu... Ancak tövbemi unutmadım. En büyük tehlike gevşek bir aygırdıydı. Ancak toynakları rahatladığında önündekini takip ederler. Sadece ağzı köpürüyordu. İyice nefes nefeseydi. Kökbes çöllere uçmasa da, o

kadar saf değildir. Dua ettim suyumun olduğuna. Kızıl Ordu askerinin matarasından kalan yarım bardak suydı. Kendim kırılıp ölsem de, iki canavarıma veriyorum. Özellikle geniş göğüslü aygıra veriyordum Görmediğimiz bir canavardı. Kan, doğası gereği karanlıktır. Saf yürekli bir hayvanın çok fazla şiddet, intikam ve ölüm gördüğü zaman hiçbir şey hissetmeyeceğini düşünmek – bizim sağduyumuzdur. Her şeyi hissediyorlar, her şeyi biliyorlar sadece konuşacak dili olmadığından itiraz edecek durumu olmuyordu. Ama hunharca sırtından vurulduğunda, beni ezmediği için ona minnettardım...

446

Çok geçmeden arkadaki iki siluet kayboldu. Ama ben durmadım. Eğilerek ilerlemeye devam edeceğim. Kısırak sağımı, et asım zamanından sonra sadece birazcık mola yapıp, atlarımın ayaklarını soğuttum. Tabi ki bu arada derin bir nefes alabilirsiniz. Kahraman Kızıl Ordu çetesi nerede, canlarından kaygılıyım. Tabi ki çölden ölmeyecekler. Kendileri pislenen bulak kaynağını elleriyle temizlediler. Kavgada öfkeli, cehenneme dayanıklı demir Bolşevikler, kandan tiksiniyerek dirseklerine kadar soktular, eceliyle ölerək şişmiş olan leşlerden temizlene kadar yani akşama kadar karga ve kuzgunların cesetlerini bakarak geçmiş mücadeleleri hakkında hatıralar gelecek zaferleri hakkında hayallerini soluksuz konuşmaya devam etti. Sonra kokmuş hava ile karıştırmış temiz su içtiler ve bilinci yeniden kazandılar. Susuz çöl başladı. Susuz çöl zorlaşıyordu. Mermiler ve kılıçlar etraftan atıldı ama hiçbir şey bulamadı. Tekrardan aklıma – Şu kıyısında geldi. Huzurlu köyleri, masum insanları katlettiler ve dünyayı kökten değiştirmeye devam edecekler. Tüm Kazak bozkırını, tüm Rusya'yı ve belki de tüm dünyayı Sorbulak'ın başı gibi kanlı, çürük bir cehenneme dönüştürmek için...

Yeni yerleşimimiz Kökjaylau – Sorbulak'ın kuzeybatı tarafındaydı. Düşmanı atlattığımda, elbette, doğrudan evime gitmedim. Kuzeye – ıssız bozkıra gittim. Zulümden kurtulduktan sonra doğru gideceğim yönde yürümeye başladım. Güneş batana kadar durmadan çok adım katetmem lazımdı. Tepeler ve sırtlar görünmeye başladı. Böğürtlen ve ebelekleri³⁷ uzamış, şişman ve çirkin siyah pelin ile ada çayı yan yana yetişen ve çarpık çarpık çalı basmış olan bozkır alacalı bulacalı görünüyordu. Ben baharın serinliğini ve insana ferahlık veren rüzgârının hafifliğini

³⁷ Yaz aylarında çiçek açan meyve türünde bitkidir.

bir tepenin başında çevreyi gözetlediği zamanda çok iyi hissettim ve o arada atımın yularını serbest bıraktım. Kökbes ile geniş göğüslü aygırın kirli ve boncuk gibi terleyen geniş göğsünü, kahverengi yaprakları çarparak soluklanıyordu. Gemlerini almama rağmen otlamıyorlardı. Neden otlasınlar. Sadece suya ihtiyaçları vardı. Bu civarda kaç günden beri hareket ediyoruz ama bir damla su yoktu. Duyarlı hayvanlar durumu anlıyormuş gibi tereddüt etmiyorlar ve gözüme bakmıyorlardı. Niye olmasın benimle birlikte zorlu imtihanlar.

447

Ben o anda tekrar düşündüm. Sadece babam, eşim ve çocuğum değil. Birkaç hayvanın bile kaderi bana bağlı. Hayatım ve refahım için. Çünkü bulunduğum yerin yeryüzü şekli bilinmiyor. Bu alışılmadık değil, garip değil – o zaman gitme şeklim, dün geri dönme şeklimden farklı değil, ama bu değildi. O değil, başka yer! O zaman babam bozkıra – iki ve ya üç yere ucuna ip bağlanmış sırk kordonelardı. Bunun bir yokluk işareti olacağını söyleyebilirim. Birkaç yerde tuhaf bir şekilde büyümüş bir çalı, tuzlu toprağı olan arazi, çorak tepelikler, yakın çevredeki taşan kabartmalara, görünen işaretlere dikkat edeceksin. Doğru izi arıyormuş gibiyim ama bu izlerin hiçbirini göremedim. Sağ tarafı hemen dikizlemem, sol tarafa baksam eğilmem lazım. Genel yönüm düzdü. Ben de aynı fikirdeydim. Yakın bir ilişki yaşıyormuşum gibi hayal ettim. Babam bahar esintisinin bir içki olduğunu söylerdi. Sabah susamadım, şimdi uykuluymuşum gibi hissediyorum. Atlarında benzi soluyor gibiydi. Ama ben hiçbir şeyi yedeklemedim. Mataramın ağzını parçaladım ve kalan tüm suyu köşedeki geniş göğüslü aygırın ağzına döktüm. Sonra askerden aldığım şişenin dibindeki suyu ise ağız gargaralamaya bir yudum su ayırarak geri kalanını Kökbes'e içirdim. Bundan sonra, hangi yöne gidersem gideyim, çift matara su taşıyacağım.

Ama bunun için şükürler olsun. Her iki hayvanın gözlerine fer geldi. Ben rüzgâr kafamdan estikçe yukarı çıkmaya devam ettim. Beşatar ile Mauseri ve tüm mermilerini ayrıca kap kacağımı, üstümde fazla olan elbiseleri aygırın üstüne yükledim ve tekrardan Kökbes'e bindim. Güneş aydınlığında hızlı yol almak ve en önemlisi - doğru yönü bulmak gerekirdi. Her iki attı yorgun ve akşama kadar koştu. Ne kadar ileri gittiğimizi bilmiyorum. Sorbulak'tan güneye, yolun yaklaşık dörtte biri kadar uzun bir istikametimin olduğu açıktı. Ama samanlık içinde değil, çevresi birkaç

gün süren bozkırda kaybolan sapsız iğne – çıplak bozkırda şakırdayan kementte³⁸ yok, başka bir hayat izi yoktu yani bizi hayata bağlayan ayırt edici hiçbir işaret yoktu. İlerlemek için başka seçenek kalmadı. Karınca hızıyla gittik. Önümüzdeki güneş yusuvarlak büyük,

448

kızılığın solgun güneş ağırlığını taşıyamadı, etrafında dönerek, pürüzsüz açık gri ovanın mavimsi kenarına dokundu da tüm ısını ve ruh halini içine çekerek sendeleyip battı. Sis hıza düşmüştü. Günbatımında şafakta yok – akşam doğar doğmaz alacakaranlık geldi, karanlık şeytani karanlığa dönüyordu, aynı zamanda büyük gökyüzünü kaplayan mavimsi, kızılımsı ve gri yıldızlar hayatın bütün görünüşü kasvetiyle böldü. Gece soğuk ve yıldız ışığı güç katıyormuş gibi aralıksız gidiyoruz. Üçümüzün, kurak bozkırda, Allah'ın sadece göreceği sessiz ve ıssız bozkırda yalnızca yönümüz belli değildi. Ağzım kuru ve dilim yapışkan olmasına rağmen arada tükürüyorum. Atlar dörtlüye gidiyordu. Ancak o zaman Kazak atının ne kadar dayanıklı olduğunu ve sahibiyle nasıl gittiğini gördüm. Çok dolandık. Hâla daha gidilecek çok yol var. Ama cesaretimiz kırılmamalı. Atlar gevşeyişte, kendim ise çoktan yorulmuştum. Dinlenmek imkânsızdı. Durduk. Her iki atı da soğuttum ve tekrar bağladım. Yularının ucunu altıma bastırdım, şapkamı indirdim ve çıplak zemine uzandım.

Herhangi bir bükülme ve dönüş olmadan doğrudan yola gittim. . Yol desem yol değil, sıradan bir yeşillikti, nadiren oluşmuş tuz bataklığı gibiydi. Bir yol olacak – eski yolun izi açık – iki tarafı sağlam – çok uzun gerilen kenarları vardı. Kenar değil, sırayla dizilmiş adam başı gibi. Sırayla dizilerek birbirine yapışmış, ufukta batarak kaybolan, başka tarafa kafasını çevirmek istemeyen, dişleri beyazımsı, gözleri şakıyan canlı kafalar – alında yazılanlar bile açıkça görülebilirdi: Rus, Kazak ve diğerleri beraberler – güvenlik güçleri ile eylemciler. Sağa veya sola dönemiyorum sonra geriye çekiliyorum... Arkasında daha büyük bir tehlike var... Uzun zaman önce cezalandırdığım jandarma subaylarının uzuvları dağılmış olduğu zamandaki gibi geriye bakmaya korkuyorum. Sadece devam etmeliyim. Sadece bir mutluluğa yelken açmalıyım. Arkamdaki bu bokları germeden, bu korkutucu kafalardan çabucak kurtulursam, yolun sonuna ulaşacağım... Bacaklarım ağrıyor, nefes

³⁸ Atları yakalamaya yarayan iptir

alamıyorum. Yürüyerek geliyorum... Aniden atımın, üzengisine bütün gücümle asılsam, canlı kafalardan yapılmış

449

canavar setinden atlayıp kurtulmak aklıma geldi. O anda titreyerek uyandım.

İki at yularlarını çekerek kükredi. Doğuda parlayarak Essekkırğan³⁹ doğdu. Bütün bozkır maviye döndü. Dünyanın karanlığı eriyordu. Hava rutubetli, çöl yanıyor gibi görünüyordu. Yanma yok. Önceki eski halinde. Daha güçlenmedi. Bu da iyiydi. Çimleri okşadım. Çiğ yok. Ama kuru değil. Nem var. Her iki atın dudaklarını süpürdüm ve gemini aldım. Otlamadı. Ama sanki pelinin başını kokladı ve nefes aldı. Canı yanarak içini çekip yere düştü. Çok oyalanmamak olmazdı. Atların eyerlerini değiştirdim, bu sefer geniş göğüslü aygıra bindim ve çoban yıldızını rehber edinerek kuzeybatıya yöneldim.

İlk başta bunalmıştık. Zamanla ruh halim değişti. İlk başta yolculuğumuz verimli geçti. Zamanla, bu muhtemelen yavaşlayacaktır. Kuşluk vaktinde yoldan kaybolduğuma hepten ikna oldum. Geri dönmek lazım? Sağa mı döneyim, sola mı döneyim? Hayır, ilerlemeye devam edecek miyim? Orada durdum. Dünün zulmünden, susuzluğundan, yorgunluğundan ve belirsizliğinden sonra ne kadar ilerlediğimi bırakın, ne kadar geldiğimi ölçemiyorum. Köy su bakımından zengindir, tarla Kökjaylau'nun önündedir. Büyük olasılıkla, bu dünya için yeniyim. Hedef yöne gidecek mecalim yok. Bu noktaya gelelim ve sonra sola ve sağa hareket edeceğiz, tabii ki yapabilirsek.

Öğleden sonra havanın bozulacağını anladım. Güneş sıcak değil. Ilımlı, soğuk bile değil. Çölde tecrübeli, sağlıklıysanız rahat ve güneşli hissedersiniz. Ben taşıtımı yormadım. Bütün gün arşınlayarak ağır yürüyüşten vazgeçmedik. İki üç defa kısa süreli serap gördük, öğle vaktinde atların gemleri çıkartıp dinlendirdim sonra matara dibindeki üç kaşık suyu içtim. İki hayvanda en az bir kez yürüseydi yarın geceye kadar yönümüzü bulamazdık. Ne yapmalı mıyım, bir su damlası bile yok. Dün sabah içtiğim iki su damlası beni tatmin etmedi, yine de kendimi suçlu hissettim. Eğer yoldan sapmasaydım, Kökbes ile aygır çok fazla acı çekmezdi. Ancak hayvanın dili yoktur, ciğerleri daralsa bile hoşnutsuzluğunu belli edemiyordu, itaat ederek ileri doğru gidiyordu.

³⁹ Yıldız

Ve Şimdi, K kbek'in sahibine bağlılığı hepten baŐarisız oldu. Tamamen kaınıyormuŐ gibi görünüyordu. İpin ucunu takip etmiyor, kararsızlık yaŐıyordu. Bir kamçı ile zar zor sürebildim. Ama çok uzun sürmedi. KiŐneyerek duraksadı. . Ben solmuş bir hayvana bundan sonra işkence etmek istemedim. Bırakıp gitmeye daha elim varmadı. (İnsan davranışı hakkında ilginç bir Şey. Can dostu olan yoldaŐımı atsam mı, atmasam mı diye birazcık tedirgin olduktan sonra, mauserimi çok ağır ağaç kabına geri koydum ve düşünmeye başladım: "Ben Kazak değilim, Kazak gibi vurmuyorum. Altındaki atın bırakmak... Bizim kâfir vatana ait olan bir karakter, kötü romanlarda bulunan kötü hareketlerdi... O Kazak... Kazak diye mi böyle... Kayıp mı oluyor?") Belki de K kbek'i değil, kendimi vurmalyım? Ama Kazak... Herkes... Sonuna kadar savaŐmak ve hissetmek için. Kendime de, atıma da canım acıdı. Terini alıp, üstünü hafiflettim... Onu da zaten birkaç dakika sonra kaybedeceğim. Her üstüne oturduğum zaman yuları boynuna, dizginleri hafif bağladım, özür diledim, veda ederek yoluma devam ettim. Aradan yarım saat sonra, belki on dakika geçtikten sonra geriye dönüp arkama baksam da, hayvan, dört ayağını kaldırıp, dinlenmeye yüzünü vurup, uzanmıŐ olarak duruyordu. Yorgun ve zor durumdaydı. Muhtemelen K kbek'in kendi değil, kendinin ben ayrıldığımda boynunu dönmüŐtü, boğuk sesler çıkartarak – korkuyla vücudu yere düşmüştü. Ben ağladım ama gözyaşı d kemedim.

Ben ilerlemeye devam ettim. Güneş batıyordu. Ayrıca gölgelik arazilere yaklaŐıyorum. Tanıdığım ve bildiğim bir yere gitmeliydim. Zihnimde  yle tasarlamıŐtım. . Hareket halindeyken, soğuk olmazsa da durmadan, devam edeceğim. AkŐamda ıksam, iki kere dinlensem, ezan okunmaya varırım. Hesabım doğruydu. Sonra... Acele yürüdüm. Az önce inmiş olmama rağmen, yolda birkaç saat geçirdim. Hayır, daha az. Çok az. Ve y r y Ő m verimsiz oldu. Acele ve verimsiz... Ama yönüm doğru... Doğruysa kızıl alacakaranlıktan sonra gecenin ortasında ülkeyi görmek zorundayım. Doğruydu. ocuk gibi sevinmeye başladım. Batan güneşin parıltısında yumulup, bir kaç saat dinlendim. Şimdi tehlike ise doğru yönden sapmamaktır.

Uzun zaman önce, köy ile s redeki atlar arasında bir kayıp olmuŐluęum var. Çok değil, biraz önce. Sonra kelebek gibi dolaŐmaya devam ettim. Sonunda fırtına başladığında Nurımbet köyünden bir atla karşılaştım ve ruhum sevindi. O zaman

çölde kaybolmak ilginçti. Çok fazla hikâyem vardı. Şimdi burada... Güneş battı. Çok geçmeden Çolpan yıldızı çıktı. Kazaklar bunun Çolpan yıldızı olduğunu bilmiyor eğer bilselerdi sabahları güzel bir kız olarak görmezlerdi, ama bir günde servetini kaybeden bir duldu. Bana dul bir kadın gibi geliyordu, bu yıldıza sadece rehber edinerek atıma bindim. Biz ilerledikçe karanlık daha da kararıyordu. Sanki gölgeler krallığının kapılarını açmışım gibi. Ama geri dönüş yok, başka yolu yok. Hayvan, bizim gibi bir zavallının birkaç atına yaren olan aygır gayreti, kuvvetli, yürekli, kendi Pegasus, kendi koruyucu muhafız, soğuk havalarda vücudunu kalkan olarak kullanan, kalın siyah geceyi tam yarıp, özgürlüğe adım attı. Altımdaki atın hararetini sezip onun ateşini düşürdüm, ben de o arada dinlendim. Sonunda, gecenin bir yarısında, bir çalılığın ortasında durduk.

Gecenin ortasında nasıl uyandığımı bilmiyorum. Birkaç kez uyumadığımı fark ettim ama bayılıyordum ve yorgunum. Ben ayrı ayrı yaban mersini parçaladım ve acı yaprakları çiğnedim. Can yoldaşım yalnız atım, herhangi bir zorlukta dik duran ebedi hayvan, gri bataklığa bağırını basıp, dörtnalı ayakta yatıyordu. Sabahleyin kalkacak mı, kalkmayacak mı – benim tüm hayatım buna bağlı. Sabah erkendi. Şiddetle silkelendi. Çok fazla çevik ve kuvvetliydi. Ağzını açtı, içini çekti ve dişlerini sıktı. Sanki bana bakıyor ve okuyor gibiydi. Gırtlığında boğucu bir ses vardı, mırıltı değil. Elbette hırlayan – at değil, ben kendim çıkarıyorum. Çömelle pozisyonunda oturdum, şafak vaktine kadar yaban mersini çiğnedim. Şafakta kalktım ve etrafıma bakındım. Sol taraf gri boş bir yer gibi görünüyordu. Boş yer olduğu için kurak ve dümdüz ölü görünüyordu. . Ölü gibi olan böyle boş yerlerin birçoğunun ortası oyuk içinde, ilkbaharda dolduğunu söylemek isterim. Bazı zengin boş yerlerin oyuğu küçük su birikintisiyle doludur hatta yaz aylarında bile küçük bir gölet gibidir. Ve işte bu – yağmur gökten yağıyor

452

olsa bile kurak boş yer doldurulamayacak gibi. Sağ tarafım – kahverengi bir sırt – yapraksız böğürtlen ile manna ağaçlarından başka çimende yoktu bu yüzden yetim bir bozkırdı. Önünde veya arkasında tanıdık bir işaret yok. Canlı olmayan, kuş bile uçamayan Betpak'ın kalbinde yaşıyorum. Nereye giderim? Kuzeyde Şu – iki at ve bir insan uygun bir yerdi. Kuzeyde, tabi ki, Kazakistan yaylaları... – belki bir hafta, belki bir ay... Sadece ileride... Sadece ileride bir umut ışığı var. Batıya doğru rotayı çizmeye devam edersem uzun akan Sarısu'ya gideceğim. Ama ne zaman? Yarın gece

açık. Aşarsa sonraki günü! Bu gece gitme ihtimalimin olmadığını söylüyorum. Ama çare yok – taşınıp gittik.

Ben çölü unutalı çok oldu. Hafta boyu su içmedim acınacak bir haldeyim. Tamamen kurumuş değilim. Cildim kemiklerime yapışana kadar dayanabilirim. Bunu düşünmek ilginçti. Gülmek istedim. Gülemedim. Kalbim soğudu. Altımdaki atımı düşünüyorum. Hem fırtınalara hem de kasırgalara dayanabilen babam çölde asla şaşırmaz. Ama her an uçma düşüncesi beni tedirgin etti. Bu noktada da çevrem türlü renkli silüetlerle dolmaya başladı. Gri bir Betpak değil, yeşilimsi bozkır. Koyun sürüsü, at sürüsü. Kavaklar, gölgeli korular. Görünürdü yerde serinletici göl var. Göl demek istediğim – gri boş yer, birkaç koyun – yamaçlarda kahverengi bir pelin, at sürüleri, büyük ağaçlar – bazen dağınık, bazen uyuyup büyüyen çalı ile manna ağacı, arpa var. Açıkça öyle. Ama gözümün önünden hayvanda, gölde gitmediler. Attan indim. Durmadım. Durursam hemen kalacağız. Öncülük ederek, yaya yürüdüm. Yere ayaklarımla dokunamıyorum. Arkamdaki atı, sırtüstü alıyorum. Yarısı sahte, Betpak'ın bir bölgesini bir bütün olarak kuru deri gibi kesip taşıyormuş gibiyim. İlk başta kolaydı, ancak her adımda daha ağır hale geldi. Artık sabahın geç saatlerin taşıyamadım ve yere yığıldım. Yuları elimdeydi ve gitmesine izin verirsem, aygır beni terk edip hiçbir yere gitmezdi, ama yular – beni hayata bağlayan tek iplik – bileğimin etrafına yuları sardım, burnumu acı siyah pelin tıkadı ve nefesimi tutamadım.

453

İç çektiğimi düşündüm. Benim geçmiş atalarım, eski Türkler öldüğünde atıyla birlikte gömülüyorlardı, bu arada ölüm gelirse, en son ki yoldaşım olan geniş göğüslü aygırla birlikte kalacağım, bu düşünce ile yuları belimin etrafına bağladım ve yorgun ve çıplak olan ama dört ayak üzerinde duran atımın altında, soğuk gölgeye bakıp kımıldamadan yattım. Uyuyor muyum veya yorgun muyum? Şok olup olmadığını bilmiyorum, bir defada baksam, atıma önderlik edip, ağır yürüyüşle, evvelki mutluluğumla güneşin altında bakarak hedefime gidiyorum, ama bir anda atımın yüzüme sert bir bakışla beni güneşin altına götürdüğünü gördüm, güneşe daha önce olduğu gibi bakıyordum. Günbatımından önceydi. Göğsünden hafif, kadifemsi bir rüzgâr esiyor. Öne eğildim, kaşlarımı kaldırdım ve uzak batıya baktım. Önümde bir yaşam belirtisi var - farklı bir görüntü. Önümde bir yaşam belirtisi var - farklı bir görüntü. Yaklaştıkça daha da netleşti. Çıkıntı tepeler, kum tepelerinin başında deste

deste yığılıp; höyüklerin arasında, yamacında kalın çalılar vardı. Kesinlikle bir yanılısama. Ama gerçek olduğu ortaya çıktı. Tepenin de, korunun da. Sadece su var. Atı tepenin dibinde bırakarak, üstünde iki çalı olan çıplak bir çakılın tepesine tırmandım. . Elbette çok zorlandım ve yavaş ilerledim ama bilincimi kaybettim. Zirvenin tepesinden batan güneşe baktım ve koyu gölgeler, kızıl çalılar, dirsekler ve sonsuz kışlaktan başka hiçbir şey göremedim. Görünmek zorunda değildi. Hayatın sınırına ulaştım.

Hiçbir şey düşünmedim. Çocuğum ve eşimi bile. Talihsiz babamda dâhildi. Gönümde acıma da, pişmanlıkta yoktu. Ben ölümün eşiğindeyim. Geçmişini tartıp tartmadığımı bilmiyorum, ama o anda mutsuz değildim. Beklediğimden çok daha uzun ömür yaşadım. Kölelik gördüğüm yok. Hakaret veya alaya uğradığım yok. Tam otuz üç yaşındayım – İsa Mesih'in yaşı. Mutluyum. Tek yapmamız gereken inanmak. Ama... Hangi din benim? Eski atalarım muhtemelen bir pagan, şimdiki atalarım Müslümandı ve atalarım tamamıyla Mesih ile krala hizmet ettiler ve ben sünnet olmama rağmen, kelim ve şefaati temiz yüreğiyle kabul eden peygamberin ümmetiyim. Ancak, son yöntem şu anda zordur. Kiliseden ayrılmadan vaftiz olduğum doğrudur.

454

Vaftiz edilmedim, vaftiz oldum. Bilinçsiz bir bebekken de ve sorumlu bir vatandaş olduğumda, İslam'ın yolunu hiçbir kuvvet olmadan seçtim. Ben Müslümanım! Sonra... Ah, beni dünyaya getiren annem ile babamın kaç sülalesi ile yüzleşmeliyim? İkincisi, hayır, bununla kaçınıcı dinden dönüşün... İhanet. Öyleyse... Zor. Hangisini seçmeliyim? İsa ya da Muhammed? Buldum! Her ikisi de. Çünkü Tanrı tektir. Her ne denirse densin yaradan haktır. Çünkü Allah birdir. İsim ne olursa olsun yaratıcı – haktır. Orada durdum. Çok kolaydı. “Otçe naş⁴⁰” ile “Fatiha” hangisini söyledim hatırlamıyorum. Belki bir şey söylemedim. Belki, Allah hakkında, geçmiş yaşamım, vahşi doğada hayatta kalma, ceset hakkında ve diğer konular hakkındaki her şeyi daha sonra düşünecektim. Bilmiyorum. Ama o andaki hayatıma pişmanlık duymadan veda ettim, tövbe ettim ve hayatımın anlamını anladım.

Bu arada, etekten gitmek daha iyidir. Eteğe gidersem, birkaç saat içinde vücudum kumla kaplı olacak ve gömülmeyecektim. Yine de ben büyük bir tepe

⁴⁰ Hristiyanlık ile ilgili bir duadır.

üzerinde ölmek istedim. Geniş dünyanın tepesinde oturan parlak güneşle veda etmek daha iyidir. Ama elveda diyemedim. Güneşin ne zaman battığını bilmiyorum. Yorgun olmalıyım. Muhtemelen bir kereden fazla öldüm. . Dünya karanlık ve kasvetliydi. Gökyüzü parlak – yıldızlar, gökyüzü gibi yakındı. Yine sisin içindeydim. Bir kere daha ben ölmedim. Ölmedim - bir rüya gördüm. Dünün rüyasının devamıydı. Her iki tarafta canlı kafalar sırayla dizilmiş dümdüz yoldan gitmeye çalışıyorum. Gözlerimin önünde serap gibi su var. Oraya gitmem gerek. Cennete çıkmak gerekir. Öncelikle ciddi odaklanmalıyım. Ayağım demir gibi ağırlaştı. Neredeyse kaldıramıyorum. Acı ile hareket ediyorum. “Stambek” diye çığlık duyuldu. Babamın sesi. Canlı kafalardan yapılmış bir engelin arkasında duruyor. Büyük aygıra yayılarak sürdüm. “Stambek! Neredesin?” Ben gözlerimi açtım. Çok sessiz. Aniden büyük aygırın kişnediğini duydum. Yüksek sesle tekrar kişnedi. Ona başka bir at kişnemesi daha eklendi. “Stambek!” “A-a-a...” sesim çıkmadı. Çığlıklar belliydi, bağırışlar doğruydu, ama cevap veremedim. Bir dahaki seferde de tekrar karanlıktayım.

455

Gözlerimi açtığımda, babamın dizlerinin üzerine yaslanarak yumuşak kumun üzerinde uzanıyordum. Mavimsi ışık. “Evet, Allah’ım verdiklerine şükür! Kıpırdama kulum! Ben buradayım. Her şey yolunda... Yavaşça... Bol miktarda su var. Sıkışacaksın. Biraz iç...” “Kökbes” – dedim ağızından akan salyayı içime çekerek. “Evet, sevgilim... Hiçbir şey düşünme...” “Geniş göğüslü aygır susamıştı...” ““Neyse ki, düşmana giden bin atın ödemesi – bereketli hayvan. Ona da yeni azıcık su verdim, yorulup gittiğimizde... Çok fazla su vardı. Arka arkaya iki matara doldurdum...”

Zagira söylemişti. Üçüncü gün (Benim Sorbulak'tan döndüğümde yolumu kaybettiğim ilk akşam) kızın üzülen uyuyamadı. Tekrar tekrar uyanıyordu. Yolculuğun kamçısının bana dokunduğunu hissettim ama gönlüm rahatlamadı. Babam zaman zaman içini çekerek dışarıya çıktı. Sabah, geri dönme vakti olmadığından dolayı rahattı. Öğleye kadar, atı çayır çevresinde sağa sola sürdü. Akşamla birlikte kaygı ve keder başlıyordu. Otları topladık, çalılırları diktik, evdeki tüm gübreyi ekledik ve ateş yaktık. Zamanın ilerlediği yok. Şafak vakti, atam hepten sertleşip, cesaretlendi. Aceleyle atı eyerledi. Ayrıca büyük aygırı aldı: “Bulağın başında gözetleme yapmazsa kaybolup gider” dedi. Gelecek mevsimde yine oldu, öğleden sonra göründü” dedim, babamın beni aramasını istememe rağmen, “O zaman

tekrar bir araya geleceğiz” demişti, atlarını sulayarak, büyük aygırın arkasına iki aygırı bağlayarak, beşatarı boynuna asıp, atlayarak geldi.

“Güneş doğana kadar acele yürüdüm, – diyordu babam. – Ayak izlerinden başka bir işaret yoktu. Sağ salım geri dönersen, kaybolmazsan, şimdi buluşmamız lazımdı. Kalbim kötü habere inanmadı, ilerlemeye devam etmem önemli değil. Her iki tarafta izler kesilmekteydi. Olumsuz tarafı seçtim. Neden? Bu şekilde. Sorbulak'tan beri yukarı doğru çıkıyoruz. Güneye yaslansanız bile, o taraf sana biraz tanıdık geliyor ve etrafta çok dalaşırsanız kaybolma ve nihayet bataklık, sazlık bölgeye asılma şansınız var. Eğer Kuzeye – Betpak’ın başköşesine bir düşersen, tekrar çıkışı yok. Bu yüzden bir risk aldım.

456

Biraz daha ileri gidip etrafa baktım. Atımı çağırdım ve doğuya çapraz olarak çektim. Arazi tanıdık değil, gözler şimdi yüz kilometre uzakta olmama rağmen eskisi gibi değil, ne yaptığımı fark ettim ve geri döndüm. Hava karardığında, doğaüstü güçler ve varış yerimi terk ettiğim için kayboldum. Önceki hatta çok yakın olacağını düşünmemiştim. İşte burada. Sözüne göre zulümden sonra güneye taşındık. Sonra hatayı fark ettim ve yüzümü düzelttim. Ama daha fazlasını gidebilirsin. Var olan izin üzerinden geçip, kademeli olarak doğru yönlerden devam edebilirim. Sonra Jetikonır’ın kumlarına çıkabilirsin! “Vahşi bozkırdaki atın izini sadece nasıl görebilirim?” “Eyvah, açıkça görünüyor mu?” Benim gibi dikkatsizler mi sadece anlamıyordu. Bir değil, iki at, ikisi değil, sekiz toynak. Hayvansız, canlı olmayan bakir bir yer. Eğer bir görsem, bir kerede bulamayacağım. Her şey orada oluyor. Aksi takdirde, geç olmadan yetişecekti babam... Bunun için de üzgünüm. Şimdi bir kısrağ sağımı geciksem... Evet, Allah’ın, verdiklerine şükür! Yani ben onunla yol arkadaşı olduğumu söyledim. Bir süre sonra, toynak izine bakıp, yüklü at olduğunu anladım. Aygır ve ya katırdı. Kıza süreliğine biraz durarak değiştirerek binmiş. Fıskırmış beyaz sortanların⁴¹ izini açık gördüğümde, uzanıp yatarak okşadım. Onları yüzünden öpmek istedim. Şimdi çift atı dönüşümlü olarak değiştirerek oturdum. Durmadım. Köyün etrafında gezindiğimde inatlaşmaya başladı. Özgürlük versem eve ulaşacağını nasıl bilebilirim. Atını ihmal ettin, nasıl unutursun. Bizim Kazak atına yalnız başına özgürlük verirsen, esen fırtınada da, karanlık siste de kendi yerine gidecektir!

⁴¹ Kazakistan’da bulunan çiçekli bir bitkidir.

“Biliyorum – dedim ben. Bir zamanlar, Sarısu'da kışın kaybolduğumuzda, sağ olarak bizi küçük köye getirmişti. “Biliyorsun, ama susayan kişide hafıza kalmıyor. Sonra iz ikiye ayrılıyordu. Kökbes’i bizleri aldatmadı, bir süre ayağa kalktı ve bana baktı sürükleyerek köye kadar çekti...” Hadi Kökbes’i sabaha kadar bulalım. Köye kısa mesafelik bir yer kaldığında yere düşmüştü. Dili dışarı çıkmış, gözleri kaymış, bacakları ayrılmıştı, midesi şişmiş ve hareketsiz boylu boyunca yatıyordu. Ama ölmedi. Başını öptük, ona bir kaşık su verdik ve yukarı kaldırdık.

457

“Kökbes’in köye ulaşmadığını biliyordum, – dedi. Babam konuşmasına ondan sonra devam etti. Ama ne zaman çare azaldı. Senin izine düştüm... Hayvanlar iyiydi, – diyordu, geniş göğüslü aygıra övgüyle. Gerçek safkan at. Sonuçta çok ileri gittiniz. Güneşin battığında izimi kaybetmişim. Ama yaşadığım çelişki üzerine değiştirilmemiştir, dedim. Kızıl alacakaranlıkta çöle ulaştım. Sessiz, suskun ve soğuk tepecikler. Ayrıca umudumu da kaybettim. Hayvanlar, büyük aygır ile geniş göğüslü at ikimize de yolu buldurdu.

Böylece babamın söylediğine göre, insanlardan hayvanların daha akıllı olduğu ortaya çıktı. Aslında, hangi canlının kendisi öldürmek isterdi? Kurt yırtıcı değil mi? “Yırtıcı denilen kurdun kendi mert değil midir? “Kurt da yoldaşına saldırmaz!” diye Kazakların bir şiiri var. Komşu, yakın arkadaş sadece değil, kanı bir yakın akrabasının kendi düşman çıktı. Buna değer mi? Hayır. Korku sadece bir anın neşesi. Yağmalandım, aldatıldım, yıkıldım. Yağmalayacak, aldatacak ve yıkılacak bir sonraki kişi olduğumu bilmiyordum. Onu aklım almıyordu. İşler ters gittiğinde kimse yanında olmuyor – ezildiğiyle kalıyor.

Eski zamanlardaki Rus oğlu, sosyal bir devrimci, kana susamış bir terörist, kayıp bir tarihçi, kayıp bir avukat Stanislav Yuryevich V., sonraki bin atı olan bey Stambek Sıpatayoğlu – bugünkü Sarı Kazak, şimdi kayıp olmuş kaçkın, ıssız bozkıra yerleşen Sarı Kazak bu yolculuktan sonra Tanrı önündeki, tabiat önündeki çaresizliğini sonsuza dek kabul etti, pişman oldu. Peki ya bugünkü toplum? Onu tanrı bilir. Bir günlük bir felaket değil. Bundan üç yüz yıl önce, Smuta Döneminde başladı. O zamandan beri durmadı. Kaya zirvelerin altında kaynıyordu hem de birkaç bin derecelik bir sıcaklıkta kaynıyordu. Halkçı, devrimci olduğunu, halka mutluluk getirdiğini, onları şiddet ve sömürden kurtardığını iddia eden ülke barışını bozan biziz – biz sadece delikte sıkışmış elçilerdik. Bizden sonra olanlar sadece ilk

kusmuktu. Lav kapağı yeni açıldı. Şimdi gökyüzüne uçan sadece taşlar, paletler ve küllerdir. Gerçek cehennem ileridedir. Geriye dönüp geçmişe bakmak için tembel olmayın.

458

Fransız Devrimi Lilliputian mahkemesinde bir isyandı. Kunbus Monapart saçlarını bir bere ile örttü, kolayca kapattı, tüm gücünü kaybederek St. Helena'ya sürgün gitti. Sovyet Kızıl Devrimimiz yarı sahte bir ateştir. Dünyadaki tüm devleri toplasanız, dört okyanusun tamamını idrarla doldursanız bile bastırılmayacaktır. Bastille'nin alınması, Vendee'deki katliam – grevler ve yürüyüşler: Bağırılı, duraksadı, sakinleşti. Bizdeki iç savaş soylu halkın, kökünü kazımadan bitmeyecekti. Giyotinle. Bizim düşünceli adam başını sallayarak oturup, yavaş yavaş ve sırayla acele etmiyordu. Beyin sarsıntıları ve omurilik yaralanmaları olanların sayısı yüzbinlere ulaştı. Yakubilerin terörü yüzeyseldir. Bitiremedi ve sonunda başını kaybetti. Bizim bıyıklı vahşi adam, beş ya da on rakibini balyozla yenmekten menün değildi. Önümüzdeki yüzyılda, her yıl milyonlarca potansiyel isyancı cehenneme gönderiliyor. İlk başta hepsinin Rus karşıtı kötülük olduğunu düşündüm. Eski vatanım için canım yandı. Sonra bunun Kazak'a – karşı bir soykırım olduğunu anladım. Sığındığım halka canım acıdı. Birincisi olumsuz değil, ikincisi gerçek oluyor. Peki, sorun ne? Ruslara, Kazaklara ve diğerlerine karşı insanlara karşı yapay olarak organize edilmiş karanlık. Fakat tüm bunların ardındaki güç nedir? Adalet için çabalamıyor. Eşitlik arzusu da değil. Hayatı güzelleştirmek için değil. Sonra ne olacak yani? Soykırım. Ne için? En vahşi duygularını tatmin etmek için. Kötü bir soyguncu adamı sadece soyduğu için mi öldürülür? Çılgın bir çocuk sadece içerisinde ne olduğunu görmek için bir oyuncak kırıyor? Kalın bir çamur ve sel olduğunda kasırga, günah ve masumiyet arasında seçim yapmaz. Hâkim doğal bir güçtür, itici güç – kirliliği, körlüktür. Ama... Neden bu kadar çamurlu, sel neden bu kadar vahşi? Neden? Onların dördü de, akıllı, iyi donanımlı bir insan, ölürlerse ya kendini asacak ya da vuracaktır. Muhtemelen, tüm bu panik, dünyanın yüzeyindeki insan göçünün sonucudur. İnsanlık intihar etmeye kararlı... O zaman, insanlığımız – beyaz mı?

459

Avrupalılar yeryüzündeki bu kadar çok ulusun ve halkın kaderine karar vermeli mi? Başka bir deyişle, ne zaman ölmeliyim? Hangi ilah Kazaklar adına hükmetme

yetkisi verdi? Değilse, bu tanrı nereye bakıyor? İzliyor mu? Her şey onun iradesi ile yapılır. Yani... Peki, o zaman ahir zaman diyelim!

Kıyametin doğduğunu ve belki de sadece birkaç günümüz kaldığını bilerek, asılmayı, vurulmayı, varoluş meselesini bir kenara bırakarak – kendimizce mutlu hayat yaşama çabalarına giriştik. Hayalet gibi yaşam değil, gezgin değil, mutlu bir ömür.

Gerçekten hükümet yok, parti yok. İntikam ve şiddet çok uzakta duruyor. Vicdanın ezilmiyor ve ruhun yanmıyordu. Gezegenin derinliklerinde topraksız, susuz bir yerleşim olan geniş bozkır adasında daha çok korunaklı olan yerleşim yerindeyiz. Ben bir zenginim, ben bir kralım. Kaygı sadece günlük yaşamın meselesidir.

Ve hayat fena değil. Yirmi kadar atımız var. Islanan ve oturan geniş göğüslü aygır, bize küçük bir aygır sürüsü verdi. Büyük aygırın doğurduğu ve bu yıl kısır hale gelen dört ve ya beş kısır ile yalnız otlayan dört yaşında bir kısır var. İlk günlerde sürüye çekişme olur diye, iki aygırı iki tarafa ayırıp, gözetleyerek oturduk. Allah'ın vahşi bozkırında ne kadar süre koruyabilirsiniz ki, dört veya beş gün süreyle izole etseniz bile yeniden bir araya geldiklerini göreceksiniz. Bu dar zamanlarda, miras ayrılmaz bozkırda, hayvanlar dahi hayvanların diğerleriyle savaş yapmaz, anlaşmış gibi birbiriyle barış içindelerdi. Atları tanıyan babam çok mutluydu. Yirmi yıl yaşasak bile, ırkların sayısının azalmayacağı, iki aygırın yavruları birbirleriyle melezleşecek, büyüyecek ve çoğalacak ve tadımızı kaybetmeyeceğiz. Yaklaşık otuz koyun olduğunu söylüyordu. Tek gayretimiz doğru saymaktı. Yirmi yıl denilen söze çok güldüm. Şimdi altmış beş yaşındaki babam seksen beşine gelecekti. Ben elliyi yeni aşacağım. Nesi var. Robinson Crusoe yirmi sekiz yıl boyunca ıssız bir adada yaşadı. Yirmi sekiz yıl boyunca geminin ufuktan ne zaman görüneceğini görmek için sahili gözetledi. Sevinç haberlerini beklemek için acelemiz yok. Birisi ufukta görülürse sadece talihsizlik getirir. Bu yüzden silahlarımız uygundu. Bütün bir ordu gelmedikçe, on beş ila yirmi cezalandırıcı müfreze ateş edebileceğimizden ve

460

onları yeneceğimizden şüphemiz yoktu. Zagiram bir keskin nişancı gibi oldu. Ve Jansalkam da mühimmat yetiştirmeye ve su taşımaya yarayacaktı. İlginç olurdu. Tabi ki ilginç değil. Yüzümüzün akıyla çikalım.

Elbette yirmi yıl değil iki veya üç yıl saklanma zamanı. Şimdi güneş ılık, bahar yeni çıktı, önümüzde uzun bir yaz var, ama biz kış hazırlığına başladık.

Jetikonır'ın kumlarından getirilen saxaul⁴² çalılıarı ile kuyumuzu dikkatlice yukarıdan aşağıya kazdık. Kuyu tepesinden bir ev inşa etmeye başladık - daha kesin olmak gerekirse, hendek kazmaya başladık. Babam: "Gerçekten şimdi, dağ sıçanı gibi mi olacağız" dedi. İlk başta başını salladı, ama kabul etti. Kuyu kazmada dermanımız bitse de, henüz yeni tecrübe kazanıyoruz ve pratik yapıyoruz. Bir karar verdim ve o gün başladım. Boşluğuma geldi veya meraktan, tam olarak üç odanın tabanını çaktım. Ortada – mutfak, yanında karşılıklı bitişik iki koridorlu bir oda var. Zagira hayal bile edemeyeceğimiz bir fikir buldu. Su dökerek ıslatın. Atık sudan daha çok acı çekerdim ve babam gelinini onayladı. Su bol, ne kadar dökersen dök. Kuyunun dibinde bol miktarda su olduğu doğrudur. Her sabah hayvanları suladığımda kendimde görüyorum, yirmi beş veya otuz kova indirdiğimizde ip belirlenen düğümün biraz altına düşse de, birkaç saat sonra tekrardan seviyesi artıyordu, ama dünya sağlıklı ve sağlıklıduyu bir yer değil, aylar ve yıllar boyunca sürekli kullansak bile stoklarının tükenmeyeceğini kim garanti verebilir. Duvara çamur çektim ve çatlayıp yarılacak denen bahaneden suyumu muhafaza ettim. Kuyuyu kazarken, Hamlet'in ifadesi gibi (muhtemelen Shakespeare'in Hamlet'in sözlerine atıfta bulunur: "Olur muyuz, toz olur muyuz!") ses yoktu. Yavaş yavaş, ağır bir kazmayla vurmaya başladım. Derin bir kuyu olmadığından, babamı işe dâhil etmedim. O olmadan da çaresine bakabilirim. Bir zamanlar Şi⁴³ ağacını kırmayan Sıpatay bey ağın başını izlerdi, sağım sırasında tayları yakalar, atları aramak için sırtlara gider, uzun boylu ve kıvrımlı develeri çekip çevirirdi.

461

Benim işim normale döndüğünde, yakındaki çevreden savaş ve baskı geleceğine ikna olduğum zamanda etraftaki ateş yakılmadan, arpasız kalmamak için hayvanı uzaklaştırarak kendi yayılıp geri dönmesi sağlamam lazımdı. Tabi ki, köyde taşıma yapmaya araç olacak kadar hayvan kaldı. Ama aksakal sağlam ve dayanıklıydı, tehlike sadece dışarıdan geleceğini tahmin etse de silah almayı reddetti.

Açlıktan öldüğümüz yok. Kıştan ve ilkbahardan stokladığımız füme etler var. Süt ürünlerimiz bol. Kımızımız yeni sağılmış. Yine de bir şeyler eksikmiş gibi

⁴² Saksaul ağaçları kalın bir gövde ve birçok dala sahip, 1-8 metre yüksekliğinde (nadiren de 12 metreye kadar) olan çalılar veya küçük ağaçlardır.

⁴³ Şi ağacı geleneksel bir Afrika bitkisidir.

görünüyor. Benim on beş yıldan beri ara sıra sadece kopararak yediğim, kesinlikle yokluğunu hissettiğim ekmek değildir. Tereyağı, peynir, yoğurt gibi lezzetlerdir. Atın sütü insanı boğmaz. Bunun üzerine kımız içtiğim zamanları özledim. Sarı-Arka'nın, Sarısu'yun kıvrılmış, koyu sarı kımızını. Betpak'ın otu diğerlerinden farklı, kısrağın sütünün günden güne mavimsiliği düştü. Babamın açlığı olmasına rağmen, benim kavramaya çalışan ve sığmayan kalbimi anlasa gerek, evin temelini nasıl bölebirim, üç bölmeli mi olsaydı. Benim açgözlülüğüm tuttu, “Çocuğum, Karunbay'ın zamanı geçti, hepimiz zengin değiliz” – diye minnetle güldü ve kendi işini yapmaya devam etti. Dört yaşındaki kısrağın ayağını askıya asarak, tek başına yığdı, hayır duası ederek, gelinine başlık olarak verdi, bir seferde boğazında kesti, derisini yüzmeye geçti. Keyfimiz yerindeydi. Beş kısrağın yavrulamıştı. Düşmandan aldığım, bir kendisi on ata bedel geniş göğüslü aygır sende yaşlandın. İsteklerini söyleyebilirsin. Allah sizi korusun.

İstediklerini yedi. Sakinliği yerindeydi. Yaz ortasında, tüm bozkır bir ateş kadar sıcaktı, ufuk buharlaşıyordu ve soluk sis buharlaştığında katmanlar halinde sürekli kazarak, evimizin etrafını derinleştirdim. O zaman hatırladım. Şarıl şarıl akan Esil yok, berraklığı bol Sarısu yok – banyo yapmadan nasıl gün geçirilecekti. Tabi ki meşakkatli çok fazla iş vardı. Ancak geniş bir saray inşa eden bir kişi için avuç içi kadar banyosu nedir? Babamın ve eşimin tavsiyelerini aldım ve üzerlerine su dökerek yumuşattım. Çabuk kazıldı. Şimdi, akşam serinliğinde ve gece donunda, gündüz gittiğimiz kumluk yere geri gittik, evin çatısını kaplayacak, kiriş için desteğe çalı topladık. Biz dört deve ile iki veya üç defa götürerek

462

gereğinden fazla götürmüştük. Sonbahara kadar üç odalı ev banyosuyla ve bütün tesisatıyla birlikte hazır oldu. Şimdi ne lazım! Ev var. Su var, hayvan var. Her şeye sahibiz. Dünyanın yarısı su basmış olsa bile zarar görmeyeceğiz.

Dürüst olmak gerekirse, ilk başta sorun vardı. Kuruntu değil. Yalnızlık, tehlike değil. Doğru, biz dört ruhuz. Yüz elli veya iki yüz bin, belki dört veya beş yüz bin kilometre kare de sadece dört kişiyiz. Başınız belada olduğunda yardım bekleyemeyiz, hasta olduğunuzda destek göremeyiz. Görünen o ki dünyada bizden başka canlı yok. Âdem ata cennetten kovulsa da, kavga etmeyen bir Tanrısı vardı. Soyunun çoğalmasa koruma altındaydı. Peki ya biz? Tanrı'da umudumuzu kaybetmiyoruz. Bir değil, birçok kez yaratanın desteği nedeniyle birçok maceradan

kurtulmuştuk. Ancak, dünyevi Şeytan (aslında Şeytan - M.) daha güçlüydü. Kanla ıslatılmış Şeytan'ın ordusu güvenli ve sağlam geldiğinde, kapıyı ne kadar kilitlersek kitleyelim, hayatta kalmak çok zor olacaktı. Ancak, ilk günlerde, ev ilk etapta inşa edildiğinde, burada iki veya üç yıl, belki daha da fazla gizlenebileceğimizi fark ettiğimde çok büyük hayal kırıklığına uğradım.

Robinson yirmi sekiz yıl boyunca ıssız bir adada yaşıyorsa, bu bir kitap ve bir fantezidir. Robinson kurguyla planlanmıştır ama gerçek olarak bu hayatı yaşamış bir denizci olan Selkirk, sadece dört yıl yaşamıştı. Veya beş yıl. Dört ya da beş yıl. Aynı zamanda neredeyse şuurunu kaybetti ve vahşileşti. Ve gemileri batmış ve bir okyanus adasında kalan diğerleri, yıllar geçtikçe insanlık imajları kaybolmuş olmalıdır. Her şeyin yalnız olduğu ama insanın sosyal bir böcek olduğu söylenir. Ancak acizliği belki ortak olsa da karakterleri gereği farklı görünmektedir. Hem Selkirk hem de diğer Avrupalılar yoğun nüfuslu bölgelerde, karınca gibi kalabalık gürültülü köylerde yaşıyorlar. Sahra'ya kadar ulaşmış, yaz aylarında altı ay boyunca bozkırlarda yaşamış, altı ay boyunca kışın karla kaplı çayırlarda kalmış, uzak bir yerde sürüyle yalnız başına yaşamış, uzak bölgelere kadar gitmiş, Kazaklar herhangi bir adada yalnız kalmazlardı. Sıpatay Bey'de, Zagira'da, bizim küçük kızım Jansalkam da çok yalnız, ıssız bozkırda yaşıyoruz diye bunalıma girdiğimiz yok. Yine de mutluydum. Masum bebeğime, itaatkâr eşime ve bizden başka sığınağı olmayan yetim babama bakıp

463

dua ettim ve şükranlarımı söyledim.

İki yıl değil, üç yıl değil, kendimi bu Kökjaylau'da yirmi ya da otuz yıl yaşayacağım konusunda ikna ettim. O günden sonra hayat kolaylaştı. İki ya da üç yıl değil, bu kadar kısa bir sürede zamanın, yirmi ya da otuz yıl kadar düzelmeyeceğini biliyordum, ancak ömrüm bunun için yeterliydi, ama başkalarının ömrü ve hayata dayanacağı süre yeterli değildi - tam on altı yıl boyunca mısır ektik bereketli, büyük Kökjaylau'da. Elli yıllık ömrümün en mutlu günlerini anlattığımda, yanılmıyorsam... Doğru. Üniversitede bir önceki yıl... Tehdit ve mücadele öncesi dönem, kendi rahatım için değil. Ülkem hakkında (Bir zamanlar güçlü büyük bir Rus İmparatorluğu'nun geleceği için savaşıyor bir kaçağın kendisi için barınak bulamadığını düşünmek ne kadar saçma...) daha çok düşündüm. Prangadan kurtulduğum, ölüp dirildiğim, huzur içinde, zenginlikle günlerimi geçirdiğim zamanları da eski vatanımı da unutmadım. O korkunç, kanlı savaşa geri dönmeyi

hayal ettim ve dünyanın tüm bilgeliğine hâkim olduğumu düşündüm ama tüm dünyayı felakete sürükleyen beyaz yüzlü kavimle tekrar kavuşmaktan umudum yoktu – kalbinde bir yara ve niyetimde bir çatlak vardı. Gerçek mutluluk tamamen geçmişte kalanların erişemeyeceği bir yerdedir, ruhunu kurtarmak, her durumda pes etmemeleri gerekiyor... Bunun sebebini geniş bozkırdan – kuş uçmaz, yoğun ormandan, susuz, hiçbir şeye sahip olmayan Betpak’ın çölünde buldum. O günlerde hiçbir şeye ihtiyacım yoktu.

Sonbahar soğuk olduğunda keçe evi yıkıp, evin yeraltı sığınağına (Bodrumda geniş bir ahırdan bahsetmiyorum, sıkıştırılmış geniş saraydı) taşındık. Ama iş bitmedi. Aksine, kış yaklaştıkça arttı. Dört deveyi yan yana dizdik ve kumdan çalı topladık. Sadece yakıt için değil. Genç bir daldan bir çit diktik ve bir kulübe yaptık. Etrafa bakarak, otu bol, çalılı, gölgeli yerleri belirledik. Tüm hazırlıkları kıştan önce bitirdik ve dört tarafımız hakkında ayrıntılı bilgi öğrendik.

Betpak’ın kışı ılık. Kazaklar donmanın olmadığını söyledi. Yani, donmayacak kadar yumuşaktır. Kar ince. Genellikle atın yelesini geçmezdi. Bizim yaşadığımız yıllarda

464

iki ve ya üç defa yoğun olarak yağdı ve dizi aşmıştı. Ama çabuk eriyor. Kışın ortasında pelin koyulaşır, tomurcuklar ve saplar solgunlaşır, arpacık çiçeği kahverengine döner, tüm bozkır tamamen alacalı bulacalı, girintili, değişik şekillere dönüşür. Hayvanlar tepişmeden otluyordu. Bol miktarda nem var. Bazen bir rüzgâr veya kar fırtınası olabilir. Kış şiddetliydi, donun yaklaşık yirmi, belki otuz derece olduğu bir alacakaranlık var. Ancak geri düşüşü hızlıdır. Hem hayvanlar hem de sıcak kıyafetler giyen insanlar için güvenlidir. Rahat. Köylüler için rahat. Betpak’ın nemli yazları, güneşin parladığı ve çimlerin kuru olduğu efsanevi yazlardan daha iyidir. Ama en iyisi bahardır. Bahar her yerde güzeldir, ancak Betpak’ın baharı özellikle nurludur. Gördüğüm ilkbaharda, başka bir dünyaya girmiş gibiydim. Geçen yaz kuruyan çorak bozkır tamamen farklı bir görünüme kavuştu. Mart gelmeden önce, kar düştü ve kahverengi-mor, beyaz araziler bir günde yeşilliklerle kaplandı. Evin dibinde başlayan yeşil halı ufukla birleşti ve tüm dünya yeniden doğdu. Ben, gaipten yetişerek çıkan, taze, renkli – farklı otların hiçbirini koklayamadım, yere uzanarak yatmışım. Toprak nemli. Hafif buzlanma var. Gök çarpıyor göğsüne geri misk kokusu geliyordu. Yavaşça babam geldi. “Bu – pelin, – diyebilirim. – Peki bu ne

otu?" "Bu – çimdir. Atın yemeği". "Ve bu "Kedi kuyruğu". Gerçekten de bir kedi kuyruğuna benziyor. Dünyayı çekiştirip ve sarsıyor." verimli ot, – dedi babam. Böğürtlenleri biliyorum. Japak⁴⁴, tarlau⁴⁵, yonca, titir⁴⁶, otsu bitkiler de atların yediği yemeklerdendir. Hayvanı iyi beslemektedir. Bu durumda acayip büyütüyordu. Büyük çalıyı aklında tut. Hem de siyahını. Kırmızı çalıda var tek bir yerde. Bey çalısı da var. Bey denilen – kıtlık zamanlarında ezilebilen ve yemek için kullanılabilen yenilebilir tohumları var. " Başka ne var? "Diye sordum." "Bir sürü koyun. Tavşan, devekuşu, su birikintisi, uzun çalı, yünlü çalı, deniz kenarında yetişen çiçekli bitkiler, keçiler, öptü çiçeği, bozkır kartalı çiçeği, kuşburnu... Tanrı'nın ruhunun tüm hayvancılık için yarattığı ottan hesabı var mıydı?" "Hepsi bu Betpak'ta mı?" "Yani sadece Betpak'ta mı yetişiyorlar, – dedim babama. – Çorak bir yerde doğdum, çöl ve bozkır

465

hakkında çok şey bilmiyorum" "Yenilebilecek otlar var mı?" "Babam güldü." "Ot yiyip Rus mu olacağız?" "Sana az önce konuştuğumuz Bey çalıını söyleyeyim" – dedi. "Evet – dedi babam yüzü buruşarak. – Gürültü olmadan. Kökleri pembemsi düğümlü, küçük çalıydı. Ama görmedim. Ve kumda... Kumda yaşayan bir kişi açlıktan ölmez. Yabani havuç ve kuş kirazı var. Kökleri yüzeye yakın, birer karıştan çıkıyor, dikdörtgen ve ovaldir. Gevrek, ekşi, çok besleyicidir. Sonra tavşanın meyvesi var. Az önceki konuştuğumuzdakinden daha derinlikte olan, iki karışlık yerde, yuvarlak ve parmak gibi. Evet ve sonra... Sevimli... Bu – mavi saplı sarıçiçek, kökleri deve bıyığı gibi, yuvarlak ama görünüşleri kahverengi olmalarına rağmen tadı tatlıdır. Hiç görmedim, hiç yemedim, babam eskiden ülkenin Arka'dan Sır'a taşındığını, kumla büyümüş olduğunu ve tatlı ve tuzlu şeyler yediğini söyledi... Bunu düşündüğünüzde, tokluk ile açlığın kuralları bir.

O zaman babam bana bahsettiğinde besleyici köklerinin bazıları yemişti. Açlıktan değil, tokluktan. Bilerek köklerini çıkartarak yürüdüm. İşsizlikten, özgürlükten. Belki vücudumuzun istediği değişik lezzetleri tatmak için.

Her halükarda, küçük Jansalkam babası pazardan döndüğü için mutluydu. Her zaman et. Her zaman süttü. Ne süt ne de başka yemekler var. Boursak bulup verin

⁴⁴ Kazakistan çöllerinde, alçak dağlarında, dik ve kayalık yamaçlarında yetişen çalıdır.

⁴⁵ Ata yiyecek olarak verilen çok yıllık bir bitkidir.

⁴⁶ Otsu bitkilerden çalılar ve kaktüs ailesinin küçük ağaçlarındandır.

diye yalvardı. Geçen yıl mı ve ya ondan önceki yıl mı, bursak yediğim birazcık aklımda. Ya da duyduğumu söyledim. Bursak⁴⁷, Şelpek⁴⁸, Kurt⁴⁹, İrimşik⁵⁰ bulamıyoruz. Kendimizi suçlu hissediyoruz. Bir delik açıp onları getirelim.

Uzun zaman önce, çocukken duydum. "İnsanlar açlıktan ölüyor ve ekme yok" diyorlardı. Çar'ın kızı. "O zaman niye tereyağı hamurundan ekme yemiyor?" Kazakçaya çevirsek, "Et tükenirse, neden yağ yemiyorsun?" olurdu. Et tükenen yere yağ nerden gelecek? Ekme ve hamur işleri ilk başta mevcut değildir. Tüm hayatı boyunca hayvan üzerinde yaşayan bir halktı. Hayvanları giderse, bir kök sapı, ülkenin tüm hayatı sular altında kalacak. Kökjaylau'ya göçtükten sonraki üçüncü yıl bütün Kazak halkı açlıktan öldü.

466

Meksika ve Peru'yu fetheden istilacılar zamanından beri tarihte bu kadar dehşet olmamıştı. Cortes ve Pizzaro insan kanı döktüler ardından Alfinger ve Ordas gibi acımasız korsanlar yerlileri, beş, on, yüzlercesini avladılar, eli uzun, soyu geniş Almeida ve Albuquerque yeryüzünü ortadan ikiye bölerek, derinden etkileyecek elli yıllık ve yüz yıllık planlar yaptı. – Sonuç olarak, iki ya da üç yüzyıl içinde, okyanusun geniş adaları ve dünyanın yarısını kaplayan dev kıtaları eski sahiplerinden temizlendi ve sonsuz ve muzaffer bir ırkın ebedi bir evi oldu. Mühimmatı olmayan, demir tekli silahlardan yoksun, hiç at binmeye alışkın olmayan, göçebe kabileleri (Stanislav-Stambek bu arada biraz yanılıyor, daha sonra Orta Çağlarda, sömürge genişlemesi sırasında, Batı kıtasındaki yaşayan insanların çoğunun, bazen Avrupalılardan daha yüksek bir kültüre sahip olduğu biliniyordu. – M.) ortadan kaldırmak için herhangi bir araç kullanmadı: Kafasına vurdu, idam etti, ateşte yaktı, köpeğe saldırttı, çöle gömdü, içme suyunu zehirledi, kendileriyle çarpık evlenme ile melezleştirdi, çiçek hastalığı ve cüzzam gibi bulaşıcı hastalıklar bulaştırdı. – Ne yapmadı ki. – Aklını, kurnazlığını ve bilimsel bilgisini tereddüt etmeden kullandı ve sonunda en az iki yüzyıl ve ya üç yüzyıl içinde hedefine ulaştı. – aynı topraktan yaratılan, binlerce yıldan beri mutlu bir şekilde yaşayan, okyanusun diğer tarafında asil bir ırkın katliamından bahsetmiyorum bile, onların varlığından ve yokluğundan bihaber ne kadar halk, ne kadar milyonlarca

⁴⁷ Buğday unundan yapılan ve yağda pişirilen Kazak Türklerinin milli yemeğidir.

⁴⁸ Yağda pişmiş ince kek, bütün Türkistan halklarının ortak yemeğidir.

⁴⁹ Süzme yoğurttan yapılan çökelektir.

⁵⁰ Kazak Türklerinin özel bir peynir türüdür.

insan – erkek ve kadın, yaşlı insanlar, çoluk çocuk – soylarıyla yeryüzünden ayrıldılar. Tesadüfen hayatta kalan bireysel grupları köleleştirdi ve onları borçlandırdı. Ne utanmaz, nazik ve kaba insanlar İspanyollar ve Portekizliler, İngilizler ve Hollandalılar – bütün Batı Avrupa! Çok çaba harcayarak onlarca nesil hayatta kaldılar. Ve bizim Kızıl devrimciler – benim kardeşlerim – Kazak gibi duygusal halkı, zengin halkı, geniş toprakları olan, deneyimsiz yetişen, özgür büyüyen halk bir mermi atmadı, bir damla kan çıkarmadı, sadece bir yılda öldürdüler!

467

“Kemerde buzağı kalmasın, güve buzağı dâhil kalmasın!” komünistler bu hırslı sloganı atarak, sahip oldukları her şeyi süpürdüktan sonra, geçim kaynağı sadece hayvanlara bağlı olan insanlar onlarca değil, yüzlerce değil, yüz binlerce, milyonlarcası öldürüldüğünde, iki asır ve ya üç asır boyunca doğrudan ırkları temizlenen insanlar. Yazın ve ya kışın beyaz topraklar ıslak olmadığında geri dönsünler. Yaşasın çağımızın akli, namuslu, dâhilerin dâhisi, güçlülerin güçlüsü, derinlerin derini, büyüklerin büyüğü – kız ve erkek kardeşlerimiz, annemiz ve babamız, çocuklar ve gençlerimizin partisi! “Böyle bir partisi var!” – söyledi büyük lider. Var. Bir günde devrimle devirdi. Çürümüş burjuvaziler parlamentoya geldi vb. Kural ve düzenlemeleri ihlal etmedi, acil durum gücünü istedi. Kurucu delegeleri görevden aldı. Yaşa, Vladimir Ulyanov Lenin! Beyaz generalleri birbirine düşürdü. Yaşa, Leba Bronstein Troçki! Sonra... Yardımcıları, patronları, dilenci olanları ahmaklar ve açgözlü insanlar grubunu yok etti. Yaşa, Kamenev, Buharin ve K. Ondan sonra bunların kendileri. Bunların eteğini tutanlar, eteğini tutanların eteğini tutanlar, eteğinin tutanların eteğini tutanlara yanaşanlar, eteğini tutanların eteğini tutanlara yanaşanları görenler, e... e... e... e... yanaşanları görenleri tanıtanlar, görenleri tanıtanlar hakkında işitilenler, e... e... e... e... k... k... k... Duyduklarını duymuş olanlar, duyduklarını görmemiş olan, görmediklerini bilmeyenler... – Doğru kendilerine layık ceza aldılar. Yaşa, büyük Stalin! Sonra hepsi kimin ıstırabı desen, bunların hepsi her şeyden önce bizim ıstırabımız – sonra Kazak’ın ıstırabı oldu. üz insanın yetmiş ölse otuzu kaldı, otuz yıl sonra tekrar yüz olacak. On insanın yedisi ayrılırsa ne olur? Ne kadar süreden sonra orta dolu dolacak? Dün vazgeçirmek için duran 9 kişi – doksan kişi asılma, kararı çıktığında, hemen sonra yüz oldu, yakında bin olacak gecede onun devamı – açlık cehennemi, vicdanı cehenneme gitmiş, yetim ve dullar, korkak üç kişi eski sayısına ulaşacak mı? Eğer öyleyse, eskisi gibi

yürüyebilecek mi, yerini alacak mı? Yirminci yüzyıl insanlığa felaket getirirse, o felaketin en ağır kısmı Kazak'a düşer.

468

20. Demir Çağı'nın dış cephesi güzel, içerisi zehirli, sinsi yalan sloganları bütün Rus İmparatorluğu'nun boyutsuz akış hızına düşen en büyük kaybı Kazaklar geçirdi. Bu insanlar komünizmde elde ettikleri tüm mutluluk için kime teşekkür etmelidir? Tabi ki, benim hanedanıma. Dünyayı yeniden inşa etmek istedim, bu yüzden suç işledim, işte bana! Dünyadan vazgeçip, bozkıra ilerleyeyim – sadece hayatımı kurtarmanın bir yolu değil, aynı zamanda Tanrıyla gönülden konuşmak ve bencil bir bağışlama istemek olan barış ve yalnızlık arzusudur. Ben kendi günahımın öncesini de biliyorum. Ama büyük ölçüde suç işlediğimi düşünmedim. Ben! Benim gibiler! Benim çıkış yolum yani başladığı işin sonuna kadar ulaşan binlerce sefil! Sosyalist devrimciler. Sosyalist demokratlar. Ekim Birliği, kolordu öğrencisi. Maksimalist, anarşist. Sağcı, solcu. Menşevik, Bolşevik... Her şeyin üstünde sakallı bir Gürcü olan bir dağ kartalı vardı. Herkes ona hizmet etti. Ona hizmetçi olup çıktı... Bu – sadece şimdi, kendi ana dilimdeki “ Tüm Birlik Komünist (Bolşevik) Partisi tarihinin kısa kursu” okuduktan sonra fark ettim. Ve o günlerde... Eklemlerim zayıftı ve yatak döşek yattım. Gözümünden yaş dökerek ağlamadım. Sinirlenip öfkeyle küfretmedim. Kalbim kırıldı ve sessizce çile çektim. Atalarımın büyüdüğü ülkesi, kardeşimin ülkesi, tek çocuğumun vatanı – yüzlerce yıldır bozkırın güzelliği olan cömert insanların kaderine yas tuttum. Bu günü görmemeliydim, söylememeliydim. Devrimden sonraki son dönemde birinde toplum hayatına katılmaya kadar verdim. Beyaz Çar'a karşı olduğum için hapisim var, bir ceza kolonisine gönderileceğime dair bir karar var, her iki dilde de akılcı konuşabiliyorum, çok eğitildim, çok şey gördüm, ülkeyi yönetenlerle işbirliği yapmak zorunda kaldım, köydeki komisyoncularla görüşürken yukarıdan özel davetler ile sunulan işi reddetmemeliydim. Bir dereceye kadar özerkliğim olsaydı, iyi bir kariyer elde edebilseydim, halkımın üzerindeki yükü biraz hafifletebilirdim ve belki bazı kötülükleri geri döndürebilirdim. Merhamet isteyene aracıyım. Yeni düzenin müjdecisi olmayacağım, partiye katılmayacağım,

469

bir kova kan yalamayacağım, resmi bir hakim olacağım, en azından il dairesinde çevirmen olacağım, çok iyi şeyler yapacağım. Bilincimi yeniden kazandığımda, bütün bunların boşuna olmadığını fark ettim. Akıl üstünlüğü tanımının görmezden

gelindiğidir. Aman Tanrım! Manşevik değil. Bolşeviklerin kendi mermileriyle birbirlerini vurdukları, sınıfını geçemeyen öğrenciler nerde! Bilimi yalayıp yutan ve Beyaz Deniz'e iyilik dışında hiçbir şey vaat etmeyen bir profesör, beni iki gün boyunca Valost valisi ve ya il ofisinde kalmama izin verecekler mi! Eğer cezalandırıcı kadroda bir kurt gibi savaşıyorsunuz. Sonra yağma yapan kadrodaysanız barış zamanında dünkü kanın kan emicileri parçalanır, iftira ederseniz veya ya da gizli polis için bir casussanız – yaşamak için çok az umut vardır. Aksi halde... 14. yüzyılın kazılan mezarların defalarca kez yenilendiğini, derinleştiğini, genişlediğini biliyorsanız, çekici ve yaratıcı hale gelmişsindir...

Eklemlerim güçlendirildi. Karımı mutlu ettim ve kaktım. Ama midem boştu. Bağırım ezilerek, kalbim çarptı. Babamın verdiği haberler korkunçtu. Adam inanmadı. Ama hakikat, gerçektir.

Bizim yer ne kadar sessiz olursa olsun, ne kadar ihtiyacımız olmasa bile, kalabalıktan uzak kalamazdık. En kötüsü belirsizliktir. Belki yeni düzen düşmüştür. Yeni Ekonomi Politikasında olduğu gibi, başka bir yaratıcı, insanlığa sığınan daha bir politika icat edildi mi? Hareketli bir ülkede neler oluyor. Babamın sınırı güçlüydü. Ben evvelden beri içe dönük bir canım. Zagira mutluluğun temelinde olduğuna inanır. Jansalkam yalnız yürümeyi ve yalnız oynamayı öğrendi ve ağıldaki bir tay dışında bir ortak arıyor. Ancak, belirsizlik hüküm sürdü. Evliliğimizin üçüncü yıldönümünde at sürdük. Bir at. Yol benimdi. Ancak babam izin vermedi. Çocuğum, fark edilebilirsin dedi. Ben dikkatli yürürüm, kolay göze batmam diye söylemeye başladım, dışarıdan görünmeden, insanlarla konuşmam lazım. Ancak o zaman anladım. Eskisi gibi. Kazak nasıl olursa olsun, yüzümü saklayamam. Ne kadar Kazağım desem de, görünümümü gizleyemiyorum. Kelimelerin anlamını anladığımı gördükten sonra babam da tıkanı. Benim kızarıp gitmem lazımdı.

470

"Burada çok iş var, hayvanlara sahip olamıyorum ve yalnız bir soyguncunun bize gelip gelmeyeceğini kim bilebilir" dedi iç çekerek. Torununu yüzünden öpüp, sessizce gitti. Ölümün gölgesi Sorbulak'a değil güneye çekildi. Ona göre, on gün sonra güvenle geri döndü. Vasıtası güçlü, kendi de enerjik. Sadece rüzgâr esiyordu ve karanlıktı. Çölden mi, yoldan mı, donuklaşmış. Attan indikten sonra içecek içip, Jansalkam'ı önüne alıp, bacaklarını uzattıktan sonra iç çekti. "Kırılarak ölüyorlar!" Nehir boyu ölümlerden görünmüyordu dedi. Açlıktan kırılanlar, şişen insanlar, –

başkası değil, Kazaklar – kalabalıklaşarak, Karatau'ya gidiyorlar. Orada da açlık var diyorlar. Halk Sır'a göçüyor – ama orda da açlık var. Günün sonunda, insanların bir kısmı Şu'nun karşısındaki Kırgızistan'a tırmanmaya çalışıyor, diğer taraftan dağdan geçip çölü aşarak Taşkent ve Semerkant'a geçmeye çalışıyorlar. Bu arada, sadece Kazakistan ölüyor. Orada da ölüyorlarsa başkası değil sadece Kazaklardır. Yabancı halkların yerleştiği şehirler ve Rus çiftçiler evlerinde sağlıklı yaşıyorlardı...

Boğazımdan yemek geçmedi. Ancak önünde yiyecek olan bir kişi açlıktan ölmez. Kalbimiz kırılmış ve endişeli olmamıza rağmen kendimize iyi bakmaya devam ettik. Dağda sürünerek hayatta kalan bir Kazak'tık. Sanki tesadüfen hayatta kalan Kazak göçebeler geçiyormuş gibi, otuz üçüncü yıla ulaşan kış şiddetli geçti. Eğer hayvanlarımızı kaybedersek, başkalarının ayak izlerini takip ederdik. Kış için üst üste iki atı kestik, atların geri kalanını ve dört deveyi ekledik ve onları Jetikonır'ın kumlarına sürdük. Her zamanki gibi boş dikilerek, babam yorulmadan merayı gözetliyordu Kurt yok, muhtemelen, hayvanı giden Kazaklar birlikte öldürülse gerek, ancak bu hiçbir şeye sahip olmayan cesetlere attan bakılarak görülmüyordu. Dört günde bir ziyaret ettim. İki ya da üç değişiklikten sonra babam gibi at sırtında doğan ve buz üzerinde büyüyen bozkır çocuklarının böyle bir zor göreve dayanabileceğini fark ettim. Dokuz kısraktan beşinin yavrularını öldü, bir deve yaralandı ve sert kıştan kurtulduk. Sadece acı soğukta değil, sıcak havada, dünyanın sonu ve Kıyamet Günü'nde de hayatta kalacağımız bilinmektedir. Bu elbette küfürdür. Ama toprak şiştikten sonra,

471

Şu boyunca – Akjaykın gölünden ayrılıp, Juantepe'ye kadar yürüdüğümüzde arka arkaya dizilen, kışınki kar fırtınasında da çatı hâla güçlüydü, ön şemsiyesi dağınık değil, ama beyaz kırıkları çatlıyordu, kopan, sahipsiz kalan keçe evlerden başka bir şey görmedim. Bazıları dışarıdan kapalı ve onları açmaya cesaret edemedim. Geçen yıl babam bana söylediğine göre, çaresi tükenen halk, gözlerinin önünü tereddüt etmeden, çocuklarını eve kilitleyerek, kendileri köyden uzaklaşarak, öldüklerini söyledi. Tabi ki, sebepsiz ölmüyorlardı. Fare arıyorlardı, kökleri kazıyorlardı, balıkları süzüyorlardı – bulamıyorlardı, kar altında olduğu için alamıyorlardı, dağ geçidi başında, kıyıda nefesi kesildiği için yığılıyorlardı. Bu yıl nehir sel suları altında kaldı, karga veya kuzgun, kurt ve ya tilkiden kurtulan kemikler şimdi Akjaykın'ın dibine gömüldü. Buna rağmen... Çayırın arası dolu iskeletti. Omurgası bükülmüş,

buruşmuş, kurumuş kabuklar gibi dağılmış durumdaydılar. Yanılmıyorsam, Kazak boyunun Şu etrafında kurulduğunu okumuştum önceden, kendi akrabalarımın biri, ünlü bir tarihçinin çalışmasından. Şimdi sanki oraya gömülmüş gibiydiler. Sadece Şu olsaydı, bütün Kazakların topuğu gerilerdi, Sır Derya ile İrtiş Nehri, Esil ile Uran Nehri. – Her şey... Her şey bundan etkilenirdi. Mucize. Şimdi düşünüyorum. Dünyanın beş yüz yıllık, sömürge tarihinde ölçeceği, az zamanda, çok mükemmel, temiz bir operasyonu yoktu! Ve Rus komünistleri iktidarda yüz yıl olmasına rağmen, onların gurur duyacakları, yerine gelen, değerli yapan sadece ekonomisi – bu, Kazakları öldürme planı başarıyla uygulandı, Tek şey, düzinelerce Avrupa ülkesinin Kazak halkını yok etme planını başarıyla uygulayabilmeleri ve torunları için zengin toprağı kurtarmış olmalarıdır.

Uçsuz bucaksız bozkır alevlerin tam ortasında kaldığında, tesadüfen bir çalı hayatta kaldı. Hayatta kalanlar vardı. Yüzde iki, binde üçüydü. Bunlardan biri yaşlı bir kadın olan Almas'dır. Görünüşü çirkin bazı canlıların, nehirden ayrılmış kalan sığ suyun üzerinde yürüdüğünü fark ettim. Yaklaşırken, sahilde oynayan iki küçük çocuk gördüm. Ve su taşıyıcısı

472

kabaran bembeyaz saç kıpır kıpır ve kafasında örgülü bir yazma olan yaşlı kadın. Ben yanlarına geldiğimde üç ya da dört yaşında, kuma oturan iki çocuk, mideli şişmiş, saçları uzamış ve gözleri pasparlak, şaşkınlıkla bana bakıyorlardı. Dizlerinin üzerine yaslanmış, eğilerek sürünmekte olan yaşlı kadın beni iki çocuğu izlerken gördü. Şaşırılmıştı. “Selamın Aleyküm, Abla!” dedim en kibar bir sesle. Aman Tanrım! Rus mu desem... Nogay mısınız? Sen bir Müslümansın... Dedi ağır bir kalbi olan yaşlı kadın. Aceleyle, botlarından yukarıda olan eteğini indirdi. “E-e, abla, Rus'tan gördüğünüz bir korkunuz mu var?” – dedim. “Hayır, hayır, şerde olmasa Ruslar nerden gelsin buraya. Benim bildiğim Rus'un hepsi adam gibiydi. Kötülüğünü gördüğüm yok”. “Orada, Kazaklardan gördüğümüz iyilikler başımızın üstüne...” Yaşlı kadın kolunu avucunun dışına sildi ve inledi. Bana baktı. Gözleri pörtlemiş, kıvılcımlı, delici bakışlı, yüzü sarkmış, tüm yüzü buruşuk, elinin avuç içi kapkara, hangi kumaştan dikildiği belirsiz olan kadife gibi olan kirli ve çamurlu bir ceket, önceki rengi belirsiz, boylu boyunca sökülen paçavra kahverengi elbise omuzlarına zar zor asılı duruyordu. “Mumu, yemeği yok, kaygısı olmayan insan gibi. Ama ne eylemciye ne de zorbaya benzemiyordu. Gökten mi indin, yerden mi çıktın. Kim

öldürürse öldürsün, ölen Alaş'ın çocukları. Ben kendim için değil, bu iki yetim torun için. Hızlı yapalım ve hayırda bulanayım diye attan indim, süzgecin bir tarafından tutarak balıkları süzdüm.

Süzgeci eski zamandaki beyaz kare olsa gerek, uzunluğu bir kulaca yakın, çok kirli, kırık ve etrafı yamalı, eski püskü bir bezdi. Balıkların – boyutu çok büyüktü ancak sadece birkaçı pişirilebilir durumdaydı. Küçük demesen, daha hızlı hareket ediyor. Yaşlı kadının tuttuğu bezin ikinci tarafının ucunu tuttum. Bir elle de yerdekini çaprazlayıp, ayırarak süzüyoruz. “Evet, Allah’ın verdiklerine şükür, – dedi fisıldayarak. Rızkımı eksiltme. İki yetime de ulaştır... Eh, onları kaldırın!” – dedi birdenbire. Kaldırdım. Su süzöldükten sonra bezin ortasına yerleştirildi, yosun ile karışmış birçok kurbağa vardı. Kıyıda, iki çocuğun yanında dışı kara kirli, azıcık

473

su dolu olan mavi kova duruyordu, yaşlı kadın balıkları ona aktardı. İkinci hayrımızı yaptık. Temiz oldu Üçüncüsünde, hiçbir şey asılmadı. Sonra suyun karşı tarafına geçtik. Dahası, on veya on beş kez yarım kova balığı süzgeçledik. “Bu kadar. Yarına kadar bekleyelim. Orada başka bir su var. Çok fazla balık var. Ama bundan daha derine... ” – dedi yaşlı kadın.

"Bu nasıl oldu? ..." dedim karaya çıkarken çoraplarımı sarıp ve botlarımı giydiğimde. "Şey, efendim, söyle bana, öyle söyleme - bunun yerine "Eğer aceleniz yoksa bir tat alın," dedi yaşlı kadın. “Büyükanne, nasıl, bu solucanlar kızartıldıklarında da ağıza geliyor mu?” “Göreceksin” dedi yaşlı kadın. Buna alışkınım”. Yaşlı kadın bir mesafeden, çalı dibinden şangırdatarak bir kâse, tabak ve parlak demir kova getirdi. “İşte burada, "dedi, bana işaret ederek. - Balığı alıp süzerek, bağırsaklarını çıkararak suya koyup demir kovaya atarsın. Şimdi, yavrularım, şimdi... İki yetim çocuğa bakarak, bu abin çok iyi adam, çabucak hazırlayıp verelim, dedi. Ya da hepten ebediyen gittin mi, karınları tok mu, başları kuvvetli mi, boynunu titreten iki çocuk boş hareketlerle taş karıp, kum koyup, tabi ki oynayarak, kendi başına oturuyorlardı. Biz çalışmaya başladık. Meşin kovadan balık alıyorum da, başparmağımla solungaç dibinden ayıklıyorum. Darı kadar maviydi, bir buğday tanesi zarı gibi tiftik tiftik sakatatlarını dışarıya çıkardım. Tamamen taze balıktı. Ve çoktu. Yaşlı kadının parmağı ezilmiş, üçünü ve dördünü temizleyene kadar, onlarcasını soyup bıraktı. “Kısaca büyük anneciğim?” – dedim. Yaşlı kadınla sohbet etmek için. Tabii ki yemek için değil, sohbet için odaklanıyorum. “Evet – dedi yaşlı kadın derin

nefesle. Bana açıklayıcı baktı. – Dilin temiz. Bu sensin çakma Kazaklar içindeki saf Kazağı olma”. “Doğru” – dedim. “Doğduğun yer neresi?” “Doğduğum yer İşim nehri büyüdüğüm yer Sarısu” “O zaman bilmiyorsun” – dedi yaşlı kadın. Bölgede Akjaykın Gölü ile Kamkalı Göl’e kadarki yere serbestçe yayılan Oğuz denilen bir bey vardı. Oğuz bey. Muhtemelen duymuş olabilirsin. Büyükanne, büyükanne diye oturuyorsun, bugünkü görünüşüme aldanma. Muhtemelen senden daha gencim, otuzlu yaşların başlarındayım.

474

Elmas idi benim adım. Oğuz Bey’in devri zamanında hayattayken şöhretimden duyduklarımı söylüyorum, kırk yedi kişi katledildi. Sozak Bölgesinde en güzel kuması bendim. Buluş çağında yani on altı yaşında, günü dün gibi aklımda. Benimle birlikte zengin adamın beyaz otağına bereket geldi. Aynı yıl ikinci oğlunu Petersburg’a, üniversiteye gönderdi. İlk eşinden oğlu doğdu, sevdiği tek kızına eski Bayzak müfettişi hanedanıyla evlendi. Oğuz Bey’in yaşı kırk geçti, büyük boğayı kuyudan çekip çıkarırdı, güçlü mükemmel çağıydı. Beni kuma değil, büyük gelin gibi nazlı yetiştirdi. Söylemeye gerek yok. Uh... Köyümüzden eğlence ve düğün eksik olmazdı. Alaş’ın iyisi evimize vurmazdı. Ruslar da geldi. Büyük onur. Gezgin akademisyenler. Bu Rusların görünüşü de, karakteri de farklıydı. Sonrakilerle karşılaştırarak söylüyorum. Tamamen saygıdeğerlerdi. Zarif ve kibarlardı. Hatta kibir içinde uygundu. Servetini adlandıramıyorlardı “Albay” diye söylüyorlardı, bana “Hanım” diyorlardı, birde omuzu dolu rütbe, ağzı yüzü dolu sakal, her şeyim her şeyim diyordu okumuş büyük eliyle de sevdi. İşte – bu ellerimden! – Elmas kapkara kösele oldu, titreye titreye elindeki yanan kemiğini gösterdi, tırnağı birazcık büyümüş, parmakları uzun, düzdü. – şımarık oldum, ilginç zamanlardan geçtim. – dedi. Elmas’ın sözü ders niteliğindedi. – Otuz yaşına geldiğimde on sekizdeki görünüm korunmuş idi. Sadece... Bebeğim olmadı. Kendi içimde endişelenmeme rağmen, hiç kimse aşılamadı, hatunun çocukları sürekli yanımda bulundu, gelinliğimin eteğinden her bir çocuk tamamen benim bağrında. Benim geldiğim sene okula giden Alican, Petersburg’dan tatile geldiğinde özel selam verdi. Dört değişken vardı. Bir ben değil, bütün halk mutlu oldu. Fakir var, çoban çok ama açlıktan ölen Kazak yoktu. Yeni hükümet yendi, zaman bozulmaya başladı. Önceden alını geniş, sakalı kocaman, sıcak yüzlü, soğuk kalpli adam, muhteşem Rusların yerine tamamen tüfekleri monte edildi, kılıç bağlandı, gözleri şakıyan, soluk renkli başka bir Ruslar

geldi. Bu seferde Orenburg’da büyük hizmetlerde bulunan Alican Bey Alaş taraftarlarıyla birlikte hapse alındığı hakkında haber ulaştı,

475

peşinden kardeşiyle aynı görüşte diye Oğuz Bey’in büyük oğlunu da götürdüler. Çok geçmeden Kalkoz başladı. Elimizdeki bir avuç hayvan alındı. O hayvanlar artık ortada yoktu. Rusya’ya destek diye, bu hükümeti kuran işçilere yardım diye, defalarca kaçırıldı. Görünürde uyuz oğlak kalmadı. Sonrada kendini beladan korumak oldu. İnsanları soyup alan katliam var. Zaten kesilmiş bir parça tereyağı var. Tüfeği olan eylemciler evleri tek tek arayarak yiyecek konulan sandığa kadar çalarak ağıl tabanından tahıl harmanına kadar kazarak dişe değer lezzetleri yuttular. Ve sonunda... Güçlü yurdun yerine sadece güçlü bir delik açtı. Kalabalığın içinde asla bir yer bulamazsın. Tamamı gitti. Hepimizi biraz biraz ağzına yuttu, eceli gelmeyen iki torun kaldı. Canımın inatçılığıyla ben kaldım...”

Bir süre oturduk. Balık bitene kadar değil. Kova içinde içleri temizlenip baş aşağı yatıyor. Kolunu soksan dibi solucan kaynıyordu. Soyulmuş ve demir bir kovaya taşınmış ve onun biri için yeterli değildi. Ben yoruldu. “E-e neye yarar şimdi, – dedi zamanında kırmızı ile şubattan başkasını içmeyen kazı ile kartadan başkasını yemeyen, bir zamandaki güzel kumaydım. – Bu yüzeyde çok büyük beş ve ya altısı temize çıktı. Hızlı hareketlerle bebeğin parmağı gibi sadece balıkların onlarcasından birini sıkıp, kenarından birini temizleyip, kalanlarını kova dibinden iki elle süzerek demir kovaya tamamını aktardı.

476

Üstüne yeni sadece kendimize çalkanan suyun aşırı tortusundan dört ve ya beş kepçe koydu, çıt yaparak çakmakla ateş yakıp bir gün öncesinden topladığı çimlerle tutuşturdu. Ağaç çubukları da hazır, kovayı alevlenen ateş üstüne koyuldu.

“Kırk yıl katliamdan da canlı çıkacak ölümsüzlerde olacak, – dedi Elmas tüm yüzü kurumuş, ateşe çalı çırpı kardı. Hayatta kalan insanların topladıklarını, tekrardan kalkoz yapıyorlar dedi. Dün bir grup insan aşağıda yürüyüş yaptı. Ev başı hayvan veriyorlar dedi. Kujak Keleşokin gitti, Stalin bilmiyordu, şimdi insanları kutsamak istiyordu. Sadece kalkoza girse olacak. Kim inanır. Ülkenin geri kalanını da topluyor bir yolunu bularak daha da katliam yapıyor. Ama nefes alacağımız yer yine. Pişman olacak bir şey var. Silahla gelerek çaldıklarını görüyoruz. Şimdi bu yerde ne varsa

nasibimizi yiyoruz. Bu yönde uçurum altında kulübemiz var. Kışa kadar ne kadar zaman...”

Kova fokurdayarak kaynıyor, yavru balıkların içi beyazımsı ve gevrek, çırpınarak birlikte duruyor. “Yeterli dedi – Elmas, ben etrafa baktığımda balığı temizliyor diye düşünce gerek. – Şimdi biraz...” Biraz sonra kova ateşten indi. İçindeki kasık çatırdadı, bağırsakları yarıldı, hassas bölünen dibini tuttu ve kaynayan su cızırdadı ve azaldı. Ezildiği zamanda baksam yüzü şişmiş yağdı. Eski yağ. Elmas akışkanı süzerek yarım kese sapsarı grimsi yağ aldı. Kova asıldığında ateşin başına geldi ve sessiz oturan iki torununa yarım kaşık içirdi. Sonra ağaç kaşığı alarak bana sundu. “Allah razı olsun – dedim ben. – kendin iç. Çocuklarına sakla”. Elmas yağı ağzına götürdü de keseye tekrardan koyup kaşığın başı yalamaya başladı. Daha sonra püre olan balıkları tamamen süzerek ayrı bir kaba koydu. Kıımız içeceğinin büyük içme kabıydı. Ortaya yakın çıktı. Şimdi yiyebiliriz diyelim. Yemedik. Elmas ezilmiş püreyi bir kaşıkta öğütmeye, pürüzsüzleştirmeye ve ezmeye başladı. Görüyorum soyulan balıkların bağırsaklarını, kılçıkları ve eti birlikte öğütülmüş. İşini ciddiye alan kadın gibi iyice öğüttükten

477

sonra üzerine iki yemek kaşığı yağ koyarak daha da karıştırdı. Sonra sofraya gri, koyu püreyi önüme koydu. “Yarısı senin beyefendi erkek, – söyledi. – sen olmasaydın çeyreğini bile tutamazdım. Yiyin elle alın. Susasan su boldur. Ve şimdi...” Kendi parmağının ucuyla batırarak aldı, yuvadaki kuş yavruları gibi ağzını açan iki oğlunu değişimli olarak doyurmaya başladı. Ben şüpheli ruh haliyle az oturdum ve kusurlu yiyeceklere el attım. Tadı çok ekşi o kadar da sevimsizmiş. “Balığın ödüyle – dedi Almas. – zararı yok. İçindeki zehri çıkarmaya faydası olur. Azda olsa nerdeyse tamamen temizlemişti. Senin de acelen var. Önemli değiş” Ben gönlü kalmasın diye daha iki üç sokum aldım da ayrılacağımı söyleyip ayağa kalktım. Sepetimde bir tane kazı⁵¹, yağlı jaya⁵², daha da ne kadar sur⁵³ vardı. İki haftaya yetecek kadar aldım. Bir şey versem mi vermesem mi diye düşünüp daha az takıldım. “Bizim hiçbir şeye ihtiyacımız yok – dedi benim aklımı hissedenden Almas – Tanrının gözü üstünüzde

⁵¹ Atın kaburga kısmı ve yağlı etinden yapılan sucuk.

⁵² At karkasının bir parçasıdır.

⁵³ Kurutulmuş yiyecektir.

olsun. Ve seni ıssız bozkırda bize yoldaş yapan efendi çocuk, bu tarafta çok engel var. Atın iyi silahında uygun gibi. Ama hükümetin gözüne batarsanız sizi ücret almadan bırakmayacaktır”. “Onlarda açlıktan öldüler mi?” diye sordum. “Açlıktan öldüklerine dair işaret görmedim” – dedi. Almas – bölge komitesinde, icra komitesini de, savcı-mahkemesini de evini de çoluğunu çoğunu da, ev ahalisiyle güvendelerdi. Şimdiki yalan onların torunları tarafından yapacak. Kanlı yerde kuzgun semirir diye eskiler boş yere söylemedi. Dikkatli git. Geldiğin yere geri dön. Bu ülkenin şans eseri canlı kalan iyi insanlarıyla buluşursan, Almas, güzelinin elinden lezzetler yedim dersin. Hayattaki iki torununu saflara eklemek için köpek eti yiyip sağlıklı kaldı şimdi balık ayıklıyor çamurlu sudan yağ süzüyor dersin. Zaman ilerledikçe sofrayı tekrardan doldurup, karnı doyduktan sonra tövbe etmeyi ve kıtlıkta ölen binlerce insan için dua etti. Bunu sana da söyleyeceğim efendim. Geldiğin yere dönerken beladan uzak durduğunda!”

Ama ben geri dönemedim. Kurak vadi boyunca iki ve ya üç gün gittim. Bozkırı gezerek av için kuşları avlayarak su boyunca balık tutarak herhangi bir sebepten stok yaparak en sonunda köpek yiyerek fare kazarak, bir acayip hayatta kalan bazı insanlarla tanıştım.

478

Ufak tefek şeyler söyledim, Sarısu’da akraba ziyaretine çıkan bir yolcuyum biraz yorgun hissediyorum. Sonunda zayıflayıp Kökjaylau’ya ulaştığımda ürkekçe yas tutan kadın ve çocukla yaşlı babamla karşılaştığımda Yeruyuk’ı (Aslında “Vaat edilen arazi” – M.) yeni bulduğum özgürlüğüm de nefes aldım.

Dışarıdan dilenmek yok, dünya mahvoldu ve ülkenin sadece temeli modern. Bunun bir çıkamaz yol olduğunu öğrendiğimizde, geçmişe giden yolun engellendiğine şaşırmiştık. Babamda bende sonsuza kadar burada kalmak için emin olduk. Konuşalım. Bizi dünyaya bağlayabilecek tek bir konu var. O – benim kız kardeşim Aysalkam. Biz hedefe gizlenerek gittiğimizde Sarısu’daki başına kadar dolu yiyecekler döküldü. Arkadaki şiddet hükümetine itaat etmeyin, merkezden gelen bu dizginsiz zamanın kendi sınırlarını aşarak oyuna gelen işlerde hunharca baskıcı otoriter hizmetçileri ile birlikte diri diri kesilip öldürülen de bir günde sadece dibi boyladı. “Eski yurdun kurduna ulaşan yok, yeni yurdun kurdunu bilen yok.” olduğu gibi daha sonraki hükümet yetişemeyecek, hükümet yeni bir rejim belirleyemedi iki ortamda da hassasiyet başladı. Tabi ki onlarında hepsini süpürmeye başladı ancak

hiçbiri rapora dâhil edilmedi yerleşim yeri olmayan tüm insanların biraz hayvanı geniş bozkırın her tarafında kalmış olabilir. Halen dinini yaşayan çok olsa da sadece yarısı açlıktan öldü. O hayatta kalan yarı insanlar içinde bizim Aysalkam yok diye kim söyleyebilir. Bir sürü umut vardı.

Zaman azaldıkça insanın dağıldığı zamandaki en büyük mutluluk – başının sağlığıdır en büyük sevinç – karnının tokluğudur, bizim mutluluk – ölçüsüz, sevinç – doyumsuzdu. Hayat her zamanki kanala geçti. Her geçen gün hayat kolaylaştı. Ruh halimiz temiz endişe yok yeryüzündeki ilk insanlar gibi hayat sürdük. İş yeterince ağır olmasa da tesellimiz bol. Hayat garip. Bu bozkırdaki o kadar ömrü genellikle aynı günler normal bir hayattı. Bizim bir günümüz bir günümüzü tutmuyordu hayatımız zengin ve çeşitliydi. Ben o uçsuz bucaksız bozkırda geçen son on altı yılda anlamlı bir hayat geçirdim diye düşünüyorum. İçte ve dışarda

479

aynı kayboldu. Hayatın anlamını ve zamanı anlamış gibiydim. Pişmanlık ve arkama döndüğümde kararsızlık kalmadı. Kader gelecekte ne getirebilirse getirsin de teessüf ve kırgınlık yersizdir. Hepsine razıyım. Çünkü ben on dokuz yaşıma geldiğimde kesintiye uğramış hayatımı kaderin gücüyle bağlandım, iki değil üç misli uzattım. Baba buldum, yar buldum. Çocuk sevdim. Bu nedenle her günüm mutluydu. Endişe ve pişmanlığım yok. Artık gitmeme gerek yok. Şimdi düşünüyorum bu yoksulluk çağında bile tatildeki insan gibiyim. Hayvanların bütün meşakkati babamın boynundaydı. Bütün ev işleri karımın elindeydi. “İnsan cehennemde de öğrenir” diye söz var Kazaklarda. Yani kader yazsa, insanın yüce bir görüntüsü yoktur. Babam ve karım her şeyi yaptı. Sadece kendileri için değil, benim için, benim yalnız kızım için. Buda bir işin parçası olsa gerek. Kazak halkı ve Kazak kadını kendilerinin bin yıllık geleneğinden öte geçmezler, atalarının doğal karakterini ve insanlık şartlarını korudular. Bu yüzden ıstırap altındayız ve zorluk görüyoruz diye düşünmüyoruz ve endişe etmiyoruz. Babam hayvana bakmaktan yorulmaz sadece hayatın bir kolu olarak değil sadık yoldaş ve ortak kadere sahip ruh halini sevmesi büyüleyiciydi. En büyük sevinci – kısrakların yavrusuydu. Eğer ateş daha fazla olsa at dört ve ya beş yılda yüze ulaşırdı dedi. Bu insanın söylemesine göre çitçi toprağını iyi bilir, çalışkan insanlar sadece hayvancılıktan kurtulur. Yedi atamızın hazinesinden ayrılmıyoruz tabi ki Hızır atanın ayrıca akıl ile iş yardımında gelen emek karşılığıydı. Ama biz zenginlik peşinde değildik. Bunu kendiniz yapmak zorunda değilsiniz bizim

yerleştiğimiz arazı tam kurusa elli atı yetiştirmiyor. Yirmisi fazla. Bu nedenle bŸyŸmeyi dŸřŸk tuttuk. Yani iki ve ya Ÿç ayda bir at kestik ve ikinci yılı daha da yaz boyunca meşakktedir ve azık sakladık kilere – yer geniş değil, eğilip gŸc bela girdiğin kurt oyuklu kapılı mağara ambardı. Kış boyu su donar ve buza doldurdum. Şimdi yaz boyu taze et yiyoruz. Yemekler tabi ki Zagira'nın elinden. Pişmiş etin yemeğini kaç tŸrŸnŸ yapıyordu. Yakın çevreden tezek derledi, arpacık kesti, devenin yŸnŸnden kilim dokudu ve hırka dikti; deve yŸnŸnden ve

480

kılından halat ŸrdŸ; katliamda ŸldŸrŸlen atların dersinden taytuyak⁵⁴ yaptı, iyi bitirerek, hamur mayası yaparak, kısrak sağarak kımız mayalıyordu ve çocuğuna bakıyordu... – tek kelime sŸylediđinde sabahtan akşama kadar içten boş olmuyordu. Yoruldum ve tŸkendim diye gŸz kapağını kırpmaz. Ben Kazakların kadını gŸrŸnce Şık ve zarif, şenliklerinde de iyi giyiniyorlar ve dŸđŸnleri de eğlencelidir. Zamanımı ve çevresiyle iyi gŸn geçirir. Her durumda da duman deliğine lastik asarak, kazan tamir ederek ve bir ocuk beklemekten daha fazla ve mutluluk nedir bilmeyen ve yarinin kucaklamasını ve evinin başında başka arzusu olmamıştır. Hizmetçi cariyeye değil evinin uğuru, kŸyŸn karar vericisi, sŸylediđi her şeyin yerine geleceği tam emir verenidir. DŸnyadaki en zeki kadındır – geçmiş gŸnlerdeki Kazak kadını diye dŸřŸnŸyorum.

Bizim değişik bir sessizlik bilhassa mutlu derin dŸřŸnceli hayatımızda beklenmedik olaylar nadirdi. Bunlarda bir ve ikisi hatırımda kaldı.

Nihayet KŸkjaylau'ya yerleştiğimizden beri ŸŸncŸ kışı geçirdiğimizi sŸylemek istiyorum. Bizden daha Ÿnce kalkan babam dışardan var olmayan bir şekilde nazikane bir sesle girdi. “Stambek! Ay, Stambek! Saksadığan geldi saksadığan!” Vurdum ve hemen dışarı ıktım. Benim peşimden Zagira ve kŸŸk Jansalkam'da ıktı. “Hani nerede?” – dedi. “İşte o” Doğrudan mŸcadelenin ardından bir Ÿnceki gŸn kesilen hayvanın ardından kanı ile kanının dŸkŸldŸđŸ yere sallanarak konup yedi ve ya sekiz kanat ırttı. Ayrıca bizden bir tehlike olup olmadığını gŸrmek istediler ya da ben gidene kadar umadılar. “Ÿrkerek gitmesin!” – dedi babam. İzimize bakarak geri dŸndŸk. “Allaha tŸvbe!” dedi babam. – Bizde Ÿlkeyiz. KŸyŸz. Saksadığan geldi deme, bereket geldi desene! Peşinden soruştursam, Kazakların anlayışında bereketsiz en

⁵⁴ Tayın tırnağı bŸyŸklŸđindeki altın, gŸmŸř vs.

hakir kuş – saksığandı. Yağısız at, kötü devede sessizlik yok, yem arıyordu, çöplük karıyordu, alaca kanatlarını huzursuz çırpıyordu, evin yanındaki tezek, kül, kırıntı atıklarını saçıyordu hatta gıcırtilı tıslama seslerine kadar itici görünüyordu. Ama saksığan olmadan köy olmaz. Hayatın var olduğu yerde ve hayvanı olan köy yerinde saksığanda olur. İşte bizde ulaştık o mutluluğa. Dahası sessiz bozkırda bizi karanlıkta tutan sadece onlar. Saksığanın ilk konuğu

481

yere artık yemekleri döktük. Gün soğusa bile hava koşullarına dayanıklı olsun diye sol tarafa çalı dikip, eski kurumuş hayvan derilerini bağlayarak tente yaptık. Saksığanlar hiçbir yere gitmedi. Köyün ana tarafından bu tarafa uçuyorlar orada yayılan bağı ata ve develere gidiyordu bizim misafirperverliğimiz tanıdıktan sonra doğrudan mücadeleye ve elimin uzanacağı yere oturdu. Yemle değil. Bazı zamanlar taze et koyuyoruz. Tabi ki evcilleştirilmiş saksığanları yemleyen küçük Jansalkam. Geçen yıl ihtiyarlıktan ölen bizim için kaygılı olan Börübasar her gün küçük çocuğu hatırlardı oyun bularak gevşedi. Bahar geldiğinde saksığanlar bizi bırakıp bilinmeyen yere uçup gitti. Ama kış tekrar geldi. Çoğalarak onu aştı. Jansalkam için sadece değil hepimiz için bayram oldu. Yaza kadar yemimi zengin tutmaya düz bir tabağa su koymaya ve felçli olanları tuzağa düşürmeye çalıştım. Yine gitti. Bir kez daha kış sona erdi. Karası artarak yirmiye ulaştı. Bizim tarafımızdan büyütülen ve yetiştirilen saksığanlar bizi hiç kimseye satmadı. Bazen önemli ölçüde azalır, bazen önemli ölçüde artar her yıl kışlama yerlerine geri dönerler. Şimdi düşünüyorum, önümüzdeki kış geri dönecekler mi? Bol yemeğe sahibiz diye yaz aylarında yeni doğan civcivlerini getiriyorlar ölü bozkırı güç bela aşarak kanatlarını çırparak kış mevsimi yaklaştığı zamanda karanlıklaşan eski yerleşim yerini görüyor. Bozkırın insanı bağına basan özgür kuşu ağladı ve yoklukta yası tuttu. Bu saksığanlardan başka kim arayacak biz zavallıları!

Melodi bilmeyen saksığanların kendisi uçsuz bucaksız bozkırdan kaçtı yaz aylarında karıncayla beslemeye çalıştık. Sıradan karıncalar. Çöl kemirgenlerinden kertenkele ve yılan, böceklerin birçok atası var gibi. Hayvan bilimci, böcek bilimci olsam kendim için yapardım kâr amacı gütmeyen bilimde birçok yenilik yapardım. Ancak küçük böcekler arasında karınca sadece dikkatimi çekti. Çocukluğumda oldukça ilginç gelen ormanın ilginç derili parmak gibi karıncası değil. Arkasında ateş

olan yuvarlak derili kahverengi karıncada değil. Bunlardan bir hayli genç sinekten çok büyük parlak siyah karıncadır. Örme diye bir şey yok.

482

Çeşitli pürüzsüz yol yapmıyordu. Çimenli çıplak toprağı deşerek kazıp, kamış borusundan sadece iplikten sarılmış delikten sürünerek çıktığı için ayırt edici özellikleri bilinse de bir yuvadan hangisini tamamen alabilirsin. Yirmi ve ya otuz. Kırk veya elli. Aşarsa yüz. Ben ilk olarak böyle büyük karıncaların az olduğunu düşünüyordum. Dikkatlice bakarsan kırk ve ya ekli adım geçtikten sonra bu yuvalarla karşılaşırız. Niye büyük bir yere toplamadı niye büyük yoğun yuva kuramıyordu? Yiyecek eksikliği nedeniyle. Yaban hayatında böcekler için çok sayıda yiyecek toplaması zor olurdu, yani çöldeki karınca dağınık yerleşti, bu bölge için en uygun yaşam biçimi buydu. Ancak köydeki karıncaların durumu farklı olmalıdır. Ben sayılarını arttırmaya ve sıkılaştırmaya çalışıyordum daha büyük görünen birinin elinden ölçmeye başladım. Yani yuva çevresine yemek kırıntılarını atıyorum hatta sinek atıp böcek getirdim. İki başı düğümlü, ortası kıllı parlak siyah karıncanın kendinden birkaç kat daha büyük yükü serbestçe kaldırmasına, nasıl olursa olsun kendileri için kusursuz ormanda yeterli ot içinde kaybolmadan yön bulmalarına şaşırdım. Bu özgür bıraktığımız dünyanın ikinci ucu düğümlü buradan birkaç kilometre uzaklıkta ne olup bittiğinden habersiziz kendi kanunu, kendi kaderi var belki kendi sevinci ve merakı bol hayat geçiren böcekleri saatler boyunca izleyebilirim. Son olarak buradaki göçümüz binlerce yıldır nesilden nesle aktarıldı, bu geniş bozkırda yaşayan karıncalar ailesi için yıkıcı bir felaket gördüm. Hayvan aramadan insan hareket etmeden duramazdı. Benim özel çabalarım rağmen iki ve ya üç yaz sonrasında evin yakınında hiçbir şey kalmadı – yuvaları bozulmuş, ölmüşlerdi. Bozkır çöldeki sefil karıncaların eceli de bu zorluğu da kuzeyde başkent de başlayan isyanın neticesinde oldu. Bizim günahımız yok. Ama karıncaların yazgısı ne kadar? Doğanın kanunu ve hayatın kanunu bu olsa yemeğini bulan zayıfın yemeğini yiyen insanın ailesinin işi olumluydu. İnsan sayıyı insandan, ulus sayıyı ulustan... Yeryüzündeki insanlık

483

tohumu kuruyup gitse canlı ve ya cansız doğa gelişecek kendinin gerçek amacını bulmaya çalışıyordu. Benim bu sonuca gelmem de uçsuz bucaksız bozkırdaki bozkır değil, bütün Kazak bozkırındaki antiloplar ve geyiklerin kaderine sebep oldu.

Ben önceden antilop ile geyiğin ikisini iki türlü av diye düşünüyordum. Yine de yazın – geyik, kışında – antilop, sadece bir antilop ırkı için ortak isim. Yaz günü tıktırtı yeryüzünde ortalama geyik kışa kadar beyaz kürk giyiyordu antilop ve ya sayga⁵⁵ dedi. Bizim ilk geldiğimiz yıllarda bu bozkırda geyikle çok nadir karşılaşırın. Benim gördüğümde Sarısu boyunca sınırlıydı. Eskiden boldu. Fakat zaman ilerledikçe azaldı. Lezzetli eti için halk arasında bir tarafı Urumçi, Çöçek bir tarafı Buhara, Semerkant'tan gelen tüccarlar buna çok düşküdü ve halka uygun olunca pahalandı. (gerçek değerinde sudan ucuzdur) Satın alacaksın boynuzları için, özel gizleniyordu, geniş bozkıra sığmıyor, yoğun nüfuslu Kazaklar ve bu Kazakların dünyanın yarısına yayılan hayvanını, yangın ve sel bırakmadı. İşte katliama giden binlerce hayvan kara orman yoğun nüfuslu halk öldürüldükten sonra kurduna kadar açlıktan ölen geniş bozkır, nesli azalan geyiğe onlarca bitki lazım. 1932 – maymun yılındaki afetten sonra gözü açılan sınırlı sayıdaki geyik solucan kazıp eşeliyor diye dedikodu başladı. Aradan yedi veya sekiz yıl geçer geçmez ıssız bucaksız bozkırın geyikten bolluk içinde oldu. Tabi ki yaz aylarında hayvan yok. Geyiğin daima ikamet ettiği büyüdükleri yer – sulak, yeşil bölgeler. Ama kışı çıkarmak için sayga yavrusunu taşımaya en kolay yer – uçsuz bucaksız bozkırdı. Bir gün karlı bir kış gününde geniş gün ışığında bir sayga bahçemizin üstünü çiğniyordu. Develerle birlikte geliyor. İnsanlardan korkmuyordu. Neden korksun ki biz insan dediğiniz iki ayaklı canlılarınız başını ve sonunu görmeyen. Onun dünyadaki en yırtıcı av hayvanı olduğu bilinmiyordu. Bizim bol miktarda mermimiz vardı. Ette bol. Korkmayalım diye köyden uzaklaşırken (daha sonra merakı azaldı çok fazla çevresini sararken kasıtlı olarak korkutulmalı ve yakın çevreden kovulmalıydı) yalnız hareket halindeyken sırasıyla yedi keçiyi vurup aldım. Dört mermi ile üst üste vurdum. Gerisinde kahverengi yakalı, kalın beyaz kabarık derisi için.

484

Tabi ki etini de yedik. Tuhaf göründü. O zamandan beri kısa kürk, yastık, battaniye yaparsın çok pahalı derisi için her yıl kışın geyik avlamaya giderim. Elbette doğru miktardadır. Ateş etmeyi önlemek için yaz boyunca gözlenir ve her renkten tuzak hazırladım. Ancak bozkır geniş neticesi işe yaramadı. Aksine elde kalan deve kılımlı ve

⁵⁵ Boynuzlugiller familyasından Orta Asya'da yaygın olarak görülen ve antiloplar arasında garip görünüşlü burnuyla dikkat çeken memeli türüdür.

yününü kullandığımız üç deveden biri yığıldı, çok büyük bir yıkım yaşadık. “Kahverengin avın engelini, şimdi avlama”, – diyen babam. Sonra babamın koyununun yokluğu – büyük eksiklik denen sözleri aklıma getirdi, geyik beslemeyi gönlüm istedi. Tabi ki büyünü değil yavrusunu beslemek. O kadar zor değil. Tutulmasını söyleyeceğim.

İlk gördüğümde şaşırdım. Kar yeni yağıyordu. Issız bucaksız bozkır nemli yeni zamanıydı. Kumdan geliyorum. Aniden uzak yerde geyik duruyordu. Beni fark etmedi. Yere çarpan başını çeviren kelebek ayağını yatırıp uzandı. Yaralı veya hasta olabilir. Yakınlaştığında anladım acı içinde sallanıyor. Titreyen ön bacağıyla çırpınarak kaçmaya çalıştı ama uçamadı. Ben hayatın gizemine müdahale etmemek için çabucak fırladım. Ancak çok genç kalmadım. Attan inerek o yerden izliyorum. Keçi canlı doğdu, yavru yaladı mı başka bir şey doğasının gereği annelik rolünü yerine getirip getirmediği – bir süre sonra ayağa kalkarak yerinde durdu. Beni görünce fırlayarak ayrıldılar. Sonunda karanlık hiçbir şey yok. Aceleyle gitmedim saygaya zarar verdiğim için pişman olmama rağmen keçiyi görmek istedim. Büyük bir devedikenin dibindeydim yapmak zorundaydım. Hayır, hiçbir şey yok. Çok fazla döndüm. Sonunda atımın burnunu soluduğu zamanda zar zor gördüm. Kargaşa içindeyiz ama ayağımızın altında duruyor. Boynuzu yuvarlak, omurgası ve kuyruğu uzun, çirkin alık alık yürüyen sayga buzağısı önündeki iki ayağına bacağı koyarak hareketsiz olarak uzandı. Yerinden ayrılmadan. Bu kadar çaresiz sayganın buzağısı kendi yaşam yasasını düşünüyor. Apaydın siyah gözleri çok şişkindi. Korkunç değil, iptilayla aydın dünyayı keşfetmek için sıcak bir ipucu var... Ben başımı salladım ve yürüdüm. Onun üstüne kaç yıl geçti. Şimdi geyik yayılımını ve bozkır yayılımı hakkında biraz bilgim var.

485

İlkbaharın başlarında ıssız bucaksız bozkırın yükseklerinde nallı atın izleri iner boş çukura hemen hemen su birikintisinde gürleşir. Bazen büyük ve küçük sığ çukurlara su doluyordu. Şu anda hafif ve rahat kıştan kurtulan binlerce sayga sırayla atlamaya başlar. Başları biçimsiz büyük, bacakları olağanüstü uzun küçük buzağı doğduğu zamanda bile yürüyebilir. Aradan birkaç gün geçse hızlı ata yetişemiyordu. İşte böyle kutsal hayvan sayga dediğimiz. Babama bahsetmiyorum, yarım günde atın kapsadığı yer Borlıgöl diye adlandırılan mayıs ayına kadar kuruyan derin dağ eteğinin taşlarının kıyısında yoğun pelin çiçekli sayga yuvasına giderek sepet sallayarak yeni

doğan buzağının dördünü getirdim. “Ah, Bu vebal olurdu!” – diyen babam. Ama getirmiş bulundum ve beslemeye başladık. Tabi ki yatmadan önce anne kısraklardan biriyle emzirdik. Sonra elimizle yedirdik ve kapla su verdim. Hızlı büyüdü. Sonbahara kadar ikisinin tepesi öncekinden yuvarlak oldu, tepesi delinmiş ve dibi çürük gri sarı boynuz bir araya geliyordu. Aralık ayında kılları uzadı ve normal bir saygaya dönüştü. Kış aylarında oldukça iyi bir ruh hali vardı. Çim yığıyoruz ve dördünü arka arkaya birbirine bağlayıp bozkıra gidiyoruz. Zayıflayıp, yoruldu ve kışı zar zor geçirdiler. İlkbaharda etraf tamamen demetler halinde büyüdüğünde hızla düzeldiler. Bacaklarını birbirinden ayırarak sırayla birbirlerine bağladım. Evin yakınında değil. Hepsini öğrenen saygaları şimdi boş salabiliyoruz. Gün ilerledikçe köyden uzaklaşmaya başladılar. Ama su içmeye geliyorlar ve bizi yadırgamıyorlar. Gidecekler durmayacaklar dedi babam. Galiba böyle. Ancak kesmedik. Sonunda bir gün dördü de birden kayboldu. Her gün biliyor olsak da bir akrabamızı kaybetmiş gibi hissettik. Özellikle Zagira. “Vebal oldu, öleceklerdi...” dedi. Yakınlardaki iki yüz metrelik yerde hiçbir damla su yok, bu cereyanda yol bulabilir misin ve ya yanlış giderek kum ile çölün bir çukurunda susuzluktan uçuyorlar mı – kim bilir. İyi niyetli tadımızı unutturan saygalara kırılmadık. İlk başta kaybettiğimiz için biz kendimizi suçlu hissettik, Nokta’da doğan tamamen çevresine bağımlı adam oğlu özgürlük arayışındadır, geniz bozkırın nazlı haşarı antilobu niye özgürlük istemesin. “Yeterince suda var!” – dedi babam. Tanrı kendi yarattığı canlıyı gözünden saklamayacaktır.

486

Sizi doğru yere götürür.

Allahü Teâlâ bozkırdaki saygaya kadar hiçbirini unutmuyor. O insan ne olacak? Kendimizi söylemiyorum. Dün yine yüz binlerce kişiyi öldüren yoğun nüfuslu Kazakların Tanrısı niye sona erdi? “Doğru olanlar yerinde. Tohumu tuzlanmasa da külleri tekrar dolar”, – dedi babam. Felsefe yaşam için vazgeçilmezdir. Ancak anlamlı bir yaşam tarzını bulmak için kendi topraklarında oturan insanlar kendi insanlığını hissetmek için daha birçok şey var. Ben kaderini paylaştığım halkımın iyileştini gördüm ama iyileşeceğine ikna olmadım. Çok zor çaresiz hale düştü. Okyanus çukurunun en dibinde kaldı. Aşırıya kaçmasına, umutsuzluğa kapılmasına, üstünden daha bir tufanın kaplamasına kim kefildir... Komik. Garip. Ben – hayatı boyunca kendi başına kaçmayan Stanislav Stambek, geleceği büyük Rusya, geçmişi sağlam Kazakistan hakkında düşüncemin kendisi garip değil mi? Ama bütün ülke en büyük

ulusların kendisi benim gibi bireysel insanlardan oluşur. Her biri... Bu da aptalcaydı. Ütopya. Bir dal zayıf, büyük çınarların kendisi bir dal ve bir tutam meyve ve milyonlarca bitkinin kısılması parlak kalın çınar ve binlerce çalı tüm bozkırı kapladı, kalabalık ormanı kaplayan yangına dayanabilir mi? İnsanda öyle. Kimse hasarı durduramayacak. Bütün bir ulusu, büyük bir devleti temizlemek için sadece bir kıvılcım yeter. Her ne kadar bu kıvılcımı tutuşturmasam da benim gibilerin günahı kırk yıl ıssız bucaksız bozkırda durmak, her gün kırk kere secde edilse de bile affedilemez. Kan ile sadece yıkanır ve ölümden büyük bir suçtur... Kendi kendine gitse iyi... Kaderin kulaç atan güzü ilk olarak sevdiklerinize düşer. Ne kadar acımasız bir yalan! Hayır. Seni provoke ettiği zaman kendinden acımasız değil.

Bu benim en büyük sevincim de en büyük endişemde tek kızım Jansalkam. Yumuşak saçlı, arsız burunlu, kara gözlü beyaz yüzlü. Annesinden bile daha güzel görünümü var. Akıllı. Beş yaşında yazıyı tanıdı. Bizim eğitim ekipmanımız – bir tutam çalı çubuğu gibi tuz beyazı. Dersi düzensiz değil, düzenli bir programla yürütmektedir. Alfabeyi öğrendikten sonra sayıların dört işlemine geçtik.

487

Ana dilini ve Rusçayı öğretmeye başladım. İngilizce ve Almancayı kulaktan dolma konuşuyoruz. Rusça ilk başlangıçta iyiydi. Uzun zaman önce babam söyledi. Çıkarımım şimdiki zaman Rusların, bize bakma bu çocuk dilini konuşsun diye. Jansalkam'ın kelime dağarcığı o kadar iyi değil ama aksanı olmadan özgürce mırıldanamıyordu. Babam gerçekten minnettardı. Memnun. Ve diğer dersler... Düzensiz, biri çok gelişmiş, ikincisi arkada kalan. Kaliteli değil, seviyeli. Yani bazı bilimler ilkokuldayken, bazı bilimler lisenin 2 ve 3'üncü sınıfların ilerisindedir. Yani aritmetik çarpma ve bölmeye geldiğimizde, tarihin antik çağlarını tamamladık ve Orta Çağ'a geçtik. Durum böyle değildi. Sorun okumada değil. Sezon boyunca lisenin tamamen dersini altın madalya ile tamamlayabiliriz. Doğru, sertifika olmadandı. Bütün gizli anlamı okumada değil. İşte bu ıssız bucaksız bozkırda küçük bir çocuğun nasıl insan olacağıdır. Biz devam edeceğiz. Ecelimizin geldiği gün öleceğiz. Ve Jansalkam ulaşamazsa kendiyile aynı ayarda halkla iletişim kuramazsa bilgi öğrenemeyecek mi... Bizimle birlikte uçsuz bucaksız bozkırda ebedi bağlı olmamalıdır. Önünde temiz bir gelecek duruyor. Canlı hayatın parçasıdır. Allah'a tövbe ve bir alanı var. O zamanda Şu'nun eteklerinde Yuantepe köyünde Aysalkam'ın ablası bulundu.

Feodal Rusya'da kölelik boyunduruğu – ilahi düzenin modernize edilmiş olgun formudur – tüm Kazak halkını imha eden Stalinist kolhozların yeniden kurulduğu hakkında duyduğum söylentiler gerçek oldu. Kazak bozkırındaki ilk, son ve en önemli görevini yerine getiren kolhoz inşaatı şimdi ikinci aşamaya geldi. O – kazanan akrabası çok aileleri besleyen gerekli yiyecekleri sağlamaktadır. Hangi cihangir olduğunu hatırlamıyorum, Cengiz Han mı, Temirlan mı, liderleri herhangi bir zengin ülkedeki yerli halkı tamamen yok etmeye çalıştığında yolun yarısında durdu, yarın bizi kim besleyecek, vergi ödeyen ve hayvan bakan çiftçi ve çoban kalsın dedi. Aynı şeyler Kazaklar içinde geçerli. Boşatılan yerleşim yerleri ve oradaki nimetleri ve hazineleri toplayacakları gün geliyor, kıtlıktan kurtulan şimdiki sahiplerine ait hayvanlara bakıyorlar, kendileri ayrılıp

488

başkasının mülkiyetine yerleşerek çiftçilik yaptı. Yarım kuşak, dönek hayatı için kısa ömürde kırk defa teşekkür etti, köle boyunduruğunun tadını çıkartarak devam etmeye de karar vermiş gibi görünüyor. Çok sayıda insan felaket tarafından öldürüldü ve ovalardan ve dağlardan tekrar kalabalıklaştırmaya çalıştılar ve grupları birleştirerek onlara hayvan vererek onurlu yeni amaç verdi – geçtiğimiz yıllarda inşa edilen Sosyalist kulenin temellerini güçlendirdi ve kalıcı temellerle görevi yüklendi. Sömürü sınıfı yok oldu, zulümden kaçan kurtulan, çok fazla bağımsızlık için serbest bırakılan insanların içinde bizim Aysalkam'da var, Lenin-Stalin davası için acımasız mücadeleye başladılar.

Ailesi el koymada sürgüne giden, kocası çete tarafından vuruldu, dört çocuğu kıtlıktan öldü, kendi gaipten tek başına kurtuldu, kaderi benzer, bütün yakınlarından ayrılıp yalnız kalan daha bir alçakgönüllü talihsizle evlenen şanssız kardeşim babasıyla buluştu. Bu – bizim aksakal oturamadı, ne olursa olsun ülkenin haberini iyi bilmek diye özel adlandırılan 35'inci yılın yazısıydı. O zamandan beri hiçbir şey değişmedi. Hükümetin iklimi aynıydı. Aynı şey insanlar içinde geçerlidir. İş ağır. Yemek ve suyun sonu yaklaşıyor. Kısa bir sürede için babam heybenin iki tarafına da yağlı et doldurdu, Yuantepe'ye gidip bir daha geri geldi. Tabi ki kesim için eyerlememiş at, sağmaya da yavrulu kısarak verip, bireysel değil çift dizginli olurdu ama ülke içi aynı zamanda cömertlik yok, göz kulak çok, yoksul ve aç insanlar birbirlerini gözetlediler, bolluk nerden geldi diye soramıyor mu? Hatta hayvanlarının çalınma tehlikesi vardır. Baba olduğu doğrudur muhtemelen Sarısu'dan geldiğine de

inaniyorsunuz ama atı semiz kendi iyi görünüşe sahip bu özgür insanın nasıl bir ruh hali var. İkinci seferinde köy eylemcileri tarafından soruşturma altındaydı, şüpheli olmasına rağmen güvenli bir şekilde geri döndü. Sizde giderseniz tutuklanacağınız söylendi. Fakat bağlantılarımız başarısız olmadı. Babam da bir gece geçirdi ve gizlice geldi. Biz Jansalkam'ı hangi zorluk olursa olsun ülke içinde oturan ablasına teslim etmeye kararlıydık. Yaşı on iki olan sağı ve solu tanısın insan olsun diye Jansalkam'a annesi endişelenmedi, yüzünü öperek, gülerek gönderdi.

489

Ben Betpak'ın sınırına ulaştım, kendi adanmış intikamıyla yalnız geri döndüm. Tabi ki ata binerek tayı ayrıca gönderebilirsiniz bu yüzden şüphe yaratmayalım. Sonra büyükbabasının önünde gitti. Sonbaharda başlayarak okulda okusun, dördüncü sınıfa gidiyorsun, yaz başladığında tatile gelirsin diye sözümü söyledim davranışlarını geliştirirsin dedim ve ciğerim sıkışarak uçsuz bucaksız bozkıra yüzümü döndüm. Beş günden sonra babamda geldi. Teslim ettim, emrettim ve hiçbir görüşüm yok. Ama isyan eden vatandaş daha da bağlanarak istisnasız cezaevine atılıyor gibi görünüyor, şüphe çok, kontrol çok, bundan sonraki münasebet acı verici gibi geliyor.

Ne kadar zor olursa olsun habersiz gitmezdik. Ama o sayfa kayboldu. Jansalkam'a köyden gitmeden önce daha söyleyeceklerim var. Eğer gelecek yıl haberleşemezsek, sonraki yılı bekle. Ondan sonraki yılı bekle. Akılın var, biz her türlü durumla başa çıkamayabiliriz. Yalnız ablan bozkırı bırakmıyordu. Okuyup adam olasin sonra ülkeneye gelirsin. Annesi ve büyükbabası da aynı şeyleri söyledi. Bunlar son sözlerdi.

Bu kış başka soğuktu. Geçen yıl görmediğimiz yoğun kar yağdı. Atın bağırını aşırıyordu. Suyun bol olduğuna ve yeryüzünün sıcak oldu diye sevindik. Sevincimiz uzun sürmedi sonra rüzgâr sert esti ve ağır oldu birkaç gün boyunca kar fırtınası oldu. Çalı ile deve dikeninden başka engebe olmayan yerde don çıkıp kapkara oldu. Sonra güneş ısınıp, şiddetli yağmur başladı da buz geri döndü. Bozkır çatlamış ve donmuş da donmuş. Bizde çare yok kumun içine derinliklerine indik. Biz dediğim – yaklaşık yirmi civarı at ile babamla ikimiz. Önceden sıralıyorduk şimdi kat kat yürüyoruz. Köyde yalnız kalan Zagira'nın durumunu bilmiyoruz. Her nasılsa kum içindeki buz – seyrek değil, kabuk, atın kuyruğuyla kolay oyuldu, yazdan bitik kalan turp ile çayır,

buyurgan otu ile çalı, izen⁵⁶ ile acırık⁵⁷ bütün kış boyunca otlatmak için yeterliydi. Başında kalın ılgın ağacı, yonca ile çalı ile kum akasyaları kalabalık yetişen kum fırtınalarının arasında fırtınaya dayanıklı, şiddetli rüzgârda sığınmak. Soğuk bitmemiş olsa da don derecesinde fırtına durduktan bir gün sonra babam beni köye gönderdi.

490

Yalnız oturur, korkarak oturur, tam olarak hayatta kaldığımızı bilsin. Zagira gerçekten de delirerek oturuyor, yalnızlıktan değil, bozkırdaki bizim halimizden dolayı. Kemerimi çıkarttım, ısınarak bir gece geçirdim ve fazla sıcak giyimlerimi eyere tork ile bağlayarak geri astım. Doğru zamanda ulaştım yüksek tepenin altında çalı dikenini küçük hoş uçsuz bucaksız bozkırda gecedan beri ateş yanmadı, dehşete kapıldım ve ata bindim. Yolun ortasında yıkıyordu, kar yağmaya başladı, kuyruklarını sürüklüyordu, babam uysal tiksindirici hadım edilmiş hayvana binip gidiyordu. Gözetleyerek at üstünden devrilerek indim. Kum büyük olmasına rağmen yürüyecek yolum sınırlı babamı çok geçmeden buldum. Mutluyum hayattaydı, hayatta olduğuna, ok saplanmış yaralı teke gibi kalçasını sürüklenerek vücuduyla hareket etti. Beni gördüğünde “E çocuğum geldin mi? – dedi sadece bir şey. Babam yaşlanmıştı. Bu yaşma kadar attan düştüğünü görmemiştim...” Babam değil, at düşse gerek. Buz kaygan. Babamın kalçası kırıldı. İlk başta telaşlı görünüyordu. Sonra kendisinin hayat faaliyetine girişti. Sonunda kıpırdadıktan sonra üşümedi, umut ışığı yoktu. Ancak emekleyerek dalgalı kumları aşarak sıcak kuma ulaşmak çok zor olurdu. Atın sırtına çapraz atarak alıp geldim. Çare ne ıssız bozkırda kırık çıkıkçı yok. Çok fazla sıcak olsa eve ulaşmak lazımdı, babam uzun yol kat etse bile yaralanması şiddetlenebilirdi, onun üstüne gidip geri dönene kadar dört gün lazım. “Çocuğum atına sahip ol, etkilenmese de köpek ve kuşun peşine düşecek, hepimiz açlıktan öleceğiz” – dedi babam. Bu doğrudu. Eğer fırın sobanın dibinde yatıyor demesek köyden de ayrıca yardım yok. Kulübenin içine çalıyla güçlü bir ateşi yakarak koydum söndüğünde de hâla çok ısı var, yuvamız sıcak, ikimiz ortaklaşa kemik ucunu döndürmeye başladık. Sonunda çok acı çektikten sonra iyileşmiş gibi görünüyordu. Ben bir ay boyunca gece atları gözetliyordum, gün boyunca da babama bakıyordum. Kışın sıcağı geri

⁵⁶ Kök 10-100 cm yüksekliğindedir. Çiçekleri ve çiçekleri olmayan, çift cinsiyetli, 5 üyeli, 2-4-lobludur, yaprak aksları üzerinde bulunur, bazen tek yapraklı, büyük çiçeklenme ile. Kazakistan'daki en yaygın türler,

⁵⁷ Aeluropus, çim ailesinde, öncelikle çöl bölgelerinde bulunan Avrasya ve Afrika bitkileri cinsidir.

döndüğünde gün tamamen ısınmaya başladı daha kırığı da iyileşmedi, cüce oturulmayan yaşlı at sırtına atına bir balya çalı üstüne yatay olarak bizden tamamen umudunu kaybederek yorgun olan gelinin koluna teslim ettim.

491

Babamın kalçası eğildi. Topallayarak aksak oldu. Bu hiçbir şey ata uzun otursa ağrı yapıyor ve canı acıyor. Köyün ötesine geçemez. Yaşımızın bizimle birlikte yapmasını beklemememize rağmen bu – ani bir felaketti. Kanatlarımız kırıldı. Babam uzaktaki ülkeye ulaşması nasıl olacak kışın teptiği atla gitmek zorunda kaldı. Kendi de çok endişeliydi. “Baba Juantepe’ye dönersen gözaltına alınacaksın – dedim yatıştırarak. Aysalkam biricik kardeşime yetimliği gösterme. O atla... Belki bir şey olur. Çok fazla büyüdü. O kadarı yeter. O yakınlarda yayılıyorlar”. Aynı anda gönlünü yumuşattık. Babamda tanrısına tövbe etti kendinin yeni durumuna gitgide alıştı.

Babamın sakatlığı – bütün hüznün başlangıcıydı. Önceki kıtlıktan hayatta kalan bir devemiz öldü. İlkbaharda iki kısrağ yavruladı. Kar gitmesine rağmen su tahliye edilmediğinden rüzgâr esti mi? sürü aradı mı? kötü aygır başlı dört veya beş atla, dört ve beş yaşındaki at kayıptı. Her ne kadar arandıysa da izleri bulunamadı. Kalan hayvanların hayrını verdik. Ancak hayvan kaybı – sadaka değil, büyük kaygının habercisidir. Zagira hamileydi. Bu hayatın – sefalet olduğu bu ıssız ovada Allahtan çocuk istemesek de Jansalkam’ın arkasından kardeş yapmak gönlümüzde duruyordu. Ancak kaderin nimetiydi. Kışın yalnızlığı ağır geldi mi? hayatının son endişesi mi? Tanrının kendi ıstırapları yeter, uçsuz bucaksız bozkırdaki duvarsız hapishaneye inmiyor, melik halinde göğe uçsun dedi mi? günü gelmeden doğan küçük oğlan Canserik iki gün hayat geçirdi. Yalan dünyanın sırt çevirmesini sonunda anladım. Tövbem az çok günahım var yaz ortasında maruz kaldığım yere basıp yürüdüğüm tarafa en büyük hasret geldi başıma. Değerli eşim Zagira’yı kaybettim. Bundan epey önce içime rüzgâr esti diye kıvrılıp kaldı. Atın yağını yaktım ve sıcak çorba içerek terledim gün boyunca evde oturdum. Babam çok korkmuştu. “Yumrular olmasaydı iyi olurdu...” diye bana özel. Aynı yumru yani apandisit oldu. Bir buçuk ila iki ay sonra. İçi baya buruşarak inleyerek uzandım. Hiçbir çare bulamadık. Ben biliyorum. Babamda söylemişti. Yumruya Kazakistan’da tedavisi yoktur. Cerrahın yapacağı iştir ıssız bucaksız bozkırda tedavi edilemeyecek hastalık. Bütün umut – belki bir şeylerden

gelecek, gerçekten de sancı sıkışmış olabilir, geçmişte yaptığımız gibi geri adım atmak iyi fikirdir, sadece boş dilekti. Zagira'nın ne kadar ıstırap çektiğini bacalarının ve ayaklarının ne kadar soğuk ve korkmuş olduğunu söylemeye dilim varmaz. Ocakta uyuduk, ocağa zarafet katan Zagira bizi uçsuz bucaksız bozkırda yalnız bıraktı ve uzaklaşarak gitti. “Bağrından – ana, kalçalı kız eşim – sen gittikten sonra ne oldu üzgün günlerim!” – uzun zaman önce söylendi, Esil kıyısında yaşayan ünlü bir şair. Bizim günümüz karanlık oldu. Ama benim bedenim yandı – bütün hayatın sadece bana, babam ile çocuğumuza sadece adanmış eşin değerli kaderiydi. Ne gördü ıstıraptan başka. Baskı ve sürgünden, kaygı ve tasadan başka... Kaderin direttiği kanı ve ölümü çekti. Tanrı'nın soyundan gelenler batı kökenli olsa da Orta Çağ'ın doğu feodalinin vakur karakteriyle evlilik kurdu. Dört kuşak geçmişti. İlk öz babasıyla birlikte şehit oldu. İkinci evladında zamansız öldü. En küçük çocuğumda zalim dönemin kurbanıydı. Dört kişiden kalan tek hediye – sevdiği kızını kaybetti. Aydınlık dünyadaki zorluğa ruhu dayanmaz. Böyle zor günlerde – ağır yaşam koşulları altında en az bir defa gözünü yummadı. Kaygıları ve acı hissedilmedi. Elleri – bereketi, yüzü – neşeliydi. Nefesi – şerbeti, koynu – lezzetliydi. Hayatımın kaynağı – benim bütün iradem – gücüm – taze yemeğinde, mis gerdanında. Şimdi melek olup uçan küçük oğlumun yanına gitti, tepenin üstündeki toprak sığlaştığında, bizim ocak, bütün ıssız bucaksız bozkır sadece değil, dünyanın yarısı yetim ve dul kalmıştı, terk edilmiş ve ıssız kalmıştı. Midem yanarken evde oturamadım, sakinleşip bozkırda yürüyemedim. Ata binmek istiyorum, aşağıya inmek istiyorum, aşağıya insem göğe çıkasım geliyor. En kolayı – başka bir mezar kazıp, ölüp koyulmak istedim. O anda Zagira'ya katılırdım, katılmasam o dünyaya gitsem bu dünyanın azabından kurtulurdum. Ama ölmedim. Kendimi durdurdum. Uzaktaki yetim çocuğum için. Uzaktaki yetim çocuğum için değil, yanımdaki yetim yaşlı adam için. Belki de Petersburg'da başlayan, bozkırın yurdunun otlaklarında bulduğum olağanüstü yaşamım bitmek zorunda olmayan muhalefet yüzünden mi?

Her nasılsa ölmedim. Ve babam korkmuştu. Kendini suçlu hissediyordu. “Ben ayrılmak zorunda kaldım! – dedi. – benim gezginliğimdi...” kendim yaşlı ve matemliyim – ama benden de acıklı benden de talihsiz ihtiyarı teselli etmeye mecbur kaldım. “Ölme baba – dedim. –asıl önemli olan Sıpatay Bey bozkırda ölmemelidir.

Zaman düzeltir ve onarır. Azrail kimi isterse onu alır. Günaha batmayınız”. “Çocuğum senin bakacağıın hiçbir şey kalmadı bu ıssız bucaksız bu bozkırda. Yeterli eğitimin var, bütün iktidar Ruslara aktarıldı, dilini biliyorsun. O ülkeye yaşamaya ne zaman gideceksin?” “Ben seni bırakıp hiçbir yere gitmeyeceğim!” – dedim. “Ben öleyim. – dedi babam. – Şeytan diyorsun. İşte seksene geldim. Şimdi uzamaz. Ben öldükten sonra hayatın kolaylaşır. Babanı taşıyacak hiç kimse yok. Yönünü bul. Belki o zamandan da önce düzelir”, – dedi. Benim görünüşüm Rus, yaşayışım Kazak, bu tipimle hiçbir ortama sığmazdım. Hayatıma yeniden başlayacağım gençlik çağım çok uzakta kaldı, gelecek kaderim böyle şimdi Kazakça konuştuğumda, gidecek yer, sığınacak yerim, yol yok – bu. “Ben Zagira’nın yanında kalacağım”, – dedim. Daha sonra Zagira’nın kırkını yerine getirdim, geç olmamasına rağmen kalıcı bir ölümü tanıdığımda bana başka bir düşünce geldi. Bu ihtiyarın benimle birlikte ıssız bozkır hapisanede hasta olarak yaşam geçirmesi adil değil. Bir kızı var, yorulsa da, az olsa da yerinde duran halkı vardır, seksen yaşına gelen hasta ihtiyara yeni hükümet dokunmuyordu (Ben yanılıyorum, yemeğini yiyen, kendi ayakları üzerinde yürüeyebilen herkes, yatan, kirpiğini kırpmadan “Halk düşmanları” kendine layık yerleri yanılmadan bulacaklardır) biraz uzakta büyük Jansalkam’da kendine göz kulak oldu... En doğrusu bu... Ancak nefes almada boğulmadım – ihtiyar evlatlık olduğunu bildirdi, kovuyor diye düşündüm, gönlünün kalanı kendi önünde, her halükarda beni böyle bir durumda bırakmazdı.

İnsan ecelini soramazdı. Gençliğe geliyor mu? İhtiyarlığa geliyor mu? – hiçbiri bilinmiyor. Babamın sağlığımdan başka dileği yoktu. Babalı ve çocuklu iki sefil, ıssız bucaksız bozkırın derin kısımlarında yurtsuz, cansız ıssız bozkırda hepimiz birlikte ortaklaşa yedi yıl hayat sürdük.

Son otuz yıldaki hayatı baskı ve sürgünde geçen kıymetli yaşlının en son dileği gerçekleşti – benden önce öldü.

494

Mesih’in doğumunda hesapladığımda 1945’de, Kazaklara göre horoz yılı, Nisan – 29 Nisan Pazar günüydü. Tertemiz yıkanarak bütün adetlere uygun olarak cenazesini defnettik sevgili annesinin yanına – kara toprağa verdik. Kendi Kazak, Orta cüz, geçmişin içinde matemli, domuz yılında doğdu, altı kişiyle on yıl yaşamış, seksen ikisinde hafızası iyi, çoğunlukla temiz durumda, kelime-i şahadet getirdi, imanlı zamansız gitti. Doğduğu yer – Esil’in savunma kalbi, Rusların bulunduğu Kızılyar’dı,

toprağı bozkırın çölünden, kendi ömrünün son on altı yılını geçirdiği Kökjaylau dedikleri bereketli yer. Abisinin karısını aldığı yaşlı hanımı ile bakire aldığı kumasından sadece dört evlat görebildi. İlk doğan oğlu Ibray Bey, zalim Rus çiftçilerin ata yeri, insanlık onurunun korunması baskı altında, pranga altındaki yerine sıkı çalışmaya gönderildi sonraki kaderi belirsiz. İkinci oğlu – Sulaimbek Bey 1916 yılındaki baskında Rus cezalandırıcı müfrezeleriyle çatışmada şehit oldu. Üçüncü oğlu – ben, Stambek evlatlık görevimi tamamen yapamasam da, aileme elimden geldiğince baktım. Dördüncü evladı olan kızı – nehir yatağı içinde bir buğday gibi yalnız kardeşim Aysalkam, daha önce hiç yaşamadığımız yük ona düşüyor; nihayet ihtiyarın tek torunu Jansalkam onun elinde büyüdü hem iki yeğeni de yetiştirdi. Babam Sıpatay Bey asil kemikten çıkan cömert, yakın ve uzak akrabalara eşit derecede saygılı inançlı bir insandı. Yedi atasının geleneklerinde ayrılmadı kendisi de sefalet çekmedi, yoksulluk görmedi. Dünya malının peşine düşmedi ve insanlara ihanet etmedi. Allah'ın merhametini görecektir. Nur içinde yatsın! Arkasında kalan toprağının ışığı kesilmesin! Soylu halkı sağlıklı olsun! Âmin!

Bizim tetikteki güvenlik görevlilerimiz bu mantıksız kuruntuları ehemmiyetli okudular. Kurtarılmasını bilerek araştırmacıların nazarını başka tarafa aktarmak için bulunan çare. Bazı yerlerden – haksız rekabeti, kötü niyetli kitaptan kopyaladı. Böyle belirsiz bir çalışmayı okumak, suçlayıcı eylemin kanıtıdır.

495

Ve sanıklar sadece okuma ile sınırlı değil, kendi eliyle (Bu taraf açıkça tanımlanmıştır) kopyaladı. Daha önce olmuş bir suç mu? Sürgün etmek sadece değil, vurulmayı hak ettiler. Ancak adil hüküm için suçlulara kendi ayıbın – Alman casusu olarak itiraf etmelisin. İştiraklerin aynı temelde tanımlanması, çizilmiş harita, toplanan verilen alarak ve hücresele daire etrafında zararsız hale getirmek lazım. Çare ne Sarı Rus... Sarı Kazak gerçek tecrübeli casus – demir kadar güçlü bir köpek olup çıktı. İlk yanıt üzerine görülen şeylere sersemleyen avanak ve aptal görünseler bile kısa süre sonra etkili yöntemler ortaya çıkmaya başladı. Hayır Alman faşistleri, kendinin casusluk görevinden bahsetmiyorlar. Modern toplumun çağdaşları denilen bizim sevgili devrimcilerimiz, bu toplumu inşa eden akraba Sovyet hükümeti... Bizi zaferden zafere götürür, zamanımızın zihni, itibarlı Bolşevik partisi... Sonra bunu söylemek de korkutucu, insanlığın dehası, dünyanın ışık günü, hepimizi bu mutlu

hayata ulaştıran ulu Stalin... Tam uygun yerine ulaştıran. O kâğıt da yazılan Şey ne, haylaz çocuğun konuşması, eskisi gibi... Hakaret değil hakarettten de ağır sözlerle... Kazarak, koparak, seçerek... Onun söylemesine göre halkın gerçek düşmanı – o faşistler değil, bu bizim... Evet! Gerçek faşistler! Ama pişman olduklarını söylediler. Vahşi bozkırda kalmadan sonuna kadar Kızıl Ordu'yla mücadele etmek lazım. Kolçak'a, Denikin'e giderek görüşme yapması lazım. Hiç olmazsa Sozak ilçesinde lmedim diye minnet ediyorsun. Yüzünün perdesi böyle açıldı. Düşman! Hükümetin, partinin, halkın düşmanı! Yüz kere anlatsan da suçun değişmeyecektir. Ama... Adil hüküm vermek için bu aşağılık adamın kendini Alman casusuyum diye tanıtması gerekti. Alman casusu! Her Şey açıktı. Tek açık olmayan Şey – kendi maskesini kaldırmamasına sebep olan jeologlardı. Günahını almak istemedim dedi. Bittim dedi. Rus'ta değil, Kazak'ta değil, dağ adamı. Lak. Mustafa Efendiev. Sıradan bir Alman faşisti ilk günden itibaren haklı çıktı hatta bizi olde ölümden koruyan Şüpheli ge adam. Suç ortağını – bizim güvenlik görevlileri bulsun, çok bilgeliğe sahip, açlıktan lmeyen, uçsuz bucaksız bozkırında yakalanan Alman casusuyla

496

doğrudan bağlantısı tespit edilemedi ancak gelecekte sıkı bir dış kontrol altına alınacak Lak. Mustafa Efendiev hizmetten çıkarılıp kendi Dağıstan'a gitti. Ve geriye kalan halk çalışmaları nedeniyle dllerini... Alamadılar. Batıda – Avrupa'da, tarih ncesi Nnberg Şehrinde insanlığa karşı suç işleyen Hermann Gring, Gring ve diğer Nazilerin yargılanmasından  gün önce, Asya'nın kalbindeki eski Akmeshit, Şimdiki Kızılorda Şehrinde benzer bir süreci açma girişimi başarısız oldu. Kendi başına Stambek Spatayevich Dauletkeldi diye açıklanan sinsi düşman ilan edilen, sonraki cevap üstüne kasten öldürüldü. Bir gözü çıkan, kolu kırılan ve ağzında otuz iki dışten sadece yedisi olan Stambek nefes alıp verirken bağırıyordu: Lanet olsun! Lanet olsun sizlere! Günleri sayılı. Kendi kanlarınızda kendiniz boğulursunuz! Lanet olsun!

Biz bu ve sonraki kanıtlara inandık. Sadece... Hangi dilde söyledi – Rusça mı? Kazakça mı? Asilzadeler en az iki veya üç dil bilmelidir. Sonuç olarak Stambek son sözünü yeniçağın uluslararası olarak kabul edilen İngilizcede söylemiş olabilir: Kahretsin! Aksi takdirde getto ruhuna, Alman filozoflarına borcunu ödemek için Almanca. Her Şeyi lanetledi! Can çıkacağı zaman ana dilini konuşursun dedi. Yaratıcı yeni zamanda Rusça veda etmesi mantıklı: Lanet olsun! Sonsuza dek lanet olsun! Hayır. Ata dili daha yakın görünüyor. "Lanet olsun! Lanet alsın! Mezarında

böğürürsün! Kanında boğulup öl! İnsanlık tarihinin en matemli, en boğucu, zulüm zamanı, halkların laneti alsın seni! Bu sözler 20. yüzyılın en sefil toplumu olan – Alaş halkının ağızından doğal üstelik ağır sesleridir.

Kuşkusuz Stambek anahtar sözlerini Kazakça kendi dilinde konuştu.

15.XI.1990 – 5.II.1991,

ALMATI

497

SONUÇ

Bu çalışmada 1991 yılında yayımlanan Muhtar Mağavin'in Kazak Türkçesi'nde yazdığı "*Sarı Kazak*" romanındaki örnekler esas alınarak Sovyet dönemi Kazak milli kimliği konusuna dair sonuçlar elde edilmiştir.

Kazak edebiyatının yetiştirdiği önemli hikâye ve roman yazarları arasında önemli bir yere sahip olan Muhtar Mağavin'in Türkiye Türkçesine aktarılan ilk eseri olan "*Sarı Kazak*" adlı romanında ele alınan tarihi olaylar, olabildiğince gerçekçi bir biçimde anlatılmaktadır. Türk Dünyasının yakın tarihine ışık tutacak detaylar içeren romanda sadece Kazak Türklerinin tarihini değil, onlar üzerinden genel olarak Türk dünyasının 19. ve 20. yüzyılda yaşadıkları hakkında genel bir bilgi edinmek mümkündür. Merkez kahramanın Kazak köyüne sığınması, Türk Dünyasının bazı boylarına da romanda yer vermesi gibi detaylar oldukça önemlidir.

Eserde yazar Kazak milli kimliğini ele alırken oldukça gerçekçi bir tutum takınmakla birlikte onu en ideal örnekler üzerinden anlatmaya çalışmaktadır. Konu edindiği dönemi her şey olup bittikten sonra objektif anlatmanın zorluğuna rağmen olayları birçok açıdan değerlendirmeye çalışmıştır. Kazak Türklerinin, Sovyet döneminde parçalı ve içler acısı hâlini gözler önüne serilir. Romanın kahramanı Stanislav Stambek'de Bolşeviklerin uyguladığı politikaların temsilidir.

Eserde Kazak Türklerinin milli kimliğinin oluşumu tarihsel bir süreç içerisinde gerçekleşmiştir. Yazar, Kazak Türklerinin milli kimliğinin inşası noktasında; İslam'ı, tarihini, kültürünü ve Türkistan coğrafyasını referans alarak milli kimlik unsurlarını belirtmiştir. Bu açıdan değerlendirecek olursak, Sovyet Dönemi Kazak milli kimliği ile Rus kimliği arasındaki farklılıklar ortaya konulmuştur. Ayrıca Sovyet döneminde, Kazak Türklerinin tarihleri ve dilleri unutturulmaya çalışılmıştır. Böylece Sovyet rejimi tarafından hızla devam eden asimilasyon politikaları neticesinde Kazak Türklerine ait kültürel ve milli değerlerin yok etme çabası içerisine girilmiştir.

Sovyet rejimi, Çarlık mirası üzerine kurulan yeni bir rejim olmuştur. Kazak Türkleri açısından ise bu dönem kimlik oluşum sürecinin en önemli aşamasıdır. Bu iki dönem eserde kesin çizgiler ile birbirinden ayrılmaktadır. Bu ayrımı eserde Çarlık rejimini sömürgeci bir politikayla, Sovyet rejimini ise sosyalist bir politikada

görmekteyiz. Bu politikaların Kazak Türklerinin bağımsız milli kimliklerini etkilemiştir.

Sovyet rejiminin önemli politikalarından biriside kolhozların kurulması olmuştur. Bu politika çerçevesinde, tüm Türkistan halkını olduğu gibi Kazak Türklerini de derinden etkilemiştir. Bu politika neticesinde, Kazak toprakları istila edilmiştir. Bu halka yabancı olan bu sistem, halk içerisinde tepkiye yol açmıştır. Sonrasında tepkilerin önüne geçmek için, rejim tarafından şiddete başvurulmuştur. İlerleyen süreçte ise kolhozlar yüzünden kıtlık yaşanmıştır. Kazak Türklerinin yaşamında önemli ölçüde değişimlere yol açan kıtlık felaketi, sonrasında kimlik oluşumuna yön vermiştir. Kazak Türklerinin kültürel ve milli hassasiyetlerini yaşayamaması kimlik yozlaşmasını hızlandırmıştır. Yine bu felaket nüfus yapısını da etki etmiş ve ilerleyen süreçte bağımsız Kazakistan'ın demografik yapısını etkilemiştir.

İncelediğimiz eserden yola çıkarak, Kazak Türklerinin eğitimsiz ve cahil kalmasının temel sebebinin Sovyetlerin uyguladığı eğitim politikaları olduğu görülmektedir. Ayrıca eğitimsiz ve cahil olmalarına rağmen romanın başkahramanı Rus asıllı Stanislav Stambek Kazak köyüne gidince onlara hayran kalmıştır. Bu hayranlığın sebebi ise onu Rus olmasına rağmen çok iyi ağırlamış olmaları ve hep birlikte barış içerisinde yaşayabilmeleridir. Kazak Türklerinin bu kadar baskıya rağmen milli kimliğe dair unsurların zor olsa da yaşamları içerisinde yer aldığını görebilmekteyiz.

Sovyet dönemi Kazak Türklerinin milli kimlik oluşumunun etkilenmesi noktasında önemli bir unsur olan sosyo-kültürel yapısıdır. Eserde bu yapı iki temel kimlikten oluşmaktadır. Bunlardan ilki Kazak Türklerinin geleneksel olan, soy ve şecereye dayalı Kazak milli kimliğidir. İkincisi ise Çarlık dönemi başlayan ve Sovyet döneminde artarak devam eden göçlerle gelen Rus çiftçilerden oluşan sosyal yapıdır. Bu sosyal yapıda Kazak kimliği gerilerken, Rus kimliği gittikçe güçlenmektedir. Çünkü ekonomik durum olarak Ruslar çok güçlenmiştir.

Sonuç olarak Kazak milli kimliği Sovyet döneminde Rus kimliğinin etkisine maruz kalmıştır. İki kimlik ögesi arasında bir etkilenme olsa da eserde Kazak milli

kimliği ile Rus kimliğinin farkları belirgin bir şekilde ortaya konulmuştur. Bu sayede eser Sovyet dđnemi Kazak milli kimliğine ışık tutması açısından önemlidir.

KAYNAKÇA

- Aça, M., Gökalp, H., Kocakaplan, İ. (2009). *Başlangıçtan Günümüze Türk Edebiyatında Tür ve Şekil Bilgisi*. İstanbul: Kriter Yayınları.
- Akça, E. (2007). *Kimlik Medya ve Temsil*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Alan, H., Kemaloğlu, İ. (2016). *Avrasya'nın Sekiz Asrı Çengizogulları*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Althusser, L. (2014). *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Altınmakas, L. (2014). *Hanlık Devrinden Günümüze Örneklerle Kazak Edebiyatı*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Alver, K. (2006). Edebiyat ve Kimlik, *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.2, s. 32-43.
- Andican, A.A. (2003). *Cedidizm'den Bağımsızlığa Hariçte Türkistan Mücadelesi*. İstanbul: Tunç Matbaacılık.
- Arat, R.R. (1977). *Kazakistan. İslam Ansiklopedisi, C.6*. İstanbul: Meb Yayınları.
- Auyessova, L. (2010). *Kazakistan'da Sovyet Siyaseti*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Bauman, Z. (1999). *Sosyolojik Düşünmek*. (Çev: Abdullah Yılmaz). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bernştam, A. (1967). "Kazak" Sözinin Etimologyası jane Kazak Halkının Etnogenezi Maselesi, *Kazakistan Mektebi*. S. 6, s. 81-85.
- Bew, J. (2015). *A History Realpolitik*. Amerika: Oxford University Press
- Bilgin, N. (2007). *Kimlik İnşası*. İzmir: Aşina Kitaplar.
- Bilgin, N. (1999). *Kolektif Kimlik*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Boranbayeva, G. (2004). SSCB Dönemi ve Bağımsızlık Sonrası Kazakistan Cumhuriyeti'nde Kazak Dilinin Genel Durumu, *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, C. 1, S. 1, s. 20-41.
- Bozkurt, F. (2012). *Türklerin Dili*. Konya: Eğitim Kitapevi.
- Buran, A. ve Alkaya, E. (2013). *Çağdaş Türk Lehçeleri*. Ankara: Akçağ Yayınları.

- Caferoğlu, A. (1988). *Türk Kavimleri*. İstanbul: Enderun Kitapevi.
- Cuche, D. (2013). *Sosyal Bilimlerde Kültür Kavramı*. (Çev: Turgut Arnas). İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Çetin, N. (2019). *Roman Çözümleme Yöntemi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Demir, A. (2011). *Mekânın Hikâyesi Hikâyenin Mekânı*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Demirci, K., Ulutaş, İ., Karabulut, F. (2006). *Kazak Türkçesi Grameri El Kitabı*. İstanbul: Oku-yorum Yayınları.
- Devlet, N. (1983). Ruslaştırmada Kazan Tatar Türkleri Örneği, *Türk Kültürü*, S. 237, Yıl: XXI (Ocak 1983), s. 29-36.
- Devlet, N. (2014). *Rusya Türklerinin Milli Mücadele Tarihi 1905-1917*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Düğen, T. (2018). “Manevi Uyanış” Makalesi içinde Kazak Milli Kimliğinin İnşası. *V. Uluslararası Türk Dünyası Sempozyumu Bildirileri* 11-13 Ekim 2018. C. 1. Kazak Kızdar Pedagoji Üniversitesi, Almatı, 331-337.
- Düğen, T. (2019). Uruğlar ve Jüzlerin Kazakistan’daki Sosyo-Politik Yapı İçindeki Rolü, *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. S.12(2), 289-300.
- Düğen, T. (2019). *Kazakistan’ın Kimlik Politikasının Tarihi, Sosyo Kültürel ve Güvenlik Boyutları*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ercilasun, A. (2009). Kimlik ve Dil, *Türk Kimliği*. Ayvaz Gökdemir’e Armağan-2. Özdemir, M Çağatay (ed.).İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Erkal, M. (1996). *Sosyoloji (Toplum Bilimi)*. İstanbul: Der Yayınevi.
- Frye, R. (2009). *Orta Asya Mirası Antik Çağlardan Türklerin Yayılmasına*. (Çev: Tunç Tayanç, Füsun Tayanç). Ankara: Arkadaş Yayınları.
- Garibova, J. (2012). *Sovyet Sonrası Dönemde Türk Dili Halklar Dil Sorunu Yeniden Biçimlenen Kimlikler*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi.

- Geographica (2005). *Geographica: Ansiklopedik Dünya ve Ülkeler Atlası*. Almanya: Literatür Yayınları.
- Gezer, A., Çelik, Y. (2017). Ayşe Kilimci'nin Hikayeleri ve Hikayelerinde Anlatım Teknikleri, *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 3, S. 2, 15-31.
- Golden, P. (2006). *Türk Halkları Tarihine Giriş*. (Çev: Osman Karatay). Çorum: Karam Yayınları.
- Gömeç, S. (2015). *Türk Cumhuriyetleri ve Toplulukları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Guibernau, M. (1997). *Milliyetçilikler*. (Çev: Neşe Nur Domaniç). İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Gündoğan, A.O. (2009). Kimlik Sorunu ve Düşünce Dünyası. *Türk Kimliği*. Ayvaz Gökdemir'e Armağan-2. Özdemir, M Çağatay (ed.). İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Güvenç, B. (1993). *Türk Kimliği*. İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları
- Güvenç, B. (2010). *Türk Kimliği Kültür Tarihinin Kaynakları*. İstanbul: Boyut Yayınları.
- Hizmetli, S. (2011). Kazak Ulusu Ve Tarihi Üzerine: Dünü Ve Bugünü, *İstem*, Y.9, S. 17, s. 23-43.
- Kafkasyalı, S. (2012). *Bölgesel ve Küresel Politikalarda Orta Asya*. Ankara: Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları.
- Kazak Medeniyeti Ensiklopediyası*. (2005). Almatı: Aruna Ltd.
- Kazak Tili Terimlerinin Salalık Gılım Tüsindirme Sözdüğü. (2007). Almatı: "Mektep" Baspası.
- Kazak Ulttik Ensiklopediyası*. (1967). Almatı, Cilt 6-7, Kazak SSR Gılım Akademiyası.
- Keegan, J. (2007). *Savaş Sanatı Tarihi*. (Çev: Selma Koçak). İstanbul: Doruk Yayınları.

- Kınacı, C. (2013). Sovyet Devri Kazak Yazarlarından Sabit Mukanov'un Adaskandar Adlı Romanında Kazak Kültürel Kimliği, *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, C. 10, S. 3, 78-99.
- Kınacı, C. (2016). *Kazak Edebiyatında İmaj ve Kimlik*. Ankara: Bengü Yayınları.
- Kırımlı, H. (2010). *Kırım Tatarlarında Millî Kimlik ve Millî Hareketler (1905-1916)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Kıyrabayev, S. (1998). *Kenes Davirindeki Kazak Adebîyeti*. Almatı: Bilim Baspası.
- Koç, K., İşina, A., Korganbekov, B. (2007). *Kazak Edebiyatı 1*. İstanbul: IQ Kültür Ve Sanatçılık.
- Koç, K., İşina, A., Korganbekov, B. (2007). *Kazak Edebiyatı 2*. İstanbul: IQ Kültür Ve Sanatçılık.
- Kosıbayev, M. (2013). Türklerde Zenginlik ve Bereket Algısı "Dört Tülük'e" Teorik Yaklaşım Ve Divanu Lugati't-Türk'ten Örnekler, *Turkish Studies*, Volume 8/4, 1051-1062.
- Köseoğlu, N. (1997). *Millî Kültür ve Kimlik*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Köseoğlu, N. (2002). *Küreselleşme ve Millî Hayat*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Kurubaş, E. (2006). SSCB Sonrası Türki Cumhuriyetlerinde Yeni Uluslaşma Süreçleri Üzerine Bir Değerlendirme, *Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi*, C. 2, S.5, s. 112-133.
- Önal, M. (2008). Edebi Dil ve Üslup, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 36, 23-47.
- Önder, Ö. (2002). *1923-1938 Yılları arasında Türk Ulusal Kimliğinin Oluşturulmasına Yönelik Politikalar ve Sonuçları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- Öner, M. (1998). *Bugünkü Kıpçak Türkçesi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Özdemir, A. ve Kerimbekova, B. (2019). *Metinlerle Yeni Kazak Edebiyatı*. İstanbul: Ferfir Yayıncılık.

- Özkan, İ. (2009). Halk Edebiyatı ve Milli Kimlik. *Türk Kimliği*. Ayvaz Gökdemir'e Armağan-2. Özdemir, M Çağatay (ed.). İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Özkan, N. (2007). *Türk Dilinin Yurtları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Püsküllüoğlu, A. (1994). *Arkadaş Türkçe Sözlük*. Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Randall, W. (2013). *Bizi Biz Yapan Hikâyeler*. (Çev: Şen Süer Kaya). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Samayloviç, A. (1957). Kazak Kelimesi Hakkında. (Çev: Saadet Çağatay). *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı – Belleten*. C.6, s. 95-104
- Sancar, S. (2011). *İdeolojinin Serüveni*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Saray, M. (1993). *Kazak Türkleri Tarihi: Kazakların Uyanışı*. İstanbul: Nesil Matbaa Yayıncılık.
- Saray, M. (2002). Kazakistan. *Türk İslam Ansiklopedisi*, C. 25. Ankara Türk Diyanet Vakfı.
- Saray, M. (2014). *Yeni Türk Cumhuriyetleri Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Sarıbay, A. (1997). *Cinsellik Kutsallık ve Kimlik Toplumsal Düzenin Bedensel İnşası. Cumhuriyet, Demokrasi Kimlik*. Yay. Haz. Nuri Bilgin İstanbul: Bağlam Yayıncılık s. 231-242.
- Seyfettin, Ö. (2002). “*Türklük Mefkûresi*”, *Türklük Üzerine Yazılar*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Somuncuoğlu, B. (2006). *Türkistan'da Eğitim (1865-1817) ve Çarlık Rusyasının Sosyo-Politik Açıdan Eğitime Yaklaşımı*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Söylemez, O. (2002). Kazakistan. *Türk İslam Ansiklopedisi*, C. 25. Ankara Türk Diyanet Vakfı.
- Söylemez, O. Ve Azap, S. (Editörler). (2018). *Türk Dünyası Çağdaş Edebiyatları El Kitabı*, İstanbul: Kesit Yayınları.
- Sözen, E. (1999). *Demir Kafesten Plastiğe Kimliklerimiz Sekülerleşme Sürecinde Kimliklerin İnşası*. İstanbul: Birey Yayıncılık.

- Smith, A. (1994). *Milli Kimlik*. (Çev: Bahadır Sina Şener). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Smith, A. (2002). *Küreselleşme Çağında Milliyetçilik*. (Çev: Derya Kömürcü). İstanbul: Everest Yayıncılık.
- Smith, A. (2009). *Milli Kimlik*. (Çev: Bahadır Sina Şener). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şener, İ. (2009). Toplumları Bir Aradan Tutan Umumi Bağlar Üzerine Bir Tahlil Denemesi: Hangi Kimlik?. *Türk Kimliği*. Ayvaz Gökdemir'e Armağan-2. Özdemir, M. Ç. (ed.). İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Tan, N. (2009). Milli Kimliğimiz ve Mutfak Kültürümüz. *Türk Kimliği*. Ayvaz Gökdemir'e Armağan-2. Özdemir, M. Ç. (ed.). İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Tekin, M. (2003). *Roman Sanatı (Roman Unsurları)*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Tekin, M. (2019). *Roman Sanatı*. İstanbul: Ötüken Neşriyat
- Togan, Z. (1981). *Bugünkü Türkili (Türkistan) Ve Yakın Tarihi Cilt I*. İstanbul: Enderun Kitapevi.
- Tural, S. (1988). *Kültürel Kimlik Üzerine Düşünceler*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Tural, S. (1999). *İlmek'e Yansıyan Şiir: Halı-Kilim*. Ankara: Bilig Yayınları.
- Türkçe Sözlük*. II. Cilt. (1998) Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Urban, P. (1961). Türkistan Sovyet Cumhuriyetlerinde Milli-ideolojik Eğilimler, *Sovyetler Birliğini Öğrenme Enstitüsü Dergisi*, S. 23-24, s. 112
- Ülken, Z. H. (1969). *Sosyoloji Sözlüğü*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Yapıcı, A. (2004). *Din Kimlik ve Ön Yargı Biz ve Onlar*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Yeniçeri, Ö. (2005). *Küreselleşme Karşısında Milliyetçilik ve Kimlik*. İstanbul: IQ Kültür-Sanat Yayıncılık.
- Yudin, V. (2001). *Oryantalist Gözüyle 14-18. Yüzyılda Orta Asya*. Almatı: Dajk-Press.

Zardykhan, Z. (2004). Russians in Kazakhstan and Demographic Change: Imperial Legacy and the Kazakh Way of Nation Building. *Asian Ethnicity*, C.5/1, 61-79

Zelinski, K. (1978). *Sovyet Edebiyatı*. (Çev: Funda Savaş). İstanbul: Konuk Yayınları.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

adebiportal.kz, “Muhtar Mağavin: Titan Tülga”,
https://adebiportal.kz/kz/news/view/mukhtar_magauin_titan_tulga_22441,
(Erişim Tarihi: 25.04.2020).

azattyk.org, “Kazak El Yazuucusu Muhtar Mağavin 70 Jasta”,
https://www.azattyk.org/a/Kazakhstan_Culture_Magauin/1950036.html, (Erişim
Tarihi: 25.04.2020).

ceviriblog.com, “Redaktör Ne İş Yapar? Editörden Farkı Nedir?”,
<https://www.ceviriblog.com/2018/01/03/redaktor-ne-is-yapar-editorden-farki-nedir/>, (Erişim Tarihi: 11.06.2020).

geographicam.blogspot.com, “Kazakistan’ın Ekonomik Coğrafyası”,
<http://geographicam.blogspot.com/search?q=KAzakistan>, (Erişim Tarihi:
30.05.2020).

magauin.com, “Muhtar Mağavin’in Kıskasa Gumırbayanı”,
<https://magauin.com/omirbayan-view>, (Erişim Tarihi: 10.01.2020).

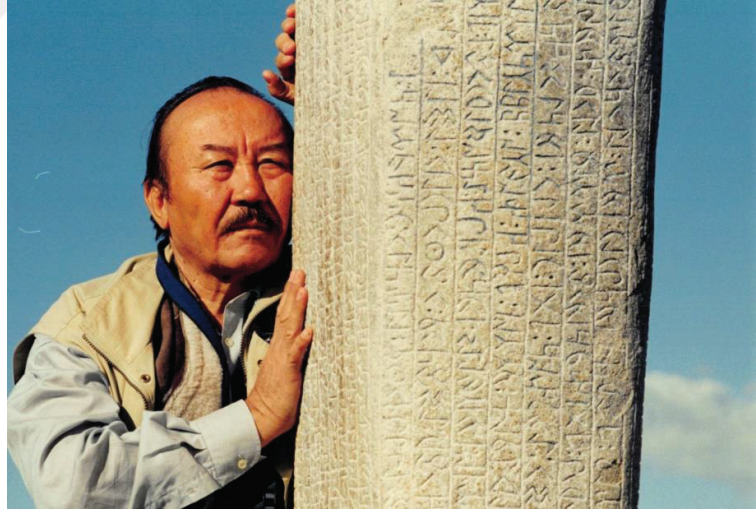
stat.gov.kz, “Kazakistan Cumhuriyeti İstatistik Ajansı”, <https://stat.gov.kz/>, (Erişim
Tarihi: 30.05.2020).

tika.gov.tr, “TİKA Faaliyet Raporu 2013”,
<https://www.tika.gov.tr/upload/oldpublication/faaliyet-raporu-2013.pdf>, (Erişim
Tarihi: 15.01.2020).

EKLER

Ek1: Kazakistan'ın Coğrafi Konumu

Ek2: Muhtar Mağavin

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı ve Soyadı : Ünal Sarı
Doğum Yeri ve Tarihi : Kaman 1994
Medeni Hali : Bekâr
İletişim Bilgileri : unalsari47@gmail.com
0543 795 93 61 (GSM)

EĞİTİM

2009-2013 Faruk Nafiz Çamlıbel Lisesi
2013-2017 Niğde Ömer HALİSDEMİR Üniversitesi Çağdaş Türk
Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü
2017- Niğde Ömer HALİSDEMİR Üniversitesi Sosyal Bilimler
Enstitüsü Avrasya Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans
Programı

İŞ DENEYİMİ

2019-2020 Abdurrahman Gürses Anadolu İmam Hatip Lisesi – Türk
Dili ve Edebiyatı Öğretmeni

